

7347

16

AL. ODOBESCU OPERE COMPLETE

A
VOL. II

Medel
Ciule

BUCURESTI
1908
MINERVA

SR

BIBLIOTECA
SCRITORILOR
ROMANI

OPERE COMPLETE

AL. I. ODOBESCU

4123 B
Inv. 6400

OPERE COMPLETE

VOLUMUL II

107685
989101

BUCUREȘTI
«MINERVA», Institut de Arte
Grafice și Editură, B-dul Aca-
demiei, 3 — Edgar-Quinet, 4.
1908

C/953

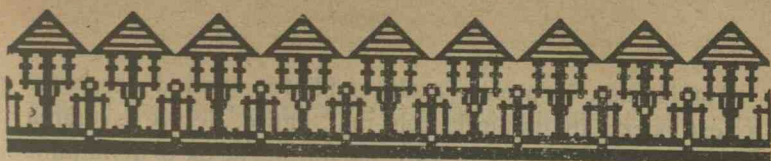
In acest al doilea volum al scrierilor lui Odobescu am grupat articolele și studiile lui privitoare la literatură și etnografie. La cele cunoscute am adăugat altele, inedite, îndeosebi lucrările scoase din ziarul „Epoca”, la care autorul nostru a fost un distins colaborator, prin anul 1887.

Volumul din urmă — pus sub tipar și acela — va cuprinde la un loc cercetările arheologice și istorice ale lui Odobescu.

B.C.U. Bucuresti

C107685

CÂNTICELE POPORANE

IN RAPORT CU ȚARA, ISTORIA ȘI DATINELE ROMÂNILOR.

Pe la sfârșitul secolului din urmă, (1778—79), un critic și filosof eminent al Germaniei, I. Gotfried Herder, avu frumoasa idee de a adună și de a publică, traduse pe limba sa, o culegere de cântice poporane ale deosebitelor națiuni, sub titlul foarte nimerit de *Glasuri ale popoarelor*¹⁾.

Din toată a sa lucrare, rămasă acum înapoi prin strădarea a mai multor urmași critici și culegători de cântice naționale, s'au păstrat, ca vrednice de o neconținută laudă, luminoasa inspirațiune ce a îndemnat pe filosoful german să caute, în sânul poeziei poporane, caracterul și amintirile unei națiuni, și apoi încă și acel titlu atât de adânc și plin de adevăr, *glasuri ale popoarelor!*

Glas al poporului e, cu bună seamă, acea neregulată și adese ori monotona poezie, care, transmisă din gură în gură, purtată din secol în secol, păstrează cu simplitate, dar și cu sântenie, tradițiunile și legendele vechi, care aduce aminte fiilor vitejiile și suferințele părinților, care, mai colorată în veci decât cronica, ne înfățișează cu fețe mai vii și mai felurite, viața vremilor trecute și ne pătrunde inima cu toate simțirile ce a încercat o națiune în frământările sale, pe care istoria știe mai adesea numai a ni le povesti.

¹⁾ *Stimmen der Völker in Liedern, gesammelt, geordnet und zum Theil übersetzt von I. Gottfried Herder.*

Tot Herder, în prefața acelei publicări, vorbind despre ce a fost poezia în timpurile cele mai antice, despre isvorărea ei și despre elementul în care ea trăește, ne dă o definițiune în care se vedește toată însemnătatea poeziei poporane; el zice: «Ea viețuia în urechea poporului, pe buzele și pe harpele cântăreșilor de atunci; ea cântă istoria și felurite întâmplări, tainele și minunile și semnele prevestitoare; ea eră floarea prin care se caracteriză poporul cu limba și țara sa, cu îndeletnicirile și prejudecățile, cu patimele și cu trufiile, cu muzica și chiar cu sufletul său!»¹⁾

Dela Herder încoace, mai toate națiunile Europei, sau prin critici pământeni, sau prin scriitori străini, și-au adunat cânticele poporane²⁾; din acele felurite colecțiuni, purtând fiecare stema unei naționalități, nu e de tăgăduit că și literile și istoria s'au înavușit cu noțiuni mai lămurite și mai drepte despre caracterul și despre principiul vital al popoarelor, cu isvoare mai îmbelșugate și mai sporitoare de o inspirațiune ce atinge mai de aproape și mișcă mai cu tărie inimile noastre.

Aceasta ne-o arată și nemuritorul poet polonez Adam Miczkiewicz când, cu glasul coprins de entuziasm, el face

¹⁾ Vorrede der Volkslieder.

²⁾ În Germania, în Franța, în Italia, în Spania și în mai toate țările europene s'au făcut colecțiuni însemnate de cântice naționale. Având a ne ocupa mai cu deosebire de ale Europei răsăritene, adică ale popoarelor care înconjoară pe Români și se învecinesc cu dânșii, vom menționa pentru cânticele grecești: *Chants populaires de la Grèce moderne, publiés et traduits en français par C. Fauriel. Paris 1824. Didot*; care au fost și traduse în limba germană: *Neugriechische Volkslieder gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel, übersetzt... von Wilhelm Müller, Leipzig, 1824. 2 Bände in-8.* — Mai târziu Conte de Demarcin du Tyrac de Marcellus a publicat o nouă colecțiune sub titlul: *Chants populaires de la Grèce. Paris. 1851, 2 vol.*, care s'a retipărit la 1860.

Pentru poeziile poporane ale Sârbilor, un literat însemnat din acea țară, Wuk Stefanovici Caragici a lucrat neîncetat de patruzeci de ani și mai bine și a publicat, la 1815, în Viena, o mică colecțiune sub titlul: *Народнь ербске песне; Cântice populare sârbești*, pe care a complectat-o în două ediții tipărite, una la Lipsca (4 vol. în 12 mare, 1823 - 1834)

această călduroasă invocațiune : «Cântice poporane, voi, sicriu
 «sfânt al credinței, ce legați timpurile cele vechi de cele nouă,
 «în voi își depune o națiune trofeele eroilor săi, speranța
 «cugetărilor și floarea simțirilor sale. Sicriu plin de sfințenie!
 «Pe tine nici te atinge, nici te sfărâmă vre-o lovire, precăt
 «poporul tău chiar nu te-a profanat. O cântic poporan! Tu
 «stai și păzești templul amintirilor naționale; tu ai aripi și
 «glas ca de archangheli, adesea ai și arme ca dâșii. Flacăra
 «mistuește lucrările pensulei, tâlharii jefuesc comorile, dar
 «cânticul scapă în veci cu viață și se strecoară printre oa-
 «meni. Dacă sufletele înjosite nu știu să-l hrănească cu dor
 «și cu speranță, el fuge la munți, se acată de ruine și de
 «acolo spune din vremile trecute. Tot astfel și privighetoarea
 «sboară afară dintr'o casă ce a ars și se oprește un minut
 «pe învelitoare; dar dacă și învelitoare se cufundă, atunci
 «pasărea fuge în păduri și, din mijlocul ruinelor, din mijlocul

și alta la Viena (3 vol. în 8, 1841-1846, cărora se va adaoage un al 4-lea volum la care încă lucrează editorul), — Domnișoara Iacob-Robinson a tradus o parte din cânticele sârbești în limba germană, sub pseudonymul de Talvy: *Serbische Lieder, Halle, 1826, 2 Bände*, reproduse și adăogite la 1853. — Domnișoara Elisa Voiart a reprodus această traducere pe franțuzește: *Chants populaires des Serviens, Paris, 1834, 2 vol.* iar apoi Dozon a publicat o altă colecțiune de cântice sârbești, traduse pe limba franceză: *Poésies populaires des Sèrbes, traduits par Aug. Dozon, Paris, 1859, în 18.*

Pentru cânticele române, cele două mici volume publicate de d. Vasile Alecsandri, *Poesii populare, Balade (cântice bătrânești) adunate și îndreptate de V. Alecsandri, Iași, 1852—1853 în 18*, precum și cânticele populare din foaia *România literară*, anul 1855, sunt cele mai însemnate culegeri. În *Spitalul amorului de Anton Pann, București 1850, în 12*, în *Balade culese și corese de M. Marian Marienescu, Pesta, 1858* și în alte mici volume precum: *Dorul, culegere de 72 cântice naționale, Colecțiune de cântice populare prin O. Dumitrescu, Culegere de mai multe cântice naționale din ambele Principate etc., culese de Cristu Ioanin*, se găsec ceva cântice poporane, însă de o mai mică însemnătate. Colecțiunea d-lui Alecsandri s'a tradus franțuzește: *Ballades et Chants populaires de la Roumanie, recueillés et traduits par V. Alecsandri, avec une introduction par M. A. Ubicini, Paris, 1856*. — O parte din cântice s'a

«mormintelor, ea cântă călătorilor, cu glas răsunător, doina
«cea din jale!»

Cuvintele acestea din urmă, în care se simte dureroasa
mângâiere ce și crease poetul exilat, cântând patria sa de-
părtată și căzută, ne destăinuiesc totdeodată și una din cele
mai solide virtuți ale poeziei poporane, adică stăruința cu
care cântecele poporului, lipsite de toate mijloacele de per-
petuare ale literaturilor cultivate, se păstrează neconținut chiar
în sânul națiunilor bântuite de soartă. În asemenea ceasuri
însă, caracterul lor oare-și-cum se preface. Ca o suflare de
jale, ca un dor nestins se revarsă asupra-le; în povestirea
faptelor celor mai strălucite se strecoară o amarnică zâm-
bire; un răsunet tânguios se îmbină cu strigătele de veselie
și chiar sărbătorile își au lacrimile lor. Dar cât de adâncă
fie durerea, cât de mare fie umilința, precât încă poporul le
simte, poezia veghiază la porțile templului unde se păstrează
amintirile naționale. Mai vrednic încă de însemnat e că a-
tunci, chiar accentele ei devin mai pătrunzătoare. Și ntr'a-
devăr, dacă ea este *glasul poporului*, când oare glasul scoate-

tradus și nemțește în colecțiunile următoare: *Romänische Dichtungen für Deutschen, übersetzt von S. Möckesch, Hermanstadt, 1851, în 8.* — *Romänische Volkspoesie gesammelt und gedruckt von Alecsandri, deutsch übersetzt von Willh. Kotzebue, Berlin, 1851, în 8.* — *Romänische Volkslieder, metrisch übersetzt und erläutert von Ioh. Karl Schuler, Hermanstadt 1859, în 12.* — Și Ungurii au tradus cânticele poporane românești: *Virágok a Román (Oláh) népköltészek mezejéről. Ismerteti és kiadja Acs Károly, Pest, 1858, în 12.* — Ca atingătoare de datinele Românilor, putem cită încă colecțiunea de basme adunate în Banat și traduse în limba germană: *Walachische Märchen, herausgegeben von Arthur und Albert Schott, Stuttgart und Tübingen, 1845, Gotha, în 8.* E de dorit ca o asemenea colecțiune și mai completă să avem și în limba națională, precum este iar de dorit ca colecțiunea începută de d-l Alecsandri să se completeze cu toate cânticele ce nu au fost cunoscute sau încă publicate de d-lui.

În ziua de azi (1887) s'ar putea mări în mod considerabil această listă bibliografică, mai ales dacă s'ar mai adăoga și notițe despre cânturile poporane ale Albanezilor, ale Magiarilor, ale Polonilor, ale Malo-Rosienilor (Rușii din mica Rusie) și ale altor națiuni vecine.

va mai din adâncul inimii, răsunetele sale, decât în ceasurile de durere? Care popor cântă-va mai frumos, mai cu foc, mai cu duioșie decât acela ce și a pierdut bunurile strămoșești, ce cunoaște gloria și fericirea numai ca o amintire din trecut, ca o dorință, ca o aspirațiune către viitor?

E în firea omului de a cânta în ceasurile de mâhnire; atunci sufletul e împins de sine-și spre gândiri poetice; mintea zărește natura și soarta omenească printr'o rază amurgită ce-i ascunde amăruntele banale ale vieții și glasul chiar, înmuiat în lacrimi, are un nu știu ce mlădios care se nvoiește cu dispunerile inimii, și ast-fel cântarea sporește.

Nu voim însă a zice că întristarea e singurul izvor de inspirațiuni poetice; lauda și mirarea, recunoștința facerilor de bine, veselia isbândeii și a plăcerilor, și însfârșit mai toate mișcările sufletești își au răsunetele lor prin viersul poeziei. Acea cuvântare cadentată, pe care mintea o crează cu măiestrie, în minutele de inspirațiune; pe care memoria, ajutată de modulațiunile repețite ale versului, o păstrează mai cu înlesnire, pe care glasul o rostește cu plăcere, desfătându-se în armonia ritmului, a fost învederat cea d'întâi producțiune a genului omenesc, stimulat de patimile sufletului.

Să nu ne prinză dar mirarea când vedem poezia figurând în leagănul tuturilor literaturilor începânde. Omul a vorbit mai întâi în proză, dar, ca *Burghezul Gentilom* al lui Molière, fără de a cunoaște puterea prozei; când însă a început să îi vină în minte idei vrednice de a fi împărțate unui cerc mai lătit, de a fi transmise generațiunilor viitoare, pentru acele idei el a inventat o limbă măiestrită, cadentată, înaltă: aceea a fost *poezia*.

La toate popoarele ea astfel s'a manifestat; astfel s'a urzit pretutindeni poezia poporană, în veci imperfectă în privința prosodiei, care de o dată cu dânsa s'a născut, mai adesea semănată cu simplități copilărești, cu noțiuni greșite, ba uneori și monstruoase, dar plină de verdeață și de putere, de un parfum de junie ce învie și întărește sufletele.

«Poezia poporană și curat firească», ne zice Montaigne ¹⁾ «are simplități și grații prin care se poate potrivi cu cea «mai însemnată frumusețe a poeziei desăvârșite depre artă». Și Herder, tot în prefața mai sus citată, adaugă: «Aibă chiar «un cântic de *felul* celor bune mai multe greșeli însemnate, «greșelile îi se pierd, strofele rele se trec, cu cântarea; dar «spiritul cânticului, care singur stăpânește sufletele, acel «spirit e nemuritor și poartă mintea înainte. Cânticul nu *se vede*, ci *se ascultă*; se ascultă cu urechea sufletului, care nu știe să numere, să măsoare și să cumpănească silabele «izolate ci se pătrunde de răsunetul lor general, și, răpit de dânsul, înoată cu el înainte.»

Să ne oprim un minut asupra importanței acelor cuvinte: «Cântecul nu *se vede* ci *se ascultă!*» și aci care martor, care deslușitor al acestor cuvinte putea-vom aduce mai vrednic de crezământ, în ceea ce se atinge de impresiunile sufletului, decât pe nemuritorul filosof elen, pe Platon? Să-l urmărim dar un minut pe malul Ilisului, în ocolul Atenei, și să ascultăm cu dânsul convorbirea plină de grație și de adâncime a lui Socrat cu Fedru, umbriți amândoi sub un platan, în vecinătatea templului Dianei ²⁾:

„Socrat:— Știi tu oare prin ce fel de cuvinte am place mai mult Zeului; prin cele scrise sau prin cele grăite?

„Fedru: De loc; dar tu?

„Socrat: Am să-ți spun și eu ce am auzit dela cei bătrâni, căci vezi, aceia spuneau adevărul. Ș'apoi de am putea noi înșine găsi adevărul, ne-ar mai fi păsut nouă ceva de părerile celorlalți oameni?

„Fedru;— Ciudată întrebare; dar spune-mi tu ce ai auzit?

„Socrat:— Am auzit că odinioară pe lângă Naucratis, în Egipt, s'ar fi născut unul din zeii lor cei vechi de pe acolo, acelaia căruia era închinată și pasărea ce-i zice ibis. Numele acestui demon era Teut; zice că el ar fi născocit mai întâi numerile și socoteala și geometria și astro-

¹⁾ *Essais* de Michel Montaigne, Liv. I chap. 64 «La poésie populaire «et purement naturele a des naïfvetez et grâces, par où elle se compare «à la principale beauté de la poésie parfaite, selon l'art.

²⁾ Platon, *Fedru* LIX și LX.

nomia, ba și șahul, zarul și încă și scrisoarea (γράφματα); fiind pe atunci rege al Egiptului întreg Taumas, care sta în cetatea cea mare din susul țării, pe care Elenii o numesc Teba din Egipt, iar pe zeul de acolo Amon, și venind la dânsul Teut, îi arată aceste măiestrii și îi spuse că trebuie să le împărtășească și celorlalți Egipteni; iar el întrebă de ce folos ar fi fiecare dintr'însele și, desbătând ce i se părea că e bun și ceea ce nu e bun, pe una o defaimă pe alta o laudă. Astfel zic că multe de tot felul ar fi spus Taumus lui Teut, în privința fiecărei măiestrii, pe care lucruri ar fi lungă vorbă de a le spune; dar când ajunsese la scrisoare: — «Această învățătură, o rege, zise Teut, va face pe Egipteni mai învățați și mai lesnicioși la memorie (μνημονόκωτέροϋς); căci am găsit un leac pentru memorie și pentru știință». — Iar el spuse: «O prea măiestrețule Teut, unul e vrednic să nascocoască măiestriile, iar altul să prețuiască câtă parte de pagubă sau de folos poate eși din întrebuintărea lor; tu dar acum, fiind părintele scrisorii, din dragoste către dânsa, ai arătat-o altfel decât cum este; căci ea va aduce în sufletele celor ce învață numai uitarea și neingrijirea memoriei, pe care încredințând-o scrierii, o vor lăsa pe seama acestor semne străine și în sineși chiar, ei nu vor ține minte nimica. Așa dar tu n'ai găsit un leac pentru memorie, ci numai pentru păstrarea amintirilor; (οίκτου μνήμης ἀλλ' ὑπομνήσεως φάρμακον εὔρες); ceea ce arăți școlarilor tăi este umbra științei și nu adevărul; căci, după ce ei vor fi citit multe, fără de a le fi învățat la dascăli, ei vor crede că sunt foarte înțelepți, deși cei mai mulți vor fi fără cunoștințe și grei la trai, ca unii ce, în loc de știință, vor avea numai umbra ei.

„Fedru: — O Socrate, minunat știi tu să faci, când vrei, cuvinte ca din Egipt sau din orice alt loc.

„Socrat: — Prietino, cei din templul lui Joe dela Dodona spuneau că cele dintâi cuvinte proorocești au eșit dintr'un stejar; acei oameni dar, cari nu erau așa de învățați ca noi aceștia de acum, primeau din simplitate să asculte și un stejar și chiar o peatră, numai adevărul să zică. Tu însă, dinpotrivă, vrei să știi cine și de unde este acel ce vorbește, și nici nu bagi în seamă dacă lucrul este sau nu precum el îl spune.

„Fedru: — Ai cuvânt să mă dojenești. Inșă și mie mi se pare că, în privința scrierii, este precum zice Tebeul.

„Socrat: — Așa dar cel ce crede că știința se poate însuși în scrisoare. (ὁ τέχνην οἰόμενος ἐν γράμματι καταλιπεῖν) și iarăși cel ce crede că poate să o capete numai din cele scrise, ca când ar putea să easă ceva curat și lămurit (σαφές καὶ βέβαιον) din scrisoare, acela zace într-o mare nedomirire și într'adevăr nu știe vorbele lui Amon, de vreme ce socotește că cuvintele scrise sunt ceva mai mult decât un mod de a și aduce aminte, pentru cei ce cunosc mai din vreme cele ce s'au scris.

„*Fedru*: — Ai dreptate.

„*Socrat*: — Căci, vezi tu, o *Fedre*, scrisoarea are un mare defect, pe care îl are asemeni și pictura. Și fapăturile acestei arte se arată pare c'ar fi vii; dar, de le vei întrebă ceva, ele îți vor stă tot grave și mute; tot astfel sunt și cuvintele scrise; ai crede că ele îți vor spune toate lucrurile înțelepte; dar de le vei întrebă, vrând să afli ceva mai mult despre cele scrise într'insele, atunci ele îți vor da în veci același răspuns. Orice cuvânt, îndată ce s'a scris, se rostogolește prefutindeni, atât pe la cei ce nu-l înțeleg, cât și pe la cei cărora nu se cade, și el nu știe chiar către cine trebuie să se îndrepteze și către cine nu. Disprețuit și gonit fără dreptate, el în veci are trebuință de ajutorul părintelui său, căci el însuși nu poate nici să se apere nici să-și ajute».

Soarta cântecului poporan nu este aceea a cuvântului scris. Liber fiu al poporului, încredințat zburdalnicei memorii, el aleargă din om în om, din secol în secol; fiecare îi adaogă un semn dela sine, o vorbă, un vers, un episod, și adesea modificat de pe vremuri, abia 'i mai cunoști origina și starea primitivă, după ce a trecut sub așa multe prefaceri. În cazul de față poate că, cu părere de rău, vom primi a zice ca Platon că aceasta e un folos; dar însă trebuie să mărturisim că cânticul poporan n'ar putea exista fără de libertate, și că azi, în epoca când toate aspirațiunile geniului literar sunt mai mult sau mai puțin supuse la regule dictate și urmate din secolii clasici, acea libertate este chiar caracteristica poeziei poporane.

Povestirea naivă a basmelor locale și a faptelor glorioase sau jalnice ale timpilor trecuți, simțiminte fragede și adânci, exprimate cu o nespusă vigoare, descrieri simple dar viu colorate ale vieții străbune, fraze și întorsături vârtoase ce adesea lipsesc în limbile nouă, ziceri bătrâne, rămășițe din dialecte stinse, o cadență lesnicioasă și de multe ori monotonă, o versificare liberă și neinstrunată, ce rar jertfește sensul vorbii, iată, spre a ne rezumă, elementele de căpetenie ce alcătuiesc cânturile poporane.

Aveam trebuință de aceste deslușiri pregătitoare spre a intra în materia ce voim să cercetăm.

Țara noastră, ca cele mai multe țări europene, mai ales cele ce se bucură de o natură măreață și bogată, și care au suferit mult în luptele lor pentru neatarnare, își are cânticele sale poporane, casnice și vitejești. Noi, într'unele din ele ne vom sili a căută deslușiri asupra evenimentelor istorice, asupra caracterului intim și asupra limbei chiar a națiunii noastre, în deosebitele epoci și în deosebitele localități în cari aceste cântice au isvorit din imaginațiunea popoarelor. Pentru aceasta ne vom încercă a preciză, precât se va putea, epoca și locul compunerii lor.

Vom merge și prin țările vecine, cu cari România a întreținut relațiuni de amicie sau de rivalitate, mai mult sau mai puțin lungi și intime, spre a cercetă în cântările lor poporane, ce datine au schimbat cu noi acele națiuni apropiate pe țărmurile Dunării sau pe plaiurile Carpaților și ale Balcanilor și, repurtând apoi orce lumină ni se va ivi sau ni se va năluci, la țara noastră, ne vom cercă într'astfel să lămurim oareșicum vechile noastre datine.

Prin asemenea comparațiuni vom aveă, credem, prilejul a dovedi tainica înfrățire ce unește aceste popoare, cari au trăit secolii îndelungați, împărtășind *mai* aceleași glorii și aceleași nevoi, resimțind aceleași loviri și cântând într'un acord, fiecare pe lira sa națională, cântări de acelaș fel! Așa străbune legăminte poate că încă nu s'au stins cu totul în inima popoarelor, și ar fi de dorit ca o generoasă impulsivune să înfrățască în viitor acele națiuni ce sunt, credem, menite a formă în Europa răsăriteană un stat federal creștin, tare atât prin unirea cât și prin varietatea chiar a puterilor sale!

100

Răsunete ale Pindului în Carpați

DIOCHIUL. — NALUCA. — MIOARA. — MOȘ-AJUN.

I.

Moartea silnică și fără veste, mai ales în vârsta juniei, a înfloririi, este o idee tristă, care în totdeauna pătrunde inima oamenilor de o măhnire adâncă. Acest simțământ e vechiu ca lumea; tot neamul omenesc poartă, de secoli întregi, jalea tânărului păstor Abel, ucis cu mânie de crudul său frate Cain; lacrima picată din ochiul părintelui omenirii, vaietul ieșit din peptul mumei noastre obștești, toate generațiunile pe rând le-au vărsat și în veci inima omului, cât de multe mângâieri i-ar putea aduce religiunea, filosofia și știința, ea tot va plânge pe cel răpit vieții cu cruzime, în floarea anilor săi.

Un simțământ atât de firesc, atât de general, atât de adânc, a trebuit negreșit să se manifeste, chiar în timpii primitivi, prin glasul mlădios al poeziei. Toate popoarele au plâns cu plângeri modulate, pe junele ucis la floarea vârstei, și, în țările meridionale, unde soarele dogoritor al verii arde și mistuește regulat toată încântătoarea podoabă a naturii, unde vegetațiunea zâmbitoare a primăverii pierde ofilită sub arșița stelei cănești, a lui Siriu, aceste două simțiri întristătoare, ce înfățișează minții o așa intimă analogie, s'au îmbinat mai

adesea, ca să dea naștere unor serbări anuale, unor cântece de doliu, repețite neîncetat de popoare. Dintr'asemenea porniri de spirit au isvorit negreșit, în Egipt, în Asia-Mică și în vechea Eladă, sărbătorile și cânticele ce se leagă cu numirile de *Maneros*, *Bormos*, *Hylas*, *Linos*, *Adonis* și altele, înfățișând toate, în diverse localități și cu puține deosebiri, același caracter general. Aceasta ne-o dovedește Erodot când zice, vorbind despre Egipt ¹⁾:

«Este (acolo) și un cântec, un *Linos*, precum și în Fenicia, în Cipru și în alte locuri; însă de pe popoare are și cânticul numirea sa; dar toți se învoesc a zice că este chiar jălirea pe care Elenii o cântă sub numele de *Linos*. Iar printre multe lucruri despre care mă minunez la Egipteni, este și de unde au luat ei *Linul*; se vede însă că întotdeauna l-au cântat; *Linul*, pe limba egipteană, se numește *Maneros*. Egiptenii zic că el ar fi fost un copil singur-născut al celui dintâi rege al Egiptului, și murind el fără vreme, l'ar fi serbat Egiptenii prin asemenea vaietări, și astfel această cântare ar fi fost cea dintâi și singură a lor.»

Dacă apoi, întemeiați pe însemnarea istoricului elin, vom căuta pe țarmurile mărilor răsăritene, urmele acestei vechi credințe și ale acestui cântic secular, printre nenumărate tradițiuni de felul acesta, vom găsi, la Mariandini, națiune de origină frigidă ²⁾, vechi locuitori ai Bitiniei, așezați pe locul învecinat de Pontele-Euxin (Marea-Neagră) unde s'a clădit în urmă Prusia (astăzi Brusa), vom găsi, zicem, la Mariandini, tradițiunea tânărului *Bormos*, răpit de nimfele isvoarelor, când mergea să scoată apă pentru secerători, și pe carele în zadar îl cătau locuitorii, făcând să răsune pădurile de strigătele lor de jale ³⁾. Aceste strigăte erau așa de răspândite, încât Eschil le dă ca exemplu de văietare, de cântic de doliu, când corul său de Perși, plângând căderea Asiei, sdrobotită la Salamina, întâmpină cu aceste cuvinte, pe regele Xerxes ce se întorcea învins în patria sa ⁴⁾.

1) *Erodot*, cart. II § 79.

2) *Strabon*, XII, 3, § 4.

3) *Hesychius*; Βόρμος — Scholiastul lui Eschil, la Perși, v. 939.

4) *Eschil*, Perșii v. 935 et sq.

„Cu glas cobitor, cu gemete duios, cu plângerile lacrimătoare ale cântecului de jale mariandin, voiu serbă a ta înturnare!»

Precum frigidul *Bormos*, asemeni și Hilas Misianul, iubitul lui Hercul, peri și el jertfă al iubirei ce frumusețea sa insuflă nimfelor dela isvoare, când se duse să aducă apă pentru Argonauți, și locuitorii din Chios, urmând pilda dată de Hercul, îl jăleau în cântice tradiționale, alergând după dânsul prin păduri ¹⁾. Dar nu numai aceștia, ci încă și frumosul Narcis, fiul râului Cefisul și al nimfei Liriope, a murit, plâns de Tespieni, înecat în undele ce-i răsrângeau fața²⁾. E o superstițiune veche aceia d'a crede că apa are în sine un farmec atrăgător ce pricinuește moartea; chiar vechii Indieni, în legile primitive ale lui Manu³⁾, orânduiau ca «un brahman (adică un preot)... să nu-și privească chipul răsrânt în apă. Așa e regula stabilită». Urmând aceiași idee, să avem voie a străbate într'o clipă secolii îndelungați, prin cari această superstițiune s'a strecurat neatinsă și să cercetăm oare nu este aceiași, credința care domnește în cântecul următor, repețit de poporul român ⁴⁾:

Frunză verde alunică!
Mircea suie pe potică,
și 'ntâlnește o fetică,
cu cofița într'o mână
cu apă dela fântână;
— «Copilițo, stai să beu». —
— «Ba, bădiță, ba nu vreu,
cămă tem de dragul meu» —
— «Nu te teme, fata mea,
că dacă s'o mânia,
cu baltagul l'oi lovi
cu pământ l'oi inveli» —
— «Mergi în vale, la fântână,

că'i găsi o cofă plină
scoasă chiar cu mâna mea;
descalcă și o bea;
da-ți fă cruce și o suflă,
să nu fie vr'o *Nălucă*,
să nu fie descântată
de baba cea blestemată», —
Mircea fetei mulțumă,
la fântână se ducea,
cofa plină o găsea;
dar el cruce nu-și făcea,
pe d'asupra nu suflă,
ci la ea năvală da

¹⁾ *Theocrit* Idila XIII.—*Propertiu*, c. 45.—*Petroniu*, 83.

²⁾ *Ernst vor Lasaulx*, Die Linosklage.

³⁾ Legile lui *Manu*. IV. 38.

⁴⁾ Balade culese de d-l V. *Alecsandri*, col. II, fața 98: *Năluca*.

și'nghițea numai odată
și simțea dorul de fată,
și'nghițea de două ori
și'l apucă reci fiori;

și'nghițea a treia oară
și cădeà mort la izvoară;
că'nghițise o *Nălucă*...
În pustii ducă-s'ar, ducă'!»

Ce ar fi trebuit să facă Mircea ca să se ferească de a înghiți *Năluca*, de a cădeà mort la izvoare? — «Să'și facă cruce și să sufle pe apă», zice cântecul, prefăcut după ideile creștine; dar mai întrebă pe țăranul român; el îți va spune încă, păgânul, că trebuie *să'și scuipe de trei ori în sân*, ca să depărteze descântecul sau diochiul. Fă aceiași întrebare și Cicopului din Teocrit și ascultă cum el îți va răspunde ¹⁾:

«Eu n'am obraz așa urât, precum îmi spun; mai deunăzi m'am zărit în mare, căci eră liniștită, și barba mea se arătă frumoasă, și singura mea pleopă asemenea mi se părea frumoasă, și albeața dinților mei strălucea mai mult decât peatra din Paros. Atunci ca să nu mă diochiiu, de trei ori mi-am scuipat în sân».

Astfel, multe credințe populare se perpetuă pe nesimțite din secol în secol, din țară în țară; un fir misterios leagă unele națiuni și unele epoce între dânsese. Într'adevăr e greu lucru, e chiar peste putință, a urmări acel lanț în toată întinderea sa, căci, pe unele locuri, vremile îl întunecă, urma i se face nesimțită; dar apoi el apare adesea învederat mai departe și astfel, în deosebite timpuri, sub deosebite preschimbări, multe idei, multe credințe, multe creațiuni ale imaginațiunii vechimii se regăsesc în sânul națiunilor moderne, ca un depozit strămoșesc.

Să urmăim dar și noi, fără d'a ne obosi, răspândirea cânticului de jale al juneței învinse de moarte, printre popoarele antice ale Europei răsăritene, căci poate doară acea idee n'a perit cu totul din imaginațiunea națiunilor moderne și mai ales din cerul de legende al poporului român.

La *Eleni*, *Linos* eră cântecul poporan cel mai însemnat, în care se caracteriză mai cu seamă moartea nevinovată în floarea juniei, și a cărei origină se imbină cu un cult primi-

¹⁾ *Theocrit*, Idila VI, 34 et sq.

tiv al naturii ¹⁾; printr'insul eră simbolizată, sub forma unui june mort fără timp, întoarcerea grelei vremi a iernei ²⁾).

Omer ³⁾ ne arată cum, la culesul viilor, un tânăr băiat sta în mijlocul lucrătorilor și, pe o liră melodioasă, cântă cu glas dulce un *Linos* frumos. Intr'adevăr, *Linos* a fost dela început un cântic al țărănilor și al lucrătorilor de pământ ⁴⁾. Negreșit că cei dântâi *aezi* (αἰδοί) sau cântăreți ai Eladei au cântat asemenea poezii de dor; dar nimeni nu ne-a păstrat acele inspirațiuni câmpene și primitive; abia dacă găsim în scholiastul lui Omer ⁵⁾ aceste cuvinte dintr'o epocă mult mai târzie:

«Linul e o cântare de jale ce se cântă cu glas slăbit; căci astfel plângeau Muzele pe Linos: «O Line, tu ești cinstit de toți zeii, căci ție ți-au dat mai întâi a cântă cu dulceață. Febus (Apolon) ți-a pricinuit moartea și Muzele te plâng».

Iată dar că aci numirea *Linos* nu se mai dă unei simple cântări, unei lucrări a închipuirii, ci devine chiar numele unei ființe, care a luat dela zei darul de a cântă mai nainte de toți, cu glas dulce, și care pere jertfă a geloasei rivalități a zeului Apolon. Esiod ne întărește într'această idee, căci el ne dă chiar și genealogia lui *Linos* ⁶⁾:

„Urania născu pe Linos, fiu mult plăcut,
pe carele, câți muritori sunt cântăreți și citarști,
toți îl plâng în ospete și în jocuri,
și la început și la sfârșit chiamă pe Linos;»

și apoi într'alt loc ⁷⁾, el spune că aedul *Linos* eră «*dedat cu știința*».

1) F. G. Welcker, Ueber den Linos.

2) Alfred Maury, Histoire des religions de la Grèce ancienne. t. I, p. 242.

3) Omer, Iliada XVIII, v. 567.

4) Iuliu Polluce.

5) Omer, Iliada XVIII, v. 570.

6) Esiod, în fragmente.

7) Clement din Alexandria, în Stromate I.

Cu acest chip, acel june păstor, cântăreț zeesc, cu părul cununat cu flori și cu achiu amar, devine un semi-zeu sau

«Ut Linus hic illi divino carmine pastor,
floribus atque apio crines ornatus amaro 1)....»

un erou al științei, pe care Elenii îl cinstesc printre vechii poeți sau aezi legendari ai Traciei, ce au introdus cultul lui Apolon și al Muzelor pe poalele muntelui Olimp. Impreună cu Orfeu, cu Muzeu, cu Eumolp, Linus ajunge și el a fi dintre acei creatori închipuiți ai poeziei, cari pe tărâmul vechii Pierii Tesalice, pe coasta septentrională a Olimpului, așezară leagănul culturei grecești 2). Intr'acele părți pune în adevăr și Esiod locul de naștere al Muzelor 3):

«Aidem, să începem cu Muzele, ce înveslesc prin imne
mărețul suflet al părintelui Joe, întru Olimp,
povestind și cele ce sunt, și cele ce vor fi, și cele ce au fost,
și amestecând glasurile lor; neconținut le curge în viers
plăcut din gură și răd palatele părintelui
Joe sgomotosul, când glasul zeitelor, dulce ca crinul,
se răspândește printr'insele; răsună și culmea Olimpului noios,
locaș al nemuritorilor

Și veselesc mărețul suflet al lui Joe, întru Olimp,
Muzele Olimpiade, fiicele lui Joe, ce poartă pavază neinvinsă,
pe care le născu în Pieria, Mnemosina ce 'ngrijește de colnicele
Eleuterei,
impreunădu-se cu părintele Joe, fiul lui Cronos».

Tot acolo, sub poalele Olimpului eră și fântâna Libetra închinată Muzelor și în preajma-i se nălță o columnă funerară cu o urnă deasupra, presupus mormânt al lui Orfeu, fiul și școlarul Muzelor 4). Mormântul lui Linos, și el fiu al Muzelor, se putea vedeà la Teba 5), unde negreșit tradițiunea

1) *Virgiliu*, Eclog. VI, v. 73.

2) *Alf. Maury*, op. cit. — *K. Ot. Müller*, Istor. liter. elene t. 1.

3) *Esiod* Teogonia, v. 36.

4) *Preller*, Griechische Mythologie I, p. 279.—*Pausanias*, IX, 20, § 3.—*Poqueville*, Voy. en Grèce, III, p. 90.

5) *Pausanias*, IX, 29, § 3.

lui, împreună cu serbarea sa prin cântice de jale, se strămutase deodată cu cultul Muzelor și cu toate legendele cele din Pieria Tesalică, pe care le adusese pe plaiurile Eliconului și în lunca Beoției, coloniile tracice ale Mineilor ¹⁾.

Mai vrednică încă de însemnat este serbarea numită Ἀγνίς (a mieilor) ce se făcea în toate verile, în orașul Argos, și în care, prin văietări și plânsuri, muierile și fetele jăleau pe junele păstor *Linos*, fiul lui Apolon și al nimfei Psamate, sfășiat de câini. Drept aceea, în zilele consacrate acestei serbări, se înjunghiau numeroase jertfe de câini și de miei, spre a alina jalea, cu răzbunări plăcute și cu odoare priincioase semi-zeului ucis ²⁾. Iată dar că ne-am apropiat iarăș de vechea religione a naturei, în care arșița lunelor de vară, când câinii turbează și sfășie, precum arde și soarele, eră simbolizată printr'un câne pustietor.

Nu putem însă părăsi această veche tradițiune religioasă fără de a face vorbă și despre vestita serbare (Ἀδωνιασμός), precum și despre repețita cântare a lui *Adonis*, și mai ales să nu uităm că poetesa lesbiana Sappho a cântat pe *Adonis*, împreună cu *Ætolinos* sau *Linos cel de jale* ³⁾, și că într'astfel identitatea acestor două legende nu mai rămâne tăgăduită. Numele lui Adonis ne repoartă îndată mintea către cultul Fenicilor, în limba cărora *Adon* și *Adonai* vrea să zică *Domn*, *Stăpân* ⁴⁾; poate că și fabula mai târzie ce se repețea prin Biblos, prin Alexandria și mai la urmă și'n Atena, n'a pierdut cu totul acest caracter fizic, căci ea ne spune cum că Adonis a fost un frumos și tânăr păstor, de care zeița chiar a frumuseței, *Vinerea*, se înamorase și pe care un mistreț îl ucise la vânătoare, în păduri. Zeița îl căută, alergând pretutindeni desperată, și-l plânse cu lacrimi nesfârșite, iar poeții repețiră pe mii de tonuri văietările ei ⁵⁾. Cu toate acestea, junele

¹⁾ K. Ot. Müller, Orchomenos.

²⁾ Welcker, Preller, oper. cit. — Pausanias, II, 19, § 1.

³⁾ Pausanias, IX, 29, § 8.

⁴⁾ Movers, Die Phœnicier.

⁵⁾ Theocrit, Bion și alții.

Adonis fu silit să se scoboare în Iad, unde insuflă o nouă patimă stăpânei Tartarului, Persefonei. Lupta se declară atunci între amândouă zeițele și, spre a le împacă, tribunalul zeiesc hotărî ca Adonis să petreacă o parte a anului pe pământ, în dezmierdările Vinerii, iar cealaltă sub aspra ocrotire a negrei zeițe. Toată această fabulă, în care e învederat personificată natura cu preschimbările sale, dete naștere unei înduoite serbări, din care o parte, tristă și duioasă, purtă numele de „ὁ Ἀφροισμός“ adică *Perirea* și se vesteă prin cânturile jalnice ale fluierilor *gingreene* (γίγγρηνοι ὄδοι); iar cealaltă, veselă și zgomotoasă „ἡ Ἐβρεσης“ adică *Aflarea*, serbă întoarcerea zeului pe pământ :

«Fii-ne intru ajutor acum, iubite Adonis, și la anul să ne fii priincios, căci și acum ai venit, Adonis, și când te vei mai întoarce, tot prieten [să ne vii¹⁾ ?

Această serbare, răspândită peste toate țărmurile unde se lasară mai târziu Elenii, este cea din urmă față sub care ni se vedește, în religiunea anticității, acea veche tradițiune a morții premature a unui june nevinovat, pe care tradițiune am văzut-o răsărind sub poalele Olimpului, dintr'o simplă cântare tânguioasă, și care, răslătită, dezvoltată, imprăștiată, prefăcută de pe țări și de pe vremuri, a ajuns a se întrupa în cultul asiatic al soarelui și a fi cântată de poeții măiestreji ai școlii alexandrine. Dar, pe când legenda luă o formă statornică și consfințită, trecând chiar în cultul regulat al popoarelor, termenul care, la Eleni, însemnă acea cântare primitivă, zicerea *Λινος*, *Οιτολίνος*, rămase în limba lor, ca o expresiune prin care se destăinuiau cele mai adânci dureri ale sufletului.

«Spune *vai line ! vai line !.....*»

strigă, în mai multe rânduri, corul din Agamemnonul lui Eschil²⁾, văitându-se asupra tristei ursite a unui așa mare

1) *Theocrit*, Idila XV.

2) *Eschil*, Agamemnon, v. 120.

împărat ; și, într'alt loc¹⁾, iar chorul, descriind trudnica soartă ce așteaptă pe biata mumă a lui Ajax, după deșanțata sinucidere a acestui erou, începe a zice :

«Muma lui, care l'a hrănit, împovărată acum de zile multe și de cărunte bătrâneți, când va auzi această rătăcire nebunească, ea nu va răspândi nenorocita, cântări triste ca ale privighetorii, ci cu cântări ascuțite îl va jeli, strigând : *vai line ! vai line !* și, isbindu-se tare cu mânele de pept, își va smulge pletele cele albe !»

Tot astfel și nenorocita Antigona, în Fenicele lui Euripid, aruncându-și vederea asupra răstriștelor casei lui Edip, strigă cu glasul înecat de lacrimi :²⁾

«Nenorocită (maică), vezi cum te jelesc ! Ce pasăre oare, stând pe un stejar sau pe ramurile cele mai înalte ale unui brad, va vărsa, împreună cu mine, plângeri asupra maicei mele ? Cu astfel de văitări, eu strig : *vai line !* căci de acum înainte, în viață mi singuratică, vremea mi se va petrece răspândind lacrimi.»

Intr'această strofă, cuvintele prin care se exprimă durerea în limba Elenilor, sunt grămădite cu o măiestreață emfasă, demnă de Euripid ; printre dânsule mai cu seamă să deosebim zicerea *ἔλελιζω* și, alăturând'o cu exclamațiunea : *Αἰ λινον* să ne fie iertat, în urma criticului german Welcker,³⁾ a ne lăsa în voia unor asemui, poate cu totul întâmplătoare, spre a recunoaște că litera L, la deosebite popoare și însoțită de felurite vocale, are în sine darul de a exprima simțiri de jale și de durere, de veselie și de isbândă. Spun că femeile egiptene strigau *lulululu*, când se văitau, și *lililili* când se veseleau. *Делебать* zic Slavii de la Dunăre *a se jăli*, și *Деле* sau *Дало* sunt exclamațiuni de întristare în cântecile sârbești. Și Bascii sau Cantabrii, acea poporațiune antică rămasă în sânul Pireneilor, ca un fosil între două țărâmurii vii, Franția și Spania, și dânsii au un cântic păstrat din timpii răsboaietor cu Ro-

1) *Sofocle*, *Ajax*, v. 621.

2) *Euripid*, *Fenicele*, v. 1519.

3) *Op. cit.*

manii, în capul căruia ei plâng, cu aceste cuvinte mereu re-
pețite, pe un june *Lelo* mort prin trădare! ¹⁾

«Lelo! il Lelo!

«Lelo! mort (e) Lelo!

Lelo! il Lelo!

Lelo! mort (e) Lelo!

Leloa, Zarac

Pe Lelo, Zarac

Il Leloa!»

a omorât pe Lelo!»

Apoi și Elenii 'și-au avut exclamațiunile lor de bucurie și
de jale! Strigătul ἀλαλὸς răsună pe câmpurile de isbândă și
văitările ἀλίνας, ὄλολο sau ἐλελεῖ! umpleau inimile de întristare!

«Eleleu, eleleu! în sânu'mi s'aprinde o turbare și furii ce'mi muncesc
mințile...»

strigă Io fumegândă și turbată de groază, în Promoteul lăn-
țuit al lui Eschil, și în veci această strigare, prin conglăsuirea
chiar a sunetelor, ne-a reputat mintea la strigătul de dor al
Românilor: *Aoleu* și *Oliolio*, sau și mai mult *Alelei* și *Elelei*,
precum se pronunță dincolo de Milcov.

«*Alelei!* fecior de lele,

căci răpiși zilele mele!...»

zice «*Toma Alimoș, boier din țara de jos*» și «*Stoian Șoimul,*
popă vechiu, cu potcapiul pe urechi», zice Vidrei, dragei sale:

«*Oliolio, mândruța mea,*

de când, dragă, te-am luat,

nici un cântic n'ai cântat

Cântă'mi, mândro, cânticul

să'mi mai dreagă sufletul!»

II.

Încă odată ierte-ți-se această digresiune, ce nu este însă
fără de oarecare însemnătate, încât se atinge de analogia ex-
clamărilor, la deosebite popoare. Negreșit că trebuie să fie
oareș-ce asemuire, oareș-ce acord în sunetele ce es din peptul

¹⁾ *Eschil* Promoteu lănțuit, v. 877.

omului mișcat de aceleași impresiuni, chiar sub deosebite clipe și în epoce diferite. Intinzând apoi cercul analogiilor la ideile și la simțirile ce încearcă sufletul, precum și la creațiunile geniului omenesc, e învederat că și întipăririle cele mai adânci, tradițiunile cele mai temeinice, cânturile cele mai răspândite, au trebuit să se ivească pretutindeni sub forme asemuite sau să se transmită dela un popor la altul cu aceleași caractere generale. Pe aceste temeuri și în urma amănunței analize ce am consacrat legendei și cântului poporan numit la Eleni, *Linos*, să aruncăm acum ochii asupra unui cântic cules în poporul nostru și să citim cu toată luare aminte ce merită, frumoasa baladă intitulată *Mioara*:

«Pe-un picior de plaiu,
pe-o gură de raiu
iacă vin în cale,
se cobor la vale
trei turme de miei
cu trei ciobănei;
unu'i Moldovan,
unu'i Ungurean
și unu'i Vrâncean;
iar cel Ungurean
și cu cel Vrâncean,
măre, se vorbiră
și se sfătuiră,
pe l'apus de soare
ca să mi'l omoare
pe cel Moldovan,
că'i mai ortoman,
ș'are oi mai multe
multe și cornute,
și cai învățați
și câni mai bărbați!...
Iar cea mioriță
cu lâna plăviță
de trei zile 'ncoace
gura nu'i mai tace
iarba nu'i mai place.
— «Mioriță laie
laie, bulucaie!

de trei zile 'ncoace
gura nu'ți mai tace.
Ori iarba nu'ți place?
Ori ești bolnăvioară,
Mioriță, mioară?» —
— «Drăguțule bace!
Dă'ți oile 'ncoace,
la negru zăvoiu,
că'i iarba de noi
și umbra de voi.
Stăpâne, stăpâne!
Iți chiamă ș'un căine,
cel mai voinicesc,
cel mai bărbătesc,
că l'apus de soare
au să mi te-omoare
baciul Ungurean
și cu cel Vrâncean! —
«Oiță Bârsană,
de ești năsdrăvană
și d'a fi să mor
în câmp de mohor,
să spui lui Vrâncean
și lui Ungurean,
ca să mă îngroape
aicea p'aproape
în strunga de oi,
să fiu tot cu voi!

din dosul stâniei,
 să'mi aud eu căinii!...
 Astea să le spui;
 iar la cap să-mi pui
 fluieraș de fag,
 (mult zice cu drag!)
 fluieraș de os,
 (mult zice duios!)
 fluieraș de soc
 (mult zice cu foe!)
 Vântul că 'mi-a bate,
 prin ele-a străbate
 ș'ouile s'or strânge,
 pe mine m'or plânge
 cu lacrimi de sânge!
 Iar tu de omor
 să nu le spui lor:
 să le spui curat
 că m'am însurat
 c'o mândră crăiasă,
 a lumii mireasă!.....
 că la nunta mea
 a căzut o stea!...
 Soarele și luna
 'mi-au ținut cununa;
 brazi și pâlținași
 i'am avut nuntași;
 preoți munții mari,
 pasări lăutari,
 păsărele mii
 și stele făclii!...
 Iar de'i întâlni
 și mi'i întâlni
 măicuța bătrână

cu brăul de lână,
 din ochi lăcrămând,
 pe câmp alergând,
 pe toți întrebând
 și la toți zicând:
 — «Cine-au cunoscut,
 cine 'mi-au văzut
 mândrul ciobănel
 tras printr'un inel?
 Fețișoara lui,
 spuma laptelui!
 Mustăcioara lui,
 spicul grăului!
 Perișorul lui,
 pana corbului
 Ochișorii lui,
 mura câmpului!
 Tu, miorița mea,
 să te'nduri de ea
 și să'i spui curat
 că m'am însurat
 c'o fată de crai,
 pe-o gură de raiu!
 Iar la cea măicuță
 să nu-i spui, drăguță,
 că la nunta mea
 a căzut o stea,
 c'am avut nuntași,
 brazi și pâlținași,
 preoți munții mari,
 pasări lăutari,
 păsărele mii
 și stele făclii!

Să despuim acum, prin puterea închipuirii, această elegică și grațioasă baladă, de tot coprinsul ei local și curat atingător de țările Românești, să lepădăm dintr'însa puținul amestec cu idei creștinești și moderne ce se zăresc pe ici și pe colea, și nu vom putea tăgădui că Mioara este isvorită și dânsa din aceiaș pornire de spirit ca toate cânticele antice ce jeleau pe un tânăr păstor ucis fără vreme, în floarea ju-

neței; dar însă, făcând partea asemuirii, nu trebuie să nesocotim și unele diferențe însemnate. Intr'adevăr, dacă simțimântul și idea sunt aceleași în duiosul cânt al *Linului* antic și în pastorala întristătoare a Românilor, înțelesul general însă al legendei, dela una până la alta, s'a preschimbât; caracterul religios ce dă antichitatea acestei tradițiuni, acel cult al naturei fizice, ascuns sub o poetică legendă, au perit cu totul în amintirea modernă, descolorate, risipite și nimicite prin ideile mai înalte și mai morale ale religiunii creștinești. Aceasta a fost soarta tuturor credințelor religioase ale păgânilor, câte s'au păstrat în sânul popoarelor din timpii noi: sau că zeitățile lor protectoare au căzut sub urgia creștinilor și *Demonii* (δαίμονοι) și *Idolii* (εἰδωλα) lor, odinioară plini de daruri și de virtuți, au devenit spirite dușmane și infernale, sau că tradițiunile și practicile lor religioase, despodobite de înțelesul lor sacramental, au rămas în popor ca niște simple legende și obicei casnice și câmpenești. De aceea și în cântecul nostru, nici *zeul* gelos al luminei și al poeziei, nici *câni* sau *mistreții* turbați de arșița caniculei, nu mai pricinuesc moartea păstorului, ci alți doi semeni ai săi, alți doi păstori ca dânsul, vorbind numai poate limbi străine lui. Astfel ideia de patrie încolțește pe tulpina secată a religiunii; astfel caracterele accesorii ale unei legende se preschimbă după locuri și timp, lăsând abia urmă de existența lor.

Ideile însă de căpetenie, acelea pe cari nici o lege nu le poate tăgădui, acelea se păstrează mai cu sfințenie, căci mintea poporului mai cu greu cutează a le preschimbă. Astfel modul de a privi moartea ce-l vedem dezvoltat în *Mioara*, adică acea nuntă mistică cu «o mândră crăiasă, a lumii mireasă», cu «o fată de crai, pe o gură de rai», acea serbare măreață la care toată natura și «soarele și luna, și brazi și pâlinași», și «păsările și stelele» sunt toate părtașe, nu sunt ele oare o amintire învederată a cultului primitiv al naturei? Acea «mândră crăiasă, a lumii mireasă», nu este ea oare zeița Iadului, Persefona, mândra mireasă a lui Adonis? Chiar acea idee despre moarte, așa senină, așa lipsită de du-

rieri, așa trupească chiar, nu este oare însăși ideia ce-și plăsmuise antichitatea despre moarte? Cei vechi nu și-au putut închipui nici odată desăvârșita despărțire a sufletului de trup, după încetarea acestei vieți lumești; pentru dânșii, câmpiile Elisee și adâncimile Tartarului erau locuite de umbre purtând formele lor pământești; moartea, la dânșii, nu știă încă bine să despoaie sufletul de lanțurile trupești, să-l avânte limpede și liber, în regiuni nevăzute, lăsând pe pământ numai un groaznic și fioros schelet de oase. Pierirea atomului material al omului nu se înfățișă lor sub această icoană spăimântătoare, în veci prezentă imaginațiunii moderne, ci sub aceia, mai blândă, a unui june geniu aripat, stingând pe pământ o făclie și purtând, sau o urnă funerară, păstrătoare de cenuși, sau un fluture, emblemă a metamorfozei, sau o cunună de siminoc, floare a nemuririi ¹⁾.

Porniți pe întinsul câmp al acestor asemuiuri, mai mult de cugetări decât de cuvinte, oare nu vom auzi răsunând prin acele «*fluerașe de fag, ce mult zic cu drag, prin cele de os, ce mult zic duios*», chiar tristele fluiere *gingreene*, cari cântau cu viers înfocat, plin de dor și de jale, *Perirea* (ὁ Ἀφαιερός) nenorocitului zeu Adonis?

Când apoi ciobănelul Moldovan cere ca să-l îngroape pe aproape «*din dosul stâniei să-și auză câinii*», nu vom crede oare că acei lătrători sunt chiar:

«*Dragii (săi) câni (ce) urlă împrejurul tânărului (Adonis)*» ²⁾.

și iar cea venerabilă «*măicuță bătrână, cu brâul de lână, din ochi lăcrămând, pe câmpi alergând, pe toți întrebând*», nu a luat ea oare locul amantei disperate, al acelei Vinere păgâne care:

«cu părul desfăcut, rătăcește prin păduri
jalnică, despletită, desculță, și spinii
o rănesc când umblă și se umplu cu sânge zeiesc;

¹⁾ *Lessing*, *Wie die Alten den Tod gebildet*.

²⁾ *Bion*, *Epitafium Adonidis*.

iar de strigătele ei ascuțite lungile văi răsună,
când cere pe Asiricul ei soț, când chiamă pe junele-i iubit.»¹⁾

Mulți ar putea să ne conteste tăria acestor asemuiuri de amănunte, dar nimeni, credem, după câte am spus, nu va tăgădui că o idee identică domnește în cântul vechiu al *Linului* și în balada *Mioara*. Intemeiați pe această credință, voim acum să ne cercăm a descurcă ițele istorice prin care s'a cutreerat această legendă, ca să treacă din imaginațiunea vechilor câmpeni eleni, până în gura poporului nostru, și astfel poate vom ajunge a bănuși și țara și epoca, în carele cântul elenic și-a făcut loc în limba română.

Dovezi pentru aceste sfârșite trebuie să găsim chiar în textul baladei române. Într'adevăr, dacă îl vom analiza cu deamăruntul, vom găsi într'insul o bogată adunare de ziceri românești, curat derivate din limba latină; apoi câțiva termeni uzuali (vre-o zece, douăzeci), împrumuturi din dialectele slavone și maghiare, și înfârșit un prea mic număr de cuvinte, a căror origină e îndoioasă și al căror înțeles e necunoscut în dialectele Românilor dunăreni. Acele cuvinte se află în versurile :

«Miorița *laie*
laie, bulucaie»
și

«că'i mai *ortoman*».

Laiu, laie e un adiectiv necunoscut în limbele noastre din Țara Românească, din Moldova și din Ardeal. Noi zicem într'adevăr *țigan de laie* și Lesiconul Românesc-Latinesc din Buda,²⁾ traduce vorba *Laie* prin *Caterva* și o derivă din greceasca ἰλη. Fie-ne iertat a vedeă aci o greșeală, mai cu seamă când aflăm că Românii din Macedonia, ce vorbesc un dialect oareșcât diferit de al nostru, zic: *laiu* și *laie*, în loc de *negru* și *neagră*. Așa dar *Țiganii de laie*, ar fi *Țiganii*

1) Idem.

2) La pagina 341.

cei mai negrii, precum și sunt, și *Miorița laie* este *Miorița neagră*.

Bulucaiu, *bulucaie* n'are nici el o întrebuintare deslușită. Vedem adesea în cronicari, mai ales în cei moldoveni zicerile: *buluc* și a *bulucire*, și știm că aceste ziceri, luate din limba turcească, însemnează: *grămadă*, a *grămădi*. *Miorița laie* poate dar fi, pentru cei ce făcură mai întinse împrumuturi dela Turci, o mioriță înfățișând o «mare grămadă» adică «o mioriță lănoasă» sau «grăsulie».

Ortoman, fără de a avea în limba română un înțeles precis, se derivă încă de sineși din zicerea elinească: ὀρθός, *drept* și din cea latină: *manus*, *mână*, ceea ce i-ar compune înțelesul *drept la mână* și cine e drept la mână, e onest, e măestru, e tare, are «oi mai multe, multe și cornute» și «cai învățați și câini mai bărbați» și trebuie doui «să se vorbească, să se sfătuiască ca să mi-l omoare». Am putea încă împrumută înțelesul cuvântului elinesc ὀρθομανής, spre a explica zicerea *ortoman*, prin *drept ghicitor*, *drept prevestitor* și cunoscător al științei întregi, precum e Τηρομανής ὀρθομανής¹⁾. În orice chip, origina acestui cuvânt ne apropie de Elada. Tot asemenea și celelalte două ziceri *laie* și *bulucăe* ne strămută peste Dunăre, în sânul fraților noștrii din Tesalia și Macedonia.

Dar nu numai aceste cuvinte, ci încă și idea predominantă a legendei din *Mioara*, ne a mutat cu gândul pe acel tărâm clasic al poeziei elene, pe poalele septentrionale ale Olimpului, în lunca Pieriei, ce sunt astăzi locuite de Români. Să mai adăogăm că și caracterul cu totul păstoresc al baladei, că și descrierea acelei mărețe naturi muntenești, pare că ne trag de sine printre Ciobanii (*Çobani*) români din Tesalia și pe plaiurile încântătoare ale Olimpului și ale Pindului.

Să cercetăm dar cum au ajuns, cum au trăit și cum trăesc încă azi Români, prin acele locuri depărtate de patria lor centrală; prin ce mijloace și în ce timp au comunicat ei cu

1) *Pindar*, Nemea I. v. 92.

frații lor de peste Dunăre, și astfel poate vom ajunge a crede că tradițiuni și obiceiuri mai multe s'au strecurat din sânul anticei Elade pe tărâmul mai nou al României și că, printre dânsese, au putut fi și legenda lui *Linos*, strămutată în balada *Mioarei*.

Mai 'nainte însă de a ne atinge de dovezile istorice, să hotărîm un punct însemnat de critică, care ne va sluji în tot cursul cercetărilor noastre asupra cânturilor poporane și fără de care, credem c'ar fi peste puțină a stabili vre un fapt cel puțin probabil într'aceste libere și schimbătoare creațiuni ale închipuirii poporane.

Iată despre ce e vorba.

Ca să se poată determina cu oarecare precizie epoca și localitatea în care a început a se cânta de către o națiune cântecele ce nu port în sine o însemnare exactă despre timpul și scena în care evenimentele cântate s'au petrecut, critica, în lipsă de dovezi venite din afară, nu poate pune temeiul decât numai pe unele indicațiuni, fie cât de rare, provenite din textul chiar al acelor cântece. Astfel când într'un cântic dăm peste cuvinte vechi și locale, care nu pot fi intrat în cântic decât la *cutare* epocă depărtată și în *cutare* parte din țară, atunci, fie măcar acele ziceri caracteristice cufundate în mii de altele mai nouă, fie ele alăturate cu mii de însemnări de localități diferite, pentru noi zicerile cele mai vechi au în sine mai multă valoare doveditoare; ele singure ne dau epoca și localitatea în care s'a compus mai întâiu cânticul; căci într'adevăr, cum am mai spus, cânticul aleargă din țară în țară, din secol în secol, și nu e de mirare ca fiecare cântăreț iscusit să cate a 'și-l însuși, a 'l localiză, introducând în sânu-i inovațiuni; iar acele inovațiuni, ca să înfățișeze un interes mai viu, un înțeles chiar mai pipăit nouilor ascultători, vor fi negreșit idei mai proaspete sau cuvinte noi întrebuințate în țara și în vremea lor, iar nu flori vestejite, culese pe câmpii trecutului. Poporul, trebuie să mărturisim, are în general foarte puțin patima antichităților străine; el păstrează datine și obiecte ce 'i-au rămas lui din vechime, dar nu

caută a adună și de pe la alții; ce e al lui bun rămas dela părinți îl ține cu respect, dar vechitura străină o leapădă și o desprețuiește. Așa dar, bizuiți pe aceste cuvinte și spre a ne mărgini în cercul cântecilor poporane, pentru noi zicerile vechi și locale dintr'un cântic, vor fi, în lipsa altor probe mai explicite, marca prin care vom determina, precât se va putea, la ce *epocă* și pe ce *tărâm* au născut deosebitele inspirațiuni poetice ale poporului român.

Când dar, în balada *Mioarei* găsim alăturate cu niște ziceri provenite dela Români din Tesalia (*laie, bulucaie, ortoman*), imbinat cu niște idei ce ne poartă mintea spre țara ocupată de dâșii (*păstorul Linos pe Olimp, moartea sau nunta lui Adonis la Eleni*), când găsim, zicem, într'însa numiri locale, precum *Moldovan*, om de pe malul Moldovei, *Ungurean*, adică român de peste Carpați sau Ungur, *Vrancean*, locuitor din munții Vrancei, din ținutul Putnii, *oiță bârsană* adică din țara Bârsei de lângă Brașov și altele de felul acestora, însemnând localități și populațiuni din Dacia, noi nu ne îndoim de a spune că aceste cuvinte sunt adaose mai noi, că ele sunt localizări introduse în baladă, după ce cânticul, eșit din plaiurile poeticului Olimp, cu dialectul original al Românilor Tesalici, s'a răspândit printre Români dela Dunăre și dela Carpați, și s'a strămutat pe dialectul acestora, rămânându-i, din vechia sa redacțiune, numeroase ziceri ce sunt comune ambelor idiome, și numai foarte puține cuvinte originale tesalice, care au ajuns a se repeți, fără de a fi înțelese, de popoarele țărilor Dunării.

Dar când? La ce vreme oare? a putut să se facă această strămutare a cânticului dintr'o țară într'alta, din Tesalia în Dacia, căci noi astăzi, într'o epocă de regenerațiune a națiunii Române, abia știm că există acei frați cu totul înstrăinați de noi? Când a fost ceasul acela, vrednic de dor și de laudă, de ne-am întins cu toții mâna peste Balcani și am trăit traiu frățesc împreună?

III.

Să dăm un minut ascultare istoricilor și mai ales cronicarilor bizantini. Demnul de laudă Petru Maior a desbătut cu multă sagacitate, în «*Istoria sa pentru începutul Românilor*», trecerea Romanilor celor din Dacia înapoi peste Dunăre și cotropirea țării lor de către gintele străine. Fără de a intra în controversesele subiectului, este un fapt netăgăduit că coloniile romane, fie Ulpiane, Aureliane sau altele, au stat în cei d'intâi secolii ai creștinătății răspândite pe amândouă țărmurile Dunării, atât în Dacia cât și în Mesia, Tracia și chiar în nordul Greciei, și că au împărțășit mai adesea, atât mărimile cât și smăcinările imperiului. La anul 292, un simplu păstor de vite din satul *Romulianum în Dacia râureană* (Dacia ripensis), om frumos, voinic și norocos oștean, se urcă pe tronul Cesarilor din Roma și păstrează pe lângă numele împărătesc de *Galeriu*, pe acela de *Armentarius* adică *Păstorul*¹⁾; cu vre-o două sute cincizeci ani mai în urmă (527—555), pe scaunul Constantinopolei, domnește cu tărie vestitul împărat și legiuitor *Justinian*, care se mândrește cu *Dacia mediterană*, numind'o fericita sa patrie²⁾.

Dar după aceste zile de onoare, Românii avură și zile mai negre; împresurați și amenințați de barbari adesea nedreptățiți, de răii împărați ai Orientului, ei trăiră însă împărțășind, sub numele general de Βλάχοι (Vlahi), mai aceeași soartă pe ambele maluri ale Dunărei. Alexie Comnenul, tatăl Anei, în vremea căruia ei erau o națiune aspră și cămpeană, rătăcind cu turmele atât pe țărmurile Mării Negre, la Anhial cât și pe șesul din muntele Kisovo, anticul Osa, și orașul Trikala, Alexie își recrutează oștirea sa printre Românii din Tracia și din Mesia, și apoi altădată, mergând împotriva lui Bohemund, care intrase cu normanzii în Elada, el trece în Tesalia, printr'un

1) *Sextu Aureliu Victor*.

2) *Novela XI*.

oraș isolat de Români¹⁾. Puțin în urmă, fratele lui Manoil Comnenul întărată pe Români din nordul Dunării ca să năvălească asupra Magiarilor²⁾, și astfel împărații bizantini se slujesc cu vitejia Românilor, spre a-și împlini intrigele lor ambițioase. Dar ei nu răbdară aceste amăgiri; sub Isaac Angelos, pe la 1200, doi frați Români din muntele Emu, Petru și Asan, întărați printr'o palmă nedreaptă ce dase Sevastocratorul, lui Asan, răsculară pe Bulgari, pe Cumani și pe Români, sătui de birurile grele ce le impusese împăratul ca să serbeze nunta sa cu fata lui Bela, craiul Ungurilor, punându-se în capul lor, întemeiară în sânul imperiului oriental, un imperiu Românesc³⁾ sau Bulgaro-Vlah. Sub Ionițiu cel frumos, al treilea frate, puterea Românilor se urcă la culmea sa; de peste Dunăre, stăpânirea lor se întindea prin Tracia, prin Mesia până în Grecia⁴⁾; dar așezămintele de căpetenie ale împărăției erau în munții Emului sau Balcanii. Atunci fu epoca de înflorire a cetății Târnovului, mai spre mează zi de Șiștov; în preajma-i Români mergeau pustiind cu cruzime, pe o întinsă linie ce ducea din hotarul Serbiei dela Nisa, astăzi Niș, până la Varna, pe Marea Neagră, și până la Filipopol, la Burgas (Arcadiopol), la Ciorli și la Bizia în peninsula bizantină; prădările lor ajungeau până în suburbiile capitalei⁵⁾. Apoi, spre miazăzi, țara de pe lângă Serre era a Românilor și un căpitan d'ai lor, numit Chrisos, domnea în Strumnița și în Prosocol din Macedonia și stă împotriva lui Isaac Comnen⁶⁾. Această parte de loc, cu toți munții Tesaliei, dintre Larisa și Trikala, purtă mai de mult numele de Μεγάλη Βλαχία⁷⁾ (Vlahia Mare) sau și Ἀνοβλαχία (Valachia de sus) și Teodor Ducas, socrul lui Guy de la Roche,

1) *Anna Comnena*, V. p. 138; VIII. p. 274; X. p. 274.

2) *I Cinamu*, VI, cap. 3.

3) *Niceta Choniatul*, I. 4.

4) *Idem*, IX.

5) *G. Pachymer*, I. c. 37.

6) *Idem*.

7) *Niceta Choniatul*, IX.

care stăpânea Tessalia, e numit *Duce al Valachiei* (κύρ Θεόδωρος αὐθέντης ντῆς Βλαχίας¹⁾), într'o cronică în versuri grecești din timpii împăraților frânci din Constantinopol.

Secolii al XII-lea și XIII-lea sunt epoca mării Românilor; răspândiți și stăpâni pe tot locul ce se întinde în linie dreaptă din munții Pindului până la Carpați, imperiul bizantin se cutremură de dânsii și Francezii chiar, pe câmpul de bătaie de la Andrianopol, le lăsară robit în mâni, pe eroul lor imperial, Baldovin din Flandra²⁾; dar desbinările ce intrară în familia Asanilor slăbiră cu iuțeală acest stat înălțat ca prin farmec. Pe la sfârșitul secolului al XIII-lea (1290), pe când încă posesiunile Românilor se întindeau până în vecinătatea Constantinopolei și amenințau cu groază capitala Orientului, împăratul Andronic Paleologul, cu o măiestreață iscusință, isbuti a strămuta în Anatolia, o mare parte din Români Traciei și Mesiei; cruzimile și asuprirea ce încercară într'acel tărâm depărtat, unite cu asprimea ernei, secerară o mare parte din acea populațiune³⁾. Cei din Tesalia, pe la 1332 se cercară, izolați, a se revoltă, dar fură învinși; zece ani mai în urmă ei se supuseră de bună voie lui Ion Cantacuzenul, și nu mult apoi suferiră cotropirea Catalanilor, înțeleși cu despoții greci⁴⁾.

Cu toate aceste restriști ale soartei, Români până în secolul al XV-lea, cu limba, cu obiceiul, cu portul lor încă italice, stau răspândiți din fundul Daciei până în vârfurile Pindului⁵⁾. Trebuia o lovire mai strașnică, mai hotărâtoare ca să rupă unirea lor. Aceia fu intrarea Turcilor în Europa. Dinaintea armelor asiatică, învingătoare la Adrianopol, Români se risipiră cu totul din Tracia și din munții Balcani, cei mai mulți trăgându-se la Nord, ca să pună Dunărea între dânsii și îngrozitorii dușmani; iar alții cătând o scăpare în

1) Chroniques étrangères, publiées par Buchon.

2) Villehardouin.

3) Pachymer, I, 27.

4) I. Cantacuzenul, II, 28.

5) Laonicu Chalcocondyla, I, 16.

stâncile sălbatice ale Macedoniei, ale Epirului și ale Tesaliei. De atunci putem crede cu temei că relațiunile au încetat cu totul între acele două grupe de Români depărtate, și Mircea Bătrânul e cel din urmă Domn al țării care poartă titlul de «Domn al amânduror țăturile Dunării, până în Marea Neagră și al cetății Drăstoriul (Silistra) Stăpânitor» ¹⁾. Cunoaștem de atunci încoace destinele provinciilor românești dela Dunăre.

Ursita mai umilită a Românilor meridionali sau Mezodaci, îi plecase, încă dela anul 1360, lui Amurat I; dar supunerea desăvârșită se făcù sub Amurat al II-lea, după luarea Salonichului la 1429 ²⁾. Slaba lor împotrivire la acest jug nou le merită clemența Turcilor și i puse sub ocrotirea sultanelor Validele, cărora ei plăteau un tribut de patru sute lei, rămânându-le dreptul a se administra ca și în vechime, în târgulețele lor, cu sfaturile de bătrâni și după obiceiurile vechi, simple și patriarhale ³⁾. Crudul Ali Pașa din Ianina a stricat, în secolul din urmă, aceste blânde așezăminte și poate azi Românii din Macedonia se bucură de mai puțină libertate ca în trecut. Cu toate însă, traiul lor se vede că foarte puțin s'a schimbat din timpii Anei Comnene, care ni i descrie ca niște oameni câmpeni, dedați cu îngrijirea turmelor. Puțini ani în urma porfirogenetei istorice (1173), un călător rabin din Navarra, Beniamin din Tudela, mergând să viziteze sinagogele din Orient, și plecând dela Corfu spre Constantinopole, ne spune că a trecut prin Vlahia, trei zile departe de Teba, și că locuitorii de pe acolo sunt «sprinteni ca cerbii și că adesea se coboară din munții lor cei înalți ca să prade pe Greci». În secolul XIV-lea, Pachymer vede într'inșii o națiune rătăcitoare, care a dobândit bogății însemnate cu turmele de vite și mai ales de oi, și cari, prin viața sa păstoraască, se dedă cu cele mai aspre osteneli.

Călătorii moderni ni-i descriu sub aceleași colori. Printre

1) Chrisov dela 6915 (1407) și altele din Archiva Statului.

2) *Ducas*, 2—29.

3) *Poqueville*, *Voyage en Grèce*, II, p. 337—356.

alții mai mulți, Wiliam Leake, Poqueville și mai în urmă d-l Heuzey au vizitat așezămintele lor, și iată în ce chip ei vorbesc cu dânșii.

Sub numele de *Mesodaci* și *Kufovlahi* (Κορυθόβλαχοι) adică *Români Schiopi*, acele populațiuni vorbind o limbă foarte apropiată de româneasca Principatelor Dunărene ¹⁾, dar curcită cu ziceri și cu intonațiuni grecești, albaneze și turcești, ocupă centrul Macedoniei și al Tesaliei, grămădite mai ales pe trei puncte însemnate. Cea mai importantă și mai numeroasă a lor colonie se întinde pe șira munților Agrafa, anticul Pindos, pe locurile pe unde au stat în parte Perebii, și Seli Dodonei și sălbaticii Dolopi, ²⁾ supușii lui Achil și unde moderna Trikala a Vlahilor a luat loc anticei Trica, patria zeiescului medic Esculap. Intr'acest ocol, făcând astăzi parte din districtele Zagora, Ianina și Aspropotamò, orașele și satele lor cele mai de căpetenie sunt, mergând dela nord spre miazăzi: *Samarina* sau *San-Marina*, *Perivoli*, *Avdela*, *Voschopoli*, *Furca*, *Laișta*, *Leșinița*, *Carpenișu*, *Malacași* și alte sate; în partea centrală a Pindului, unde populațiunea română e mai compactă, se află *Mețovo*, *Seracu*, *Calarites*, *Chaliki*, *Clinovu*, *Gardiki* și *Tricala*. În vecinătatea acestui din urmă oraș sunt monastirile numite *Meteora*, așezate, mai multe în apropiere, pe niște stânci de o formațiune geologică cu totul minunată.

Altă colonie de Români se află stabilită pe poala septentrională a Olimpului, numită azi *Lahe*, în valea formată de muntele *Șeapca* care leagă Olimpul de șira *Voluței* sau *Munților Cambunici*. Umbriți sub piscul măreț al Olimpului ce se înalță la 6000 picioare în sus, ascuns în nouri și în veci acoperit cu zăpadă, Românii au întemeiat aci din vechime câteva sate, printre care deosebim pe cele următoare: *Vlaholivadi* sau *Livedea Românilor*, *Kokinopolo*, *Neohori*, *Ftera* și *Milia*.

1) *Leake*, p. 367.

2) *Omer*, Iliada, XVI, v. 234, — IX, v. 484.

În sfârșit pe câmpia ce desparte lacul Castoriei de târgulețul Saraghiol se mai află un orașel locuit de Kuțovlachi și cunoscut sub numele de *Vlahoklisura*.

Prin aceste localități, mai mult aspre și sălbatice, prin văi, prin strâmtoni și prin coaste de munți și-au întemeiat Românii meridionali locuințele lor cele statornice, cari se compun mai adesea de cășcioare de piatră aninate de stânci, ca cuiburile de șoim. Acolo îi adună soarele de vară, căci toți vin în lunile cele călduroase, să răsuflă aerul mai curat, să se bucure de priveliștea măreață a muntoasei lor patrii. Iar apoi, când într'acele înălțimi stâncoase, începe a se vesti asprul timp al iernei, prin vifore și prin furtuni, o mică parte de locuitori rămâne închisă în munți, ca să păzească satele, iar ceilalți, unii se duc ca să câștige viața și să strângă stări însemnate, exercitând negoț sau industrii prin toate orașele câmpene și maritime ale Turciei și ale Orientului întreg; alții mai numeroși, adunați în grupe de vreo patruzeci până la o sută de familii, ce poartă numirea generică de *stâne* și se pun sub poruncile unui *Scutieriu* ereditar¹⁾, rătăcesc prin țările împrejmuitoare, păscând pe șesuri, unde clima iernei e mai blândă, nenumărate turme de vite și mai ales de oi. Toate câmpiile Eladei sunt străbătute de acei nomazi Români, cărora Albanzii și Turcii nu știu a le da alt nume decât acela de *Țobani*²⁾. Cu sarica lor neagră, la spate cu glugă³⁾, cu lungi toiege în mână, ei colindă locuri depărtate, cătând, cu o tăcută răbdare, pășuni și adăposturi pentru vitele lor, și acolo unde găsesc cu ce să întâmpine puținele lor trebuințe, ei poposesc numai câteva zile, fac colibe⁴⁾ de frunză și adorm împrejurul focurilor aprinse. Caracterul păstoresc e atât de însușit într'înșii, iubirea și îngrijirea ce știu a da oilor sunt așa de proverbiale, încât Grecii nu mai au pentru ciobani alt

1) Heuzey, L'Acarnanie, p. 272.

2) Leake, p. 364.

3) Heuzey, p. 268.

4) Poqueville.

nume decât acela de Βλάχοι; vestiți păstori ai Arcadei și-au lăsat locul *Vlahilor* cu gluga neagră (Βλάχοι Καρραγόννοι).

Acea viață de stână, aspră dar liberă, rătăcindă dar regulată, are un farmec nespus de poezie. Cine a văzut, pe munții noștrii despre Ardeal vre-una din stânele de oi așezate vara pe livezile și pe întorcătorile unui munte, ale cărui piscuri de piatră ating de nouri, va înțelege ce viață de dulci și triste visări e aceia a Ciobanilor, carii, izolați de lume, trăiesc numai cu dragele lor turme, cu câinii lor credincioși, privind ziua tabloul măreț și încântător al naturei, noaptea bolta cerească luminată de mii de stele care acolo par a fi mai aproape de om, și cântând pe fluier sau pe caval doinele lor duioase repețite numai de echo! Acelaș este și traiul ciobanilor din Tesalia. Poqueville, urmând călătoria sa pe șira Pindului, astfel ne descrie viața lor :

«Eșind din satul Tista, noi urmarăm ca un sfert de leghe, calea împărătească printre doi păreți de molifi maiestoiși; dar curând după aceea, suindu-ne mai sus pe Pind, intrarăm în regiunea brazilor unde văzurăm urma focurilor aprinse de *Vlahii* ce se urcau pe atunci la sălașele lor de vară. După focuri s'ar fi putut socoti numărul stânelor și al conacelor și direcțiunea ce a urmat fiecare, atât de nestrămutate sunt obiceiele în umbletele lor¹⁾...

«Răulețul ce curgea dinaintea noastră dintr'un izvor pe care *Vlahii* îl numesc *Gura* și care se află 8 mile la nord de Kaliki, în muntele Genez. În timpul verei, care abia ține trei luni în aceste regiuni aeriane, sumedenie de turme pasc împrejurul urnei sale fluviale, care adapă pe cel mai mare râu al Eladei, Peneul. Acolo se adună mai cu seamă *Vlahii* nomazi, ce petrec nopțile lor sub niște colibe luminate de focuri și păzite de câinii moloși care sperie fearele prin groaznicele lor lătrături²⁾».

Această frumoasă descriere a vieții ciobanilor Români din munții măreți ai Pindului și ai Olimpului, fără de voie pare că ne strămută cu gândul

«pe acel picior de plaiu
pe acea gură de raiu

¹⁾ *Poqueville*, t. III, p. 100.

²⁾ *Idem* p. 366.

unde vin în cale,
se cobor la vale
trei turme de miei
cu trei ciobănei;»

pare că vedem colo «*negrul zăvoiu, unde e iarba de oi și umbra de ciobani*;» apoi pare că auzim «*lătrând câinii, adunați din dosul stâniei*», și «*fluierul cel de fag, ce mult zice cu drag*»; de aruncăm însă privirea în sus, vedem toată natura împodobită ca la o nuntă mare: «*soarele și luna pare că țin cununa, brazii și păltinașii pare că sunt nuntașii, preoții munții mari, pasări lăutari, păsărele mii și stele făclii!*»

Iată-ne dar și noi extaziați dinaintea acestei sublime privești, precum au fost și primii *aezi* câmpeni ce au inventat pe aceste plaiuri, cântecul lui *Linos*. Secolii și 'l-au trecut unul altuia, adăogându'i idei și expresiuni felurite; unii — poeți iscușiți și dogmatici, — l'au îmbinat cu cultul asiatic al lui Adonai și astfel l'au cufundat în subtilizările păgânismului degradat; alți Eleni, fii ai munților și ai naturei, l'au păstrat simplu, duios, plin de grație și de melancolie și apoi, în secolii mai târzii, coloniile cotropitoare de Romani l'au cules cu sfințenie dela dânșii, l'au întors pe limba lor și l'au răspândit prin toată întinsa lor stăpânire. Poate că de atunci încă, negreșit nu mai târziu de al XV-lea secol, acest cântic păstoresc a trecut peste Dunăre, unde s'a împlântat în memoria poporului, sub forma baladei *Mioara*. Timpii și împrejurările au știut să schimbe multe într'însul; dar tot au rămas urme netăgăduite de clasică sa origină.

IV.

Să nu părăsim însă cu totul cercul tradițiilor și al cântecelor ce se repoartă la vechiul cult al naturei, fără de a pomeni despre un obicei poporan al antichității, cu care se leagă și un cântic copilăresc ce în parte, s'a păstrat, ca o amintire depărtată în cetățile noastre.

Ateneu¹⁾ ne spune că :

«A cântă rândunica se chiamă la Rodieni oareşcare colindă despre care Teognis vorbeşte în a doua din scrierile sale asupra serbărilor din Rodos, astfel ; Rodienii numesc a *cântă rândunica* un fel de colindare ce se face în luna lui Boedromion ; numele acesta vine din cuvintele ce se cântau atunci şi care sunt acestea :

«Venit'a venit' rândunica ;
 cu dânsa şi vremea frumoasă,
 cu dânsa şi timpul cel bun.
 E albă curată pe guşă
 şi neagră cu totul pe spate.
 Asvârlă-ne 'ncoace smochine
 din casa ta plină, bogată,
 şi dă-ne şi vin în ulcică,
 ş'o coşniţă plină cu brânză ;
 dar fie şi pâne de rişca
 şi turtă de ouă, tot ad-o ;
 primeşte orice rândunica...
 Luăm ceva ori să ne ducem ?
 Dar dă-ne, căci altfel nu mergem,
 ba încă luăm cu noi uşa,
 or poliţa cea de d'asupra
 ori chiar şi pe nevasta'ţi ce şade
 în casă colo, tocmai sus.
 Măruntă'i şi lesne o ducem
 Dar dă-ne cevaşilea mai bine,
 şi cată vr'un lucru mai mare !
 Deschideţi, deschideţi toţi uşa !
 căci iată a venit rândunica :
 Şi noi, ia ! nu suntem unchiaşi,
 ci suntem copii copilaşi !

«Această colindă» adaogă Ateneu «a arătat'o mai întâiu «Cleobul Lindianul, când începû a face prin Linos strângere «de bani».

Să o fi compus frumosul Cleobul, unul din cei şapte înțelepți ai Greciei, sau fiica sa Cleobula, cum zic alții, această cântare are negreșit un înțeles mai adânc decât al unei co-

1) Despre sofisti, VIII, 360.

lecte de bani sau de merinde. Intr'însa vedem că se vestește sosirea vremii frumoase și a timpului celui bun, căci, în toamnă, arșița soarelui s'a potolit și casele s'au umplut de avuții; rândunica, prevestitoare de bunuri, revine sprintenă și veselă. Deschideți, deschideți'i ușa! Bogatul, împărțește-ți cu săracii comorile! Astfel vă grăește glasul nevinovat al copiilor!

Astăzi încă, pe toate țărmurile Greciei și chiar în Atena, pe la începutul primăverii, copii, adunați în cete și ținând în mână o morișcă cu aripi de șită, ce învărtindu-se închi-puește o rândunică, aleargă din casă în casă, cântând un cântec de felul acesta: ¹⁾

«Rândunica vine de pe mare; ea trece marea șiși face un foișor și seade într'însul să răsuflă și zice:

«Martie, martie noios și februarie ploios! iaca dulcele aprilie se vestește că'i aproape.

«Pasările ciripesc, pomișorii înverzesc, găinile cloncănesc și încep să clocească.

«Turmele purced la munte; iezii sar și pasc mugurul cel nou.

«Animale, păsări, oameni, toți se veselesc din suflet; ghița zăpada și crivățul au încetat.

«Martie, martie noios și februarie ploios! iacă vine aprilie cel frumos!

«Eși afară, februarie! și tu martie, du-te, cară-te!»

ș'apoi sfârșesc cu sunetul ce'l facem noi pe buze ca să gonim o pisică.

Cine poate tăgădăui că acest cântec nu este o variantă modernă a vechiului *Chelidoniasmos* rodian? Cine nu va zări în amândouă, ideea comună și firească de a vesti lumii o știre înveselitoare: sosirea timpului plăcut al căldurei cumpătate, al zefirului primăvăratic, al vegetațiunii înflorite?

O altă veste bună de o natură mai mistică, mai puțin pi-păită simțurilor, dar mai mângâietoare pentru inimi, deșteaptă noaptea din somn pe copii, în clima mai aspră, în țara mai creștină a Românilor. Pe când zăpada acopere pământul, pe când gerul sleește chiar apele, o *Stea*, icoană a celei ce s'a

¹⁾ *Marcellus*, Chants populaires dela Grèce,

înălțat odinioară pe cer ca să călăuzească pe cei trei crai de la răsărit, mână cetele de copii prin întunericul ulițelor viforoase, în ajunul Crăciunului și-i îndeamnă a vesti, cu glasuri nevinovate, creștinilor adormiți, că peste puțin o să vină ceasul solemn și dorit al Mântuirii! Ei nu'i amenință, ca copii din antichitate, cu furtișaguri; dar le e frig, le e foame, bieților copii, și după ce au strigat:

«Bună dimineața la moș-ajun!»

ei cer să le dea măcar «*un covrig, că mor de frig, măcar o nucă că se dau cu capul de ulucă, măcar un măr că se trag de păr!*»

.....

O! vechi datine și vechi cântice ale poporului! ce dulce farmec coprindeți voi în naivele voastre expresiuni! Aspra critică se sfăramă dinaintea voastră, căci mintea omului, deprinsă cu voi din pruncie, pare că se scaldă, la auzul vostru, în nevinovăția'i primitivă. Voi sunteți pentru noi amintiri suave ce înviează junia în suflete!

Pentru popoare sunteți floarea neuitării, lanțul sunteți nesfârșamat al frăției!

La răsunetele voastre, aceleași doruri fac să bată inimile pe culmele Pindului și sub poalele Carpaților!

București, 1861.

Tipărit în *Revista Română* din 1861; și apoi, la 1880, în *Albumul Macedo-Român*, sub direcțiunea d-lui V. A. Urechia.

Rectificare. — Am retipărit aci, pentru a doua oară, acest studiu astfel cum a apărut cu douăzeci și șase de ani mai apoi. N'avem de gând acum să'l îndreptăm, deși nu ne încumetăm a pretinde că nu va fi conținând erori multe de fapte și chiar unele apretuiri și asemuiri prea îndrăznețe. Stăruim totuși a crede în transmisiunea și în răsletirea cânturilor poporane dela o națiune la alta, împreună chiar cu ceva din graiul local al împrumutătorilor, care trece pe nesimțite în acela al împrumutaților. Dar însuși pe acest tărâm de pozitivă limbistică, sunt de temut

primejdii întâmplătoare, sunt viclenii neașteptate și curse ale soartei. Într-o comică rătăcire de felul acestora ne-a încurcat pe noi, tipograful ieșan carele a publicat mai întâi cântecile pororane adunate de d-l V. Alecsandri. Am răs împreună cu hohote, când măiestrul culegător al baladelor naționale ne-a spus că cuvântul *bulucaie* pe care noi ne-am muncit a l' explică prin vorba turcească *buluc*, era o simplă greșală de tipar. În manuscrisul d-lui Alecsandri fusese scris *bucălaie*; iar jețarul a intervertit literile *c* și *l*. Deci toată a noastră clădire etimologică se surpă din temelii, și, cât despre noi, venim acum cu umilință a ne recunoaște vinovat, în cazul de față, de a fi cercat să facem un zadarnic *buluc* de erudițiune deșeartă. Ierte-ni-se însă păcatul, de oare ce îl mărturisim! (Nota lui Odobescu).

V. Cârlova

«Où sont-ils, Vierge souveraine?...
Mais où sont les neiges d'antan!»
Villon.

Din acordurile stinse ale lirei române, să ne fie iertat din când în când a deșteptă câte un echo sonor.

Sunt momente în care fieșicărui Român cu simțire îi vine a zice țării sale, împreună cu poetul ¹⁾).

Ce vânt amar de moarte, vai! suflă peste tine
De sufere și moare,
Ori ce d'abia n'verzește sub dulcele'ti lumine,
Ori ce'i d'abia în floare?
«Fatală, crudă soartă! Tot ce e drag în lume
Curând din lume pere!
Ferice care lasă măcar un dulce nume
L'a patriei durere!»

Așa *dulce nume la a patriei durere*, e negreșit și acela al junelui poet *Vasile Cârlova*, născut la 1809 în București și răpit vieții la vârsta de 23 de ani. Eră de optsprezece ani când compuse suava elegie a *Păstorului intristat*; de nouăsprezece ani când deplânse cu așa energice cuvinte *Ruinele Târgoviștei*, vărsând în versurile sale un foc de durere, o vigoare de expresiune care destăinuiesc într'insul un suflet adânc poetic, o inimă adevărat patriotică, ce promiteau mult

¹⁾ V. *Alecsandri*, La moartea lui P. Casimir, 1850.

țarei lui. La 1831 imaginațiunea tânărului poet se 'nflăcărează de speranța reinvierei națiunii; el îmbrățișează cu ardoare cariera renăscândă a armelor și compune cu grăbire *Marșul la oștirea Românească*, plin de vii speranțe, de aspirațiuni vitejești; tot de odată el întreprinde lucrări literare mai stăruitoare, începând a traduce tragedia lui Voltaire, *Zaira*; dar într'această înflorire a talentului și a junețelor sale, o moarte repede și timpurie îl pândea. Nu ne putem gândi la moartea lui Cârlova, fără ca să ne aducem aminte de acea încântătoare elegie a lui Victor Hugo, în care poetul plânge pe o tânără fecioară murind a doua zi după un bal: ¹⁾

«Elle est morte!—à quinze ans, belle heureuse, adorée!...
Morte, au sortir d'un bal qui nous mit tous en deuil;
Morte, hélas! et des bras d'une mère égarée
La mort aux froides mains la prit toute parée,
Pour l'endormir dans le cercueil!»

Așa muri și Cârlova. O plăcere de o oră, trecătoare, zadarnică, stinse într'acel june de douăzeci și trei de ani toate razele geniului, toate făgăduințele viitorului. Patria sa poate zice umbrei lui: ²⁾

«Manibus date lilia plenis :
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
Hic saltem adcumulem donis, et fungar inani
Munere! « »

Socotim ca o datorie a rechemă din uitarea publicului memoria tânguioasă și preludările armonioase ale acestui june poet. De aceia am retipărit în *Revista română* două din cele mai frumoase ale sale poezii, care s'au reprodus de vre-o câteva ori prin deosebite foi.

Prezentăm însă aci două strofe netipărite încă ale d-lui Ioan Văcărescu, în care acest părinte al poeziei române da compatrioților săi acum, vre-o treizeci de ani, povește, ce din nenorocire azi încă nu le sunt de prisos.

¹⁾ Les fantômes.

²⁾ *Virgil*, Eneida. Cânt. VI.

V R E M E A

Vreamea nu perdeți ! ascultați
Când glasul meu vă spune :
«Uniți, Românilor, lucrați
Virtuți și fapte bune !»

* * *

Până când ai a te teme,
Tot de rele chinuit ?
Cine vremea-a prețuit
Fiiul lui sub jug nu geme !

Ah ! d'ar putea glasurile vechilor poeți să fie cel puțin
acum ascultate !

București, 1861

Tipărit în *Revista Română*, tom. I.

Poeții Văcărești

TRADUCEREA LUI BRITANNICU.—
STRĂBUNII VĂCĂREȘTILOR. — BANUL IĂNĂKIȚĂ.

Toți scriitorii de merit, cari au dobândit un nume lăudat în literatura vre unei națiuni, au avut mai mult sau mai puțin în talentele lor, un caracter îndoit; toți au lăsat, îmbinate în ale lor scrieri, două elemente distincte care i-au făcut a fi prețuiți și în zilele vieții lor, și în timpurile posterioare. Un filosof, un orator, un poet, ale căror nume sunt menite a rămâne neuitării pot negreșit, cu cea mai norocită fecunditate să inventeze creațiuni noi și sublime, să emită idei nalte și premature în secolul lor, să introducă în stil și în limbagiu, mii de preschimbări fericite; dar or cât de novator ar fi geniul lor, ei totuși, cu o parte din sine, trebuie să țină de timpul și de locul în care au trăit. Ceva din limba, din năravurile, din gândurile, din credințele contemporanilor și compatrioților lor trebuie neapărat să li se strecoare în compuneri, ca cum ar voi să le determine un caracter precis și local, să le însemneze o epocă nestrămutată în neîntreputa scurgere a secolilor.

Aceasta nu e o împutare ce voim a face geniului omenesc. Din contră omul de merit, ca să fie folositor în lume, nu trebuie să se izoleze de semenii și de ai săi mai aproape; spiritul lui trebuie să însuflețească, să învie, să deștepte mai

ales pe cei ce'l înconjoară, căci prin impulsivitatea lui, omenirea nepăsătoare din fire, scutură jugul îndărătniciei, și s'avântă într'un viitor mai perfect. Geniul e lanțul ce trage lumea spre propășire.

Așa dar să recunoaștem că, a răspândi idei mari și noi sub forme accesibile și uzuale, adesea a resumă și a exprima cu talent credințele obștii, și în totdeauna a nobili și a mlădiă expresiunile înjosite prin neștiință și corupțiune, acestea sunt misiunile încredințate de providență acelor ce au luat sarcina de conducători morali ai societății. Când dar vrem să judecăm pe dreptate talentul unui scriitor, să ne ferim de a'l scoate din cercul în care s'au dezvoltat și s'au exercitat facultățile sale; spre a'i înțelege mărimea, spre a'i cântări puterile, spre a-i prețui ideile, limba, și stilul, trebuie să nu perdem din vedere nici țara, nici epoca în care el a scris; trebuie să ne gândim mai întâi cum simțeau și cugetau, cum vorbeau și scriau oamenii din timpul lui, căci silințele i-au fost negreșit mai vârtos pentru contemporanii săi. Viitorimea moștenește numai ce a rămas bun și glorios dintr'insele.

Cine dar, pătruns de asemenea convingțiuni, va lua în mână tragedia lui Racine, *Britannicu*, tradusă românește, încă de la 1827, adică sunt acum trei zeci și patru de ani, de dl. Ioan Văcărescu, și tipărită abia mai de-ună-zi¹⁾, va recunoaște negreșit într'această lucrare anevoioasă, pe unul din cei mai demni părinți ai limbei și ai poeziei noastre, va saluta cu respect o operă, care deși nouă prin publicarea sa, a precedat însă traducțiunile lui *Mahomet* și *Alzirei* și a câtorva altele au mai înavușit de atunci încoace literatura română.

D. Heliade a cărui peană știe să se joace așa de vesel cu arma ironiei, ne-a făcut adesea să râdem descriindu-ne starea deplorabilă în care fanariotismul redusese societatea și limba noastră în timpul juneței sale. Cine n'a răs din inimă de lec-

¹⁾ Din operele lui Racine, *Britannicu*, tragedie în cinci acte, tradusă de I. Văcărescu (1829). București, tip. Heliade și As. 1861.

țiunile din Psaltikie, însoțite cu bătăi, ale Dascălului Alexie¹⁾ și de nespusul *parapon al bietului Coconu Gligorașcu*²⁾, când auzea stingându-se din țara Românească resunetul *manelelor* și al *stihurilor* fanarioțești, atunci când «d-l Iancu «Văcărescu, pe lângă cadența cea veche a poporului român «păzită cu religiositate în versurile sale, a însoțit și luxul «rimei întru toată eleganța și curățenia ei, pare că ar fi a- «rătat că limba română e priimitoare și de versificația ita- «liană, ca una ce are același început, mai aceea materie și «mai aceea gramatică, și cu una ce e mai așa de cantitativă³⁾».

Intr'aceste din urmă cuvinte găsim o aprețuire dreaptă și nimerită a versurilor d-lui Iancu Văcărescu, pe care nu o vor desmînți cele mai multe din grațioasele și energicele poezii tipărite în colecțiunea d-sale⁴⁾; dar putea-se-va oare această aprețuire aplică tot cu atâta dreptate și la traducerea tragediei franceze ce s'a publicat acuma? Nu ne sfiim a zice că *nu*; în *Britannicu* versul e departe de a fi lesnicios, curgător, harmonios, într'însul fraza ni se pare astăzi mai tot deauna prea restrînsă, prea sucită, și sensul se ivește adesea confus, sub această comprimare a limbei și a versificării. Acestea însă,—ne grăbim a o spune,—nu le credem de loc a fi defecte provenite din lipsa de talent sau de experiență a traducătorului, ci numai fructe ale unei tendențe firești a spiritului și a gustului său, și mai ales rezultate ale influenței epocii în care opera a fost lucrată.

Intr'adevăr, pe lângă miile de rele ce Grecii ne au vărsat în țară, pe lângă miile de moduri de desnaționalizare ce ei introduseseră în societate, studiul adânc și serios al limbei elene putea singur să aducă literaturii noastre, o notabilă compen-

1) «Dispozițiunile și încercările mele de poezie» în «Curierul de ambe sexe». Anul II. pag. 118.

2) «Despre metru» de *I. Eliade* în «Curierul de ambe sexe». Anul II. pag. 122.

3) *Idem*.

4) Colecție din poeziile d-lui marelui logofăt *I. Văcărescu*. Bucu-rești 1848.

sațiune, dacă ar fi fost exploatat cu o înțelegere fină și dibace, cu o aplicare adevărat națională; din nenorocire, oamenii cu astfel de propensiuni au fost puțini la număr și încercările lor au rămas, în istoria noastră literară, ca niște fapte izolate pe care le-au covârșit alte tendențe posterioare, mai puțin clasice, mai modernisătoare, mai lesnicioase și mai zburdalnice.

Trei generațiuni de Văcărești literați, în culmea cărora se înalță poetul Iancu Văcărescu, au venit într'adevăr, adăpați în sănătoase studii elenice, să aducă limbei românești, cu un adevărat amor al patriei și al frumosului, o cultură începândă, în care ei toți au simțit pornire de a uni verdeața vântoasă și nemăiestrita cruzime a limbei naționale, cu docta și mlădiuța perfecțiune a elenismului; în scrierile lor, și mai cu seamă într'ale acestui din urmă, se ivesc învederate silințe de a conduce limba noastră încă șovăindă, pe căile măiestrite, dar anevoioase pentru imperfecțiunea ei, ale limbilor vechi; din asemenea încercări, uneori încununate cu cel mai deplin succes, și în alte dese rânduri înfrânte dinaintea unor grele arduități, au născut asprimile și anevoințele de stil și de versificare ce se zăresc în unile scrieri ale Văcăreștilor și mai ales în tragedia *Britannicu*, unde traducătorul, voind să se constrângă la un stil cu totul clasic, la prosodia complicată și exigentă a versului alexandrin, cu precugetare își crease mai de neînvinse greutateți.

Limbile antice și mai cu seamă cea elenă, deși sunt mume ale limbilor moderne, au însă, confruntate cu dânsese, un caracter cu totul opus. Cei vechi puneau în cuvântare o naltă importanță; zeita Πειθώ, ea care învăță și dovedea toate, conducea singură, numai prin dulci și înțelepte cuvinte, toate treburile republicelor elene; de aceea, cu câtă îngrijire, cu câtă dibăcie, cu câtă subtilă strădare cultivau Grecii limba lor! La dânsii, când omul zicea ceva, nu eră destul să'l spună astfel numai încât să fie de toți înțeles; trebuia încă să placă și minții și auzului; de acolo derivă toată acea cultură măiestrită a limbei, care printr'o frazeologie concretă, vigoasă și

mult coprinzătoare, variată în mii de feluri, cu mii de colori și împletită cu o grațioasă și cumpătată continuitate, ca meardele ce ornau friza templurilor grecești, făcând din poporul elen, poporul cel mai literat ce s'a văzut până acum în lume.

Limbele moderne din contra, au sacrificat clarității, atât grația cât și energia; despicând până la infinit și frazele și formele sintactice și gramaticale și chiar cuvintele, ele au ajuns a fi, în comparațiune cu cele antice, niște înșiruri molatice și discolore de ziceri, care n'au altă virtute decât aceea d'a prezenta, minții, un înțeles neted și lesnicios, graiului, un rost limpede și necomplicat, scrierii, o obicinuință accesibilă tuturor și care se învață cu puțină silință.

Intre aceste două modele, limba română, pe la începutul secolului nostru, putea încă să aleagă; literații de care vorbirăm și avem aci a vorbi, căutară, potrivit cu ale lor mijloace, să o împingă pe calea dificiltoasă, dar plină de frumuseți a imitațiunii celor antici. Alții în urmă, răpiți de spiritul mai nerăbdător al epocii, o smintiră din acel drum ce li se părea întârzietor și i deschiseră calea bătută a limbelor moderne, lesne pentru toți, dar chiar de aceea, grea de ilustrat prin opere temeinice.

După aceste explicări credem că cititorul, mai ales cel ce cunoaște limbele clasice, va putea prețui traducerea lui *Britannicu* de d-l Ioan Văcărescu, după dreapta sa valoare. Pe mulți i am auzit imputând acelei lucrări de a fi confusă, gloduroasă, ruginită, nedemnă însfârșit de poetul care a cântat, adesea cu așa mult spirit și dulceață, pe lira națională. Fie! primim aceste imputări; dar să recunoaștem tot de-odată că, sub rugina limbei, sub glodurile prosodiei, sub confuziunea stilului, stă o nobilă și demnă tendință de care urmașii în poezie ai autorului n'au fost capabili și care, de ar fi fost păstrată cu stăruință și exploatată cu strădare de literatorii mai noi ai României, ar fi pregătit limbei și literaturii noastre un nalt grad de perfecțiune.

Să facem o singură citațiune dintr'această traducere, pe care din nenorocire și tiparul o a stricat printr'o mulțime de

greșeli de cuvinte și de punctuațiune; iată cum se află tradusă faimoasa scenă între Britannicu și Junia, când Neron nevăzut, stă prezent și 'i ascultă, iar Junia îngrozită desminte prin vorbe, amorul adânc ce are în inima sa¹⁾:

«*Britannicu*: — Doamna mea, ce noroc aproape 'ți m'a adus?

Duios ne mai vorbim! — Ce scump odor de sus!

Dar într'asa plăceri stă gându'mi în măhniri

Cu ce chip să avem adesea întâlniri?

Cu mii de învârtiri trebui acum să fur

Norocul ce aveam d'a 'ți fi tot împrejur?

Ce noapte! ce deștept! — În plâns te'nfățișezi

Ș'acei obrasnici cruzi nu poți să'i desarmezi?

Iubitu'ți ce făcea? Un demon împizmat

Subt ochii'ți ca să mor cinstea'mi a refuzat!

În ceasul spăimântării acelei groaznici frici,

În taină, te gândeași mie ceva să'mi zici?

Prințes, ai vrut atunci vr'un ce să'mi fi poftit?

Câte erai să 'mi faci dureri ai socotit? —

Nimica nu îmi zici?... mă primind înghieți?...

Astfel de mângâieri dai ticăloase'mi vieți? —

Vorbește; singuri stăm. Vrajmașul e 'nșelat

E, când aci 'ți vorbesc, aiure ocupat

Prilej prea fericit al depărtării ai.

«*Junia*: — În locuri ce'a coprins marea'i putere stai,

Chiar zidurile'aci c'au ochi poți socoti;

D'aci 'mpăratu în veci nu poate a lipsi.

«*Britannicu*: — De când dar, doamna mea, așa fricoasă ești?

A se lăsa robi amoru'ți primești?

Înima'ți unde e, care 'mi jură cu dor

Neron c'o pismui al nostru scump amor?

Frica fără folos, gonește'o doamna mea;

Sunt inimi ce 'ncă simt; credința 'mi pot ținea;

Mânia mea, din ochi toți incuviințând,

Muma lui Neron chiar ce voi s'arată vrând:

El Rom'a supărat cu relele-i purtări...

«*Junia*: — Căci spui ce nu gândești, de cuget ai muștrări.

Însuți de mii de ori nu 'mi ai mărturisit

În Roma că de toți e lăudat, mărit?

Cinstirea'ți, nu'mi ai spus, virtuții lui că'nchini?

Azi, astfel de vorbești, durerea'ți dă pricini.

1) *Racine*, Britannicus. Acte II. Scene VI.

«*Britanicu.* — Vorbirea'ți m'a uimit; drept îți mărturisesc:

Să'l lauzi ca s'auz, n'alerg să te gălesc.

Când a'ți incredință cruda'mi durere vrui,

Favorul d'un minut abea să fur putui,

Acest minut prea scump doamna mea, l'ai perdut

Să'mi lauzi un vrăjmaș, peirea'mi ce-a stătut!

Dar cu al cui îndemn, în stare'ășa te pui?...

Ce, ochi'ți tac? prin ei nimic nu vei să'mi spui?

Ce văz? Și ochii mei 'ți e fric'a întâlni!

Or Neron 'ți ar fi drag? Or eu urât 'ți aș fi?

A! d'ăș putea s'o crez!... Doamnă! te jur pe zei,

Al turburării vâl dupe simțiri să'mi iei,

Vorbește! spune drept! Doamna mea, m'ai uitat?

«*Junia.* — Domnul meu, să te tragi. Aștept pe împărat».

Din citirea acestor câte-va versuri, fieși-cine lesne se va convinge că, pe lângă silințele ce și-a pus traducătorul de-a urmă cu fidelitate stilul și prosodia elegantului original al lui Racine, a fost din parte-i și o înadinsă cercare de a constrânge slăbiciunile limbii române, în formele mai nervoase și mai concise, de a supune structura ei încă îndoioasă la inversiunile completite și măiestrețe ale limbelor clasice, și de a impune cuvântării ei aspre și neîndemânatică, o tărie, o precizie, o flexibilitate, pe care abea le pot dobândi limbele dupe o lungă și stăruitoare cultivare.

Această bună și meritorie tendență se ivește mai pretutindeni în scrierile Văcăreștilor și norocul limbii noastre, precum și meritele lor personale, au vrut ca foarte adesea intențiunea să le fie împlinită cu un minunat succes.

Să nu ne înșelăm însă a crede că numai prin nimeritele lor imitațiuni de limba și formele antice, Văcăreștii au câștigat un titlu neperitor de onoare în literile românești; spirite cultivate și hrănite cu studii străine adânci și serioase, ei avură însă inimi cu totul române; inspirațiunile lor sunt mai totd'auna curat naționale; Muza lor spicuiă pe câmpiile țării și limba română, în copilăreasca ei frăgezime, le vărsă în veci cu îmbelșugare, comorile grațiilor sale. Vom avea adesea prilej, vorbind despre poeziile Văcăreștilor, să disputăm Muzei poporane, unele cântice desmierdătoare, pe care dânsa

le-a răpit pe furiș din albumul acelor poeți aristocrați, și aceasta ne dă o dovadă mai mult că, la Români, faptele adevărat bune și frumoase unesc la un loc pe popor și pe nobilime, că la noi, existența unei caste de nobleță moștenită a fost totdeauna *nobili și boieri* aceia numai cari au știut să se înalțe întru binele și gloria patriei.

Acum, fiind că avem a vorbi despre o familie unde patru generațiuni de poeți își trecură una alteia cununa de lauri și de mirți, socotim că e drept a începe invocând mai întâi legendele și tradițiunea, acea poezie a vremilor trecute, și, pe credința vechilor spuse bătrânești, ne va fi, credem, iertat a cercetă, în răpezirea penei, din ce străbuni iluștrii s'au pogorât așa lăudați urmași.

Se zice că pe când Radu Negrul Vodă, fugind din Ardeal pentru persecuțiunile Ungurilor catolici, își găsi scăparea pe poalele meridionale ale Carpaților și, scoborând printre râpele petroase al Dâmbovicioarei, descalcă și își așeză scaunul în lunca înverzită ce îi zise *Câmpul-lung*, cu dânsul mai mulți soți de arme, cavaleri Români purtând acvila creștină pe coiful lor de fer, veniră să caute o soartă mai pacinică într'acea nouă patrie, năpustită, în timpii urgisiți ai potoapelor barbare, de colonii, străbunii lor. Astfel odinioară Teucru, eroul Salaminei, cercă pe luciul mărilor, cu frații săi de vitejie, o patrie mai ferică¹⁾. Printre tovarășii lui Negru Vodă se zice că ar fi fost și junele Negoită, domnesc cocon al lui Dan, Voevodul Făgărașului, și nepot de soră al căpeteniei Românilor; acesta întemeie sate și biserici două-spre-zece pe malurile Dâmboviței coprinse de dânsul; el avu șease fete și doi feciori, Radul și Șerban, cărora le lăsă moștenire, cu numele de Văcărești, scutul părintesc ce purtă gravat pe dânsul *Cetatea Făgărașului*, pe care fâlfâie o *acvilă albă*, emblemă de imaculată putere, și *prapurul purpuriu*, cu zicerea VIRTUS scrisă în litere de aur.

¹⁾ *Orașiu*, lib. I. oda VII: «Teucer Salamina patremque
«Quum fugeret,.....»

De atunci au trecut mulți ani; țara avu și zile de glorie, și grele încercări. Ni se mai spune că într'o vreme, când cerul mâniat, secase în pământul românesc, toate isvoarele rodirii, când foametea cea mai cumplită seceră poporul și sileă pe plugarul moșnean să-și vândă pentru o fărâmă de pâine, către boierul mai avut, țarina sa strămoșească și chiar libertatea sa de om, un urmaș al coconășului Negoită, Radul comisul, ce-i ziseră în urmă *Bilșug*, vărsă cu o nobilă dărnicie comorile sale, poporului. — «Nimeni să nu se mai vândă «rob de nevoia foametei», zise el. «Domnul Dumnezeu a dat «bilșug mare comisului Radu. El nu cere plată! Impărtă-«șiți-vă toți din roadele muncii sale! Lăudați și preînălțați «din tot sufletul pe părintele ceresc, stăpânul Radului!»

Aci ne apropiem de timpuri cu amintiri mai precise, mai puțin legendare. La 1554, se născu din neamul Văcăreștilor, un copil căruia Domnul de atunci, Pătrașcu cel Bun, îi dete ca naș, numele său: acesta fû aga Pătrașcu viteazul care, într'o lungă carieră răsboinică, doborî în bătălii atâtea vrăjmași păgâni câte zile cu soare sunt într'un an și care, pentru aceia, își închină sabia isbânditoare la toți sfinții ai zilelor de peste an. De acest Pătrașcu, care la bătrânețe fû ban al Craiovei și însoți la răsboaie pe Mihai Viteazul, este clădită biserica din căminul Văcăreștilor de lângă Târgoviște; în zilele lui Petru Vodă Cercel, 1584, el fû ispravnic adică executor la zidirea bisericii domnești din Târgoviște, unde i-a și rămas chipul zugrăvit printre ctitori.

Urmașul lui fû Neagoe spătarul, pe care Șerban Vodă Cantacuzino, îl aveă ca sol al țarei, Baș Capu-Kehaia, la Poartă; la 1685, acest vrednic bărbat muri în Constantino-pol cu hainele pecetluite pe dânsul; trupul lui, supus de Turci la această osândă, fû adus în țară și înmormântat în tinda mitropoliei dela Târgoviște, unde se află peatra sa funerară. Soția lui, mama Necșuța, cunoscută în vremile acelea prin virtuțile ei căsătorești, reînoui memoria venerată a matroanelor romane. Pe lângă faima sgomotoasă și smăcinată a răsboinicilor și a oamenilor politici, e dulce lucru a'și

odihni privirile pe unul din acele blânde tipuri femești de pace și căsnicie!

Fiul acestor venerabili bătrâni jucă un mare rol la curtea activă și fastuoasă a lui Constantin Vodă Brâncoveanul; mai întâi vătaf de Copii-din-casă, adică căpetenie a celor 100 de garzi domnești, aleși printre feciorii boierimei, și purtător al steagului domnesc în ocaziunile solemne¹⁾, el este însărcinat la 1688, să cate vad pentru facerea uuui pod pe Argeș, ca să treacă oștirile împărătești în contra Austriacilor²⁾; la 1695, Septembrie, Constantin Vodă, plecând întru întâmpinarea Sultanului, la Dimirikapi, încredințează lui Constantin Stolnicul Cantacuzino și lui Ianake Văcărescu vel agă, toată pedestrima și o seamă de călărime pentru paza Târgoviștei, a Doamnei și a casei sale³⁾; dela 1703 încolo, mai mulți ani d'a rândul, Ianake Văcărescu fù trimes la Poartă ca să împlinească funcțiunile de Capu-Kehaia, în care tatăl său își găsisse moartea, și apoi e rechemat de-mai-multe-ori de către Prinț în țară⁴⁾; la 1703, el avù de tovarăș într'această misiune pe stolnicul Toma Cantacuzino; la 1705, pe Drăghici Câmpineanul, vătaful de Aprozi; la 1706 și 1707, merse singur ca să mijlocească a potoli exigențele nemăsurate de tribut ale Porții. «Acele adesea schimbări ale «boierilor agenți aveau pricina lor chibzuită», ne zice Engel⁵⁾, «în cugetele și în intențiunile Brâncoveanului care se desvă-luiră mai târziu, dar pe care acum voiă să le țină ascunse».

¹⁾ E de mirare însă a vedea aceste funcțiuni împlinite de un fiu de boier mare, căci *Cantemir*, (Descrierea Moldovei. Ed. 2, Iași 1851, pag. 171), clasează pe vătaful de copii printre slujitorii domnești carii «nu numai din neam boieresc, ci și din birnici și din oamenii cei mai de jos, se primesc întru această stare, prin care asemenea dobândesc putere și volnicie boierească». — Asemenea zice și *Generalul Bauer*, în Memorialul său istoric și geografic asupra României, (trad. București, 1857, și tipărit la un loc cu *Carra*).

²⁾ *Cronica lui Radu Greceanul*, Magaz. istor. pentru Dacia, t. II, p. 156.

³⁾ Idem, p. 229.

⁴⁾ *Engel*, *Geschichte der Wallachey*, t. II, p. 362—365.

⁵⁾ Idem, p. 364.

Intr'adevăr, spre a nu întărâtă și mai tare prepusurile bănuitoare Porți, pe când el avea secrete înțelegeri cu curțile apusane, Prințul se silea neîncetat să asigureze pe Turci de a sa credință, prin desele trămiteri a celor mai de aproape și mai intimi ai săi. Dar aceste stratageme n'avură, precum știm toți, succesul ce așteptă Brâncoveanul dela ele. Increderea sa amăgită într'unii din consilierii săi și mai ales în bătrânul său unchiu, postelnicul Constantin Cantacuzino, aduse peirea, și a lui și a oamenilor mai din suflet devotați lui. După ce imbrochorul, sau comisul împărăției asvârli vâlul de mazilie pe capul Brâncoveanului și-l strămută, cu toată familia, într'acea groaznică *Furnettă*, cea mai înfiorătoare din vizuinile *Iedi-Kulei* (șapte-turnuri), acel funcționar otoman rămase în țara Românească, «mai ales pentru ca să vândă starea nemișcătoare a Brâncovenilor, iar pe cea mișcătoare, consistând în bani, giuvaieruri și blăni scumpe, din cari unele erau și dăruite de Petru cel Mare al Rusiei, să o inventorieze și să o trimită la Constantinopol, împreună cu vistierul Brâncoveanului, Ianake Văcărescu¹⁾». Când apoi, «la August în 15, anul 1716, se petrecu la palatul de pe mare, «Géli-Kiosk, dinaintea ochilor sultanului Achmed II, acea înfiorătoare scenă a uciderii Brâncovenilor, jertfa începù cu moartea lui Ianake Văcărescu²⁾. Capul lui căzù cel d'întâi, ca spre pedeapsă pentru dreapta credință ce păstrase către nenorocitul său Domn; tinerii prinți câte-și patru, și apoi și tatăl lor, periră unul după altul sub sabia gealatlui. Curajul ce arătase nevinovatul slujbaș la o așa nelegiuită osândă, îndemnă pe Domnitor să rabde cu tărie acea cruntă expiațiune a vanităților sale.

Cu martirul lui Ianake Văcărescu nu se stinse posteritatea lui; dar însă aci ne vine o îndouială din care numai documente vechi ce nu ne sunt cunoscute ar putea să ne scoată. Fotino zice că împreună cu Constantin Vodă Brân-

1) Engel, *Gesch. der Wal.* t. II, p. 367.

2) Engel, loc citat.—*Del Chiaro*.—*Fotino*.

coveanul a perit ucis și *clucerul Ianake Văcărescu, ginerile lui* ¹⁾ și ni s'a spus că fiica Brâncoveanului pe care ar fi ținut-o acesta de soție, ar fi fost domnița Stanca. Știm însă că această domniță, cea mai mare din fetele lui Constantin Vodă, a luat de bărbat, la 1691, pe beizadea Radul, coconul lui Iliăș Vodă ²⁾ și că, pe la mijlocul postului mare, din anul 1714, ea a murit având triste presimțiri despre restriștea apropiată a tatălui său ³⁾; știm asemenea cari au fost soții celorlalte șease fete ale Brâncoveanului, și nici Carra ⁴⁾ nici Cantemir ⁴⁾, nu pomenesc despre vre-una care să fi avut de bărbat pe Ianake Văcărescu.

Ori cum va fi, ramura acestuia s'a perpetuat prin patru fii și anume: Constandin, Barbu, Radu și Ștefan. Despre cel dintâiu se știe că a dăruit moșia, pe care Nicolae Vodă Mavrocordat a clădit mănăstirea Văcăreștii, la 1726; al douilea și al treilea au trecut cu distincțiune prin slujbele țării, fără de a fi lăsat o memorie strălucită ⁶⁾. Onoarea de a ilustra familia prin oameni demni de lauda națiunii, fu rezervată posterității fratelui al patrulea. Ștefan el însuși, învățat în literile elene și mai ales în pravilele împărătești, datat, și prin experiență și printr'o minte dreaptă și sănătoasă, cu

1) *D. Fotino*. Istor. gener. a Daciei, tr. de G. Sion, t. II, p. 144.

2) *Radu Greceanu*, Dacia, t. II, p. 198.

3) *Engel*, t. I, p. 374.

4) *Carra*. Istor. Mold. și Român., trad. românește, pag. 109. Aci se vede cari au fost fiicele lui Constantin Vodă Brâncoveanul și soții lor, anume: Stanca, măritată dupe Radul, fiul lui Iliăș Domn al Moldovei.—Maria, soția lui Constantin, fiul lui Duca Vodă din Moldova.—Ilinca, măritată dupe Scarlat, fiul lui Alexandru Mavrocordat.—Safta, soția lui Iordake Crețulescu.—Ancuța, soția lui Nicolae, fiul lui George Roset.—Bălașa, căsătorită după un nobil grec Mănoles, fiul lui Andronic, — și Smaranda, care a ținut pe un Bălan, boier român.

5) *Cantemir*, Histoire de l'Empire Othoman, traduction de Mr. de Jonquierres, t. IV, p. 115.

6) Barbu a avut o singură fiică care a fost cea dintâiu soție a banului Dimitrie Ghica; iar Radu a avut fecior pe vistierul Ștefan Văcărescu care la 1812, a trecut în Rusia.

daraverile judecătorești, fu mai întâiu vornic de Târgoviște, apoi spătar mare și, în tot timpul, oracolul legislativ al epocii sale; până mai deunăzi, urmașii lui au păstrat niște notiți sumare despre unele procese cărora le dase el hotărâri, minunate prin ecuitatea principiilor și lămurirea ideilor coprinse în ele¹). În gradul de onoare în care trăia, Ștefan Văcărescu însă nu erà fericit, văzând că din câți copii naștea frumoasa sa soție, Catinca Doné, nici unul nu rămânea în viață ca să moștenească averea, numele și înaltele lui simțiri. Dorința acestor părinți de a căpăta un fiu se învederează printr'o icoană a Sf. Stelian, unde acel ocrotitor al nașterilor și al pruncilor e înfățișat având la poale-i, de două lature îngemunchiați, pe vornicul Ștefan Văcărescu și pe soția lui²). Erà în obiceiele vechi ale cultului nostru d'a închină la sfinți și la moaștele lor, asemenea icoane zugrăvite sau chiar și chipuri modelate, reprezentând obiectele ce voiau credincioșii să dobândească dela cereștii lor patroni; astfel toate icoanele vestite din țară și toate raclele de sfinți ce posedă câte o colecțiune de brațe, picioare, ochi, mâni și chiar prunci lucrați în aur, în argint, în sîdef, sau în alte materii și dedicate toate de pătimași sau de rugători.

Pietoasa reclamă a lui Ștefan nu rămase fără răsplată, căci, pe la 1740³), i se născu un fiu căruia îi erà dat de soartă a întrece în merite pe toți străbunii săi și a lăsa numele său lăudat viitorimei; acesta fu Iănăkiță Văcărescu, botezat cu numele moșului său. El însuși, într'un minut de melancolică filozofie, astfel spune despre nașterea sa⁴):

1) Aceste notițe, incredințate de d. I. Văcărescu, răposatului Vilara, s'au făcut nevăzute. Poate le-ar găsi cineva cercetând printre hârțile rămase dela Vilara.

2) Această icoană de familie se păstrează de către d. I. Văcărescu.

3) Această cifră e dedusă prin analogie.

4) În scrierea intitulată: *Istoria Împărațiilor Otomani etc...* scrisă de dl. *Ianake Văcărescu*, etc... Manuscript în posesiunea d-lui Ștefan Greceanu, care a binevoit a ni'l împărtăși. Cuvintele citate aci se află la sfârșitul vieței sultanului Mahmud I, pag. 140.—Acest manuscript a fost tipărit, mai târziu, de d. A. Papiu Ilarian, în *Tezaurul de Monumente istorice*,

«In zilele acestui fericit împărat (Sultan Mahmud I, 1730—1754) am văzut și eu lumina lumii acesteia, plină de amar chiar la fericirile ei și plină de nestatornicie chiar la cele ce se pot socoti mai statornice».

Educațiunea lui fû dela început prea îngrijită. Neofit cel bătrân Kavsocalivitul îl inițiază la tezaurele limbei, retoricei și istoriei elene; un german anume Weber, îi explică regulile limbei latine; alți profesori îl învățară italienește, franțuzește, și hogii turci îl familiarizară cu limba și literatura otomană, pe care în urmă le cunoștea foarte bine. De tânăr încă el fu nevoit să se dedeă cu necazurile și să'și formeze un suflet tare și răbdător, spre a nu fi sdrobot și nimic, ca cei mai mulți, în necurmatele smăcinări ce turburau epoca de anarhie și de nelegiuri în care soarta îl menise să trăiască. Sufletele mari se plămădesc în valurile restriștei.

Pe la 1755, ferosul Constantin Gehan Racoviță Voevod, neputând suferi spiritul stăruitor de naționalitate ce mână pe unii din boieri și mai ales pe Văcărești, în purtarea lor, când țara întregă tresărea sub asprul lui jug, cugetă să se scape de aceștia și exilă pe Ștefan și pe fratele său Barbu, la insula Cipru¹⁾; dar în domnia următoare, acești doi boieri își revăzură patria și, la 1760, sub Scarlat Vodă Ghica, Ștefan Văcărescu eră spătar mare²⁾, în vremea ce fiul său, încă de tot june și de atunci cămăraș, servea ca ispravnic sau purtător de seamă la clădirea mănăstirei Sântului Spiridon cel nou, de pe ulița Șerban-Vodă; într'acea biserică întemeiată de Ghiculești, până a nu se dărâma cea vechie, ca să se reclădească de pe planul fantastic, ce 'i dă astăzi înfățișarea unui templu de cofetărie, se vede, pe pereți, portretul lui Iănăkiță Văcărescu; din norocire d-l Ioan Văcărescu avu de timpuriu fericita idee de a pune să'l decopieze și, dupe acea copie, putem citi azi în trăsurile feței lui Iănăkiță, toate naltele cualități și toate slăbiciunile caracterului său³⁾.

¹⁾ *Fotino*, tr. de G. Sion, t. I, p. 159. El vorbește numai de doi boieri Văcărești, fără de a'i numi.

²⁾ Istor. Imp. Otom. Mns. p. 147.

³⁾ Orce Român trebuie să privească cu mâhnire perderea stilului de arhitectură bizantină naționalizat la noi, și destrucțiunea vechelor por-

O față prelungă și cam palidă, cu fruntea lată, un nas drept și regulat cu nările foarte largi, o gură zâmbitoare pe ale cărei buze voluptoase abia le ascunde o mustață subțire, ochi căprui cu o căutătură plină de dulceață și de fineță, în sfârșit o barbă castanie rară și transparentă ce'i fâlfâie ușor pe pept : iată trăsurile acelei figuri ce însuflă îndată un simpativ respect și pe care o susține cu oareșice mândrie, portul drept al trupului și *gugiumanul* de samur, așezat cu semeție pe cap. Costumul lui, imitat de pe hainele sale favorite, e compus într'acel portret, de un *anteriu* de *sevaiu* roz-gălbui sau *chamois* și încins la brâu cu un *giar*, din care este *hangerul* cu mâner de smalt albastru și de petre scumpe ; pe d'asupra poartă un *contoș* de culoarea verde deschisă a *iezmului* (iasp alb), îmblănit cu samuri. În mână el ține un sul de hârtii desfășurate pe care se citesc acele cuvinte memorabile ale sale, acel testament în versuri, cel mai nobil legat ce putea lăsa un om de geniu posterității sale :

«Urmașilor mei Văcărești,
Las vouă moștenire,
Creșterea limbei românești
Ș'a patriei cinstire!»

Dacă dintr'aceste două mărețe îndatoriri puse asupra viitorimii, *creșterea limbei românești* eră însuflată lui lănașită de geniul său propriu, *cinstirea patriei* totuși o moștenise și el de la străbuni, de la tatăl său, carele și dânsul muri jertfă a credinței sale către țară. Această moarte e o tragedie întunecoasă, demnă de mârșava viclenie a Fanarioților ; într'adevăr, la 1763, Constantin Gehan Racoviță se întoarse pe tronul țării Românești și hotări ca cel puțin, de rândul acesta, să se scape de Văcărești mai cu siguranță decât cu exilul ; puse într'ascuns de otrăvi pe Ștefan și pe Barbu, pe când

treturi și inscripțiuni, ce se fac pe toată ziua cu reclădirea bisericilor. Trebuie să lăudăm și să recomandăm tutulor spre imitațiune chipul inteligent cu care d-nii Crețulești, în restaurarea bisericei d-lor, au păstrat cu pietate în interior stilul vechiu și portretele ctitoricești.

ei se aflau în via lor de la valea Orlii în Săcuieni. Becerul, adică bucătarul domnesc, care urzi această cumplită uneltire, străbun, zice-se, al unuia din oamenii politici și literați de la noi, priimi o răsplată providențială; nou Vatel istoric, el nu se ucise ca vestitul bucătar al lui Ludovic al XIV-lea, în desperare pentru întârzierea peștelui la masa regală; ci, într'o zi, când se ducea cu castronul de ciorbă în mâni ca să-l pună pe masa domnească, bolta clopotniței se cufundă asupra-i și'l sdrobi sub dărămăturile ei. Poporul superstițios văzù într'această întâmplare o pedeapsă cerească pentru crima săvârșită de dânsul cu otrăvirea boierilor Văcăreștilor, și, în neîndurata lui mânie, îi blăstemă neamul.

Dupe o așa groaznică pierdere a părintelui său, lănăkiță Văcărescu se duse să caute în Constantinopol, sau răsburare, sau mângâiere; dar în puțin timp, dupe vre-o unsprezece luni de domnie, Constantin Racoviță muri pe tron, victimă a patimei sale pentru melisă, și băuturile spirtoase ¹⁾. Junele Văcărescul, al cărui spirit activ și setos de cunoștințe, știă să tragă un folos din toate, profită de petrecerea sa în Constantinopol, și legându-se în prietenie cu Halil Hamid, om foarte învățat și scriitor (*kiatib*) la *kalemul* (secretarul) divanului împărătesc, atașat pe lângă Capi-Kehaielele țarei noastre, învăță de la dânsul teoria gramaticală a limbei turcești ce se zice *Sarfu* ²⁾; peste trei ani însă, la 1767, Alexandru Scarlat Vodă Ghica îl chiamă la înalte dregătorii, incredințându-i vistieria ³⁾. Când dar, prin conglăsuirea Părvului Cantacuzino ce eră spătar și visă să dobândească domnia țarei, prin Ruși, o mică companie de voluntiri Kazaci, subt ordinile unui polcovnic rus, Nazarie Karamzin, călcă Bucureștii (7 Octombrie, 1769), prinse pe prințul Grigorie III Ghica, frate și urmaș al lui Alexandru, și'l trâmise prizonier la Petersburg, boierii țarei, adunați la un loc cu mitropolitul Grigorie, se chibzuiră

1) *Fotino*, tr. de G. Sion. t. II. p. 161.

2) Ist. Împ. Otom. Mns. p. 219.

3) Istor. Împ. Otom. Mns.

a trimite o deputațiune de doi dintre dâșii la Feld-mareșalul rusesc Rumianțoff, ce se află la Laticiof, pentru ca să ceară oaste de paza țării, și acești deputați, aleși prin influența Pârvului Cantacuzino, fură fratele său Michail, fostul vistier și Iănăkiță Văcărescu, vistierul actual, dintr'a cărui prietenie Pârvul socotea să tragă profit.

Dar să lăsăm cuvântul lui Iănăkiță, spre a caracteriza mai bine spiritul și ambițiunile ce ațâțau aceste mișcări ¹⁾.

«Deci ne orânduim soli pentru aceasta; în urmă se mai orându și Nicolae Brâncoveanu logofătul, la care vistierul Mihail își ascundeă chibzuirile. Pe cale mergând, își descoperi Michail chibzuirile către mine la o gazdă, într'o seară când dormea Nicolae și mă ispiți întrebându-mă așa: — Feldmareșarul, când ne va porunci să facem și alegere de Domn în țara noastră dintre noi, pe cine găsec eu cu cale, socotind poate că eu voi răspunde: pe domnia lui spătarul, fratele domniitale. — Eu și-i am răspuns, că nu găsec altul mai cu cale de cât pe mine; imi zise și: Acest răspuns il pot face toți boierii. — Și ce indoială ai dumneata? ii zisei? — Imi zise: Dacă ar fi știut frate-meu așa, mai bine ar fi fugit la Turci. — Li răspunsei că mai lesne s'ar fi făcut de-o-cam-dată domn acoloa, căci în Europa Impărații, Domn asolut nu fac; ii arătai pildă Transilvania, Timișvarul și Podolia, Smolenskul și altele, și d'abia începă a mă crede și, văzându-l întristat, poftitorii zicându'i: Acestea stau în mâna lui Dumnezeu!».

Puțina înclinare a autorului către Rusia și neîncrederea sa în fanfaronadele și în proiectele de neîndoioasă biruință cu care Rușii au trâmbițat mai adesea sosirea lor în Principate, se învederează pretutindenii spusele și în faptele lui Iănăkiță. Iată cu ce fină ironie descrie el impresiunea amăgitoare produsă în țară de începutul expedițiunii Rușilor de la 1769 ²⁾.

«Toți creștinii ce n'au chibzuit cele de pe urmă, și care nu erau adăpați de știința politiceștilor ocârmuiri, socotea că Rusia a să ridice din lume sau cel puțin din Europa, toată stăpânirea turcească; unii, pentru râvna legii, alții pentru pofta slavei și alții pentru iubirea hrăpirii, se făcură ostași ruși și cei mai mulți și fără comandir; alții iarăși de frica Turcilor, fiindu-le credincioși, fugeă de dâșii să nu peară».

¹⁾ Idem p. 157 et sq.

²⁾ Istor. Împ. Otom., p. 157.

Dar să urmă, spre mai bună convicțiune faptele visticiei lui Văcărescu. La Buzău, solii se întâlnesc cu colonelul Nazarie care-i vestește că oaste multă rusească îi sosește în urmă și îndeamnă pe boieri a trimite la Petersburg deputați, cari să ducă plângerile țării în contra Porții și să ceară Împăratului *privilegiul* d'a fi Principatele închinat Rusiei. Văcărescu pare a fi foarte puțin domirit de făgăduielele Kazacului; și, cugetând a scăpa din această cursă, el însuși, în taină de soții săi, se propune lui Nazarie ca să meargă să adune în București pe boierii fugiți cu familiile lor la satul Cereșul din plaiul Săcuieni; îndată ce se vede acolo, el își ia soția, fiică a tergimanului (translator) Iacovake Rizu, și pe mamă-sa, și trece în pripă la Brașov prin lazaretul Buzăului ¹⁾.

Cât ținu astă dată ocuparea țării de Muscali, adică până la 1774, Iănăkiță petrecu tot prin străinătate; chemat într'un rând, 1770, de vizirul Muhsur-Oglu la Craiova, unde Turcii se încercaseră să așeze Domn pe Manole Roset, el merge acolo cu unchiul său Radul spătarul și cu alți douăzeci de boieri, intrând în țară prin plaiul Vâlcanului; dar fură toți siliți îndată a se întoarce la Brașov. Mai târziu ²⁾ când prin mezierea Austriei, puterile luptătoare începă a înclina spre pace, dragomanul Porții Iacovache Rizu îndeamnă pe vizir să cheme la Focșani, unde e a se face congresul, pe ginerele său Iănăkiță Văcărescu, care cunoștea afund toate interesele țării; acesta, de și avea cu dânsul pașaport austriac, e oprit opt-spre-zece zile în corturile din tabăra rusească, expus la arșița soarelui și la temerea exilului, până când se hotărăște a scrie Feldmareșalului Rumianțoff, următoarea scrisoare, plină de o vicleană batjocură, pe care însuși astfel o traduce din limba italiană ³⁾ :

¹⁾ Istor. Împ. Otom. p. 161.

²⁾ Idem p. 168—171.

³⁾ Istor. Împ. Otom., p. 172—190. — Aci vom face observațiune asupra stilului uzitat de Iănăkiță Văcărescu, într'această scriere și în care se

«Escelență, domnule și patronul meu,

«De vreme ce norocul și întâmplarea au binevoit ca să facă prizonier pe mine, un om fără de arme și în vreme de armestițiu, la purtătoarele de biruință astă dată armele Rusești, mai vârtos având și pașaport cu protecție Chezaricească, pentru vină căci îmi păzesc după datorie credința la stăpânii ce Dumnezeu 'mi au orânduit, sunt desăvârșit întâmplării mulțumit și norocului, căci 'mi au făcut această deosebită cinste unde nu fac altă rugăciune Escelenței tale, fără de numai, în vreme ce arderea soarelui îmi pricinuește multă tiranie, aflându-mă într'un câmp, mă rog Excelenței tale ca să fiu trimis cu un ceas mai nainte și eu la locul unde se află și ceilalți prizonieri în vreme de război și cu armele în mână și voiu fi foarte mulțumit acestei faceri de bine, rămâind etc...»

Această scrisoare atingând amorul propriu al mareșalului, avu cel mai fericit efect; Văcărescu fu îndată liberat și însoți pe solii turcești; dar congresul se sparse într'ast rând fără succes, precum în urmă și cel ce sta să se facă în curtea domnească dela București. Văcărescu într'ast timp merse la Șumla unde prezentă vizirului un *mahzar* (jalbă, petițiune) din partea boierilor români emigrați la Brașov; la urmă, purcegând din Șumla și trecând pe la Rusciuk, Nicopole, Vidin și Mehadia, se întoarse iarăși în Cronstadt ¹⁾. Aci el avu pentru întâia oară prilejul de a vedea și a fi prețuit de împăratul Ioseph II, acel autocrat amic al ideilor liberale și singurul dintre Austriaci, protector al națiunii române. Povestirea ce face Iănăkiță despre acea vizită e mult prea interesantă ca să o trecem cu tăcere ²⁾:

«Într'acest an, la 1773, Maiu, împăratul Romanilor, Iosif II, vrând ca să meargă în Galiția și Lodomeria, în țările ce dobândise atunci, trecând prin hotarele Ardealului, au venit și la Brașov unde au șezut și trei zile și ne-au făcut nouă boierilor Români ce eram musafiri acoloa, multă cinste, căci, cum a sosit la conacul unde eră gătit, de loc au trimis pe

ivește influența deosebitelor limbi ce el cunoștea. Numirile de funcțiuni și chiar unele ziceri uzuale turcești se găesc alăturate cu cuvinte luate din limba italiană și scrise de autor chiar cum se și pronunță într'această din urmă limbă.

1) Istor. Împ. Otom., p. 179.

2) Idem. p. 181-184.

doctorul Împărăției sale, la noi unde eram adunați toți, la gazdă la mine și ne-au zis că, măcar că Împăratul cearcă întristare pentru noi, căci suntem înstrăinați de patrie, dar are părere bună, căci ne aflăm adăpostindu-ne în țara Împărăției sale și pofteste ca a douazi, la 10 ceasuri nemțești, să ne dea audiență. Deci, după ce am făcut mulțămita către doctor, a douazi am mers toți înaintea Împăratului. Eu am făcut dragomanlâc boierilor în limba talienească și am fost primiți cu atâta libov (dragoste) și cinste încât, după ce ne-au întreat și de suntem mulțumiți de ghegeneralul cetății și de chivernisitorii locului și i-am arătat adevărul, s'au întors și au mulțumit ghegeneralului însuși pentru noi; Auholtz se numea ghegeneralul acesta care au și lăcrimat de bucurie atunci; cu toate acestea au dat poruncă ca verice pricină vor avea Români noștri între dânșii, să nu fie volnic a'i judică cineva, fără decât noi între noi să-i judicăm, încă și Ardeleanii, atât parte ostășească cât și politicească, de va avea pricină cu un Român, iarăși la noi să vie să-și caute judicata. După aceasta, ne-au chiămat ca să mergem într'acea seară la casa ghegeneralului dinpreună cu familiile noastre, unde au poruncit să se facă *Assemblée*. Deci seara ne-am adunat toți acolo cu jupănesele noastre și, viind și Împăratul la opt ceasuri nemțești, intrând în casă, m'au întâmpinat lângă ușă pe mine și mi-au zis! — Senior Văcărescule, (căci îmi aflase numele dela audiență), te poftesc și te pui în osteneală ca să-mi faci astășeară tergimanlâk. — Îndată eu închinându-mă 'i-am răspuns că aceasta este cea mai fericită noapte ce am întâmpinat de când m'am născut, și așa, luându'l de subțioară din stânga, m'am aflat într'aceasta slujbă și cinste, până la un ceas după douăsprezece, ne lăsând niciun boier și nicio jupăneasă ca să nu facă vreo întrebare sau vorbă sau mângâiere până când, vrând să meargă la gazdă, ne-au chiămat ca să mergem a douazi afară din cetate la loagăr, unde are însuși să facă esercițiu ostașilor ce eră acolo. Deci mergând după ce au făcut iarăș multe vorbe de mângâiere și așa au slobozit a merge la gazdele noastre și Împăratul au purces în țara Leșească».

Cu toate aceste împărătești mângâieri, boierii români sufereau cu anevoință exilul și Văcărescu ne spune cu ce ne spusă bucurie priimiră ei, la Septemvrie, 1774, vestea cum că pacea s'a încheiat la 4 Iulie, în Kainargi, și că s'a numit Domn al țării Alexandru Ipsilant, tergimanul divanului Porței. Boierii din Brașov fură chiămați îndărăt și lănăkiță trecu îndată, pentru a treia oară în viața sa, la Țarigrad, spre a se înturnă cu noul Domn la București¹⁾.

¹⁾ Ist. Împ. Otom., p. 189 et sq.

Aci începe un nou period în existența acestui om eminent, period de activitate, de producțiune, în care inteligența sa vie și sporitoare se desvoltă prin fapte și prin scrieri, se răs-pândi, în cursul unei domnii mai pacinice și mai luminate, asupra administrațiunii, a legiuirilor și a culturai morale a țarei. Numit, pentru a treia oară, vistier și apoi la 1780, spătar ¹⁾, el se ocupă, în parte, a regulă seama acestor dregătorii și, în general, a dà puternicul său ajutor domnitorului, în toate reformele ce se silea a face. Alexandru Vodă Ipsilant nu erà un om de rând; un contimporan străin îl caracteriză într'astfel ²⁾:

«Un prinț ce iubește frumoasele arte, un prinț ce onorează cu protecțiunea sa științele și pe învățați, mai ales într'o țeară așa puțin culti-vată, un prinț care vrea legi spre a-și înfrânà pretinsul despotism și spre a potrivii hotărârile sale și ale miniștrilor săi, cu regulile unei exacte dreptăți, e un prinț pe care cea mai iscusită răutate nu-l poate înegri».

Carra însuși, care critică tot în țeară și mai ales pe Greci, nu se poate opri de a zice ³⁾:

«Ceiace deosebește pe Alexandru Ipsilant, prințul țării Românești, e protecțiunea ce dà artelor și dorința ce are de a aveà o condică de legi particulară pentru divanul său și pentru administratorii de districte; el a tras pentru aceasta în țară-i și câțiva oameni învățați, pe cari i-a însăr-cinat a întocmi acea condică».

Printre oamenii chiâmați a conlucrà la acea operă, care fuse *Pravilniciasca Condică a Domnului Alexandru Ioan Ipsilant Voevod*, cea dintâi schiță de condică civilă promulgată oficial în Principatul României, Iănăkiță Văcărescu fù unul din cei mai de frunte; osebit de orânduielile așternute într'acea pravilă, după povețile experienței sale, toată redacțiunea română și mai ales a hrisovului ce servă de preliminar legilor,

¹⁾ Idem, p. 190.

²⁾ Lettre a Mrs les auteurs du Journal de Bouillon sur le compte qu'ils ont rendu du livre intitulé *Histoire de Moldavie et de Valachie (par Carra)*. — Vienne chez Truttner, 1779; pag. 39.

³⁾ Carra. Istor. Moldovei și României. trad. român. p. 149.

este curat a sa. Acest din urmă însemnat document, deși se află tipărit, fără însă de a se numi vre-un redactor, poartă un caracter de mărire și de lămurire în idei și în expresiuni, care ne îndeamnă a-l reproduce, spre lauda autorului său¹⁾:

«Cu cât este trebuincios povățuitorul la un călător care vrea să treacă prin locuri pustii, ca să nu rătăcească din drum în locuri neumbrate, și cu cât are trebuință de lumină unul ce umblă într-un întineric, ca să nu dea peste prăpăstii și adâncituri, atât sunt de trebuincioase și pravilile la o politie, ca printr'însele să se povățuiască spre chibzuirea dreptății și adevărului și să nu greșească întru cea mai trebuincioasă și a foarte bune orândueli păzitoare, adică la judicata lui Dumnezeu (căci noi după chipul cel Dumnezeesc nu numai avem a stăpâni pe pământ, ci a judică după asemănarea judecătorului, tutulor ni s'au dăruit), și măcar că întru știința și chibzuirea omului sunt oarecare scânteie ale dreptății semănate, după care fieșcare, de ar voi, poate să se povățuiască spre dreptate, după cum este zis: *ceiace ție nu place, altuia nu face*; căci întru această coprinzătoare poruncă, toată pravila și toată dreptatea se înțelege; dar fiindcă curgerea anilor nu încotenește de a schimba și a preface pururea pricinile vieții cele întâmplătoare, pentru aceia face trebuință a avea o povață mai pe larg. Drept aceia, miluindu-ne Dumnezeu cu Domnia acestui principat, pe lângă celelalte faceri de bine ce ne-ara străduit să arătăm la toți de obște, și deosebit la fiecare, am socotit Domnia mea că aceasta este cea mai de folos, nu numai pentru bună petrecerea locuitorilor, ci și pentru cinstea lor, pentrucă altă mai multă defăimare nu poate fi la un norod, și mai vârtos la cel de bună credință, decât a vieții fără de pravili, adică sau să nu aibă pravili, sau să nu urmeze după pravili. Intr'acestaș chip am aflat Domnia mea pe locuitorii Valahiei, care măcar că uneori urmă împărăteștilor Pravili celor de obște, și alte ori obiceiurilor celor pământești, care obiceiuri, cu cuvânt că sunt din vechime, se sârguia spre a avea întărire; dar cu toate acestea nici pravilele pururea într'un chip păzea, nici vechimea obiceiurilor nesmintit ținea, și, când cu pravilele strică obiceiurile, când iarăși cu obiceiurile se împotrivesc pravililor; drept aceia, din începutul Domniei mele, din multele griji care pururea ne coprind, prilejind vreme cu neincetate osteneli, am strâns Domnia mea, însă din pravili cele ce sunt mai trebuincioase spre povața judecăților, iară din obiceiuri mai ales cele mai adesea urmate în țară, asemănându-se oareșcum și cu pravilile. Pe lângă acestea și altele oareșcare poveți de înșine alcătuiind Domnia mea

¹⁾ Tipărită acum din nou grecește și Românește de C. N. Brăiloiu. București 1841.

din jălbile și pricini ce pe toate zilele se aduc la auzul nostru, acum la al șaselea an al Domniei mele (ce cu mila lui Dumnezeu curge), am așezat nouă alcătuită Pravilă, ca un isvod și îndreptare tuturor celorla ce se vor află judicând, cu sfat de obște și cu adevărea prea sfinției sale mitropolitului și a iubitorilor de Dumnezeu episcopi, a veliților boierilor Domniei mele, că printr'insa povățuindu-se, drepte să facă și ei hotărârile judecăților și toți cei năpăstuiți să-și afle dreptatea lor la limanul bunelor pravili și la toți supușii noștri să se arate biruitoare dreptatea. Căci judicata, după cum am zis, este a lui Dumnezeu. Drept aceia, câți s'au învrednicit acestei dregătorii de judicători, se cuvine a ști că pentru orce pricină vor judică, cel ce se va osândi de către dânși fără de dreptate sau cu dreptate, pentru orce fel de vină va fi, de o ya ođihni cu mulțumită și fără de vărteală hotărârea judicării, nu mai rămâne a se osândi la judicata cea viitoare, pentru că această pământescă judicată este a însuși lui Dumnezeu judicată. Dar vai de judicătorul acela ce va mitui la hotărârile judicărilor pentru voie veghiată, sau va strică dreptatea pentru luare de mită sau va trece cu vederea dreptatea pentru pizmă, căci înfricoșat cuvânt va auzi ca un strâmb judecător de către *dreptul Judicător*, în ziua cea înfricoșată a nefățarnicejii judicării cei viitoare, și nu numai acolo, ci și aici unul ca și acela, aflându-se de Domnia mea, cu orce mijloc viclenind la hotărârile judecărilor, să știe, că nici într'un chip nu va putea scăpa de grea pedeapsa Domniei mele.

Stilul și cugetările acestei precuvântări sunt după spusa unor legiști, mai presus decât chiar coprinsul Pravilei lui Ipsilant, care are mai mult meritul de a fi cel dintâiu pas al codificării noastre, azi încă așa de imperfectă¹⁾. Valoarea lucră-

1) O dovadă curioasă despre conflictele ce se iveau în judecări până în timpul lui Ipsilant, găsim într'o notă scrisă cu mâna pe scoarța unei cărți bisericești dela Snagov; e subscrisă cu un monogram în care abia se deosibeste: Mihaiu K.....scu, și se vede că e atingătoare de o pricină criminală, de otrăvirea unei soții, culpabilă de necredință. Intr'insa se vorbește și despre închisoarea sau *grosul* ce fieșcare spătar trebuia să aibă în casa sa. Iată textul acelei note: «La anul 1780, apr. 11, fiind «Domn țarei Românești I₆₀ Alexandru Ipsilant VV. și mitropolit Ungro-«vlah. Kyrio Kyr Grigorie, am fost trâmisi și eu aici, la sfânta mănăstire «Snagov surghium, după hotărârea d-lor veliților boieri și din porunca «prea înălțatului nostru Domn, pentru căci că am urmat cum porun-«cește s-fta Pravilă bisericească, la cap. 245, și găsindu-mi vină că de ce «am urmat Pravilei bisericești și nu am urmat Pravilei politicești, pentru «accia m'au pedepsit, aflându-mă aci la închisoare 13 luni și de aci înainte

torilor e însă proporționată și după mijlocul în care sunt executate: importanța lor crește când concepțiunea le e spontanee și nepregătita de alte încercări anterioare.

Cu asemenea serioase și folositoare ocupațiuni petrecu lăna-kiță Văcărescu zilele domniei lui Alexandru Ipsilant, când un eveniment ce ni se pare meschin astăzi, dar care avea pe acele timpuri de tiranie și de bănuială, o greă însemnătate, întrerupse liniștea acestei domnii blânde și propășitoare. Lăsăm aci cuvântul pentru timp mai îndelung, istoriculni contimporan, care ne va descri cu măiestrie rolul important ce el jucă într'această. prilejire ¹⁾:

«Într'această vreme se află Domn al țării Românești tot înțeleptul Alexandru Ipsilant, care au domnit șapte ani în țara Românească; cu trei ani înaintea maziliei, mă făcuse pe mine spătar al țării; la veleatul 1781, August, făcuse, după mine, spătar pe Gheorghe Mavrocordatul și logodise pe fiu-său cel mai mare beizade Constantin. Nu știu însă din ce pricină s'au întâmplat ca luminații fii ai acestui ocârmuitor amândoi, la Decembrie a acestui veleat, să fugă, nu numai din curtea părintească ci și din țara Românească și să treacă în Ardeal. Eu știind libovul părintesc al Domnului ce avea asupra fiilor și mijlocul cu care îi creștea și silința ce făcea ca să-i strălucească în lume cu procopseală de multe științe mai vârtos și multa credință, cu care se purtă Domnul Ipsilant către prea-puternica împărăție ²⁾, căci am cunoscut în faptă, atât în vremele vistieriei, cât și în vremea spătăriei ce m'am aflat slujind în această domnie a Înălțimei sale, nu am putut să dau la alt, fuga acestor două

«câtva mai fi păcatele mele, șezând și d-lui Ianake Văcărescu vel spătar, «trei luni închis. Acum mi se poruncește să fiu codoș și pezevenghiu, «adică votru, după cum scrie sfânta Pravilă bisericească, la cap 245, și «eu neprimind să fiu călcătoriu Pravilei bisericești, m'au și globit deosebit «de pedeapsă, pentru că stau împotriva pravilei politicești celei făcute de «oameni pământeni și păcătoși, iar nu de sîinte soboare, cum s'au făcut «Pravila bisericească de sfinții Părinți. Să-i judece pe acești ce au fost «mie pricinuatori, cum m'au judicat pe mine; și am scris eu și cine va «citi, — iată să zică, Dumnezeu să-l pomenească și așa iscălitura să-mi citească. Maiu 12, 1781.»

1) Ist. Impăr. Otom. Mns. p. 195—218. — Despre trimiterea Văcărescului la Viena vorbește și *Fotino*. trad. de G. Sion. t. II. p. 173.

2) Prin *prea puternica împărăție*, lanăkiță denuiește împărăția turcească.

indestulate odrasle, decât că, deosebi de dascălii elinești și deosebi de hogii turcești, aveă și dascăli europoi și de limba franțozească¹⁾ și de limba talienească, oameni vrednici de laudă și împodobiți cu multe științe, și poate din istoriile geograficești luând *sevda* ca să vază și țările Europei în simțire și mijlocul cu care se otcârmuiește, și nefiind cu puțință ca să meargă sau cu voie împărătească, sau cu voia părintească, au cugetat, siliți fiind de râvna vederii și de căldura vârstei, să meargă cu acest mijloc; s'au făcut nevăzuți într'o noapte din palaturile domnești și cea mai mare mirare au fost cum au putut trece în a doua noapte călări și cu două slugi, oameni de fel brașoveni, potecile plaiului Prăhoviei, carele cu greu le puteă trece și ziua cei ce se călătoreă în toată vremea pe dănsule. Rămaseră părinții acufunțați într'o nepovestită jale, căci perduse doi fii ce puteă fi perduți amândoi și trupește și sufletește de-a pururea, și temere, căci se află Domn al împărăției otomânești, și cu toate că prea înaltul vizir, ce eră Izet-pașa în al doilea rând, care în rândul d'întâi acesta eră de dedese Domnia mai sus arătatului Domn, și măcar că mai sus-zisul vizir n'au lăsat mijloc de mângâiere și de cinste ce nu au făcut Domnului Ipsilant, dar vrăjmași se înarmaseră, căci găsiseră îndemănare de vreme de a pări; prietenii se trăseseră, căci perduseră îndemănarea de vreme de a mai ajutoră; *serhaturile* (cetățile și posesiunile turcești) după marginea Dunării, însălbăticate pentru *nizamul* țării Românești, ce'l păzea mai sus-zisul Domn cu multă strășnicie, strigă întru o împrilejire de vreme ca aceasta: — Acești ce fug nu sunt incai slugi, ci sunt însuși fii ai Domnului; locul dela care fug este prea înaltul *devlet*, (împărăție, autoritate, înălțime), otomănesc, fericirea care părăsesc este îndestularea domniei țării Românești; locul la care năvălesc este *devletul* chezaricesc, unde cât bilșug? și câtă abondanță? și câtă materie? de gândi și cugetă veri cine ce va vrea. — Înțeleptul

¹⁾ Asupra profesorului francez al beizadelor lui Alexandru Vodă Ipsilant, găsim următoarea însemnare în «Viaggio curioso-scientifico-anticuario per la Valachia, Transilvania e Ungheria fino a Vienna, fatto di Domenico Sestini, Firenze. 1815; pag. 6: «Il signor Linchou (esso mori «in Bukuresti nel mese di Settembre, 1780) maestro de lingua franceze, «al servizio dei due Beizadè o figli del principe, uno per nome Constantino, et Demetriò (il primo fu fatto principe de Valachia ed il «secondo mori giovine in Bukuresti) il secondo, venne ad accompagnarci per qualche ora di strada....» — Despre origina și destinele familiei Linchou sunt amănunte numeroase în *Documentele istorice culese din Arhivele Ministeriului de externe din Paris*, de d. A. I. Odobescu; 3 vol. în 4°, ca suplement la *Colecțiunea Hurmuzaki*. Vezi vol. I, (an. 1753—1754).

Domn, după scrisorile, după sfaturile, după blestemele în cea după urmă cu care prin mulți trâmși făcu fiilor săi pentru a se întoarce și fuseră în zadar; dar întâi alergă la prea înalta Poartă și făcu *castriet* și prostire ¹⁾ domniei, rugându-se să'l mazilească și arătând că nu mai este destoinic de a oblădui, măcar că se mai prostise mai înainte și nu primise Poarta; despre altă parte mișcase toate lucrările prin mijlocirea solilor dela Tarigrad; în cea după urmă hotări să trâmșă și soli la Beciu pentru aceasta și acel hotărât de a merge sol, fuseiu eu. Eu, și cu toate că un an și trei luni mai înainte perdusem soția cea d'întăiu, fiica lui Iacovake ²⁾, rămându-mi trei copii fără de oblăduire de mumă, perdusem și pe mumă-mea într'această vreme și mi rămaseră fii și mai fără de oblăduire, *gazretul* însă ce am către credința prea înaltului *devlet*, de pe o parte (căci socoteam întoarcerea acestor două luminate odrasle a fi o slujbă întocmai către împărăție; despre altă parte, datoria ce aveam către Domnul Ipsilant pentru dragostea întru care mă avea, mă făcură ca să las și casa și copii fără de oblăduitor și pe însăși soția mea de-al doilea, Eleni Caragea, fiica tergimanului lordake Caragea necununată, căci într'acea zi ce am purces la Beciu, sosise de la Tarigrad prin mijlocirea Domnului în curtea domnească; deci la Dechemvrie 27 a veleatului 81, purcesei din București cu mitropolitul Grigorie, cu episcopul Râmnicului Filaret, cu banul Dimitrake Ghika, care eră trimesi dinpreună cu mine până la lazaretul Timișului, pentru a îndemnă pe mai sus arătații cuconi să se întoarcă înapoi, și când nu vor vrea, eu să mă duc până la Sibiu, să fac toate lucrările doar de voiu putea de acolo să fac ca să'i trimiță Nemții siliți, și când nu va fi cu puțință, atunci să mă duc la Viena să'mi pui solia în lucrare; După ce ajunsem la Lazaret și mersem în Brașov, episcopul, banul și eu făcum multă silință spre a'i face să se'ntoarcă și nu întâmpinăm lesnirea; prin generalul Auholtz al Brașovului ce'mi eră bine cunoscut încă din răsărița trecută, făcui multă strădanie să'i iau și înțelesei însu'mi că eșise treaba din mâna lui. La Ghenarie 5 a veleatului 82, purcesei la Sibiu; comandirul Ardealului ce eră ghenearalul Pray, imi eră iarăși cunoscut cum și gubernatul Ardealului Bruckental; făcui toate cele ce se putură și cu aceștia și nu fuse cu puțință ca să mi se dea. Deci, la Ghenarie 16, purcesei la Beciu încă cu un boier grec, paharnicul Hurmuzake ce'l trimesese Domnul acolo ca să meargă împreună cu mine, și, cu toate că eră o iarnă foarte grea, însă în 8 zile am ajuns la Beciu; cărțile de solie se trâmșeră la cancelaria curții cu secriarul Rascovici; a doua zi

1) Își dete demisiunea, abdică din domnie.

2) Iacovake Rizo, tergimanul Porții, care scrise în urmă poema grecească intitulată *Mavrogheniada*.

mersei la prințul Kaunitz ce eră mare cancelar al curții; după ce mă întâmpină cu multă ceremonie și cu multă cinste, îmi zise să fiu încredințat că s'au trâmisi porunci la toți gheeneralii Ardealului ca să indemneze pe acești doi principii să se întoarcă înapoi; după ce făcui mulțumita cuviincioasă și mă bucuraiu, căci înțelesei că au priceput Nemții că nu este vreun mister deosebit la mijloc, întrebându-mă prințul Kaunitz, când pohtesc să aib audiență la Împăratul? eu vrând să-mi caut treaba cu temei, răspunsei că mă rog să fie îngăduială până va veni răspunsul dela Ardeal, pentru ca să vedem, și, de s'a întors principii în Valahia, la audiență să nu mai fac rugăciune Împăratului, ci numai mulțumită; iar de nu s'a întors, atunci să-î fac și rugăciune. Primi Kaunitz cererea mea și, zicându-mi că eu știu să-mi caut treaba, mă luă de mână și eșim în sala de *Assemblée*, unde eră toți ambasadorii curților adunați și cele mai strălucite dame din Viena; făcui cunoștință cu toții și mă întâmpinară cu libov și cinste, atâta încât ambasadorul Spaniei mă și pohti ca să merg la balul ce vreă să deă a doua seară el, după obiceiul ce au la Carnavaluri. Până a nu sosi eu la Beciu, cu vreo douăzeci de zile mai înainte, purcese-se dela Beciu în Italia, marele Duca al Rusiei, Paval, ce venise acolo pentru logodna cumnată-sei ce am arătat mai sus și pentru înoirea alianței ce făcuse aceste două curți, de care mă *plioforisiiu* pe larg. Într'această seară dar prințul Kaunitz, ce vreă să-mi arate o blană de samur și o tabachere cu berleanturi ce-i dăruise Grand-Duca al Rusiei, găsi pricină de a-mi lăudă blanele de samur cu care eram eu îmbrăcat, (căci obișnuesc Europeii să arate la aceste o simplicita și la oamenii acei ce-i văd întâi; și pe mine la această *Assemblée*, mă descinsese damele și de brău, pentru ca să-mi vază șalul), după lauda ce-mi făcui prințul blanelor mele, întrebă de ce preț sunt samurii? Îi răspunsei. Îmi zise:—Să-ți arăt o blană de samur ce mi-a dăruit moștenitorul Rusiei și mă rog să mi-o prețuești.—Aduse blana și o puse pe un biliard; eu înțelesei pentruce mi-o arată și că nu eră scoposul prețuirea; îi răspunsei cum că blanele de samur nici când este soare, nici când este noapte, nu se pot prețui bine; această blană însă, socotindu-se locul dela care s'a dat și locul la care s'a dat, nu are preț, și eu, de o aș fi văzut și ziua, nu sunt destoinic ca s-o prețuesc. Cu acest fel de întrebări și răspunsuri am trecut acea noapte până la un ceas după 12, și așa m'am întors la gazda mea. A doua zi Duminecă am priimit cu ștafetă înștiințare dela București că s'aũ mazillit Domnul Țărei Românești, Alexandru Ipsilant, după cererea ce făcuse și cum că s'a făcut Domn Nicolae Caragea, tergimanul divanului împărătesc, și Mihalache Suțul ce eră capi-kehaia al țării s'a făcut tergiman, și mi se scriă de către Mitropolitul țării și de către boerii dela București, cum că, de vreme ce sunt și eu orânduit caimacam și mi se coprinde numele în firmanul împărătesc de caimăcamie, să las toate trebile acolo și să viu la București cu ștafetă. Întâi

am mers la contele Cobenzl ce eră vice-cancelar și dimpreună cu dânsul am mers la prințipul Kaunitz și i-am dat această vestire; prințipul Kaunitz și m'a întrebat cu mirare:—Pentruce s'a mazilit Domnul Alexandru Vodă? Au doară s'a turburat Poarta pentru dosirea fiilor săi?—Eu și i-am arătat că Poarta nu urmează să se turbure, fiindcă, deși au dosit, au dosit la loc prietenesc, dela care, când ii va cere, nu are niciun fel de indoială că nu-i și va lua; și am arătat că Poarta până acum în formă nu știe de aceasta; numai prințipul Alexandru, aflându-se afară din sineși pentru multa întristare, și-a cerut mazilia și Poarta i-a dat-o cu multă *musaadé* (condescendență); deci fiindcă eu sunt orânduie un logotenente domniei la regență, face trebuință să purced. Mi-au zis că nu pot să purced până nu voi lua audiență dela Împăratul și îndată aș făcut *talhâs* înscris la Chezarul pricina și eu de acolo m'am dus pe la toți ambasadorii de i-am *heretesit* cu bileteri și, întorcându-mă la gazdă să prânzesc, au venit toți ambasadorii la mine de m'au *heretesit* cu bileteri. Monsieur Breteuil, ambasadorul Franței, ce eră un om cu un deosebit duh, în bilet mi-au făcut și chemare în al treilea seară și la balul său, socotind că voi ședeă la Beciu, și-mi făcea mai multe ceremonii decât toți, pentru ca să arate cu aceasta deosebit *shesis* către prea înaltul *devlet*, și eu mă purtam către dânsul ca cum un turc și cercă mare plăcere; n'a ținut însă aceasta mult, că peste trei ceasuri a eșit *talhâsul buiurdisit* dela Împăratul, către șambelanul cel mare, ca să mă înștiințeze să merg a doua zi la curte să-mi deă audiență la 10 ceasuri. Într'această seară am mers la balul solului Spaniei, unde eră toți cei mari ai Beciului până și Arhiduca Maximilian fratele Chezarului, ce este acum Elector al Coloniei. A doua zi la 10 ceasuri am mers la curte și, intrând în curtea d'întâi cu careta, căci în curtea de-a doua numai familia împărătească intră, m'am dat jos la scară și m'am suit într'un foisor cu stâlpii de marmură ce-i țin în spinare lei; într'acea curte dintr'ai curții nu se vede nici pasăre, decât numai acei ce sunf orânduieți de a priimi audiență, de vreme ce guardie de ostași este afară din curte. Am trecut într'o sală unde am găsit unu din gvardia corpului cea nemțească, care m'a și întrebat de sunt eu boerul din Valahia, și au căzut dinaintea mea ¹⁾, rămându-mi slugile aci; am mai mers două sale până la ușa divanului împărătesc ce are *tahtul*; de acolo, găsind trei gvardii din *somatofilaci* (*gardes du corps*) un Neamț, un Ungur și un Leah, cu *câiafeturile* (armurile) lor fieștecare, s'a întors gvardia cea d'întâi la locul ei ce ținea pușcă și dintr'acești trei ce păzea aci cu săbiile scoase, a căzut Neamțul înaintea mea și am trecut prin divanul ce se numește sala de audiență. Aceasta are un *taht* cu baldachin tot de aur lucrat; perdeaua ce se spânzură dela baldachin și cloșurile sunt tot de sârmă și cu mărgăritar frumos; această sală, de o parte are

1) Adică a închinat armele și mi-a lăsat loc să trec înainte.

ferestre și de o parte are ferestre de oglinzi; dintr'această sală am trecut într'alta iar cu *taht* mai mic de frânghie¹⁾; dintr'aceia am intrat într'o cameră mare unde păzea la ușa cabinetului Chezarului un *dejour* șambelan cu cheie, care acesta eră și ghegeneral; ne-au priimit cu cinste și ne-au poftit cu ceremonie să așteptăm puținel până va da de veste Împăratului și mergând, se întoarse în grab, căci Împăratul eră în alt cabinet și mai nainte; ne spuse:—Acum ese! N'apucă să sfârșească vorba și se sună un clopoțel și îndată se repezi șambelanul și trase dela perdea un cloș de fir și se ridică perdeaua și mi făcū semn să intru în casă. Intrând la ușă, văzui pe Chezarul în mijlocul casei fără de capelă, în picioare și, de loc călcând doi pași, am ingenunchiat turcește și puindu-mi capul în pământ, vrând să-l aridic, m'am pomenit cu mâna Chezarului la cap, zicându-mi că nu face trebuință de această ceremonie și să mă aridic, și vrând să-i sărut mâna, a tras'o și m'a cunoscut de când mă văzuse la 73, la Brașov și îndată mi-a zis:—Sinior Vacarescule, d-ta în Viena, cum a fost cu puțință a veni, aflându-te și consilier al principatului? — Am răspuns cu multă smerenie că un principat plin de jale și un princip plin de întristăciciune mi-au dat lacrimile lor în pumni, rugându-mi-se ca să le aduc și să le vărs la picioarele sfinte tale Măririi, și să pot printr'această vărsare a lacrimilor lor, să deșert din comorile cele nedesertate ale milostivirii tale o clemență spre a înveseli acești ochi cu vederea întoarcerii acestor doi fii ai prințului Ipsilant în Valahia! — M'a întrebat:—Pentruce pricină au dosit?—Am răspuns că de se dă pentru un rău, răul nu este alt decât multa îndestulare și răsfățaciune. — M'au întrebat de au duh și ce cugetez?—I-am arătat că duhul i-au îndemnat să facă această pornire²⁾, iar cugetul nu urmează a fi alt decât a se învrednici la mai multă îndestulare decât aceia ce au avut în Valachia. —Mi-a răspuns că aici aceasta nu se dobândește așa lesne, ci și cu slujbă multă și cu vreme prelungită, și-mi zise: Pot aveă vre-un venit al lor

1) Stofă prețioasă țesută cu mătase, *brocard*.

2) Spre întărirea celor zise aici, vom cită pe *Jacques Dellaway*, *chappellain et médecin de l'ambassade anglaise à la Porte otomane*: «Constantinople ancienne, trad. de l'anglais par *André Morellet*. Paris, an VII. 8». t. I d. 170: «Le chef dela famille Ipsilanti a été deux fois prince de Moldavie et une fois de Valachie. Il fut fait prisonnier par les Autrichiens dans la dernière guerre, délivré à la paix et exilé dans l'île de Rhodes, d'où il a été rappelé depuis. Son fils est un des jeunes Nobles de sa nation le plus aimable et le plus instruit. Aux connaissances orientales il réunit celle des langues classiques et de celles de l'Europe moderne. S'il arrive aux grandes places, il montrera vraisemblablement la réunion rare parmi ses compatriotes, de l'homme instruit et du protecteur des lettres».

deosebit de undeva?—Îi arătai că cine dosește dela noi, este lege a perde și câte nemișcătoare are.—Îmi zise: Și cum au socotit că pot trăi aici? Aici slujesc principii din Germania cu 20 florinți leață pe lună, dar trăiesc cu rendite dela casele lor.—Am răspuns că, de ar fi putut ști aceasta, poate n'ar fi făcut această îndrăzneală, ci răvna ca să vază lucruri ce nu putea vedea cu voe, și tinerețile i-a făcut a face această pornire care, deosebi de văzută întristarea ce au adus părinților, au pricinuit și o gândită necinste patriei noastre.—Îmi răspunse că a trimis porunci pe la ghegeneralii Ardealului să-i îndemneze a se întoarce în țară. — Răspunseiu că este și rușinea și necinstea ce socotesc că pot avea de se vor întoarce, care numai cu îndemnare nu-i va lăsa să se întoarcă, de nu vor fi și siliți. — Îmi zise: Când îi voi sili, ating azilul împărăției. — Răspunseiu că azilul tuturilor împărățiilor este cinstea împărățiilor și de toată lumea este răvnit azilul tuturilor împărățiilor, pentru rifugiul și scăparea tuturor; însă azilul este azil, când se va socoti ca un azil și când i se vor păzi canoanele și regulile lui. Azilul se cuvine a-l dobândi acei ce dosesc dela un mare rău și peire și primejdie; unii ca aceea când îl vor afla dela veri ce împărăție, atunci se cunoaște cinstea și canoanele azilului; iar când dosește nescine dela bine, pentru a nu petrece bine, din neștiință numai și fără nici o vină și mai vârtos pentru a pricinui și altora rău, acela, când nu se va întoarce silit, atunci se ating canoanele azilului, căci este lucru împotriva lor, și azilul pentru a-și păzi însușirea lui, însuși se silește din canoanele lui să silească întoarcerea aceluia. — 'Mi a zis: Bravo! Domnia ta îmi grăiești cu duh și cu dreptate; dar cum poezi să fac tot trupul ostășesc să o știe aceasta? — Am zis că a fi tot trupul ostășesc indisciplinat și pedepsit este destul a ști fără de a întrebă, că sfânta ta Mărire nu face lucru împotriva azilului, nici a cinstii împărătești, și am mai zis: Prea milostive Împărate! eu știu că neindestularea eloquentei mele nu poate trage milostivirea împărăteștii tale Măririi asupra acestei pricini, a căreia nenorocirea și vina de a nu se săvârși după cererea soliei mele nu este alta decât vârsta mea, căci aflându-mă cel mai tânăr în adunarea consiliului Valahiei, neputința vârstei și a bătrâneților nu au slobozit să vie vre unul din cei mai bătrâni și în vârstă și în știință, ca să poată pricinui cu înlesnire această facere de bine la o obște, și pe osteneala ce cu multă cinste și slavă a mea am făcut până a veni, îmi perz și puțină reputație și *ipolipsis* dela principatul Valahiei, unde pe lângă întristarea ce am de pricina acestei întâmplări, mi se mai grămădește și alta cu a nu mă fi putut arăta destoinic a o săvârși și a nu fi fost vrednic să dobândesc dreptatea nici dela însuși dreptatea ce ești Împărăția ta.—De odată, puindu-și mâna pe pept, mi-au zis: Îți fâgăduiesc pe împărăteasa mea parolă că nici în țările mele, nici în slujba mea nu-i voiu ținea și-i voiu întoarce în Turcia fără de alt, numai trebuie să-i aduc întâi aici ca să le sigurepsesc buna petrecere; ci nu griji, și

te mulțumești cu aceasta?—mă întrebă.—'I-am răspuns, îngenuchind, că foarte mă mulțumesc, căci aceasta este și mai împărătească faptă, căci este plină de iubire de omenire. — M'au *heretesit* de căimăcănie și m'au întrebat pentru mazile; 'mi au făcut multe întrebări de Țarigrad, de Valahia, de obiceiuri și altele, fiindu-ne două ceasuri și mai bine și, răspunzându-i la toate după cuviință, i-am spus că mă rog să aib voie să porceze, căci mă grăbesc și m'am rugat să aib îndoite pașaporturi, și de drumul Sibiului și de drumul Timișvarului. — Le vei avea, — mi-au zis și mai stând puțintel ne-au zis: — Vă urez bună călătorie. — Și apoi făcând mulțumita cu îngenuchiēre, s'au tras la gabinet și așa am eșit din lăuntru, căci nu poate eși nimeni dela audiența din gabinet până nu se trage însuși întâi. După ce am eșit din lăuntru am mers la gazdă și la gazdă, la masă încă aflându-mă, au venit un cancelist dela canțelaria curții și mi au adus două pașaporturi precum cerusem dela Împăratul și deosebită poruncă către generalul Zeffis, comandirul Timișvarului ca, de voiu merge pe la Timișvar.. să-mi dea zece husari cu cai de poște împărătești, să mă aducă până la hotar; și așa sculându-mă dela masă, am mai șezut până au înoptat și seara la șease ceasuri nemțești am eșit din Viena și am venit la poștia dela Fischement și acoloa am dormit. Patru zile am șezut în Beciu numai și porcegând, am sosit la Timișvar și de acoloa, știind turburarea ce au *serhaturile* și chibzuindu-mă că se vor fi înștiințat de mergerea mea la Beciu și de aș fi mers pe la Mehadia cu husarii ce-mi orânduiseră pentru paza drumului și pentru cinste, putea să se facă zvon pe la cafenele că m'am dus să aduc catane, iar nu pe fii domnului, și ca să nu mai dau pricină de turburare țarei, am lăsat acel drum ce-mi eră mai îndemână și mai aproape să intru în țară, și am venit pe la Sibiu. Aci sosind, am găsit pe Domnul Ipsilant porces la Giurgiu, și eu rămâind aici ca un caimacam, am înștiințat de toate Mării-Sale, cu spătarul Mavroordat ce pentru aceasta il lăsase aici; deci, după patru luni au porces și beizadelele dela Beciu ca curierii și au mers la Țarigrad, pe la Beligrad. După Paște au venit și Domnul Nicolae Caragea, care m'au orânduie iarăș în dregătoria spătăriei în al doilea rând, și după șease luni, din voia lui Dumnezeu întâmplându-se moarte și celei de a doua soție ai mele, îmi a dat intru a treia căsătorie, pe a cincilea fiică a Mării-Sale, la velleatul 1783».

Acest interesant fragment ne strămută din naiva povestire. uzitată de cronicarii noștri, în cercul celor mai delicate memorialuri diplomatice. Cu costumul său oriental, cu limba sa cam încălțită, lănașiță Văcărescul e, la Viena, un diplomat vrednic de a luptă în fineță și în curtenie cu iscusitul prinț de Kaunitz, cu amabilul baron de Breteuil; dinaintea lui Iosef

II, el se ridică din prosternarea orientală ca să dea cortezului împărat o lecțiune de dreptul gintelor și să-i smulgă, printr'o măiestreață elocuență, o făgăduială solemnă în favoarea misiunii sale. Un simțimânt de mulțumire trebuie să coprinză inima oricărui Român, văzând că odinioară țara sa a fost așa de bine reprezentată în străinătate și tot de o dată o părere de rău, că așa oameni demni n'au trăit într'o epocă cu interese mai nalte. Ce apărători puternici și măiestri ar fi găsit într'inșii drepturile țarei, uitate și adormite pe atunci în pulberea umilirii.

Într'adevăr, Iănăkiță Văcărescu avea toate calitățile unui adânc diplomat; învățat, fin și elocuent, el știă să fie în tot felul amabil. Viața sa privată ne-o dovedește și, fără de a arunca vreun prepus asupra fericirii casnice a celor trei soții succesive ale sale, ni s'a spus că adesea inima lui fluturatică se simțea rănită de amoruri ilicite; atunci imaginațiunea lui poetică se aprindea și, instrunând coarde românești pe lira lui Anacreon sau pe a lui Catul, el își descria patima printr'o glumeață alegorie, precum:

«Într'un copaciu zarifior
Un șoim prins în lățișor,
Strigă amar, ciripind,
Norocul său blăstemând:
— Multe paseri am vânat
Și-mi ziceau *Șoim minunat!*
Iar aici laț fiind întins,
Cum am dat, pe loc m'am prins,
De inimă,... nu de cap!..
N'am nădejde să mai scap!»!

sau printr'o veselă comparațiune, zicând iubitei sale:

Tu ești pușor canar!
Nu te hrănești cu zahar,
Nici măcar cu cânepioară;
Ci hrăpești o inimioară
Ce-ai făcut-o jertfă ție!..
Ce-ai cu ea de gând, nu știe!»!

Apoi, altă dată, unei neînduplecate care rămâneă nesim-

șitoare la rugăciunile și la suferințele sale, poetul, vrând să-i arate și reprobarea lumii și disperarea lui, îi zicea :

«D'a avea milostivire,
Nu-i lucru peste fire,
Și ce-i ce au simțire
Nu pot tăgădui.

«Iar firea arătată
D'a fi ne'nduplecată,
De obște-i defăimată.
N'am ce povățui»¹⁾.

Alteori, amantul gelos dar prevăzător, el își exprimă sfieta nehotărîre printr'aceste grațioase terțete, a căror corecțiune și eleganță va rămâne în veci grea de imitat :

«Într'o grădină,
Lâng'o tulpină,
Zării o floare ca o lumină.

«S'o tai, se strică !
S'o las mi-e frică
Că vine altul și mi-o ridică» !

Cu toate acestea, se vede că el nu cădea în totdeauna într'ășa exces de conștiință și mai adesea nu stă mult la îndoială ca să culeagă florile plăcerii ; într'a sa locuință, plină de toată îmbelșugarea unei vechi curți boierești²⁾, nobilul poet știuse a se înconjura, cu o rafinare adevărat orientală, de toate mulțumirile spirituale, de toate desfătările simțurilor³⁾. O mulțime de fete, tinere și gingașe nimfe și baia-dere, îmbrăcate cu cele mai luxoase veșminte, cu rochii de șaluri și de sevaiu, cu ii de borangie și de zăbranic bogat

¹⁾ Aceste versuri sunt dintre exemplele date de autor în gramatica sa.

²⁾ Casele de pe podul Mogoșoaiei (calea Victoriei), în fața uliței Francheze (strada Carol I), pe care le-a prefăcut d. Dimitrie Bellu, erau ale lui Iănăkiță Văcărescu.

³⁾ Episcopul Grigorie al Argeșului, unul din cei mai învățați și demni de laudă călugări, spunea că, pe când se află cu locuința la mitropolie, fiind archimandrit, la un Paște venind spătarul Ienăchiță Văcărescu cu mare paradă la mitropolie ca să viziteze pe mitropolitul Dositei, și văzându-l, cu dragoste l-a chemat lângă dânsul, l-a cercetat și l-a întrebat totdeauna de ce n'a venit niciodată acasă la dânsul, când știe cât îl prețuește, ca pe toți cei ce sunt împodobiți cu toate darurile învățăturei și ale purtării înțelepțești. Așa, înduplecându-se, s'a dus într'o zi să-l găsească și iată ce spunea bietul călugăr de atâta lux : «Dar când mă apro-

cusute, îl slujiau, unind pe lângă serviciul casnic, și talentele desfătătoare al danțului, al cântării și al muzicei instrumentale. Nou Agamemnon, el se înconjurase de o mulțime de Brizeide. Nici Tersitul nu lipsi petrecerilor sale și Pitulicea țiganca, bufon femeiesc ce alergă pe atunci prin casele boierești, propunând tuturor serviciile sale inlesnitoare, deșteptă adesea râsurile oaspeților prin titlul familiar de *vere spătare!* prin declarațiunile amoroase și prin cânticele de dor ce ea adresă veselului boier. O scriere curioasă din acea epocă, poema în versuri grecești a unui medic ce călătorise prin tot Orientul, ne dezvăluie pe scurt tainele aceluia trai de Padișah ¹⁾).

Cu toate aceste aplecări fastuoase și chiar uneori destrămate, coarda celei mai delicate simțiciuni nu lipsi din inima sa poetică. Două strofe de o formă simplă și grațioasă, și apoi și duioasa elegie *Amărâta Turturea*, pe care poezia poporană de mult a cuprins-o în intinsul său domen, destăi-

«piai de poarta cea mare, d'odată mă oprii, văzui o mulțime de oameni
«înarmați cu tot felul de arme, Seimeni, Slujitori, Arnăuți, Panduri; fel
«de fel de strigări s'auzeau, totdeauna răsunând trâmbițele, surlele și
«tobele, mulțime de cai, mulți armăsari nechezând, povolnici, iedecuri
«cu harșale de sus până jos strălucind de aur și de argint. Mă strecurai
«cum putui până lângă poarta scării; acolo întâmpinai pe alții, înar-
«mați cu sulite lungi, cu buzdugane groase, cu puști, cu pistoale; tare
«spăimântat pășii tot înainte, nevăzând pe cineva ca să mă oprească,
«ajunsei la ușa sălei cei mari; acolo îmi străpunse vederile lumina fla-
«cărilor de niște mangale de tōmbak poleit; un sunet plăcut de viori,
«de naie, de tambure, amestecat cu glasuri femeiești, dulci și pătrunză-
«toare, mă fermecară și pare că îmi legară mâinile și picioarele în fiare;
«nu mai știu cum d'odată mă aflai sculat repede și, în fuga mare, tre-
«când peste câte spusei, abia am nemerit poarta cea mare a curții și am
«mulțumit lui Dumnezeu, căci m'am văzut cu picioarele slobode scăpat
«din asemenea ispite».

Aceste cuvinte ale smeritului călugăr ne dau o idee despre curtea ostășească a spătarului și despre interiorul desfătător al satrapului.

¹⁾ Ἑρμῆλος ἢ δημοκριθηρακλείτος Μηγαήλου τοῦ Περιδικάρι
ιατροῦ. 1817, t. I, p. 19:

«Ὁ Ἄρχων Βακαρέσκος μὲ εἶχε μυστικὸν
«καὶ σύμβουλον καὶ φίλον καὶ ὡς οἰκιακόν.

nuesc simțimintele de adâncă durere ce se revărsară în inima lui lănăkiță, după morțile repezi și succesive ale soțiilor sale d'intăi. Transcriem aci pe rând aceste două poetice nestemate, în care cea mai aspră critică va avea foarte puțin de censurat :

«Amărâta turturea
Când rămâne singurea,
Căci soția și-a răpus,
Jalea ei nu e de spus.

«Cât trăiește, tot jelește
Și nu se mai însoțește !
Trece prin flori, prin livele ;
Nu se uită, nici nu vede.

«Și când șade câteodată,
Tot pe ramură uscată ;
Umblă prin dumbrav'adâncă ;
Nici nu beă, nici nu mănâncă.

«Unde vede apa rece,
Ea o turbură și trece ;
Unde e apa mai rea,
O mai turbură și beă.

«Trece prin pădurea verde
Și se duce de se pierde ;
Zboară până de tot cade,
Dar pe lemn verde nu șade ;

«Unde vede vânătorul,

Acolo o duce dorul,
Ca s'o vază, s'o lovească,
Să nu se mai pedepsească...

«Când o biată păsărică
Atât inima își strică
Încât dorește să moară
Pentru a sa soțioară.

«Dăr eu, om de 'naltă fire,
Decât ea mai cu simțire,
Cum poate să-mi fie bine ?..
Oh ! amar și vai de mine !

* * *

«La o'ntristare
Amară foarte
Încât cel ce-o are
Să-și roage moarte.
N'ai ce să faci!

«Nu'i mângâiere
Nici o putință
Acel ce pere
Să-ți dea credință ;
Trebui să taci!»¹⁾

«Ἐμὲ τὰς ἡδονὸς του, ἐμὲ τὰ λυπηρὰ,
«Ἐμὲ τοὺς ἔρωτάς του μιλοῦσε φανερά,
«Ποῦ ἄσχημος κοκῶνα τὸν φάνη, ἢ τρελή,
«τίς φρόνιμος, τίς σώφρων, τίς εὐμορφος πλὸν.
«Ὅποι ἀπὸ τὰς δούλας δὲν ἦτον ποταπή
«καὶ τίς τὸν ἐντεστάθη, κ'εφάνη σκυθρωπή,
«Τὶ ἄρχων Γιαννακίτσας; νὰ ἔχη τὴν εὐχήν!
«Πατθένον ἀπ' τὰς δούλας δὲν ἄφινε ψυχὴν!
«Προτέρημα καὶ τοῦτο τρανὸν, ἀρχοντικὸν!
«καὶ ἴδιον ἀρχόντων πολλὰ εὐγενικῶν!»

¹⁾ Această poezie figurează printre modelele de versificațiuni date în gramatica autorului.

În sfârșit, să mai culegem dintre puținele versuri rămase dela acest părinte al limbei noastre, o frumoasă canzonetă de ton elegiac, unde se răsfață o dulce și mângâioasă compătimire :

«Spune, inimioară, spune,
Ce durere te răpune ?
Arată ce te muncește,
Ce boală te chinuiește ?

«Fă-o cunoscută mie,
Ca să-ți caut doctorie.
Te rog fă-mă a pricepe
Boala din ce ți se'ncepe ?

«Arată, spune, n'ascunde,
Dă-mi un cuvânt și mi răspunde ;
Spune, inimioară, spune
Ce durere te răpune ?

Negreșit că toate aceste mici floricele poetice au fost scrise în câte un repede moment de inspirațiune și că într'insele nu trebuie să căutăm silințele unui poet cu cuget de autor¹⁾. Pentru Iănăkiță Văcărescu, muza eră fecioara ce-i procură un minut de plăcere ; omul politic, omul serios avea mai grave preocupațiuni.

Spătar, în al doilea rând sub Nicolae Vodă Caragea, el gătește Turcilor un pod pe Dunăre la Brăila și le adună zaherea la Silistra²⁾ ; dar peste un an, 1783, August, vine domn Michail Suțu și, la 2 Iunie, 1784, acesta îl face vistier pentru a cincea oară și atunci încă el pregătește proviziuni și face un pod la Silistra pentru oastea otomană ce avea să înceapă războiul cu Austria³⁾.

La 1786, Poarta, dupe un capriciu a lui Capudan-pașa, întrerupe șirul prinților aleși din Fanar și trimite Domn țării Românești pe un tălmăciu ce fusese simplu pescar în insula Poros, Nicolae Mavrogheni. Această infrațiune la regulile urmate acum de șaptezeci de ani, produce o mare indignațiune printre boerii români și, cu toate că Iănake Vă-

¹⁾ Mai multe din aceste poezii au fost publicate cu modifi cațiuni, în deosebitele volume de cântece ale lui *Anton Pann*.

²⁾ Ist. Impăr. Otom. Mns. p. 270.

³⁾ Idem. p. 223.

cărescu e numit îndată (1787, Ianuarie), din vistier, dvornic ¹⁾, el însă nu poate suferi pe acest «om prost și la fire și la gândire și la simțire» ²⁾. Ura lui e așa de neîmpăcată în cât când, în memorialul său, vine vremea ca să vorbească despre dânsul, el începe spunând ³⁾:

«Mavrogheeni sosind în țară dete pricină tuturor a rămânea încremeniți după ce l'au văzut *ektrom* sau *poznă* a țarei asemenea. Ce să povestesc eu faptele și lucrările acestuia? fiindu-mi și rușine să le iau în condeiu; de aceia și le las la cei ce scriu analele Domnilor ca să facă această osteneală după datoria la care s'au supus».

Cu toate acestea el urmează a povesti întâmplările războiului în care întreprinzătorul Mavrogheeni își are și el un loc însemnat, dar nu încetează a-i critica faptele și a plânge relele ce el a adus peste țară ⁴⁾:

«În multe rânduri i-am arătat aceste stricăciuni ce le pricinuia și la devlet și la țară; dar cui să zic?».

Desgustul și mânia Văcărescului ajung până la disperare.

Dar să întrerupem cursul acestor nevoi politice, care vor arunca viața sa într'o nouă fază de turburări, și să ne oprim în anul 1787, la tipărirea unei scrieri însemnate a lui. La acest an a eșit de sub tipar cartea intitulată:

«*Observații sau băgări de seamă asupra regulilor și orânduieilor Gramaticiei Românești, adunate și alcătuite acum întâiu de dumnealui Ianake Văcărescul, cel de acum dikeofilax bisericei cei mari a Răsăritului și mare vistier a principatului Valahiei; se hărăzește de însuși la prea cinstitul, sfințitul de Dumnezeu iubitor episcop sfintei episcopii Râmnicului, Kyr Filaret. Tipărite cu porunca și blagoslovenia sfinții sale acum, în Domnia prea înaltului și prea luminatului princip a toatei Ungro-Vlahiei Nicolae Mavrogheeni Voevod. In arhieria sfințitului și alesului de Dumnezeu mi-*

1) Istor. Imp. Otom. p. 226.

2) Idem. p. 227.

3) Idem.

4) Idem. Mns. p. 232.

tropolit și arhiepiscop al țării, Kyr Grigorie. La leat 1787, în tipografia sfintei episcopii a Râmnicului, de Georgie Păpa Costandin tip. Râmnicului».

În acelaș an apărea, «*tympărită acum întru al doilea rând, în Viena Austriei, la Iosif noblu de Burțbek, împărătescul și crăiescul al curții tipograf și bibliopol*», o a doua edițiune din aceeași scriere, dar fără de precuvântarea adresată către episcopul Râmnicului Filaret. Însă, atât acest personajiu cât și dedicațiunea cărții, au importanța lor. Mai întâiu acest Filaret, om luminat și iubitor de țară, odinioară arhieru sub titlul de *Mireon*, se alesese episcop la 1780 și urmase cu stăruință tipărirea Mineelor românești pe care el, cu predecesorul său episcopul Chezarie, le tradusesese în limba pământeană¹). Întoarcerea succesivă a cărților bisericești pe limba națională dela Mateiu Vodă Basarab în coace, are o însemnătate mare în istoria literară a limbei noastre. Acestui vrednic de laudă cleric închină lănaikișă scrierea sa și dedicațiunea este prin sineși o laudă elocuentă a episcopului și o destăinuire pe scurt a ideilor mărețe ce mișcau sufletul autorului. Reproducem părțile mai însemnate dintrânsa:

«. Și la cine altul se cuvine a se arătare meșteșugul cuvântului decât la îndreptătorul de cuvânt adevărat? Și la ce alt se poate cercă metalul aurului și argintului decât la piatra cea cercătoare? Dumnezeuiasca providență care te-a povățuit spre rāvna acestei învredniciri, de a fi, adică îndreptător de cuvântul adevărului său, te-a gătit mai înainte ca pe un vas primitor de acest mai presus de tot cuvântul firesc dar, împodobindu-te și cu știința cuvântului firesc și (sau pentru că erai împodobit cu știința cuvântării firești, te-a făcut îndreptător și cuvântării cei peste fire, sau pentru căci te-a ales a fi îndreptătorul cuvântării cei peste fire, te-a împodobit și cu știința cuvântului firesc), acum ești îndreptător și al unui cuvânt și al altuia.

«Deci un bine-credincios al acestui cuvânt ce propovăduiești, care poate s'a amăgit socotind că a alcătuit un meșteșug al cuvântului gramaticesc prin care să poată dobândi și știința cuvântului firesc, la cine se cuvine să'l aducă? la cine să-l cerce? și la cine să-l hărăzească altul decât la cea întru toate vrednicie a ta?

¹) Istoria bisericească tradusă românește de Alex. Geanoglu-Lesviodax. București, 1845, p. 437.

«Dar când și Gramatica aceasta, sau mai bine să zic *Observații asupra idiotismei limbii noastre* în starea ce se află acum, după regulile gramaticești, nu este de altă limbă ce fieșceși care nu au câte puține gramatici, ci este de limba Românească ce nu are în starea ei nici una până acum, limba patriei noastre, prin care cuvântăm, limba cu care ne închinăm marelui Dumnezeu, proslăvind întru închinăciunea Treimii cei de o ființă, limba cu care cuvântând petrecem viețuirea aceasta vremelnică și nădăduind dobândirea acei statornice, ne străduim a o câștiga.

«Și către acestea, când urmează ca și această gramatică să-și ia începutul său din Mehedinți și Romanați, iarăși de eparhia sfințirii tale de unde au început a i se zămisli, au a nu fire, au perzania ei, ce mai rămâne să faci decât la iubitorul de cuvânt și fericitul tău suflet să o hărăzesc?

«Știut este la știința sfințeniei tale că marele acela Traian, împăratul Romanilor după ce, nesuferind a mai plăti tribut și a da dajde la craiul Dachilor, care încă dela Domețian rămăsese în regulă și după ce au venit aici în două rânduri în crăia Dachilor și au trecut apa Istrului sau a Dunării pe trecerea cea de piatră ce ese în județul Mehedinților, a căria se vede rămășița stâlpilor și până astăzi, la anul 104 dela Christos, trecând prin țara Românească și supuinu-i-se țara aceasta... la al doilea bătălie și războiu a perit craiul Dechebal, a căruia i-a adus capul la Roma și i-a supus crăia le scripturile Romaicești și după ce s'au și numit Dachicu... voind să-și facă stăpânirea ohavnică și fără nici o îngrijare, a adus mulțime de Latini și Italiani aici, și dintr'aceia, cei ce s'au așezat întru sălășuire aici, întâi au cōprins județul Romanaților, care le poartă și numele și până acum și din preună cu acela și celelalte ale creștineștei tale eparhii; apoi s'au întins și în celelalte și în Transilvania și în Moldavia și spre ținuturile Timișvarului și pe marginile Ungariei și pe apa Tisei în sus, în toată crăia Dachilor...

«Ar fi lucru de mirare, și îl poate socoti fieșteși-cine, cum în vreme de 1681 de ani, a nu se află vre-un om ca să griască să coprinză starea limbii prin mijlocul a vre-unei gramatici și să adune terminii filosofici prin vre-un Dicționar sa să poată tălmăci cu inlesnire cărțile de știință în limba Românească și să nu mai pue în ostenea ă pe locuitorii acestor eparhii ce vor pohti să fie scriitori de științe și filosofie, ca să învețe altă limbă străină, întru care să le afle acestea...

«De aceea și cugetând să aduc și această limbă a noastră în sistema grămătească după starea ce se află acum și socotind că au a nu fire sau perzania ei cea dinceput din eparhia sfințeniei tale s'au zămislit, iubirii tale de Dumnezeu se cuvine să o hărăzesc, că iarăș întru acea eparhie zămislindu-se, de acolo să i se facă și nașterea și creșterea în celelalte părți, precum și a nu fire după dreptate și cuviință.

«Înțelepte părinte! Am ostenit ostenind și am obosit străduindu-mă, nu

ca să fac gramatică, ci numai băgări de seamă asupra gramaticii limbei noastre. Un dumnezeesc părinte și dascăl bisericesc (marele Vasilie) m'a pus întru această trudă cu a mă face vinovat când nu voi face un bine ce aș putea, întocmai ca cum aș fi făcut răul ce este văzut. Un filosof latin (Seneca) mi-a dat în tot moment inimă și curagiu zicându-mi: *nici un lucru nu este greu a se birui de către lucrarea îndeșită și cu tărie, și de către silința cea cu scumpătate*. De câte ori am luat condeiul să scriu, de atâtea ori am și hotărît să mă părăsesc de această epiherimă grea și după ce am sosit la această stare, nu pot iarăși să numesc Gramatică această alcătuire, fără de numai Băgări de seamă asupra idiotismei limbei noastre spre regulile gramaticești; de am a cădea în vină căci am făcut, un om plin de amathie și neștiință, această îndrăzneală să scoț acest-fel de carte în vedea, învinovățirea-mi este iubirea patriei, a vecinătății și a Românilor ce vorbesc cu această limbă, și sunt gata să-mi iau dela aceștia pedeapsa după vina mea. Să nu se mire sfințenia ta de această propunere și să o socotească doar ca un ritorism. Te incredințez că însuși simpatrioții mei vor să-mi găsească la această alcătuire metahne și greșeli; când însă? — După ce se vor face dintr'aceasta, destoinici, (și să-i invrednicească Dumnezeu prin blagosloveniile sfinției tale); și atunci le voi da pe un filosof latin (Salustie) să le răspundă că *arhi-stratigul se împărtașează de slava ce dobândește ostașii lui biruind*, iar și de nu vor vrea să-l auză și vor pofti ca să primesc a fi biruit, la toate sufletul meu se mulțumește, și de am greșeală, se va desfăimă și un filosof grec din cei vechi (Tales) care m'a învățat să mor pentru patrie.

Întâmplarea și norocul de multe ori face aceia ce nu poate face timpul și vremea. Unde puteam găsi duhovnic ierarh ca să judece în taină și nu de față? și acela plin de învățătură să poată judica gramatica? Și acela episcop Râmnicului, a eparhiei de unde s'au pierdut a fire a gramaticei, care să voiască să-i dea începerea de acolo? acela destoinic a-mi îndreptă greșelile? acela îndreptător la câte am trecut cu vederea? Unde puteam găsi vremea a unui mitropolit și arhiepiscop al țării, iubitor de a vedea lucruri de folos patriei?... Unde puteam găsi princip sârguitor de cele de folosul patriei?... Unde puteam găsi frați boeri care să nu judece îndrăzneala, ci să-mi laude râvna?... De aceia și fericesc momentele ce aduc atâtea îndestulări nenădăjduite în vreme, și de aceia, aducând această osteneală a mea în mâinile sfințeniei tale, a unui judicător întocmai următor numelui propriu, și împodobit cu toate cele ce sunt trebuincioase spre înfățișarea acestei cărți. Mă rog întru Christos, fii sârguitor a fi această începere de învățătură, iar nu de privesc, de trecere de vreme, și eu iarăși mă aflu în osârdie ca să aduc, de voi avea viață, și un *Dicționar* la vedere; iar de nu mă voi învrednici, las cliromoni și pe fii mei cei trupești și pe fii mei cei gramaticești ca să cli-

ronomisească dragostea, râvna și silința mea cea pentru binele, cinstea și folosul simpatrioților și a Patriei».

Posteritatea căreia Văcărescu încredințează cu atâta ardoare lucrările la care el a pus cea d'întâi piatră, a profitat, putem zice, dintr'însele și a lărgit cercul lor; dar meritul întemeietorului e mai presus de orice dobândiri posterioare. Tocmai pe când învățata Transilvanie, cu latiniștii ei Petru Maior, Samuil Klain și atâtea părinți ai limbisticii române, abia încep a aduce prin tipar cercetările lor la lumină ¹⁾, Iănăkiță se silește și dânsul a determina regulile confuze ce cârmuiesc această limbă încă în pruncia sa; el face mai mult, căci simțind că cel d'întâi pas al limbelor spre cultură și armonie, este poezia, el se încearcă a da reguli prosodiei românești și, profitând de cunoștința mai multor limbi ce el dobândise, mai nainte de toate, dă un rezumat instructiv despre istoria poeziei, exprimându-se la începutu-i într'astfel ²⁾:

«Poezia este foarte vechie, precum se vede dela Greci, Arabi, Perși, incoa și Evrei și Chaldei.

Grecii au obicinuit foarte mult poezie, și puind osteneală, au aflat multe feluri de chipuri a alcătui versuri cu mare meșteșug, cum se văd. Întâi le au obicinuit spre laude dumnezeiești; după această și spre laude omenești și spre istorii, comedii, opere și verice alt, cum au scris întru aceasta, lăudații Aristofan, Isiod, Evripid, și vestitul Omér și mulți alții.

Latinii au urmat la aceasta întru toate Grecilor, precum se văd laudatele și frumoasele alcătuirii ale lui Ovidie și Virgilie și altora din cei noui și până astăzi.

Italianii, Francezii, Ispaniolii și alții ce li se trage limba din limba latinească ca niște pârae, precum și această a noastră Românească, n'au obicinuit a face versuri cu numere pe picioare ca Grecii și Latinii și eu nu bănuiesc a fi pricina alta decât neaverea de multe litere vocale.

Eu, măcar că sunt dator să urmez întru toate meșteșugului și obicei-

¹⁾ Gramatica română a lui *Samuil Klain* sau *Micu* a fost tipărită, cu litere latine, cu vre-o câțiva ani mai nainte, 1785. Este însă învederat că Iănăkiță n'avea nici o cunoștință despre dânsa, căci nu o pomenește de loc nici măcar prin aluziune. Tipărirea lucrărilor lui Petru Maior, Paulorcovici, Molnar, Cichindeal și alții rămâne totuși posterioară publicării gramaticale a Văcărescului.

²⁾ Edițiunea dela Viena, 1787. p. 155.

iului acestor limbi ce-l au la poezie, fiind poezia acestora și dulce și frumoasă, dar în vreme ce suntem îndestulați și de multe litere vocale și diftongi, râvnesc să arăt și vreo câteva chipuri de versuri cu număr de picioare, dorind a urmă și celor două mai sus arătate limbi, din carile avem începutul și cu aceasta, ca să arăt și evlavia cea dupe datorie ce are limba noastră la acelea».

Ne oprim la aceste cuvinte, căci într'insele găsim cea mai netăgăduită dovadă de aplecarea poetului către elenism, tendință pe care am denotat-o la început ca generală în toată literata familie a Văcăreștilor și pe care părintele ei o enunță într'un chip așa de puțin îndoios. Tabelul istoriei poetice urmează cu caracterizarea Italianilor și Francezilor și se sfârșește cu aceste cuvinte :

«Toate versurile acestora, afară de mijlocul alcătuirii lor ce nu'l poate urmă fiește și cine, afară de arătarea cea însuflețită a istoriei ce o dau la toți prin urechi ca prin ochi, afară din regulile construcției și ortografiei, meșteșugul este :

1-ia A se păzi cursul cititului, având apăsările cu regulă tot un fel a unui vers cu altul, cum zic Arabii, *vèsin* și *usul*; acesta este la Greci numărul cu picioare, însă meșteșugit foarte, cum vom arăta.

2-lea A se păzi construcția și ortografia și noima pe deplin.

3-lea A se face tăierile termenilor cele cuviincioase și obișnuite.

Iar chipurile potrivirei lor la sfârșit, măcar că arătăm vre-o câteva versuri pentru pildă, dar poate un poet, după orânduiala și regulile gramaticii alcătuiind să facă și alte multe chipuri, păzind câte am arătat pentru aceasta».

Apoi printre deosebitele modeluri de versificațiuni unde alătură strofe cu felurite măsuri, el pune și aceste șese versuri în care, după ce a caracterizat cu seriozitate gramatica și scopul ei, sfârșește printr'o glumeață invitare către cititori :

«Gramatica e meșteșug ce arat' alcătuire,
 Și toți printr'insa pot ață verice povățuire,
 Și scrie încă într'ales cu reguli arătate,
 Pe toți învață d'a le ști fără greșeală toate,
 Și versuri înmeșteșugite învață d'a se face.
 Siliți-vă a o'nvăță!... sau faceți cum vă place».

D'ar urmă toți oamenii, și mai ales juna poporațiune a scoalelor, această din urmă povață a glumețului poet, negre-

șit că foarte puțini ar învăța *mesteșugul ce arată alcătuire*. O, lăcășii Văcărescule! d'ar ști copiii români că tu mai întâi le-ai inventat acea iasmă a gramaticii cu care dascălii îi muncesc atâta, ce blesteme nu te-ar mai blestema? Și noi însă, mai puțin inocenți decât dâșii, îți aducem laure ca părintelui Gramaticii române!

Să lăsăm însă acum în urmă lucrările literare, care și-au avut și ele locul în trecuții câți-va ani de liniște; sgomotul războaielor vine să întrerumpă pașnicele ocupațiuni ale vornicului Văcărescu, și să aducă lui și țării noi frământări.

La Ianuarie 1788, Austriacii încep războiul în contra Porții ¹⁾ Mavrogheni, nerăbdător a arăta slujbă Turcilor și iubitor din fire al armelor, vră îndată să între însuși în luptă cu oștirile cezaricești; în zadar Văcărescu se cercă a potoli aceste neastâmpărate dorințe, a arăta principelui că întreprinde fapte mult prea îndrăznețe și al căror sfârșit poate să compromită soarta țării; atunci negreșit el repetă cuvintele:

«A socoti că poate
Un om să facă toate
Ori câte va gândi,
Nu'i duh de isteciune
Nici semn de 'nțelepciune
Și n'o va dobândi.» ²⁾

Cu toate aceste povețe, ambițiunea oarbă d'a deveni se-raskier al oștirii otomane întuneca orice cuvânt dinaintea lui Mavrogheni. Cunoaștem din cele mai sus arătate tendința binevoitoare a Văcărescului către Austriaci; de altă parte știm iară că el era foarte credincios Porții; dar din purtarea sa ne putem convinge că el avea mai cu seamă în vedere binele și folosul patriei sale.

D-l Vaillant ³⁾ a dat răsunset vitejiilor lui Mavrogheni, împresurând cu o aureolă mincinoasă de patriotism românesc pe pescarul Poriot; d-lui scrie cu un ton emfatic: «Mavro-

¹⁾ Ist. Împăr. Otom. Ms. p. 234.

²⁾ Din exemplele date în Gramatica autorului.

³⁾ Vaillant, La Roumanie. Paris, 1844, t. II, p. 255.

gheni adună pe boieri și, după ce citi fermanul Porții: — Boieri, le zice, iată vrăjmașul; dacă sunteți obosiți de cotropiri, la arme și călări! — Aceștia, puțin dedați cu așa exerciții, se scuzară care cu inexperiența, care cu hainele sale, cei mai mulți cu demnitatea lor.» Acestea sunt vorbe pompoase, dar rău cugetate; Ce au, într'adevăr a face, când vom căuta lucrurile serios, serviciile către Turci ale unui Grec fantastic și devotat Porții, cu vechile lupte ale Românilor pentru neatârnamarea lor? Mavrogheni nu poate fi privit ca un erou cu idei mărețe de liberare, ci numai ca un ambițios cu o bravură nesocotită.

Intr'adevăr ce folos puteau trage Românii din părteneria lor la asemenea lupte între Poartă și Austria? Politica cea mai sigură pentru dânșii, de câte ori n'au avut ceva să câștige în propriul lor avantajiu, a fost d'a nu lua nici o parte la aceste războaie ale Turcilor cu puterile vecine. O neutralitate, mai ales armată, le ar fi putut însuși totdeauna un fel de arbitragiu, mai folositor țării decât rezultatele îndoioase ale unui războiu compromișător și, în orice caz, fără folos pentru dânșii.

Aceasta o presimțise Iănăkiță Văcărescu, dar văzând că faptele lui Mavrogheni luau un curs cu totul contrariu, descurajat și mâhnit, el ceru a se retrage din funcțiuni și din țară:

«Eu văzând că s'au început un războiu ca acesta, și oblăduitor țării noastre iaste Mavrogheni, m'am prostit de dregătoria ce aveam pentru ca să nu fiu amestecat în faptele mai sus-numitului, fiind de tot ne-trebnice¹⁾.

Așa văzând și neputând să 'l mai sufer și mai vârtos temându-mă ca să nu'mi arunce și vr'o năpaste, precum a aruncat la mulți nevinovați ca să'i jăfuiască și la mulți pe care 'i avea pismă, căci îi surghiunea cu cartea lui la cetatea Giurgiului, 'i am arătat că eu nu pociu într'aceste vremi ca să șez aici în țară, temându-mă de cele împotriva și am cerut ca să 'mi dea voie să merg la Țarigrad cu casa mea, mai vârtos că soția mea este țarigrădeancă. El, și pohtea să lipsesc de aici, dar nu voia să merg la Țarigrad, unde imi făcu *provlimă* ca să mă duc peste Dunăre la un serhat, de o cam dată (așa imi zicea), pentru ca să nu ceară și

¹⁾ Istor. Impăr. Otom, Mns. p. 230.

alții ca să meargă la Tarigrad, văzându-mă pe mine, și făgădui, că de acolo, or când voiu vrea să'mi trimiț casa la Tarigrad, o va trãmite cu cheltuiala lui și eu să viu lângă dânsul. Eu și mă mulțumeam să lipsesc odată de a'l mai vedea și să merg unde mă voiu duce, am ales Nicopoia, numai căci știam mîntea și înțelepciunea lui Selim aga Varnadi-Sade. Se mai afla trãmisi acolo zãlog trei boieri, lanake dvornicul Moruz, Scarlat logofãtul Ghika și Tudorake paharnicul Guliano. Cu mergerea mea au mai trãmis Mavrogheni și alți boieri, pe banul Nicolae Brâncoveanu, pe Dumitrașcu dvornicul Racoviță, pe Manolake dvornicul Crețulescu, pe Costake Ghika logofãtul, pe Dumitrașcu Fãlcoianu clucerul și pe stolnicul Alexandru Farfara.¹⁾

«Două lucruri cugetase Mavrogheni pentru trãmiterea acestor boieri : unul, cu să arate la Poartă, când va fi împrilejire de vreme, că acești boieri au avut corispondență cu Nemții și cu Muscalii mai inainte și pentru ca să nu'i aducă în țară într'aceste vremi, de aceia 'i au trãmis zãlog acolo ; și altul, că de va vrea să întoarcă în țeară vre unul dintr'aceștia, să'l întoarcă cu multă luare de bani, precum au și făcut în urmă dvornicul Greceanu, căruia îi trãmisese soția la Nicopole și 'pentru ca să o aducă îndărăt după rugăciunea sa, i-au luat *rusfet* (dar) talere 10,000 ;²⁾ eu am cerut în multe rãnduri ca să 'mi dea voie să'mi trimiț soția la Tarigrad, socotind că voiu merge și eu împreună, căci pe mine singur m'au chiãmat de multe ori la București, fără de a'mi cere bani, fiindcă avea *ipolipsis* la mine. Eu însă, despre o parte văzând dragostea întru care mă avea Selim-pașa....., despre altă parte, neputând suferi să mai

¹⁾ De această exilare a mai multor boieri vorbește astfel și *Fotino*, trad. de G. Sion. t. II. p. 175.

«La 3 August 1787 s'a declarat războiu între Poarta otomană și Rusia «și în primăvara anului 1788, vizirul Iusuf-pașa a plecat cu mare putere «asupra locurilor din sus. Atunci și Nicolae Vodă găsi ocaziune ca să «se lege de boieri. Sub pretext că erau haini și necredincioși către Poartă, «ii închidea și, amenințându'i cu moartea, îi storcea de parale. Pre frații «Brâncoveni, Nicolae și Manoil, pe frații Ghiculești, Constantin și Scarlat, «pe Dimitrie Racoviță, pe Ioan Moruz și pe Ioan Văcărescu cu fiul său «Alexandru, i-au exilat cu firman împărătesc la insula Rodos, pe bă- «trânul mare ban Pană Filipescu cu doi fii ai săi, Nicolae și Constantin, «i-au exilat la mănăstirile Sfântului munte (lanache Văcărescu zice la «Metere); iar familiile lor le-a trãmis la Constantinopol, și pe altele «peste Dunăre în Bulgaria.»

²⁾ D-l Ștefan Greceanu, posesorul acestui prețios manuscript, crede că, cu ocaziunea acestei înturnări în țară a vornicesei Elena Greceanca, s'a adus aici și manuscriptul, care a fost urmat mai târziu de către autor, rămânând în casa Grecenilor.

văz pe Mavrogheni, n'am vrut să viu ci am șezut acolo, de la Martie până la Octomvrie». ¹⁾

În răgazul monoton și trudnic al exilului, activitatea lui lă-năkiță nu putea să se înmoaiă; lipsit de treburile politice, de mulțumirile sufletești ce ocupară viața lui trecută, el căută mângâierea într'o lucrare serioasă, și începu scrierea intitulată :

«*Istoria a prea puternicilor împărați otomani adunată și alcătuită pe scurt de dumnialui lanake Văcărescu, dikeo-filax a bisericei cei mari a Răsăritului și spătar al Valahiei, începându-se în vremea prea luminatului împărat sultan Abdul-Hamid I, la veleatul hegiret 1202 și Mântuitorului 1788, în Nicopoli a Bulgariei și s'a săvârșit în zilele prea pucernicului împărat sultan Selim III, la veleatul 1794 și 1208, în luna lui Șeval.*» ²⁾

Cu ce îndemn, cu ce mijloace au fost compusă această carte încă netipărită la 1860, autorul ne o va spune în precuvântarea sa, care este tot deodată o pagină caracteristică pentru viața, simțimintele, aplecările și studiile sale ; într'însa vom vedea pe scriitorul afectând modestia în bilșugul cunoștințelor, pe bărbatul nepregetat suferind cu greu silita sa nelucrarea, pe patriotul român ducând cu mâhnire păsul țării sale sfâșiate. Iată cum se exprimă Văcărescu :

«Mulți din cei ce au vrut să scrie istorii după vremi, sau mai vârtos din cei ce au râvnit a înoi cele scrise de alții mai de înainte, fiind îndestulați de darurile științei, și-au împodobit condeiul cu înfrumusețate alcătuiți, strălucite și de forme ritoricești, și de meșteșuguri gramaticești, și prin mijlocul acestora au putut a birui și fireasca înlenevire cea spre citanie a celor mai mulți, a ațăța și pohta cea de multe științe a celor mai lăudați și cu aceasta pe toți îi au îndemnat a le citi de îndeșite ori

1) Istor. împăr. otom. Mns. p. 235 et sp.

2) Acesta este manuscrisul citat adesea până aci și care e legat în două mici volume ; în cel dintâi se află partea I și începutul părții a II ; în cel d'al doilea urmează partea a II-a, întreruptă la fața 277. Scrisoarea e foarte citeată și se vede a fi din altă mână, iar *viersurile* intercalate și unele note pe margini, sunt făcute de mâna autorului, cum se vede din asemuirea lor cu textul original al Gramaticii ce este în posesiunea d-lui Ioan Văcărescu.

și a dobândi folosirile cele ce se nasc din istorii. Iar eu, aflându-mă desbrăcat de veșmânturile darurilor științei și condeiul meu fiind numai abia putut a se ținea în degetele nedăstoiniciei mele, nici se cuvenea să-l povățuiesc spre a împleti alcătuirii depărtate de dulceața aceea, fără care istoriile scriindu-se, deosebi că nu pricinuesc vreo folosire, supără încă și auzul și mai vârtos acelor ce firește nu sunt statornici a suferi cu răbdare prelungirea citaniei. Însă acum, la veleatul 1788, aflându-mă strămutat cu locuința spre vreme în cetatea Nicopolii din crăia Bulgarilor, de lumeștile furtuni ale întâmplărilor și de multele feluri de războaie ce desăvârșit au turburat toată liniștea patriei mele, unde și despre o parte, aflându-mă lipsit de toate trecerile de vreme cele veselitoare de suflet și afundat în valurile întristărilor pentru patimile ce suferă iubiiții mei simpatrioți, neputând eu acum află vreun mijloc spre a le tămădui; despre altă parte fiind și de multe ori întrebat, ce împărat au supus Bulgaria și Nicopoli, la *sangeacul* (steagul) otomănesc, fără vrednicie m'am îndemnat a scrie o adunare istorică a prea puternicilor împărați otomani, pe scurt alcătuită, arătând de când și cu ce mijloc au luat această stăpânire începerea ei și creșterea și starea și urmările celelalte până astăzi, ca prin scurtarea povestirii să poată afla, fără multă osteneală, oricine istoria othomanicești împărății, iar mai vârtos ca să mângâiu cu această osteneală și petrecerea vremei cei turburate întru care mă află. Iată, dau începere, nădăjduind ca fără zăbavă să-i arăt și sfârșitul la obște.

Mulți din scriitorii *Tevarihurilor* sau anelelor turcești, mai vârtos că la puternica această împărăție este și *mansup* deosebit sau dregătorie, care este orânduit numai pentru a scrie *Tevarihurile* împăraților sau *Vizantida* turcească, care se numește *Vacanus*, adică scriitor de cele întâmplătoare și la acest oficiu se pun deapururea oameni împodobiți cu pricopseală și acest *Vacanus*, totdeauna este dator a se întâlni cu învățații *Ulemali* și cu toți luminații *Regeali* și mai vârtos cu *Kethudan-Sadri-Azet* și cu *Reizul-Kitabu*, spre a cercetă toate vestirile, pricinile și scrisorile ce merg și vin la împărăție, ca să ea știință de toate curgerile lor și să le aștearnă în alcătuirile istoriilor împărătești, ce se scriu de dânsul și toți numiții *Regeali* sunt datori să i le arate toate fără preget și tănuire. Dintr'acești istornici trei mi s'au întâmplat a vedea și a citi; pe Naïma, pe Rașid și pe Subhî, care au scris cu atâtea frumoase *teginături* și *istileahuri* sau metafore și idiotisme și potriviri la cuvinte și la ziceri în perioade ce le numesc Turcii *cafiel*, după obiceiul limbei lor, istoriile multor împărați după vremi, precum și alții înaintea acestora și în urmă până acum, cum și astăzi este scriitor slăvitul Eiveri-Efendi; nu cu mai puțin gust au alcătuit istoriile turcești și mulți alții istornici Greci, Latini, Francezi și Italieni (Nikifor, Zonara, Laonikie, Beungravie, Ladvoat, Cantemir, Voltaire, Buchener și alții) dintru ale

cărora istorii cu multă băgare de seamă făcând o adunare, arăt pe scurt toate câte ar putea da o idee pe deplin la cititori de curgerea, starea și ocârmuirea împăraților otomani».

Într'adevăr el îndată urmează, dând o prescurtare de viețile sultanilor, cu începere dela Mahomet, și după fiecare din acele vieți, rezumează caracterul și faptele Padișahului, descris prin câteva versuri care 'și schimbă adesea măsura și tonul ¹⁾; astfel procede în toată partea întâi care e de 131 fețe manuscrise. A doua parte se deschide cu viața sultanului Mahmud I (1730), subt a cărui împărăție autorul *au văzut lumina lumii*; de aci încolo evenimentele împărăției se amestecă cu ale țării și mai ales cu întâmplările vieții scriitorului, precum am arătat în numeroasele citațiuni precedente; de aceea și interesul crește în mari proporțiuni. Ne place a citi acest memorial al unui bărbat ce joacă un rol eminent printre contemporanii săi și ale cărui fapte politice sunt alternate cu lucrări literare așa de folositoare.

Înăkiță, cum a văzut, întreprinse scrierea aceasta istorică în exilul dela Nicopole și de aci înainte o urmă mai mult ca un jurnal al său privat, fiindcă de aci înainte el vorbește

1) În general aceste versuri n'au nimic însemnat; spre dovadă vom cită din cele mai bune. Astfel vorbește autorul de Mahomet (p. 10):

«Mahomet stătù în lume, om foarte însemnat,
căci s'arătă din slugă, prooroc și împărat
Și dătător de lege, ce după ce-o întocmi,
în trei părți ale lumii, de mulți se pīimi».

Astfel de Osman. (p. 24):

«D'a se numi Eroie în lume cineva
Osman trebui să fie, iar nu doar altceva.
Făcù 'ntâi stăpânire, apoi s'au arătat
fără războiu și 'n grabă, Halif și Împărat,
Își adăogă devletul cu țări și se făcù
începere și părinte împăraților d'acu».

Astfel de Murat I. (pag. 32):

«Murat peri la pace
iar nu când se bătea;

mai mult de cele ce s'au întâmplat lui și celor ce-l înconjurau; să-i mai lăsăm dar cuvântul ca să ne spună soarta mai grea ce așteptă pe exilați ¹⁾:

«Noi ce ne aflam la Nicopoli fără de protecția lui Selim-Pașa, căci îl trimisese împărăția la Bender, într'un *serhat*, lipsiți de toate cele trebuincioase și ca cum eram închiși, căci nu eram slobozi să mergem aiurea și nu numai nu ne aflam atunci în vreo vină, ci unii din noi aveau și merit la *devlet*, dupe credința cu care ne-am purtat în cealaltă respimiriță mai vârtos eu că aveam de atunci *fermanuri* și multe *buiurultiuri* arătătoare de aceasta, între care se coprinde arătarea credinței și altor boieri am trimes un *arzohal* cu unul din boieri la prea înaltul *devlet*, întru care făceam rugăciune ca să avem voie să mergem în *memaliki mah-ruse*, la un loc cum este Odrul unde să putem a înlesni petrecerea vieții. Acest *arzohal*, după ce l'au luat vezirul, ne-au trimes răspuns să stăm acolo până ce va face hotărâre.

După aceia au sosit la Rușciuk, viind la București și pârindu-ne Mavrogheni cu multă pără mincinoasă, dând și la *haznea* o sumă de bani au putut face ca să se tramiță *ferman* cu un ceauș împărătesc și să iea și pe sease din noi să'i ducă la Rodos surghiun și așa, lăsându-ne familiile la Nicopole, la sfârșitul lui Noemvrie, am pūrces după poruncă și am mers la Rodos. Într'acest fel au curs lucrurile într'această iarnă (1789)..

La Rodos eram afundați în multă întristare și nu pentru noi, căci noi pe unde am trecut și acolo am fost primiți cu multă *peripiisis* (ingri-

Ci dar Minerva tace,
iar Marte cât putea
Strigă la toți să crează
că și-acu e slăvit,
Și cum peri toți vază
Că-i de vrăjmaș lovit».

Astfel de Baiazet, (p. 37);

«Slavă și dobândire la împărat e fire
și sunt îndatorați
pururea să le ceară până măcar să peară,
ș'atunci sunt lăudați.
Și fulgerul să trece, nescine să se cerce,
nu'i lucru necrezut,
și Baiazit de pere, cinstea lui așa cere;
de față e văzut».

¹⁾ Istor. Impăr. Otom. Mns. p. 224 et sq.

jire) și cinste de toți cei mari, ci pentru familiile noastre, ce nu numai erau depărtate de noi, ci le lăsasem și într'un *serhat* ca Nicopoli, fără nici o protecție omenească».

Doi ani de zile aproape trăiră boierii români la Rodos, înconjurați de onori la care grijele îi lăsaus nesimțitori. Iânăkiță Văcărăscu aveà cu sine pe fiul său cel mare, Alecu, fecior al întâiei sale soții Elena Rizo, carele, crescut în școala părintelui său, promiteà a'i semănà, ba și chiar a'l întrece atât în capacitate politică cât mai ales, în geniu literar. E un frumos tabel istoric de a vedeà de acum înainte pe acești doi vrednici bărbați, tată și fiu, străbătând împreună valurile furtunelor noastre sociale!

Domnița Caragea, a treia soție a lui Janake, trecuse cu patru copii ai săi și cu celelalte familii de boieri expatriați, la Arvanitohori din Târnova; dar traiul rău și proasta stare în care aceste familii viețuiau, redusese pe domnița la un singur fiu, care fuse în urmă poetul Nicolae Văcărescu vornicul¹⁾.

Intr'acest timp Sultanul Selim III, moștenitorul lui Abdul-Hamid, și Leopold, urmașul lui Iosef, înclinară la pace; Sultanul ordonă liberarea boierilor exilați (Februarie, 1790) și atât cei de la Rodos cât și Filipeștii închiși de doi ani la mănăstirile de la Meteore, se adunară în Târnova și de acolo trecură, la începutul lui Iulie, la Andrianopol²⁾.

«N'am șezut o săptămână și mi-au venit o *etriname* a prea înălțatului vezir Hasan-Pașa, întru care, dupe ce defăimă pe Mavrogheni pentru surghiunirea noastră, îmi porunceà mie, cu multe laude și cum că fiind trebuincios, numai decât să mă scol și să merg la ordie la Rusciuk, care *mehtup* se află cu multă cinste sub păstrare în arhivele mele».

Se înțelege că el nu întârzià a se duce la vizir, pe lângă care se silește a înnegri cu cele mai aspre colori pe prințipele inimicul lui; aceasta îi erà lesne acum, căci Mavrogheni plătise cu rușinea învingerii, nesocotitul său devotament către

¹⁾ Istor. Impăr. Otom. Mns. p. 254.

²⁾ Idem, p. 253, 255.

Turci. În orice cas sacrificiul trebuie să fie cumpănit după persoanele către care se îndreptează; această regulă de politică, boierii noștri cei vechi o cunoșteau foarte bine și devotamentul lor către străini urma în totdeauna asemenea porțiuni. Cu timpul, cumpăna vechie s'a pierdut.

Lui Mavrogheni i se tăie capul la satul Bela, și lănăkiță îndată scrise boierilor din țară, după porunca vizirului, că *dreptatea împăratului făcuse răsplătire* lui Mavrogheni, de care veste s'au bucurat cu toții ¹⁾.

Petrecerea Văcărescului în tabăra vizirului de la Rusciuk e privită de dânsul ca o epocă de strălucire, căci se bucura de toată încrederea *regealelor* turci și pregătea reînturnarea ordinei anterioare în țară, ocupată acum de Austriaci; el dobândește, cu ferman împărătesc plin de laudă «carele și acesta se află păzit în scrisorile mele cu multă evlavie» ²⁾, voie de a merge în Andrianopole și petrece acolo iarna, cinstit și iubit de toți pașii turci; în primăvara următoare pregătește în secret poduri pe apele țarei pentru Turci; în sfârșit servește cu vrednicie, cu inteligență, cu credință Porții; dar nu știu pentru ce simțim o tainică mulțumire de a vedea manuscriptul întrerupt în mijlocul povestirii acestor slujbe slugarnice, pe care ne ar părea mai bine a le vedea împlinite de alți oameni, demni de a servi, iar nu de a comanda. Paginile din urmă ale manuscriptului se citesc cu neplăcere, căci ele destăinuiesc o slăbiciune într'un caracter așa bine conformat; ne mirăm citind cum a putut să se încuibeze o nevrednică mândrie în inima aceluia care zisese:

«Ce'ai să'mi zici de mândrie?
Eu n'aș fi mai vrut să fie!
Căci se'mpotrivește firii
Și legii și omenirii.

«Om la om să se arate
Ce cum nu'i e ca un frate!

1) Istor. Impăr. Otom. p. 270.

2) Idem.

Tot cu rea deosebire
Face pe la toți privire ;

«Cu turbare, ca o vită,
Și natura n'e-urată. —
Aib'o cin'va vrea s'o aibă,
Dar cu mine treabă n'aibă! 1)».

Aceste cuvinte sunt în contradicere cu faptele, când vedem pe lăcășii atît de amețit de onorile ce îi fac Turcii, încât pentru dănsii își sacrifică demnitatea sa de autoritate pămînteană.

«In toată această curgere de vreme, judicările și pricinile se căută de mine și de câte ori venea la cortul meu cu pocloane, îi luam însumi eu (pe Români) cu pocloane și i duceam pe la Regeali cu pocloane, pe unii la Kehaia Bey, pe alții la Tefterdar, pe alții la Ceaș Pașa și arătăm că ntr'adins au dus pocloanele pentru dănsii și le primea cu libov stăpânii, și le dăruia galbeni din destui ; într'acest chip am otcărmit trebile țării cu multă plăcere a stăpânilor, până când s'au făcut armistiția cu Nemții 2).

Negreșit că această îngrijire înjositoare de a preveni toate capriciile, de a linguși toate dorințele Turcilor, la care autorul pare a se închină ca dinaintea unor netăgăduiți *stăpâni*, revoltă azi oare cum demnitatea și amorul propriu al Românilor, deșteptați acum din umilința timpilor fanarioțești ; ne pare rău, ne întristăm când vedem un om cu o naltă inteligență, cu un suflet patriotic, așa plecat subt acel jug degra-dător ; dar spre scuza lui — dacă înjosirea admite scuza, — să ne aducem aminte că asemenea evenimente se petreceau pe când spirituosul și simțitorul Principe de Ligne, general în armata austriacă, scria despre boierii țării noastre, aceste mîhnitoare cuvinte : 3).

1) Din exemplele Gramaticii.

2) Istor. Impăr. Otom. Mns. p. 262.

3) Lettres et Pensées du prince de Ligne. Vienne, in 32, p. 232. Tot în acea scrisoare, p. 236, autorul adaugă : «Rien ne ressemble à la situation de ces gens ci. Soupçonnés par le Russes d'avoir de la préférence pour les Autrichiens, suspects à ceux-ci qui les croient attachés aux Turcs, ils désirent autant le départ des uns qu'ils craignent le retour des autres». Vezi și *Mag. pentru Dacia*, tom. V, p. 360, 19.

»Boierii vorbesc puțin. Temerea ce au de Turci, obicinuița de a auzi tot știri rele și asuprirea ce exercită asupra lor divanul de la Constantinopol și gospodarul i-a deprins cu o neînvinsă întristare. Cinzeci de inși cari se adună pe fiești ce zi, când într'o casă, când întralta, par a aștepta mereu ștreangul fatal, și pe fieșce minut auzi zicând:— Aici tatăl-meu a fost ucis din porunca Porții și coela soră-mea, din porunca Domnului.»

Oare cine mai mult de cât Văcărescu purtă tipărite în inima sa, așa groaznice amintiri? În minutul de față cel puțin, patria sfâșiată de răsvrătiri, familia și viața sa lăsate în prada nesocotitei cruzimi a Turcilor, cereau din parte 'i un cap plecat, un suflet umilit. Fără d'a încercă să'l disculpăm, să deplângem: totuși acea tristă stare de lucruri ce supuneă la înjosire și chiar sufletele cele mai mobile.

Ne place din potrivă a vedea, câțiva ani mai în urmă (1794—1796), pe banul lăcăiță Văcărescu în rivalitate cu Domnitorul Alexandru Moruz. Acest Domn, înălțat iute din dragomanat la tron, nu eră însă un om lipsit nici de cunoștințe, nici de spirit. Un jurnal francez contimporan¹⁾ ni 'l descrie petrecând, într'un cerc de Europeni, cu jocuri de spirit în limba franceză, și aceasta negreșit caracterizează foarte bine pe acel tânăr stăpânitor, inteligent și luminat, dar iubitor de plăceri și de lux, iute și arțăgos la fire, vrând ca toate voile să i se îplinească pe dată și ca nimeni să nu-i stea împotriva. În mai multe rânduri această iuțeală de caracter pricinui conflicte neplăcute, și lăcăiță Văcărescu eră unul din aceia cari nu sufereau cu răbdare truțiile junelui despot. Încă de la 1793, virtuosul mitropolit Filaret, pe care l-am lăudat mai sus ca episcop de Râmnic, fusese silit de principe să

¹⁾ Le *Spectateur du Nord* décembre 1801, p. 317: «Pendant que la France devenait barbare, il y avait des pays barbares qui devenaient français et quand le plus pur de notre sang rougissait les ruisseaux des rues de Paris, la cour de Bucarest jouait à toutes sortes de petits jeux d'esprit; le господар lui-même, élevé par un Français, ami des Français, parlant notre langue presqu'aussi facilement que nous, entouré d'une demi douzaine de nos compatriotes expatriés, dont il avait fait sa société intime, leur donnait l'exemple de mêler de la réflexion et de la morale jusque dans les plus frivoles amusements etc.»

demisioneze, fiindcă îndrăznise a se împotrivi la un nesocotit capriciu domnesc și, rememorând amintiri clasice, îi spusese că, urmând după voia lui, s'ar expune a zice lumea de dânsul că se joacă copilărește, *νηπιόζει*¹⁾). Această aluziune la junețea sa înfurie pe Moruz și bietul mitropolit fu constrâns să se retragă în răcoroasa locuință de sub Mitropolie ce au păstrat numele lui.

Văcărescu fu mai dibaci și mai norocit în lupta sa cu ne-suferita mândrie a Domnitorului; o anecdotă în timpii aceia, ce ni s'a povestit, va da o idee despre rolul important ce ocupă în trebile țării, cunoștințele și experiența Văcărescului. Acesta, supărat de pretențiunile nemăsurate ale noului ceremonial domnesc, renunțase d'a mai călca la curte și eră hotărât a nu îngădui câtuși de puțin înfruntările obicinuite ale îngâmfatului Fanariot. Întâmplarea îl sluji cu prisos și-i dete prilej de a înfrânge exigențele lui Moruz, făcând tot-de-o-dată și țării un însemnat serviciu. În zilele acelui Domn, două mari urgii căzură asupra patriei noastre: ciuma de o parte seceră poporul cu o furie nespusă, și de altă parte, se adăugă și o foamete groaznică care adusese disperarea la culmea ei; locuitorii de prin sate și chiar cei din orașe, stinși de sărăcie și munciți de suferințe, erau siliți a măcina coaja copacilor spre a'și căpăta o hrană vătămătoare sănătății, care grăbea și înmulțea morțile într'un chip spăimântător. Această stare de lucruri pricinuiă o mare îngrijire Domnitorului, dar nimeni din Francezii, tovarășii săi de jocuri, nimeni chiar din Divanul său nu știă să deă o povață mântuitoare, cel puțin un leac pentru ușurarea răului. Boierii se adunau în deșert ca să chibi zuiască; izvoarele îmbelșugate ale țării erau secate; nimeni nu cuteză, de frica Turcilor, să chieime întru ajutor pe Austria, care apoi și din fire nu prea e darnică, și nimenui iar nu-i dă în gând să ceară ajutorință de la acei aspri stăpâni, în veci

1) *Νήπιος*, *νηπιόζειν*, *νηπιαχέσειν*, în Omer, Edison, Pindar și alții, când vor să vorbească de inexperiența și de simplitatea copilărească; *μέγα νήπιε*, zice Esiod ca cum am zice noi, *Copil bătrân, nătărău*.

gata a lua și nu a da; toate sfaturile erau sterpe. De aceia și boierii reclamau printre dânșii pe învățatul, pe iscusitul, pe ingeniosul ban Iănăkiță, la care rămăsese toate speranțele. Moruz trâmise să'l poftască la curte, dar banul profitând acum, spre a-i înfrâna oarba mândrie, de nevoia în care se află, se scuză arătând că e bolnav și că nu poate veni altfel de cât cu ișlicul în cap, fiindcă pătimește de măsele. O cere așa de îndrăzneată! o asemenea infracțiune la regulile ceremonialului! un boier cu ișlicul în cap dinaintea Domniei sale! Acestea părură lui Moruz necuviințe nespuse, neauzite, necugetate, monstruoase. Moară lumea de foame, de ciumă, de ce o vrea, mai bine decât să vază Alexandru Moruz, ὁ Μέγας Αὐθέντης τῆς Βλαχίας, pe Iănăkiță Văcărescu cu ișlicul în cap.

Răul însă creștea cu pași uriași, nemulțumirea poporului ajunsese la o schioapă de răscoală și apoi boierii începuse a murmură; se sună de un *arz-mahzar* cu plângeri la Poartă; scaunul domniei eră în sfârșit în pericol. Dinaintea unor astfel de prevestiri, Moruz își plecă fruntea trufașă și se hotărî a primi pe banul cu capul acoperit. Văcărescu sosi la curte cu gâtul îmbrobodit în șaluri, cu faimosul ișlic de pricină afundat pe urechi, negreșit că trebuia să semene cu vulpea cea din fabulă, care veni la adunare,

«Dar însă oblojită, pe sub barbă legată
Și cu un lipan mare la cap înfășurată».

Fanariotul își stăpâni indignațiunea și'l pofti să șază la locul său de onoare:—«*Arhon* bane, — îi spuse cu o blândețe fățarnică, după ce mai întâi arătă mahnire pentru suferințele lui,—în tristele *peristasis* în care se află acum țara așteptăm și de la *empiria Evghenii* tale ca să ne *simvulev-sească* ce avem a face spre a depărtă asemenea *distichii*.—«*Ipsilotate*, răspunse banul, puține voi ști a spune eu, un biet bătrân retras din lumea strălucită ce împresoară pe Măria ta; dar pe cât poci să mă întinz cu mintea, socotesc că ar fi oare-care mijloc de ușurare. Nu mă îndoesc că bine

cunoașteți că, deși vechile *hattihumaiumuri* ale țării nu pomenesc nimic despre aceasta, însă s'a făcut obicei din zilele străluciților Domni ce au domnit înaintea Mării tale, a se da pe fieșce an *zaherea* îmbelșugată din țară, la *serhaturile* turcești de pe malul Dunării. Oare, făcând acum țara plecată cerere la înalta Impărăție și mai ales făgăduind cu dinadinsul, că în ani mai roditori, se vor împlini cu prisos, cele date acum, nu s'ar milostivi oare prea puternicul Impărat și ar porunci să se sloboadă țării *zaherea*oa grămădită în jicnițele *serhaturitor*? Ce cugetați despre aceasta, *Ipsilotate* și domniile-voastre, *Arhondes*?».

Ideea părù tuturor minunată, ea se puse îndată în execuțiune. Poarta constmți cu mărinimie a da azi un ou ca să capete mâine un bou și bietul popor român se văzù ușurat prin bucatele ce se întoarseră din îmbuibatele cetăți turcești, în satele române flămânzite. Astfel Iănăkiță Văcărescu, credincios tradițiunilor de familie și demn urmaș al Radului comisul Bilșug, scăpă țara din foamete. Putem zice că el datorî această faptă meritorie, adâncei cunoștințe ce avea despre toate relațiunile vechi și moderne ale Porții cu țara Românească; în călătoriile sale prin Turcia și mai ales în desele sale petreceri la Constantinopol, unde și dobândise de la patriarhie printre alte onori, și titlul de *dikeofilax al bisericii Răsăritului*, împins de spiritul său neobosit și doritor de orice cunoștință folositoare țării, el formase o cărtică în care cu multă strădare și cheltuială de bani, isbutise a scoate din condicele împărătești, copie despre toate documentele atinșătoare de patria sa. Fotino ne spune că a căpătat această carte de la Alecu Văcărescu, fiul lui Iănăkiță, și că a întrebuițat-o spre a extrage unele acte și a face, în *Îstoria* sa¹⁾ un sumariu al documentelor dintr'însa. Această interesantă lucrare e acum perdută, împreună cu toate hârtiile importante pe care Iănăkiță ne spune că le adună în archiva casei sale, numai notița și extractul lui Fotino ne stau do-

¹⁾ *Fotino*, trad. de G. Sion t. III. p. 316 et. sq.

vădă despre existența ei și totde-o-dată despre zelul nepregătit cu care acel om, adevărat mare, întreprinse cultivarea limbei și deșteptarea moralizatoare a datinelor noastre.

Nu putem vedea fără mirare că stimabilul dl. G. Sion, în traducerea ce a făcut după cartea lui Fotino, la acest loc, a trecut subțea cea mai deplină tăcere, laudele cu drept meritare ce autorul da banului Ianake Văcărescu. Un literat cu așa mult gust și talent ca d-lui n'ar trebui nici odată să uite că lauda dreaptă și meritată onorează mai mult pe cel ce o face decât pe cel laudat¹⁾.

Ianake Văcărescu fu cu adevărat un om *în veci memorabil, gloria nobililor țării românești, onoarea familiei sale și fala patriei*, precum îl numește Fotino, să nu ne sfiim a o mărturisii acum, după șeai-zeci de ani, când termenul ori cărei invidii s'a încheat. Trecutului cel puțin i se cade dreptate.

În anii care am ajuns cu biografia acestui bărbat eminent ne apropiem de sfârșitul carierei sale.

Moruz, deși Văcărescu scăpase domnia lui din urgia foamei, nu putea însă să mistuiască afrontul ce i se părea că încercase din partea boierului român, și când după răpedea și neprevestita lui destituire, 1796, august 30²⁾, el se gândea că nu putuse a'și răsbună asupra lui, spun că zicea cu o feroasă mânie:—«Dacă nu voi avea ștreang, când îmi va că-

¹⁾ Iată textul grecesc, nu precum a fost abreviat în traducere de d-l Sion, Ediț. grec. de la Viena, 1819, t. II. p. 372 :

«Τὴν τῶν δύο τούτων βασιλικῶν θεσπισμάτων περίληψιν εὔρον ἀπαράλλακτον ἐν τίνι βιβλιαρίῳ ὅπερ μοι ἔδωκεν ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἀλέξανδρος Βακαρέσκος, ὃς τις εἶχε λάβει αὐτὸ παρὰ τοῦ ἀοιδίμου πατρὸς τοῦ μεγάλου μπά νου Ἰωάννου τοῦ Βακαρέσκου, ὁ δὲ ἀείμνηστος ἐκεῖνος πατῆρτου, τὸ ἐγκαλλώπισμα λέγω τῶν εὐγενῶν τῆς Βλαχίας, ἣ τιμὴ τοῦ γένους, καὶ τὸ καύχημα τῆς πατρίδος, κατάρθρωσε διὰ δαπάντης χρημάτων γὰ λάβη τὰ ρηθέντα ἴσα (κόπιας, ὧν διαλάβανεν ἰδιωχείῳ) εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινὸπόλει διατρίβην τοῦ ἀπὸ τὴν κατ' αὐτὸ τῆς βασιλείας κλουτούκια (κώδημα).»

²⁾ Fotino, trad. de G. Sion, t. II. p. 182.

«dea lănăkiță în mână, voiu luă pletele doamnei mele spre a'l sugrumă!».

Mai fericit de cât fiul său Alecu, banul lănăkiță scăpă de stăruitoarea lui ură, căci a doua sa domnie nu'l mai găsi pe lume; în cei din urmă ani ai secolului trecut, lănăkiță Văcărescu răposă, neavând încă 60 ani împliniți, și trupul lui fu depus în biserica sf. Ion cel mare, alături cu casele sale.

O vieată nu atât lungă cât plină de fapte și de lucrări folositoare, a însemnat acestui nobil bărbat un loc neperitor în analele românești; faptele-i însă au rămas legate de epoca în care el a trăit, epocă tristă pentru noi, tabel întunecos și umilitor, în care ne place totuși a întrevea umbra lui mai demnă și mai măreață; dar lucrările sale în cercul literar, acelea vor rămâne ca petre unghiulare pe care s'au așezat temeliile literaturii noastre. Gramatica sa, informă, necompletă, imperfectă, este însă întâia cercetare a regulilor limbei; versurile sale, puține la număr și restrânse în mici proporțiuni, sânt însă întâiele modele de o perfecțiune poetică; istoria Sultanilor sau mai bine Memorialul său e o operă prețioasă în neaverea noastră isrorică; în sfârșit dicționarul românesc, culegerea de documente, dacă le am avea, ar fi pentru noi alte scumpe isvoare.

Nu putem dar tăgădui marile merite ale acestui bărbat și, aruncându-ne în general ochirea asupra activității sale, exercitată în toate sensurile, mai multe analogii de caracter, de spirit și de fapte ne invită a'l asemui, negreșit cu deosebirile mari de țeară și de vremuri, care ne dovedesc că, în zilele lui ca și acum încă, eram departe de timpul când

«Acest biet corb sărman
Iar acvilă s'ar face,
Ș'ori ce Român ar fi Roman
Mare 'n războiu și 'n pace.»

ne invită, zicem, a'l asemui cu un Roman strălucit, cu Ciceron. Intr'adevăr, la amândoi se văd, desvoltate în cercuri deosebite și neegale, aceiași neobosită activitate care le dă un rol în toate treburile politice, fără d'a stânjini lucrarea lor

intelectuală, aceiași varietate de cunoștințe și de ocupațiuni, aceiași multiplicitate de talente felurite, acelaș gust pentru viața fastuoasă, pentru toate plăcerile atât sufletești cât și simțuale, și chiar acelaș colț de vanitate care se ivește pe ici și pe colea în operele și în faptele lor. Să nu se mire nimeni de o asemenea alăturare, poate neproporționată. Natura a semănat geniul prin toată întinderea omenirii; dar societățile, dupe vremi și țări, îl desvoltă numai atât pre cât le stă în putere.

București, 1860.

Adaose și îndreptări. — 1. Mai nainte de a sfârși tipărirea acestui articol asupra Văcăreștilor, în *Revista Română*, am avut mulțumirea a putea elucidă cestiunea de genealogie ce eră încă confuză pentru noi. -- *Genealogia familiei Cantacozinilor dela anul 800 și până la anul 1787*, frumos manuscript pe pergament în posesiunea răposatului d. Const. Cantacozino, ne-a dat, la pag. 398 și urm., deslușirile de mai jos :

«Ianake Văcărescu (*cel d'întâi Ianake*) eră frate vitreg cu Doamna lui Constantin Voevod Brâncoveanul... el a fost însurat cu sora lui Bărcă (*poate Bărcănescu*) mare logofăt și a născut cu soția sa patru fii : 1. Constantin mare vistier, și apoi mare logofăt sub Nicol. Vodă Mavrocordat, a fost însurat cu Maria fata marelui vornic Iordake Crețulescu și a soției lui, Domnița Safta, fiica lor Elena a ținut pe Michai Cantacuzin (*fratele Pârului spătarul de cari am vorbit*); — 2. Barbu; — 3. Ștefan (*tatăl banului Iănăchiță*); 4. — Radu».

Dintr'acestea vedem cum se rudeă cel d'întâi Ianake Văcărescu cu Constantin Vodă Brâncoveanul, și cum al doilea, Iănăkiță, se rudeă cu Cantacuzinenii.

2. În biserica schitului Măgureanu, din deal dela grădina Cișmegiului în București, care biserică este începută de logofătul Constandin Văcărescu, unchiul lui Iănăkiță și sfârșită pe la anul 1760 sub domia lui Const. Mich. Vodă Racoviță, de ginerele logofătului, vistierul Michaiu Cantacuzino, se află pe pereți, deosebit de multe portrete ale Cantacozinilor, însă cei mai mulți fără nume, portretele următoare din familia Văcăreștilor; «Constantin Văcărescu vel logof. cu jupâneasa lui Maria, și Ianake Văcărescu vel Agă cu jupâneasa lui Stanca.» Acesta e tata lui Constantin.

3. Printre exemplele de versificare date de Iănăkiță Văcărescu în Gramatica sa, găsim și cele următoare, în care autorul se silește a urmă regulile prosodiei antice :

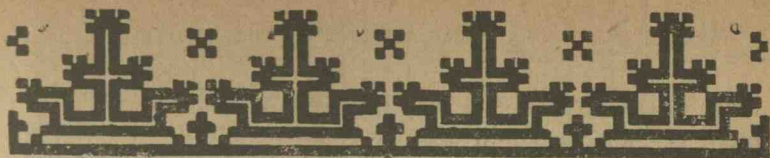
Și ce voiesc, cum poci s'arăt? Am glas? Muză, grăește!
 Zi ce se cuvine sau fă-mă a 'nțelege
 Cum să arăt mai pe 'nțeles, în grai, curgere bună,
 Cugete frumoase, cu poetice faceri.

* * *

Ce are, cine și'n ce fel să ne arate? —
Silința câte nu săvârșește 'n vreme!
 Războaie face cu'mpotriviri ciudate,
 Aduce, duce, osteneala și-o are;

Drept hrană dulce încă și bucurie!
 Apleacă firea și voința și-o cere.
 Nescine unde-ție-o ca o basis
 La ver-ce treabă va avea d'a 'ncepe.

Înțelesul acestor două strofe se restabilește astfel: *Și în ce fel să ne arate cine ce are în sine?* adică: Cum să-și dovedească omul talentele, puterile? — Poetul răspunde: Prin *silința*, căci *silința câte nu săvârșește cu vremea?* Ea face războaie, aduce, duce, se ostenește; dar răsplata ei, *dulcea ei hrană e bucuria.* Ea apleacă și firea și cere ca voința sa să se împlinească cu or ce preț. De aceia nescine ori unde va avea să înceapă vre-o treabă, să o iea, să o ție ca o bază a lucrării sale.

Psaltirea

TRADUSĂ ROMÂNEȘTE DE DIACONUL CORESI

TIPIĂRITĂ LA 1557

Una din cauzele care aduc mai multă împiedicare la răspândirea științei și la popularizarea cercetărilor asupra limbei și istoriei, în sânul națiunii române, e puțina comunicare de idei, puținele relațiuni intelectuale ce există între toate țările unde limba noastră se vorbește și se cultivă. Lucrările bărbatilor studiosi rămân izolate în cercul provinciei unde au fost produse, și adesea majoritatea publicului român nici că bănuiește despre scrierile naționale care circulă într'o țară vecină locuită și aceia de Români, mișcați de aceleași idei și simțiminte, de aceeași trebuință de cultură. Cărțile tipărite în Sibiu, în Blaj, în Iași abia pătrund până în București, și vei întâlni rare ori în acele orașe, produse literare din capitala României.

Această lipsă de comunicațiuni intelectuale produce nu numai răul de a întreține provincialisme în limba scrisă și d'a împiedeca formarea definitivă a unui dialect cult și literar în care să se contopească sau să se controleze toate idiomele locale și toate sistemele filologice individuale ale Românilor, dar încă tinde a izola pe Români unii de alții, prin deosebite idei și tendințe, inspirate publicului în fiecă provincie, de scriitorii locului. Cât mai profitabil ar fi pentru națiune, propagarea întinsă a ideilor, care ar proveni dintr'un schimb necetat al producțiunei culturai Românilor! Câte foloase ar

trage toți în general din lucrările izolate ale bărbaților de merit ce sunt răspândiți prin deosebitele centruri locuite de Români ! Numai astfel am putea dobândi un simțimânt neted și adânc de naționalitatea noastră ; numai astfel am putea prețui mai bine puterile noastre morale ; numai astfel am putea urmă o cale aleasă și cumpănită după adevăratele noastre mijloace și trebuințe.

Aceste cugetări ne sunt sugerate acum de o simplă ces-tiune de studii literare. Pe acest tărâm cel puțin, toată lumea ar crede că toți Românii sunt uniți și că ei lucrează împreună spre a duce limba lor la o stare de cultură necesară oricărei limbi ce se vorbește de o națiune care tinde la propășire. Din nenorocire, chiar într'aceasta se vede curat o lipsă de unire în idei ; limba a luat căi deosebite în deosebitele pro-vincii și a ajuns chiar, prin neasemuirea tendințelor ce mână pe unii și pe alții, ca Români de acelaș sânge și de aceeași credință, abia să se mai înțeleagă. Mărturisim că articolii unor gazete române publicate de Ardeleni și Bănățeni, rămân uneori cu totul neînțelese publicului din Principatele-Unite, și poate că acelaș trist fenomen se produce și în Transil-vania și Banat pentru cititorii unor scrieri dela noi.

Poate că timpul va curmă de sineși așa nefericite neînțe-legeri ; dar nu e mai puțin adevărat că noi înșine avem da-toria de a lucra cu stăruință în contra perpetuării unor ase-menea divergențe de idei și de tendințe în cultura limbii române. Aceasta o putem face studiând mai ales cu luare aminte lucrările serioase ce se fac asupra acestei materii de către frații noștri de peste munți, cari fiind încă de mult dedați cu studiile filologice, sacrifică în adevăr adesea siste-melor arhaice, spiritul limbei noastre, pe care noi, cu mai multă ușurință, îl subordonăm foarte des la imitațiunea puțin raționată a limbelor neo-latine moderne. Între aceste două extreme, socotim că este o cale mezie, calea studiului istoric al limbei, cercetarea amănunțită a feluritelor faze prin care graiul poporului român a trecut, ca să devină, din idioma rustică a colonilor romani din Dacia, limba de azi a Româ-

nilor așezați la poalele Carpaților, pe malurile Dunării și prin văile Pindului.

O asemenea încercare s'a făcut de către d. Timoteu Cipariu, canonic din Blaj, carele în anii 1854 și 1858, a publicat două volume importante, dar din nenorocire puțin răspândite și puțin cunoscute de Români din provinciile dunărene.

Învățătul profesor ardelean a tipărit mai întâi: *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, și apoi *Crestomatia sau Analecte literare din cărțile mai vechi și noue românești tipărite și manuscrise, începând dela secolul XVI până la al XIX-lea, cu notițe literare*.

Nu ne propunem aci de a examina până la ce punct sunt neatacabile deducțiunile trase de d. Cipariu, din studiile sale, pentru regularea ortografiei române și une-ori chiar pentru determinarea formelor gramaticale; dar vrem să constatăm că lucrarea sa e întreprinsă după adevăratele baze ale științei filologice, că, în mai dese rânduri, e executată cu talent și perspicitate, și că mai ales culegerea sa de exemple din scrierile vechi românești e foarte folositoare și că o asemenea crestomatie ar trebui răspândită prin toate școlile române, ca să dea junilor studenți o cunoștință mai raționată și mai solidă a limbei pe care au să o vorbească și să o scrie în țara lor.

E mare meritul d-lui Cipariu d'a fi adunat acele texturi vechi ce au devenit foarte rare prin puțina îngrijire ce au arătat Români către cărțile cu care bătrânii lor s'au șervit spre a introduce limba națională în biserică. Exemplele, așezate după ordinea cronologică, prezintă succesiv modificările ce graiul nostru a primit în cursul timpilor și ne arăt felurile influențe sub care s'au dezvoltat și s'au transformat vocabularul și gramatica limbei române, dela sfârșitul secolului al XVI-lea, până la începutul al XVIII-lea. Editorul a avut încă fericita idee de a preceda această crestomatie printr'o notiță literară în care se găsesc liste comentate de toți scriitorii și de toate edițiunile ce au figurat în acest timp în câte-și trele provinciile române. Dar adesea el n'a putut

face mai mult decât a numi pe un autor sau a menționa cartea lui, fără de indicațiuni precise, fără ca să dea extracte din acea publicațiune. Cauza acestor lacune e mai totdeauna chiar acea lipsă de comunicațiuni intelectuale între țările române, pe care o deplânseram la începutul acestui articol. Astfel d. Cipariu zice, vorbind de secolul XVI: ¹⁾ «De scriitorii «românești în provinciile danubiane de în acest seclu nu aflăm «altă cunoștință, decât că principele României *Neagoe* ar fi «scris o epistolă către «filiu-său Teodosiu», ignorând negreșit că cu cincisprezece ani înainte, la 1843, se tipărise în București, după un manuscris dat de domnia lui spătarul Antonie Sion din Moldova, bibliotecii sfântu Sava din București, *Invățăturile bunului și credinciosului Domn al țării românești Neagoe Basarab Voevod, către fiul său Teodosie Voevod*. 1 vol. în 8°, de 336 fețe.

Puțin mai jos, autorul *Analectelor* adaogă: «Iar din Transilvania aflăm următorii scriitori: I. *Coresi* diaconul din «Brașov, care traduse Psaltirea, și o tipări tot acolo pe la «1560 (au 1562),.... Nu am văzut-o, ci se află în Iași, numai «cât unii citează anul edițiunii 1560, alții 1562».

Basiliiu Popp, care la 1838 tipări în Sibiiu o *Disertațiune despre tipografiile românești*, lucrata în mare parte după note date de d. Cipariu, nici că menționează această carte; ceiace dovedește că pe atunci d. Cipariu îi ignoră chiar și existența, iar în urmă a aflat despre dânsa, fără d'a o vedea.

Biblioteca dela Bistrița însă ne-a procurat mulțumirea a descoperi un exemplar din această rară carte, poate cea d'intăi operă tipărită în limba românească, de și data ei trebuie coborâtă cu șaptesprezece sau cincisprezece ani mai în urmă de anii propuși de d. Cipariu.

E adevăr că domnialui menționează o *Invățătură creștinească*, care s'ar fi tipărit în Sibiiu la 1546²⁾; dar aceea este

¹⁾ În Notița literară la *Analectele* sale p. XVIII.

²⁾ Notița liter. din *Analecte*. p. XIX. — Organul luminări. No. LIV și LV. p. 304, 308.

foarte induioasă, și în cazul probabil că acea *Invățătură creștinească* va fi posterioară, *Psaltirea lui Coresi* rămâne, fără tăgăduială, cea d'întâi carte în care limba română s'a pus sub teascurile tipografice.

Această psaltire e un volum de 4° mic (18 $\frac{1}{2}$ cent. înălțime; 13 cent. lărgime); gros de 79 coale de hârtie ordinară, fără paginatură și având signaturile însemnate cu litere slavone, la fața 1 și 8 a fiecării coale. Exemplarului dela Bistrița îi lipsește o pagină dela început, chiar aceea ce poartă titlul, și mai multe altele din corpul scrierii. Coala 34 e împlinită cu scrisoare de mână. Mucezeala a stricat colțurile paginilor la mai multe locuri. Legătura e cu scoarțe de lemn învelite cu piele neagră.

Este de observat că până acum contextul și forma titlului acestei cărți ne sunt cu totul necunoscute. Nu știm chiar dacă acea primă față există pe un exemplar, acum perit într'un foc, la răposatul profesor G. Săulescu. Însă, dacă poarta cărții ne lipsește, apoi găsim totuș o compensațiune la sfârșitul ei. Reversul foaei din urmă e ocupat de o notă explicativă, tipărită pe 18 linii cu litere cirilice de mărirea zisă *terția* (16 puncturi), astfel precum este și tot cuprinsul cărții.

Ar putea cineva să-și pună îndată întrebarea dacă aceasta e chiar limba românească, astfel cum o vorbeau pământeni, într'unul oare-care din ținuturile românești, cu vre-o doi secoli și jumătate înapoi? Sau, dacă este numai o cercare nedibace a unui străin, puțin cunoscător al graiului obișnuit printre Români, și luptându-se trup la trup, fără deprinderi pregătitoare, cu un text slavon adesea turbure și îndoios? În starea actuală a cunoștințelor noastre despre vechile idiome românești, problema este foarte anevoe de deslegat; alte documente autentice ne lipsesc pentru o epocă așa înapoiată a limbei noastre; iar texturile cele vechi ale cronicilor sau le-topisișilor au încercat, fără îndoială, neîncetate prelucrări, cari le fac a fi cu mult mai lesne citețe și mai înțelese azi nouă decât limba stângace a lui Coresi. Apoi încă trebuie să cugetăm că graiul s'a desmorțit și s'a limpezit, cu necom-

Iată aci reproducerea micșorată a acelei ultime pagine :

КѸмѧла лѸ доѸмнѧезѸ ѿ дѧвонѧ. вѸрѧ
 сн . дѸва вѸззѸю вѸ мѧн тоѧте лѧбн
 ле ѧѸ вѸжнтѸль лѸ доѸмнѧезѸ лѧлѧ
 ва . нѸмѧн нѸнрѸмжнѧн навѸзмь . шн хс
 знсе . маден . ѿд . чнне четѸще сѸаце
 лѸгж . шн пѧвель ѧплѸжвж скрне лѧко
 ринть . рне . вѸмнтрѸб сѸрѸкѸ мѧнвѸз
 тѸ чннчнкѸвннте вѸлцелесѸль мѧѸсз
 гржесѸь . кѧ шн ѧлалцн сѸавзцѸ дѧ вѸ
 тѸѸжтѸнѸрѸкѸ дѧкѸвннте нежцелѸсе
 жн гралте лѧбн :— дерепть ѧчѸж фѸрѧ
 цн мѧѧн преѸцнаорѸ . скрнсѸвамь ѧчѸ
 сте Ѹзлтрн вѸѸвѸть . дѸмьскѸсь дѧ
 жѸзлтрѸ сѸзѸскж прѧ лѧбж рѸмжнѸ
 скж . сѸвж фѧе дѧлцелегжтѸрж . шн грз
 мж гнчнлорѸ . шнвж рѸгѸвѧ фѸрѧцн мѧѧн
 сѸчетнцн шнбннесѸсокотнцн кѸвѸцн вѧ
 дѸлншнвж вѸеѸѸѧдевзрѸ . влѸто зпѧ

parabilă răpejune, îndată ce el a început a lua forme mai bine determinate, prin mai deasa lui întrebuițare în scris. Deci, să nu ne prea mărim de *ciudesmele* limbistice ale paginei mai sus decopiate, pe care, pentru mai multă înlesnire a cititorului, transcriem aci, pe cât se poate mai exact cu litere latine :

Cu mila lu Dumnezeu eu diaconu Coresi. deca vekuū că mai toate limbile au cuventu lu doumneđu în limba. numai noi rumânii navemū. și hs. diše. mathei. 209. cine cetése să înțelgă. și pavel aplū âncō scrie la corintū, 155, că întru beserecă mai vrētos cinci cuvinte cu înțelesulū meu să grăescū, ca și alalți să învățu de câtū on întunerecū de cuvinte neînțelése întralte limbi ; — dereptū acēia frații miei preouțilorū. scrisuvamū acēste psaltiri cu otvétū. demū scosū de în psaltirē srēbescă pre limbă rumânescă. să vē fie de înțelegătură. și grămăticilorū. și vē rogū ca frații miei să cetiți și bine să socotiți că veți vedē înșivē că e cu adevērū. vletō 7085.

Citind aceste cuvinte curiozitatea e ațâțată îndată de a ști cine a fost acel *diacon Coresi*, care, inimat de nobila și dreapta emulațiune de a vedea în limba noastră cuvântul lui Dumnezeu, se ocupă a publică, la 1577, o Psaltire cu otveat, adică cu răspunsuri, cu traduceri de în limba sârbească, pre limba românească, ca să fie de înțelegătură fraților săi preotilor și grămăticilor ?

D-l Cipariu ne procură încă singurile noțiuni ce s'au putut culege până acum asupra familiei și persoanei lui Coresi. Fabricius, în *Bibliotheca Graeca*¹⁾, raportă un catalog în care un macedon din Moscopolis, Dimitrie Procopiu, a înscris, în București 1720, luna Iunie, pe toți învățații greci din secolul său și din cel anterior. Printre aceștia, la No.

1) I. A. Fabricii Bibliotheca Graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum etc. Edit. nova curante G. Ch. Harles, Hamburgi. 1808. Vol. XI, p. 522.

VII, se găsește un *Georgie Coressi* din Chios, om doct, cu învățături felurite și cunoscător al literilor sacre, dar care a scris într'un chip scholastic, fără de ordine și cu o judecată puțin dreaptă, asupra mai multor materii de teologie și altele¹⁾. D-l Cipariu adaogă că sunt cărți d'ale lui manuscrise în Biblioteca Imperială din Paris²⁾.

Apoi dela altul, dela un *Ioan Coressi*, medic din Chios, se găsesc în opera *Turco-Græcia* a lui M. Crusius³⁾, o scrisoare către Mitrofan al III, care a ocupat scaunul patriarhicesc din Constantinopole de două ori, 1565 și 1575⁴⁾.

Să mai ajutăm la aceste notiții cu un document ce se află printre cărțile Mitropoliei din București, relative la moșia Cucutenii și în care figurează numele de *Coresie*, ca socru al vânzătorului unei siliște de casă în acel sat. Actul acesta, scris pe o foaie de hârtie foarte ruptă și afumată, poartă data din Martie, anul 7000, adică 1492 dupe Chr.; ceiace pare a dovedi, — dacă data menționată nu va fi greșită pe document, — că familia *Coresi* eră stabilită în țara Românească încă de pe la sfârșitul secolului al XV-lea.

În orice chip, ea trăia acolo cu vreo șesezeci de ani mai în urmă. D. Cipariu însemnează că pentru un *Coresi* logofătul și feciorii lui, se află diplome dela principii țării Românești, Petru, Alexandru și Mihnea, din anii 1567, 1570, 1571, 1581 și 1582. Unde vor fi aceste documente, domnia-lui nu ne spune; dar din toate acestea putem conchide că familia Coresilor, originară din Chios, a dat literilor grecești doi învățați, pe Georgie și pe Ioan Coresi, și că ea, mai din vreme sau mai târziu, s'a așezat în țară la noi, unde,

1) «*Georgius Coressius*, Chius, vir doctus, et variæ eruditionis, sacramque peritus litterarum. Scholastica more plura ac diversi argumenti composuit scripta theologica, et alias varias lucubrationes, sed pleraque sine ordine et sine recto iudicio».

2) Catal. des manusc. t. II, p. 269. Cod. 1373.—Notă după T. Cipariu.

3) Lib. III și IV.—Basel. 1584.

4) Istoria bisericească trad. de *Génoglu Lesvioudax*. Catalogul patriarșilor Constantinopolei.

pe la sfârșitul secolului al XVI-lea, a obținut diplome dela Voevozii români. Dar ceiace ne interesează mai mult e că, tot pe aceste timpuri, în Brașov, trăia un diacon din această familie, acum cu totul românită, carele împins de dorul său către patria lui adoptivă, traduse mai întâiu pe românește o Psaltire, și o tipări la 1577.

Trei ani mai în urmă, la 1580, când *Jupânul Hrăjilă Lucaci, județul de în cetatea Brașovului și a tot ținutul Brășii*, voi să aibă o traducere a *luminatelor cărți «Evangelia cu tâlc»*, pe care după ce a întrebat și în multe părți o a căutat, în sfârșit a aflat-o în țara Românească la arhimetropolitul *Serafim în cetatea Târgoviștei* și o a cerșut cu multă rugămintă de i-o a trimes, atunci binegânditorul județ o au dat lu *Coresi diaconul, ce era meșter învățat într'acest lucru, de o scoase din cartea sârbească pre limbă românească, împreună și cu preoții dela biserica Șcheilor de lângă cetatea Brașovului, anume popa Iane și popa Mihai.*

Aceia e *Evangelia românească* care se tipări la Brașov și pentru care județul *Hrăjilă nu cruță de în averea ce 'i era dăruită de Dumnezeu, a da la acest lucru*¹⁾.

În sfârșit se mai găsește și o Liturgie slavonească tipărită la 1588, în Brașov, prin silințele lui Șerban Coresi, fiul diaconului, traducătorul Psaltirei și a Evangheliei românești.

Într'atâta se mărginesc de o cam dată cunoștințele noastre asupra diaconului Coresi, primul tipăritor de cărți românești și asupra originilor familiei sale, al cărui nume nu este încă stins în țară la noi.

Cestiunea de a ști unde a fost tipărită acea carte, în care figurează pentru întâia oară limba românească imprimată, lasă puțină îndoială, de vreme ce cunoaștem că editorul ei a trăit la Brașov și mai ales că vedem, trei ani în urmă, tipărindu-se acolo, cu aceleași caractere, o altă carte românească. Un punct care ne deșteaptă mai mult curiozitatea, este a vedea că într'această carte dela 1577, la mai multe

¹⁾ Vezi în *Analectele literare*, de *T. Cipariu*.

capete de Psalmi, întâlnim literile capitale ornamentate pe care le-am văzut figurând în cărțile slavonești tipărite la 1507 și 1514, sub Mihnea și Neagoe Vodă în țara Românească¹⁾. Inițialele B și P, formate prin împletirea unor linii albe pe fund negru, apar tipărite pe ici și pe colea în acest volum, pare că ar fi rămășițe cam învechite și stricate din ornamentele xilografice ale frumoasei tipografii ce se aduseseră din Veneția în țara Românească, la începutul aceluiași secol. Cât despre celelalte caractere cu care e imprimată Psaltirea dela Brașov, ele sunt de o formă mai groasă, mai nemlădiată și denotă o proveniență germană, căci se știe cum că țara care inventase imprimeria, a rămas mult timp străină la progresele ce folositoarea artă câștigase în celelalte părți ale Europei.

Dovada cea mai tare despre imperfecțiunea acestei prime tipografii românești din Brașov, e chiar sărăcia sa de litere și puțina măiestrie a tipografului, care a zețuit textul slavon și traducerea românească cu aceleași litere și dearândul fără a le deosebi cel puțin prin inițiale și une-ori chiar nici prin punct sau prin virgulă; astfel, citirea e anevoioasă, căci lectorul e oprit la fieși-ce verset, prin schimbarea de limbă a textului.

Cât despre traducere, putem zice că este foarte fidelă originalului slavon, întru ceia ce se atinge de sensul fraselor; iar limba românească întrebuițată într'însa ne presintă cu-vinte și forme gramaticale demne de un studiu adâncit.

Nu este intențiunea noastră de a intra aci în analiza amănunțită a limbei ce găsim în acest monument literar din secolul al XVI-lea. Mulțimea de cestiuni filologice ce s'ar ridica într'o asemenea întreprindere ar trece cu totul măsurile unei notițe bibliografice, și apoi avem convicțiunea că nu vom putea elucidă cu mai multă măiestrie decât d. Cipariu, acele fase gramaticale prin care a trecut graiul nostru în timpii strămoșești. Voim, numai, dintr'o repede privire asupra limbei

¹⁾ Vezi *Revista Română*, Vol. I, 1861, p. 816, et sq.

lui Coresi, care poate să fie limba compatrioților săi contemporani, dintr'o comparațiune a ei cu limba română astfel cum ea ni se prezintă în timpii posteriori, mai bogată în monumente literare, să tragem vre-o câteva idei generale asupra influenței ce au exercitat dialectele slavone în țările unde s'a vorbit și se vorbește românește.

Cu istoria de temeii, noi vedem că secolii îndelungi, și adică chiar până la al XIII-lea după Chr., Românii și Bulgarii, uniți sub același sceptru, au format o singură putere, în care se deosebeau într'adevăr două națiuni, dar unite prin aceiași religiiune, prin aceleași interese. Că ele vorbeau fiecare limba sa părintească, ni se pare a fi un fapt fără îndoială; dar iar, că ele își făceau ne'ncetate împrumuturi și schimburi de forme și de cuvinte, ne vine lesne a crede; căci care e națiunea, care e omul să nu ia și să nu dea celui cu care e necontenită relațiune? Credem dar că, în limba română, e o primă înrăurire slavonă consacrată de secolii, temeinică, radicală, exercitată atât prin admitere de cuvinte devenite indispensabile limbei, cât și prin forme gramaticale și sintactice, pe care nu le putem sustrage din limba noastră fără de a strică însuși caracterul său original.

Cu toate acestea, limba română trecută printr'o primă infiltrare de slavonism rămase încă mult mai latină decât cum o vorbim noi astăzi. Psaltirea lui Coresi ne poate da o dovadă despre aceasta. Câte ziceri, câte structuri de fraze curat latine, pe care noi le-am pierdut în urmă! În adevăr, chiar în secolul al XVII-lea, un fenomen curios se prezintă. O intențiune bună, patriotică, laudabilă, determină în limbă o învederată alterațiune, un amestic pernicios, care schimbă oarecum caracterul limbei și o înăbușește sub o mulțime de străinismuri slavoane. Iată cum aceasta se întâmplă.

Când Românii simțiră trebuința a avea cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, când voriră să înțeleagă ceia ce se zice în biserică, spre a se feri de eresurile și de dogmele nouă ce reformatorii Calvinii se cercau a le introduce în cărțile sfinte, când în sfârșit Domni cu inimă română ca Mihai-

Viteazul, ca Matei Basarab, ca Vasile Lupu voră ca ordinele lor să fie înțelese de toți supușii și începură a scrie cărți și hrisoave românești, atunci preoții, grămăticii și logofeții însărcinați cu traducerea română a scripturilor slavone, întâmpinată neapărat o mare greutate de a exprima pre limba necultivată și cu totul poporană a Românilor, atâtea idei de ordine mai înălțată. Vocabularul uzual și casnic cu care plugarii din Dacia Traiană se serveau de când, în biserică și în cancelarii, domnea limba slavonă, nu fū de ajuns pentru interpretarea ideilor morale, speculative, doctrinare, diplomatice și administrative ce i se impuneau acum din nou. În această lipsă, traducătorii găsiră mai lesne a strămută zicerile și formulele d'a dreptul din limba slavonă din care ei traduceau, și astfel, un nou val de slavonisme inundă limba, tocmai în regiunile ei cele mai înalte, acolo unde însuși spiritul și morala se revelau poporului, astfel *gloria, libertatea sperarea, amorul, onoarea*, ale căror numiri latine erau de mult uitate de poporul înjosit al României, deveniră pe limba învățaților *slava, slobozenia, nădejdea, dragostea, cinstea Slavonilor*; astfel *legea, culpa, misericordia, victoria, forța*, pe care negreșit le au cunoscut mai de mult colonii romani din Dacia, deveniră ca la Slavoni, *pravila, vina, mila, izbânda și sila*.

Aci dar vedem o a doua înrăurire a limbei slavone asupra celei române, exercitată prin traducerea cărților bisericești și a limbajului oficial. Aceasta se perpetuă acum de două sute de ani și mai bine; dar ea n'a pătruns tocmai așa de adânc în limbă, ci există numai ca un vâl superpus, pe care o mână măiestreată poate să-l ridice cu discrețiune și îngrijire, fără de a altera întru nimic adevăratul caracter al limbei naționale.

Tot astfel a fost, dar și mai superficială, influența exercitată, în cei d'ntâi ani ai secolului nostru, de limba rusească, asupra vocabularului oficial al Românilor din Principatele dunărene. Administrațiunile rusești care ne aduseseră *prikazaniile, oțnoșeniile, raspiscele, opisele* și alte barbarisme de

felul acestora, ne-au lăsat pentru câțva timp, aceste suvenire, pe care însă le-a spulberat într'o singură zi, limba Românilor rebelă la asemenea neologisme neapropiate firei sale. Dar rusismele nu au fost introduse numai în limba cancelariilor; am avut chiar scriitori de talent, mai ales în Moldova, care nu s'au ferit a traduce uneori *ad litteram* din rusește, și trebuie să mărturisim, fără spirit de părtinire, că acele inovațiuni nu sunt produsele cele mai nemerite ale stilului lor. Totuși, această influență n'a existat decât o zi, și îndată a și perit; asemenea, printr'o stăruită cultivare a limbei vom vedea dispărând dintr'însa cea mai mare parte a elementului slavon ce i s'a impus în prelucrarea limbei de către traducătorii secolului al XVI-lea și XVII-lea. Să nu sperăm însă niciodată, și chiar să nu voim, a șterge urmele înrăuririi primitive, căci atunci putem zice că, împreună cu dânsa, va dispărea și limba română cu caracterul său propriu și constitutiv, cu originalitatea sa de limbă neo-latină formată sub o influență diferită de acelea ce au predominat la formarea limbilor neolatine din Occident, surorile ei. Provențalii, Italianii, Francezii, Spaniolii, Portugezii au urmat, în dezvoltarea limbei lor, căi cu totul diferite de cea în care, dela început, a fost aruncată limba latină din Dacia. Alte elemente, alte influențe au determinat modificările limbei latine la dânsii; altele cu totul au fost la noi. Să nu voim dar a croi limba noastră pe tipare neasemuite, să nu căutăm a o asimila în zadar la regulile de dezvoltare ale lor, ci mai bine să studiem cu atențiune cum s'a străcurat elementul modificător la noi, și când voim a ne curăți limba de străinisme, să ne ferim în totdeauna de a ataca principiile ei constitutive. Scalpelul ce voiește a purifica limba nu trebuie să pătrună mai adânc decât unde este adevărata rană.

Pe acest drum, să nu sperăm însă că vom ajunge vreodată a redă cu totul limbei noastre, caracterul ce-l avea dânsa mai înainte de secolul al XVI-lea; în multe cazuri aceasta ar fi și pernicios, căci astfel am sărăci-o de multe forme nimerite și elegante ce s'au putut adopta în urmă; dar iar, ina-

vușind-o cu zicerile de origină latină ce au perit sub copleșirea slavonismelor, n'ar fi oare spre folosul limbei și spre înfrumusețarea ei de a lua înapoi din vechiul dialect al secolilor trecuți, multe fericite și expresive cuvinte și forme, pe care timpul și influențele străine ne-au făcut a le uita?

Spre a dà un exemplu, atât de grațiile cât și de sărăcia limbei românești celei vechi, vom cită un psalm din traducerea lui Coresi, lăsând în lature textul slavon, care pe tot momentul se amestecă cu tâlcul cel românesc. Iată cum sună «*Cântarea lui David de Ieremiia*», 137:

La răul Babylonului, acia șezum, și plânsem, când pomeniam Sionul.

În salce pre mijloc de ia spânzurăm organele noastre.

Că acia întrebară-ne prădătorii-ne cuvintele de cântări și ducé noi în cântare.

Cântați noao de cântecele Sionului.

Cum cânta-vrem cântarea Domnului în țeară striină.

Să ultare tine, iers'lime, ultată fie dreapta mea.

Să lipeascăse limba mea de grumazul mieu să nu pomenivoiu tine, să nu ainte pomenivoiu iers'limul ca începutul veseliei meale.

Pomenește, doamne, fiii Edomului în ziua ier'slin:ului, ce ziseră deșertați, deșertați, până la urziturile ei.

Fieele Babylonului măratele. Ferice de cel ce dă ție darea ta ce datai noauă.

Ferice cine prinde și frânge tinerii tăi de piatră».

Aci vedem unul din cele mai vechi texturi în limba română și, după toate probabilitățile, cel dintâi pus sub tipar. Citiitorul va observă lesne cu cât limba dintr'însul este deosebită de aceia pe care o vorbim noi astăzi: însă spre a pune în vedere o epocă intermediară a dezvoltării limbei noastre, vom prezentă un extract dintr'un manuscript în folio, ce se află tot la Bistrița, și care conține psalmii scriși cu litere cirilice cursive, în limbile slavonă și română, și însoțiți cu un comentar. Acest volum e precedat de o precuvântare adresată către episcopul de Râmnic, kyr Ilarion, de *Alexandru dascălul*, care, la sfârșitul cărții, pune această notă latină: «Hunc librum scripsi ego ex lingua Race, in lingua Valachica, «Alexandrus Preceptor. Anno D-ni. 1697, ms. sep. die 26».

Iată tot acel psalm 136, precum el este tradus în volumul citat :

«La răul Babilonului acolo ședeam și plângeam, aducându-ne aminte de Sion.

În salcia pe mijlocul ei spânzurăm organele noastre.

Că acolo ne întreba pre noi ceia ce ne robiră pre noi, și cari ne ducea de cântare.

Cântați noauă din cântările Sionului.

Cum vom cântă cântare domnului pre pământ străin.

De voi uita pre tine ier'slime, uitată să fie direapta mea.

Lipască-se limba mea de grumazii miei, de nu te voi pomeni pre tine.

De nu voi pune de'naintea ier'slimul ca întru începutul veseliei mele.

Pomenește, D'mne feciorii Edomului în ziua ier'slimului.

Cari zicea deșertați, deșertați până în temeliiile lui.

Fata Babylonului ticăloasa.

Fericit carele va plăti ție datoria ta, care dedeași noauă.

Fericea de cela carele va luă și va zdrobi tinerii tăi de piatră».

Ar fi un studiu interesant de a pune în comparațiune traducerea psalmilor făcută de diaconul Coresi cu celelalte psaltiri românești tipărite sau scrise în urmă-i. Asemenea comparații ale tuturor texturilor românești ar revărsa multă lumină asupra limbei noastre. Venerabilul T. Cipariu a pus cu mult succes întâia peatră la o lucrare de felul acesta. Filologii români n'au decât a-l imită și a întinde mai departe studiile și investigările lor¹⁾.

Mai nainte de a termină acest capitol, vom face încă mențiune și despre două Psaltiri manuscrise, text slavon cu traducere românească, ce se află la Bistrița.

Una e de format în 4°, și poartă data 7205, adică 1697,

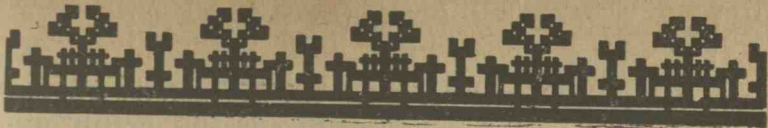
¹⁾ Această dorință, exprimată cu mai mult de douăzeci de ani în urmă, a realizat-o în parte, d-l B. P. Hasdeu în edițiunea *Psaltirei lui Coresi* ce d-lui a publicat la 1883, printre tipăririle Academiei Române, și în care d-sa a utilizat exemplarul ce'l descoperisem eu la Bistrița, și carele, azi încă, este cel mai complet din singurele două exemplare până acum cunoscute: adică cel menționat, care este depus la biblioteca Statului, și altul, mult mai defectuos, ce a intrat în biblioteca Academiei Române, împreună cu cărțile răposatului episcop Dionisie al Buzăului. Al Săulescului pare a fi definitiv perdut.

din Râmnicul Vâlci; cealaltă în folio, mai modernă și ornată cu miniaturile lui Christos și lui David și cu alte multe decorațiuni făcute cu condeiul și cu culoarea verde, într'un stil de desemn care nu este nici arhaic, nici grațios, are scris d'asupra că e lucrat de *Popa Fior dascălul dela școala Domniască*.

Interesul acestor manuscrise pere dinaintea tipăririlor din aceleaș epece și anterioare. Sunt însă la Bistrița și alte multe cărți scrise de mână și tipărite, care merită a atrage băgare de seamă.

București, 1861.

(Tipărit în *Revista Română*, Vol. II).

Mișcarea literară din țara românească în secolul al XVIII-lea

SCRISOARE ADRESATĂ LA 20 AUGUST 1869, CATRE D.
PAPIU ILARIANU

Domnul meu,

Discursul academic a cărui schiță mi-ai citit'o mai deunăzi *Viața, operele și ideile lui George Șincai*, mi s'a părut prea doct și interesant spre a nu-mi lăsa grija de a împlini oarecare lacune în cece privește istoria literară a limbei române din epoca când Principatele au fost copleșite sub jugul umilitor și deznaționalizator al Domnilor Fanarioți. Acea epocă de urgie a lăsat în țară așa triste întipăriri, încât și nobilele silințe ale unor patrioți români, cari se luptau atunci, cu îndoit merit, în contra noianului cotropitor, au rămas mai toate până azi în uitare. Timpurile acelea—permite-mi o comparațiune puțin plăcută,—sunt ca un morman de gunoaie, în care Românilui de astăzi îi este silă și greață a răscoli. Cu toate acestea, printre rușinoasele lepădături ale străinilor, cel care va avea curagiul a scormoni acel strat urâcios de umiliri și de depravațiuni, va avea satisfacerea de a descoperi mai multe nobile suflete, mai multe înalte inteligențe românești, care au dorit cu ardoare binele națiunii și au lucrat fără preget și cu eroism pentru dânsa. Să nu ne grăbim dar a declara geniul națiunii române ca osândit la o deplină amorțire în tot timpul domniei Fanarioților; el a trăit, el a veghiat în inima mai multor apostoli ai naționalității, cari spre a putea lucra

mai în voie în sensul dorințelor lor, au îmbrăcat, cei mai mulți haina pe atunci mai venerată a călugăriei. Aceștia înțelegând prin instinct de ce însemnată este limba pentru o națiune strivită politicește, au lucrat cu stăruință spre a traduce cărțile bisericești în limba românească, ca nu doară să se strecoare greceasca și acolo de unde, în secolul precedent, Români începuse a lepăda cărțile slavone. Trebuie să ținem socoteală de această însemnată mișcare ce se prelungește cu stăruință și chiar cu oarecare intermitență de înflorire, în tot acel secol cât au fost ocupate tronurile Principatelor de precepeții greci.

Permite-mi dar a-ți semnală câte-va nume de prelați români, cari, dacă în secolul al XVIII-lea, nu au proclamat ca frații lor din Transilvania, originea noastră latină, dar cel puțin au umplut țara cu mii de cărți, de acelea ce sunau românește a urechea poporului întreg, dela nașterea pruncului până la astrucarea moșneagului. Pentru cel ce studiază dintr'un punct de vedere înalt, istoria limbii și a culturii române, oamenii pe cari îi voiu cită, sunt oameni mari, demni de a figură pe o treaptă alăturată a *Maiorilor*, a *Klăinilor*, a *Șincailor*.

Nu mă voiu afundă în timpii relativamente proșperi, când încă domneau la noi Brâncoveanul și Cantacuzenii, ci voiu vorbi numai de epoca Fanarioților, dela 1720 până la 1821.

Voiu numi dar pe mitropolitul Ungrovlahiei *Daniil*, (1720-1731) și pe protopopul Bucureștilor *Niculae din Prund*, conlucrătorul său la tipăriri religioase; pe mitropolitul *Grigorie I* (1760—1787), a cărui păstorie de douăzeci și șapte de ani a fost semnalată printr'o adevărată înălțare a culturii limbei românești în biserică. Mai mult de douăsprezece opere mari liturgice și dogmatice s'au tipărit sub dânsul în București, la care au lucrat românii plini de merite ca și păstorul lor, și anume *lordache Staicovici*, *Mihaiu Moldoveanu*, și mai ales *Filaret*, archimandritul mitropoliei, carele în urmă, a lucrat pentru limbă și biserică, ca episcop de Râmnic (1780) și în fine, devenind la rândul său mitropolit al țării, n'a putut păstra mult de doi ani scaunul, din multa ură și invidie

ce aveau domnii greci în contra acestui virtuos, instruit și mândru prelat român. Mai încoace, la 1819, avem pe mitropolitul *Dionisie Lupu*, care se interesă așa de mult la instruirea tinerimei, încât primul trimise cu cheltuiala sa juni din țară ca să studieze în Italia și Franța. (P. Poienaru, S. Marcovici, Efrosin Poteca, G. Moroiu, etc). Trebuie să menționez și pe mitropolitul *Grigorie II*, carele a păstorit dela 1823 până la 1834, dar ale cărui scrieri și traduceri, în număr de două-zeci și mai bine de opuri, n'au încetat de a se tipări, sau în București sau la mănăstirea Neamțu, dela 1801 până la 1832. De n'ar fi fost născut în Zița, loc învecinat cu șezătorile Românilor din Macedonia, aș fi insistat și asupra numelui mitropolitului *Dositei* (1793—1810), carele a tipărit în țară cărți românești și grecești, și murind a lăsat averea sa spre a se trimite cu veniturile ei tineri la studiu. Acest legat se observă până azi.

Dar n'am sfârșit! Un nume mai ilustru poate decât toate cele precedente, ca literat român, este acela al dascălului *Damaschin*, care a fost succesiv, episcop de Buzău (1703) și de Râmnic (1710—1726). Acest om învățat, carele cunoștea limbile elenă, latină și slavonă, a lucrat poate mai mult și mai bine decât oricare altul la traducerea și tipărirea cărților eclesiastice în limba română. Urmașii lui dela Râmnic, *Inocentie* (1726) și *Climent* (1735—1748) au tipărit mereu operele sale postume. Episcopul de Râmnic *Chesarie* (1773—1780) continuă traducerea cărților bisericești; succesorul lui, *Filaret* (1780—1792), amicul banului Iănăchiță Văcărescu, a fost asemenea un om instruit, înțelept și iubitor de neamul românesc, căruia numitul scriitor îi aduce căzutele laude în precuvântarea Gramaticii sale, tipărită la episcopia de Râmnic, în anul 1787.

Cunoști pe *Iosif*, întâiul episcop de Argeș (1793—1820), care s'a ocupat și el cu publicațiunii eclesiastice; nu mai puțin cultivat, dar fără de a scrie vreodată ceva, a fost urmașul său, *Ilarion*, amicul și povățuitorul lui Tudor Vladimirescu.

În literatura bisericească a țării Românești, dela începutul

secolului nostru, găsim încă pe ambii călugări, ierodiaconul *Grigorie* și monahul *Gherontie*, cari lucrau la mitropolia din București sub păstoria suscitatuului *Dositei Filitis* din Zița; apoi mai târziu, dela 1811 încoace, pe arhimandritul *Nicodim Grecianu* din Căldărușani, urmaș al acelei familii de Greceni cari tradusesese Biblia românește. *Efrosin Poteca*, bunul și virtuosul profesor și egumen dela Motru, este și el din călugării cari au precedat cu tipăririle lor, răscoala națională dela 1821.

Dar să ne întoarcem înapoi cu câteva zecimi de ani, însă de astădată, pe alte căi mai lumeste.

În fruntea literaților profani ai țării Românești din secolul al XVIII-lea, vom găsi fără îndoială pe *banul Iănăchiță Văcărescu*; dar alături cu dânsul stă fiul său cel mare, *clucerul Alecu Văcărescu*, exilat din țeară și dispărut în temnițele Turciei încă dela 1795. Puținii Români până astăzi au avut darurile poeziei, grațiile, focul vioiciunea de închipuire și inlesnirea de grai ale aceluia tânăr bărbat, carele, imitând și întrecând întru această ramură, pe tatăl său, a știut în versurile lui să mlădieze limba românească într'o epocă pe când încă era foarte incultă și puțin dedată cu finețele unei versificațiuni curgătoare și armonioase. Poemele sale amoroase, pe care poporul le păstrează în amintirea sa, stau încă ca și neatins de teacuri. Al doilea fiu al banului Iănăchiță, adică *logofătul Nicolae Văcărescu* moștenise și el o rază mai pălită a talentului poetic immortalizat de părintele și de fratele său. *Iancu Văcărescu*, care își inaugurase nemuritoarea sa muză încă mai nainte de 1821, eră fiul lui Alecu; el închide cu glorie horul acestei luminoase pleiade de poeți Văcărești.

Cu mai puțin talent decât acești poeți, un alt boier român, *Iordache Slătineanu*, tipărea la 1797, în Sibiiu, o traducere în versuri a tragediei lui Metastasio, *Achilevs în Shiros*.

Pe urmele lor călcă, la începutul secolului nostru, *Paris Momuleanu*, ale cărui versuri patriotice și elegiace au circulat mult timp în manuscris, ca ale lui Alecu Văcărescu, mai nainte de a se începe tipărirea lor pe la 1825 și anii următori.

De aș urmă enumerarea scriitorilor români cari au precedat epoca de renaștere literară dela 1830, poate că aș trece peste termenul în care d-ta ai circumscris cercetările d-tale asupra culturii literare și naționale la Românii de dincolo și de dincoase de Carpați.

Mă mărginesc în citarea acestor bărbați mai de frunte, în cari se rezumă, cred, istoria literară a țării Românești dela 1720 până la 1821. Îmi pare rău că nu sunt în stare de a face nici măcar atât pentru Moldova, lipsindu-mi noțiuni suficiente. Sper totuși, domnul meu, că, întru-cât privește Muntenia, nu veți nesocoti cu totul acest mic prinos de date biografice și literare, care vor putea oarecum să te înlesnească a complectă interesantul d-tale studiu, făcând totdeodată să izvorească dintr'însul această de mare folos idee că adică: geniul națiunii și limbei române nu s'a stins nici chiar în epocile cele triste de împilare și de umilire a poporului. Altarul bisericei și une ori chiar fastuoasele curți ale boierilor pământeni au fost azilul în care el refugii spre a veghia și a pregăti timpuri mai ferice.

Iartă-mă a-ți scrie toate acestea cu atâta neîngrijire; dar eu acum nu fac alta, decât a'mi descărcă coșnița în grabă dinainte-ți. Ca maestru bun, vei ști fără îndoială să tragi folos și din acest material inform.

Al d-tale devotat amic

ODOBESCU

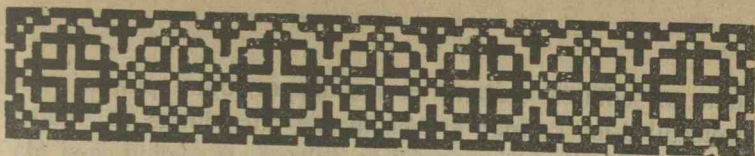
P. S. — Un cuvânt încă! Aș vrea să nu mai pomenesc despre jurisprudență, căci destul ne mănâncă ea azi capul. Însă nu pot să mă opresc a-ți aminti că, în secolul din urmă, mai mulți bărbați români s'au distins în această ramură, luând parte la redactarea legiurilor lui Mavrocordat, Ipsilant și Caragea, și la decretele ce le publicau prinții. Unul din acești bărbați a fost și *Ștefan Văcărescu*, tatăl banului Iănă-

chiță. Sentențele date de dânsul la divan s'au păstrat mult timp ca să serve de modele în felul lor. Un' alt legist vestit român dela începutul secolului nostru, și anume pe timpul lui Caragea, a fost *logofătul Nistor*¹⁾.

Din Analele Societății Academice Române. T. II. 1869.

București, 1869.

¹⁾ Despre mitropoliții și episcopii români citați în această scrisoare, vezi *Istoria bisericească* de Alexandru Geanoglu Lesviodax, București, 1845.

Dicționarul limbei române

PĂRERI EXPRIMATE ÎN CURSUL DEBATERILOR DIN SĂNUL SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE, DIN SEZIUNEA ANULUI 1871

În ședința Societății Academice Române de Joui, 10 Septembrie 1870, domnul A. Papiu Ilarian, secundat de domnul I. Hodoș, propune de membru actual al Societății pe domnul Alexandru Odobescu. Rezultatul scrutinului a fost : șapte voturi cu *da* ; unul cu *nu* ; unul, domnul Babeș, abținut. Președintele proclamă pe d. Alexandru Odobescu de membru actual al Societății Academice Române.

(Analele Societății Academice Române, sesiunea anului 1870).

Ședința din 4 Septembrie 1871.

Domnul Odobescu luând cuvântul spune că, precum d-sa nu a participat în anii precedenți la regulamentul și la deciziunile luate în privința dicționarului (sau mai bine zicând a *Proiectului de Dicționar al limbei române, elaborat de d-nii A. T. Laurian și I. Maxim*), nu se poate socoti ca obligat în observarea lor ; însă d-lui, după ce a studiat cu atențiune tot ce se atinge de lucrarea dicționarului, atât în Analele Societății, cât și în coalele tipărite de Comisiunea lexicografică, a putut constată că obligațiunile regulamentului se reduc la foarte puțin lucru în privința sistemii ce are să urmeze Comisiunea în lucrarea sa. Cât despre deciziunile

luate în ședințele sesiunii trecute asupra unor puncturi din proiectul d-lor Laurian și Maxim, s'a încredințat că multe, foarte multe din ele nu au fost aplicate și, voind a-și da seama de această procedere a Comisiunii, după un studiu minuțios, a dobândit încredințarea că Comisiunea actuală a adoptat în lucrarea sa o sistemă bine caracterizată, dela care nu s'ar putea abate fără de a sacrifica armonia părților ce o compun.

Acea sistemă, pe care d-sa se grăbește a declara că nu o admite ca cea mai nimerită, tinde într'un mod evident a prezenta în lucrarea dicționarului român, nu atât limba astfel precum ea se află azi scrisă și vorbită de către națiunea română, ci astfel precum se pare d-lor membri ai Comisiunii că ea ar trebui să devină, păstrând unele elemente actuale și admițând multe alte nouă, atât ca cuvinte cât și ca forme.

Aceasta este o sistemă pe care poate cineva să o primească sau să o lepede; dar a veni să o amendeze prin deciziuni parțiale date în pripa discuțiunii, astfel în cât să nu fie nici odată lucru sigur că o modifi cațiune introdusă într'un loc, va fi aplicată și la alt caz analog, a voi ca, printr'un repede examen, să se aleagă bunul și răul din acel tot, combinat cu o mare putere de erudițiune și chiar une ori (trebuie să o mărturisim) cu oarecare avânturi de imaginațiune, se pare d-lui Odobescu a fi o lucrare inutilă, care nu poate da nici un rezultat practic. Printr'insa numai se strică, se desfigurează sistema concepută de autorii ei, și nu se poate de fel realiza o lucrare serioasă, făcută după o sistemă nici contrarie, nici măcar apropiată de a d-nealor. Totul se va reduce la ce fără formă și fără caracter.

Din acestea conchide că d-nii Laurian și Maxim au fost consecuenți, păstrând, în retipărirea de estimp, lucrarea d-nealor mai cu totul conformă cu cea de an (pe care membrii Societăței o amendase p'alocurea), și adaugă că d-lui este încredințat cum că acești onorabili autori ai proiectului de dicționar vor renunța cu totul la lucrare, îndată ce Societatea le va impune de a lucra altfel decât conform opiniunilor filo-

logice ce și le-au dobândit prin studii și cugetare. Este dar lucru van a cercă să-i obligăm pe d-nealor a-și modifica opera în care vedem limpede și lămurit sistema bine caracterizată ce-i conduce.

D-l Odobescu însă nu se poate împacă cu această sistemă, care i se pare, în foarte multe, divergentă de tendențele ce trebuie să se urmeze în Dicționarul Academic al limbii române. Constată totdeodată că acest dicționar nu se poate elabora decât în urma unor lucrări preparatorii cari neapărat trebuiesc făcute, și fiindcă d-lui crede că sistema adoptată de membrii actuali ai Comisiunii lexicografice nu este cea mai apropiată de aceea care trebuie să domine în opera definitivă, văzând apoi că mai mulți din domnii membri ai Societății au pregătit și d-lor material pentru proiectul de dicționar (și anume d. Hodoș literile I, J, K; d. Bariț literile L și M; d. Urechie, literile N. și O; d. Sion, litera P, în fine d. Roman s'a îndatorat a da la arnă literile F, G, H, iar d. N. Ionescu parte din litera R) văzând tot acest material adunat, d. Odobescu crede că ar fi mult mai nimerit pentru Societate a renunța la uniformitatea proiectului de dicționar ce o prescrie regulamentul, a aboli toate regulile restrictive stabilite în aceasta, și a tipări pe viitor și cu grabire, diferitele lucrări ce s'au adunat și se vor mai aduna, astfel precum le-au produs autorii lor, fără a le mai supune la revizuirea Comisiunii lexicografice, care ar trebui să le dea un caracter uniform; iar, pentru acestea, acea comisiune se va reduce la un simplu corector de tipărire. Cu modul acesta, negreșit că nu avem pretențiunea de a zice că se va produce de o cam dată un dicționar; dar vom dobândi curând un abundant material al limbii, în care, pe lângă marea mulțime de cuvinte românești ce se vor afla acum pentru prima oară adunate în acea lucrare pregătitoare, vom vedea și diferitele sisteme propuse de mai muți bărbați de literă distinși ai României, pentru întocmirea dicționarului academic. Din confruntarea acestor sisteme, publicul român și societatea noastră își vor putea lămuri mai bine ideile;

observațiunile vor putea concurge din toate părțile asupra acestui material variat, și cu mult mai mare înlesnire va putea atunci Societatea Academică să-și stabilească o programă bine precizată, bine specificată, bine amănunțită și bine întemeiată pe exemple culese din materialul multiplu ce-i va stă în față, și din diversele observațiuni care se vor fi adunat. După stabilirea unui asemenea program va putea însărcina pe unul sau pe mai mulți literați a elabora un dicționar practic, care se va lucra foarte ușor după sistema ce-și va fi fixat într'un comun acord Societatea Academică.

Pentru aceste cuvinte d-l Odobescu propune a se desființa regulamentul votat la 1869; a se invita d-nii Laurian și Maxim ca să urmeze în deplină libertate lucrarea d-lor lexicografică în mărginirea literilor B, C, D și E; a se tipări astfel cum s'au depus părțile din dicționar aduse și acelea care se vor mai aduce de către ceilalți colaboratori, fără de nici o schimbare, a se împărți cât mai curând pe la alți colaboratori, literile ce nu se află încă în lucrare, pentru ca să se termine și acelea cât de iute, și în fine, a se trage acest *magazin lexicografic*, nu în număr de 4000 exemplare, ci într'un număr cât de redus, fie chiar și 400 numai, pentru ca el mai mult să serve ca temă de observațiuni la oamenii literați decât ca o carte practică și populară, și pentru ca să fie mai curând simțită obligațiunea de a procede la lucrarea definitivă a dicționarului academic, pe care d-lui socotește că societatea l'ar putea da publicului chiar după un termen de cinci sau șase ani.

D-l Odobescu urmează arătând că lipsa de uniformitate în proiect nu i se pare a fi un inconvenient, ci din contră, proiectul fiind destinat numai a servi ca material la lucrarea definitivă, d-lui crede că, din mai multe proiecte felurite s'ar putea trage mai cu înlesnire o lucrare întrunind mai multe perfecțiuni; fiind că însă i se pare că n'ar fi tocmai economic nici în privința banilor, nici în a timpului a se da sub tipar cu fondurile societății, mai multe proiecte complete de dicționar, și fiind că, afară de acestea, tot omul poate, în una sau câteva litere din alfabet, să-și arate pe deplin ideia ce

și-a format pentru întocmirea unui dicționar, d-lui susține că și timpul și speșele ar fi cruțate, publicându-se îndată de Societatea Academică acele trunchiuri de material, având fiecare trunchiu autorul său. Este încredințat d-lui că între ele se vor învedera sisteme diverse și poate chiar cu totul divergente, căci nu-i vine a crede că toți literații români cari fac parte din Societatea Academică, să fie de un radicalism așa de transcendental, precum sunt autorii celor 15 coale tipărite, care, în litera A, asupra unui total de 2168 cuvinte, au admis numai 460 din cuvintele uzitate de tot poporul român (57 cuvinte sunt numai repetițiuni), pe lângă 1671 neologisme, din care o bună parte n'au fost încă nici scrise, nici pronunțate până acum de români; iar alte 28 cuvinte, din care unele de origină curat latină, le-au lepădat la *Glosariu*, ca nedemne de a figura mai mult în limba cultă a românilor. D-l Odobescu speră mai multă indulgență pentru limba actuală dela alți colaboratori și, în orice caz, ne-putând pune la îndoială nici cunoștința de limbă, nici erudițiunea, nici chiar perspicacitatea filologică a acestora, nu poate crede că va găsi la toți același cutezător avânt către o limbă română a viitorului.

D-l Maxim... zice că, de am adopta propunerea d-lui Odobescu, am face din proiectul de față o operă impestrițată care ne ar expune la deriziunea publicului cunoscător al deciziunilor luate de Societate în trecut; de aceea o respinge.

D-l Odobescu replică cum că, prin admiterea propunerii sale, nu crede a expune pe Societate la nici un ridicol, căci nu vede cum ar fi cu totul a se dezice, urmând de acum înainte sistema pe care Societatea Academică o adoptase chiar dela fundarea ei. În adevăr, la 1867, Societatea Academică, căreia lucrarea unui dicționar român îi este impusă atât prin legatul Zappa cât și prin instituirea ei, a cugetat la mijlocul cel mai nimerit spre a face o asemenea lucrare. Indată a venit la ideia pe care d-l Odobescu o crede încă și azi cea mai nimerită, de a adună mai întâiu materiale multiple pentru un dicționar, și din acel material a elabora apoi opera de-

finitivă. Publicațiunii de premie s'au făcut de atunci pentru adunare de materiale; însă a trecut un an, au trecut doi, și materialele dorite n'au sosit. Atunci societatea s'a îngrijat și a decis a face dânsa ceea ce nu făcuse publicul literat. Temându-se însă că toți membrii ei împreună nu vor fi mai zeloși la adunarea materialelor decât literații străini societății, ea a decis să lase această lucrare asupra unui număr de trei, apoi de două persoane, care arătau mai multă bunăvoință și îndemânări mai speciale pentru așa ingrată laboare.

Astfel s'a constituit Comisiunea lexicografică, și s'a făcut, regulamentul care prevede mai ales întocmirea și retribuirea acelei comisiuni. Membrii ei, adică d-nii Laurian și Maxim s'au pus îndată pe lucru, și în sesiunea anului trecut v'au adus cinci coale tipărite din proiect. Procesele verbale ale acelei sesiuni stau față spre a dovedi cu câtă mirare și recunoștință s'a primit de către Societate această primă tentativă. Societatea s'a simțit fericită văzând că în fine a apucat să pășească pe calea ce-i eră impusă. Efectul acestei prime încercări a fost atât de puternic, încât de îndată, a tras în emulațiune pe alți membri ai Societății la lucru, și estimp ne vedem în fața unui număr destul de însemnat de litere din alfabet, sau pe deplin lucrate, sau aproape terminate de către mai mulți colaboratori. Ce sunt oare acele manuscrite diverse care ne-au venit și ne sunt promise, dacă nu un material de dicționar, precum s'a cerut în proiectul primitiv, și chiar putem zice, în condițiuni cu mult mai satisfăcătoare? Să profităm dar de acest material, spre a studia într'insul ideile și procederile lexicografice ale literaților noștri. Aceasta nu o putem face decât tipărind textele lor, cel puțin într'un număr redus de exemplare. Apoi, culegând dintr'insele și de pretutindenii ceia ce ni se va părea mai apropiat cu trebuințele națiunii, vom face dicționarul academic.

Pentru d. Odobescu este un fapt neîndoios că dicționarul perfect nu poate eși de odată din Societatea Academică precum Minerva a eșit din capul lui Joie. Lucrările pregătitoare fiind dar indispensabile, d-lui susține că este mult mai bine

ca ele să fie făcute de către mulți, în deplină libertate, și apoi supuse, în diversitatea lor, la critica publicului. În fine, d-lui invită pe membrii actualei Comisiuni lexicografice să nu facă din aceasta o cestiune de amor propriu și de susceptibilitate; să considere și d-lor că de vreme ce au declarat în prefața d-lor-sale și în desbaterile noastre cum că proiectul tipărit îl consideră ca o operă a d-nealor, luând asupra-le toată răspunderea dinaintea publicului, este drept ca și ceilalți colaboratori ai proiectului de dicționar, să se bucure de aceleași prerogative, adică să-și poată arăta publicului opera d-nealor astfel cum au conceput-o și au executat-o.

Ședința din 9 Septembrie, 1871.

D. Odobescu cere ca, deși orele sunt foarte înăntate și că-i lipsește timpul de a coordona argumentele sale spre a răspunde la cele zise de d. Laurian în precedenta ședință și de d. Papiu Ilarian în cea de azi, să i se acorde cuvântul spre a explică o ultimă oară tendința propunerii sale și foloasele ce d-lui așteaptă dela punerea ei în aplicațiune.

Mai întâi de toate, d-lui nu poate înțelege cum d. Laurian vede în acea propunere o pierdere de timp și o cheltuială superioară celei ce se va face cu dicționarul Comisiunii. Astfel cum d. Odobescu propune a se tipări materialele colaboratorilor, adică nerevizuite de Comisiune și în număr de 500 exemplare, speșele se reduc la 13 galbeni de fiecare coală, drept remunerariul Comisiunii, și cu cinci topuri de hârtie asemeni de fiecare coală, ceea ce face, la numărul probabil de una sută coale, o reduțiune de cel puțin 1300 galbeni din remunerariul comisiunii, și de 500 topuri de hârtie. D. Laurian însă, arătând că speșele ce s'ar face pentru *Magazinul*, (propus de d. Odobescu), tipărit în 500 exemplare, ar obligă pe Societate să vândă această carte pe preț de cinci galbeni exemplarul, spre a-și scoate cheltuielile; iar *Dicționarul*, tras în 4000 exemplare, acopere toate cheltuielile prin vânzarea numai a 2000 cu câte douăzeci de lei noi; ară-

tând acestea s'a întemeiat pe convicțiunea sa că 2000 exemplare cel puțin din Dicționarul Comisiunii vor fi de sigur vândute, și a înaintat că nu crede posibilă vânzarea nici a unei sute din Magazin. Părerea d-lui Odobescu nu este aceeași; d-lui crede că-și face iluziuni d. Laurian întemeindu-se cu atâta siguranță pe vânzarea edițiunii întregi a Dicționarului Comisiunii. În orice caz, o așa mare răspândire a elaboratului Comisiunii se pare d-lui Odobescu a fi un adevărat pericol pentru limba română. D-lui a declarat în mai multe rânduri cât este de contrariu sistemii urmate în acest proiect de dicționar; nu poate și nu voiește să intre acum în desbateri neterminabile asupra acestei sisteme, și de aceea se mărginește a cere ca expunerea ei să rămână limitată în redactarea câtorva litere ale alfabetului. D-lui se înspăimântă la ideia că junele noastre generațiuni luând un asemenea dicționar în mână, vor învăța dintr'însul acea limbă în care rolul predominant este dat numai cuvintelor și formelor ce au găsit grație dinaintea Comisiunii, sau pe care dânsa le-a închipuit. D-lui crede că nu este în dreptul lexicografilor de a modifica până într'acest punct o limbă, de a introduce într'însa un așa îmbelșugat material al lor propriu, și de a lepădă din ea așa multe forme și terminațiuni înrădăcinate în limbă, precum sunt, de exemplu, toate cuvintele, chiar de origine latină, cu terminațiune în *ială*, *iță*, *nic* etc., pe care d-nii Laurian și Maxim le-au aruncat în gunoiul *Glosarului*. O asemenea procedare, d-l Odobescu abea o poate ierta unor particulari cari lucrează numai în numele lor propriu; dar pre cât lucrarea se face supt auspiciile Societății Academice, precât acest proiect de dicționar poate chiar să fie bănuît că este al nostru al tuturor, d-lui crede că este de a noastră datorie a-l reduce în marginele unei simple încercări, a unei expuneri parțiale de idei, cu care Societatea Academică nu are nici o solidaritate. În rezumat d-l Odobescu se teme, sau că edițiunea proiectului de dicționar al Comisiunii va rămânea nevândută, și atunci va fi pagubă bănească pentru Societatea

Academică, sau că lipsa de alte lucrări lexicografice și autoritatea ocultă ce acest proiect va împrumută din origina sa pseudo-academică, îl vor răspândi în publicul român, și mai ales în junimea școalelor, și atunci va fi și o mai mare pagubă pentru societatea română în genere. D-lui declară cu francheță că odată cu viața n'ar voi ca limba dicționarului d-lor Laurian și Maxim să devină limba succesorilor noștri.

D. Laurian a zis încă cum că tipărirea proiectului d-lor este o cruțare de timp. D. Odobescu răspunde că așa ar fi dacă acest proiect s'ar consideră ca Dicționar al Academiei; însă, de oarece nimeni din membrii acestei Societăți nu poate da proiectului acest calificativ, d-lui crede că mai lezne și mai curând s'ar extrage din magazinul lexicografic, acel dicționar dorit, decât din opera Comisiunii, care are tendință cu totul unilaterală, și, după părerea d-sale, cu totul abătută dela ceea-ce trebuie să fie Dicționarul Academiei.

În fine, d. Laurian a zis că va fi greu a combina din felurile lucrări ale Magazinului, o normă pentru Dicționarul definitiv. D. Odobescu crede din contră și, luând act de declarațiunea ce au făcut adesea membrii comisiunii cum că d-lor se vor folosi de lucrările colaboratorilor, astfel încât să nu li se piardă caracterul și individualitatea, d-lui crede că acea facultate de unificare, acel dar eclectic le vor posede și mai mult decât d-lor, bărbați mai puțin exclusiviști în opiniunile lor filologice.

Între cele zise de d. Papiu Ilarian, d. Odobescu n'are să combată decât două puncturi de importanță secundară.

D. Papiu acuză pe d. Odobescu de a cere Societății să facă abateri dela regulamentele sale. Nu rămâne îndoeli că fieșcine are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, când aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau vătămătoare pentru institutul său pentru societatea ce și-a impus-o.

Acesta este cazul de față, căci, în definitiv, acel regulament al Dicționarului, pe care d. Papiu îl tot invoacă, este un ce foarte elastic și lesne de interpretat în toate sensurile. D. Papiu pretinde că membrii Comisiunii nu s'au ținut de

dânsul; aceștia zic din contră. Poate că și unul și alții au dreptate. Ceeace rămâne evident este că d. Papiu nu este mulțumit de proiectul de dicționar al Comisiunii; însă să bage de seamă d. Papiu că această nemulțumire nu provine atât din abaterile Comisiunii dela regulament și dela deciziunile anterioare ale Societății Academice cât dela sistema generală urmată în proiect. La aceea însă, să fie bine încredințat d. Papiu că membrii Comisiunii nu vor renunța, și prin urmare, în zadar îi tot rechiamă la regulament și la deciziuni, cu speranță că astfel d-nealor îi vor lucra un dicționar pe placul d-sale.

D. Papiu înfine a mai spus că se vor putea face totdeodată și proiect de *Dicționar* și *Magasin lexicografic*, căci ambele stau în deciziunile anterioare ale Societății. Această idee nu împacă cât de puțin pe d. Odobescu, căci d-lui nu admite ca aceste două lucrări să se poată face cu vre-o utilitate, într'unul și acelaș timp. Adunarea de material variată este trebuință a se face mai întâi, pentru ca apoi, printr'o critică scrupuloasă, să se extragă dintr'însa elementele unui bun dicționar. D. Odobescu cere ca lucrările ce sunt până acum executate de membrii comisiunii și de toți colaboratorii să fie considerate ca acel material, să se tipărească îndată fără modificațiuni și, dacă membrii Societății socotesc că ar putea mai lesne să acopere cheltuelile printr'o edițiune mai numeroasă, d-lui se împacă foarte lesne cu ideia de a tipări în oricâte mii de exemplare acest material, a cărui varietate chiar, d-lui crede că va fi mai plăcută și mai foloșitoare publicului decât sistematica și exclusivista uniformitate a proiectului Comisiunii lexicografice.

D. Laurian răspunde d-lui Odobescu... Ne mai luând nimeni cuvântul, președintele pune la vot propunerea d-lui Odobescu, luând act de declarațiunile d-lor Sion și Urechia, cari o susținuseră, dar cari pentru momentul de față erau absenți, și propunerea d-lui Odobescu cade.

Ședința din 14 Septembrie 1871.

D. Odobescu prezintă următoarea propunere: «Secțiunea filologică a Societății Academice române, în lipsa ce se simte deocamdată în literatura română de lucrări lexicografice complete, negăsind nici un mijloc practic și nevăzând nici o posibilitate în timpul de față, de a redacta de îndată și fără de lucrări pregătitoare un *Dicționar al limbii române*, care pe lângă o întregă uniformitate, să satisfacă totdeodată pe deplin și pe majoritatea membrilor Societății Academice sub raportul economiei generale, sub al limbii și al ortografiei, lasă însărcinați cu elaborarea *Proiectului de Dicționar și de Glosariu*, ce se află de acum începute, pe d-nii Laurian și Maxim, membrii actuali ai Comisiunii lexicografice; determinând însă, în modul cel mai precis că, astfel precum lucrarea d-lor este începută și chiar după-ce lucrările parțiale ale conmembrilor colaboratori vor fi trecut sub aceiași sistemă de redactare a d-lor, Societatea Academică nu ia câtuși de puțin asupra sa răspunderea pentru sistema, limba și ortografia urmate de d-lor în această operă pregătitoare, ci o consideră, după art. 17, aliniatul II din regulamentul admis pentru redactarea Dicționarului, numai ca un proiect pentru lucrarea *Dicționarului Academic*, care-l va prezenta Societatea Academică la timp. Această deciziune se va tipări pe una din paginile copertei a fiecărei fășioare din opera actuală comisiunii lexicografice».

D-l Odobescu, dezvoltând propunerea, zice că ea, adoptându-se, ar ușura mult lucrarea dicționarului; ea ar preciza pozițiunea Comisiunii lexicografice față cu Societatea, și a Societății față cu publicul. La cele aduse în propunerea sa, mai adaogă că, după ce este constatat că n'avem dicționar, dar că avem trebuință de un dicționar al Academiei, Academia trebuie să-l facă. Ea însă astăzi nu găsește alt mijloc de a-și procura un proiect de dicționar decât prin o anume Comisiune, pe care o lasă să lucreze sub răspunderea ei proprie; căci

altmintrelea vede imposibilități de a ajunge a avea un dicționar. Această măsură, zice d-l Odobescu, este necesară și indispensabilă prin situațiunea în care ne aflăm. Să lăsăm dar pe Comisiune să lucreze așa precum lucrează, de oarece nu putem face altmintrelea. Societatea poate să fie răspunzătoare pentru speșele ce se fac cu tipărirea acelui proiect de dicționar (speșe însă care ar putea să revină Societății); dar ea nu poate nici într'un chip să fie răspunzătoare pentru ideile coprinse în acel proiect, mai nainte ca, acea lucrare a Comisiunii fiind odată trecută prin revizuirea secțiunii filologice, să se fi transformat în *Dicționarul Academiei Române*.

Propunerea d-lui Odobescu se pune la vot. Abținându-se d-nii Bariț și Papiu dela vot, au rămas opt votanți (d-nii Laurian, Maxim, A. Roman, Caragiani, Hodoș, Sion, Odobescu și Poienaru), patru au votat pentru și patru contra; prin urmare propunerea d-lui Odobescu a căzut.

Din *Analele Societății Academice Române*. Tom. IV, 1871

București, 1871.

Prânzul academic din 15 Septembre 1871

Pe la finele sesiunii generale din 1871 a Societății Academice Române, d-l A. Odobescu, spre a se înfrăți în mod mai cordial cu colegii cari, în anul precedent, îl cheamase prin alegere în mijlocul lor, și spre a încheia totdeodată în chip mai vesel aprigele dezbateri ce, în ședințele trecute, se iscase asupra proiectului de dicționar al comisiunii lexicografice, întruni la d-sa acasă într'un ospăț amical pe membrii Societății Academice. Lista de bucate a acelei mese prietenești eră redactată întocmai după sistema de latinizare totală a limbei românești, ce se urmasse în discutatul proiect; ea deșteptă atunci printre meseni, — și în zilele următoare prin ziarele și în societatea din București, — o ilaritate și o curiozitate destul de mari, pentru ca să luăm libertatea de a retipări acum acea pagină efemeră :

Prandiulu academicu

MIERCURI XV SEPTEMBRE MMDCCIX. v. c.

VINU ARSU DE ANICETU

Sorbitione cu Scriblete.

VINU PERUNCTU DEIN INSULELE-FORTUNATE (*Madera*).

Fame-stimuli varii.

Siluru munitu cu astaci fluviali, în condimentu de sinape.

VINU ALBICANTE PERENNIU ALUTENSE DE ACIDAVA.

Lumbu bubulinu întinctu în cremore, cu bacce e tuberculi leguminoase.

VINU NIGRU DE BURDIGALA (*Sanctu Julianu*).

Coturnici cu pulte venatorica, abstrudi în placenta foliacea.

POTIONE CONGELLATA DE MODU ROMANU.

Melungine rubre cu farcimine de minutale.

Copsa de ariete în verubi torresa.

Acietaru de olere, condita pre usu Athonicu.

VINU CAMPANICU SPUMOSU (*Sillieriu*).

Casiu induratu de Batavia.

Vesice fermentate pre ratione Germanica.

Biscopte lactantie glaciate.

Canistru multipomariu.

Pepone Cantaliense.

VINU APPIANU BASTARNICU (*Tocaiu*).

Conditure melimeraria e prunaria.

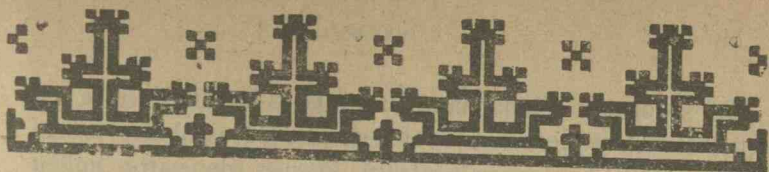
Confapte saccharine.

LICUORE BELLARIA DE BROMELIA.

Publicul de azi și cel din viitor vor citi această glumeață pagină negreșit cu mai multă răbdare și cu mai puțină anevoință și bătaie de cap decât le-ar trebui pentru mistuirea voluminoaselor și greoaiele Dictionare, ale cărora ea este o ușoară și vie parodie.

Nevinovata glumă a academicului care a stat în luptă necurmată în contra neologismilor exagerați, își va păstra prețul precătl se va mai vorbi, în istoria noastră literară, despre acea curioasă încercare de o închipuită lexicologie românească; acea lighioană monstruoasă s'a svârcolit totuși câți-va ani în sânul începândei noastre Societăți Academice. Acum să-i fie țărâna ușoară! ¹⁾

¹⁾ De oarece toată această glumeață literatură nu este altceva decât *latinească de cuine, du latin de cuisine*, cum zic Francezii, limbă anevoi de înțeles celor cu știință de carte și încă mai mult celor necărturari, fie-né iertat a dă aci o traducere în limbă vulgară, mai exactă decât interpretațiunile fantastice ce au apărut prin ziarele românești din 1871. Aceasta o facem spre a scuti pe cititorii noștri de a răsfoi *Proiectul de Dictionariu alu Societatei Academice*, unde e probabil că ei ar putea găsi cei mai mulți din termenii culinari coprinși în această listă de bucate. Deci ea ar cam suna pe româneasca de rând: „*Rachiu anason, Supă cu plăcintioare, Vin dulce de Madera, Mezelicuri felurite, Somn fiert însoțit cu raci și cu sos de muștar, Vin alb vechiu de Drăgășani, Mușchi de vacă cu sos de smântână, garnit cu mazăre boabe și cu cartofi, Vin negru de Bordeaux, Prepelițe gătite cu sos de vânat și năbușite în foi de plăcintă, Punch à la Romaine, Pătlăgele roșii cu tocătura de măruntaie, Coapsă de berbece friptă la frigare, Salată de verdețuri, gătită ca la muntele Atonului, Vin de Champania, Cașcaval uscat de Olanda, Gogoși dospite nemțești, Biscoturi cu înghețată de lapte, Coșuleț cu poame, Pepene Cantalup, Vin dulce de Tokay, Dulcețuri de mere dulci și de prune, Cofeturi cu zahar, Vutcă de ananas*“. La care s'au adaos, în acea zi, multă voie bună și multă veselie! Indată ce se aducea pe masă câte un nou fel de bucate, râdeau toți cu hohote, și numai bietul răposatul Maxim, unul din autorii *Proiectului de Dictionariu*, se miră, în sincera și naiva incredere ce aveă în ciudata sa sistemă de lexicografie română, pentru ce tot rād ceilalți de un «*operatu carele în genulu seu speciale eră redusu chiaru despre cumu convine spiritului esentiale originariu alu limbei romane*». Din toți cei atunci de față, mai mult de jumătate nu mai sunt azi printre cei vii; unii s'au îngropat sărmanii devotați și aprigi muncitori, sub surpăturile încă din temeliiile lor șubrede, ale nenorocitului lor *Proiectu de Dictionariu alu Academiei!*

Tot dicționarul Academic

PROPUNERI FĂCUTE ȘI SUSȚINUTE ÎN SESIUNEA ANULUI 1872

Ședința din 14 August, 1872.

Adunarea procede la revizuirea dicționarului. D-l Odobescu cere a se enunța dacă desbaterea are să fie generală sau dacă se va trece numai decât la punte, căci la acestea ar avea să facă oarecare observațiuni și anume:

În Analele Societății tipărite cam târziu, d-sa află cu părere de rău că în raportul Comisiunii asupra traducțiunilor din Iuliu Cesar, (*Comentariile de Bello Gallico*) s'a schimbat nu numai ortografia cuvintelor, ci că d-l secretar general și-a luat rolul de profesor de gramatică, corectând cuvinte, expresiuni, ș. c. l., și înlocuindu-le. Mai adaugă că, asupra aceluia elaborat, d-l Odobescu, în calitate de raportor al Comisiunii, a făcut și oarecare note, dar cu mirare a observat și aici că ideile, care le vede puse în acele note, nu sunt ale Comisiunii. Eu, zice d-l Odobescu, nu sunt amic al *dicționarului* (comisiunii lexicografice) și i fac neîncetat opozițiune; prin urmare nu pot admite ca cuvinte întregi să mi se corecteze de membrii acelei Comisiuni. Cer ca să se pună margini la asemenea corecțiuni și ca să se lase nealterate stilul fiecărui membru al Societății; cer în fine ca observațiunile mele să se treacă în procesul verbal.

Intrând apoi în desbaterea proiectului de *dicționar*, au vorbit succesiv d. N. Ionescu și G. Bariț.

D-l Odobescu, răspunzând mai întâi d-lui Bariț, zice că este acum fără de nici un folos practic de a tot face procesul Societății Academice pentrucă, în curs de patru ani, a permis și chiar a îndreptățit continuarea *Proiectului de Dicționar*, astfel cum l-au început și cum l-au executat membrii Comisiunii lexicografice adică d-nii Laurian și Maxim. Așa a voit majoritatea pe care d-l Odobescu, are conștiința a o fi combătut, după toate puterile sale, și astfel s'a urmat până acum. Ceeace s'a făcut, rămâne dar de sine-și făcut; dar aceasta negreșit nu însemnează că ceeace s'a făcut este bine făcut, nici mai ales că nu se poate de acum înainte să se facă mai bine. De aceia, d-l Odobescu, intrunindu-se întrun toate cu părerile rostite de d-l N. Ionescu, propune ca Societatea să procedă fără întârziere la revizuirea *Proiectului de Dicționar*, cu scop de a pregăti edițiunea care se va putea cu drept numi *Dicționarul Academiei Române*. Pentru aceasta d-lui socotește că Societatea trebuie mai întâi de toate să statueze bazele după cari se va face acea revizuire, și aceste baze d-lui le găsește în spusesele d-lui N. Ionescu, pe care le rezumă subt următoarele opt rubrice:

1. Ca pe viitor lucrarea să nu mai fie împărțită în *Dicționar* și *Glosar*, ci toate cuvintele limbei române să figureze la locul lor alfabetic, fără osebite de origină și de proveniență.

2. Ca din articolii lexicografici în care se explică cuvintele limbei, să lipsească pe viitor discuțiunile și polemicele asupra etimologiei, origini și înțelesului zicerilor. Înțelesul se se deă în cuvinte puține, dar bine cumpănite și coprinzătoare. Etimologia să se arate numai când este neîndoioasă sau cel puțin foarte probabilă.

3. Neologismii neuzitați, adică cuvintele pe care nici un scriitor până azi (afară de autorii *Proiectului de Dicționar*), nu le-a întrebunțat să se scoată din rândul vorbelor limbei române, rămânând astfel ca adevăratul *Dicționar Academic* să coprindă numai materialul limbei noastre existente și nu elemente ale unei sisteme de limbă închipuită.

4. Cuvintele din *Dicționar* să fie întemeiate, nu pe fraze banale și adeseori puțin alese, ci, precât se va putea, pe citațiuni din autorii români vechi și moderni, și pe locuțiuni populare, dintre care să se înlătoreze cele triviale și obscene.

5. Accepțiunile cuvintelor să fie bine specificate, mai lămurit explicate prin definițiuni precise și, în varietatea lor, să nu se uite unele din cele mai uzuale, iar cele cu totul neuzitate să se lepede.

6. Definițiunile termenilor de știință să fie toate rectificate după starea actuală a cunoștințelor omenești.

7. Forma cuvintelor să fie aceea pe care a consacrat-o uzul și natura limbei, astfel încât să nu se producă între scriere și graiu, anomalii reraționate; bună oară, de vreme ce Românii toți pronunță *mine, tine, bine, puțin, rugăciune*, să nu se scrie *mene, tene, bene, pucinu, rogatione*.

8. Ortografia va trebui asemenea redusă la regule mai practice, spre a înlesni și nu a complica fără folos cunoștința limbei române.

Luându-se de bază aceste opt puncturi, pe care d. Ionescu le-a semnalat, Societatea prin revizuirea *proiectului* actual, poate face chiar în puțin timp prima edițiune a *Dicționarului* definitiv al Societății Academice Române.

Să procedă dar la revizuire, apucând lucrarea chiar dela începutul *proiectului*, fără de a ține în seamă observațiunile care s'au făcut la 1870, asupra câtorva pagine din litera A. Pe atunci membrii Societății nu puteau avea experiența dobândită azi prin citirea și studiarea a celei mai mari părți din proiectul d-lor Laurian și Maxim. D. Odobescu adaugă terminând că, deși s'a adoptat ideia de a se începe aceste reviziuni în ședințele sesiunii actuale, d-lui însă tot crede că aceste ședințe se vor petrece numai în discuțiuni preliminare, care negreșit pot să fie folositoare; dar și mai important este de a se îndeplini a doua parte a concludului Societății, adică de a se numi *Comisiunea permanentă* de revizuire, care va avea să lucreze în cursul anului și să aducă la sesiunea din 1874, precât se va putea mai mult material pre-

gătit din edițiunea definitivă a *Dicționarului Academic*. Pentru o asemenea lucrare comisiunea va trebui să aibă pururea în vedere că opera ei trebuie să fie, nu expunerea și dezvoltarea unei sisteme particulare de limbistică română, ci o oglindă veridică a limbei românești din trecut și de astăzi, din care apoi numai scriitorii și nu gramaticii, sunt singuri autorizați ași croi dreptarul pentru inovațiunile de introdus în limbă ¹⁾.

Ședința din 23 August, 1872.

D-l Odobescu prezintă următoarea propunere: «Spre a se aplică mai cu rigoare dispozițiunile regulamentului din 16 August 1869, pentru lucrarea și publicarea dicționarului limbei române, și spre a se complectă lacunele acestui regulament, propun cele următoare:

1. Comisiunea lexicografică va lua măsuri pentru ca, în orice caz, proiectul de Dicționar, împreună cu Glosariul ce se redactează, să nu devină mai voluminoase decât copriinderea a *unei sute douăzeci* de coale maximum, în total. Pentru aceia, în anul curgător 1872—1873, Comisiunea va tipări, în cele 40 coale votate în budgetul de cheltueli al Societății, finea literei C și literile dela D până la L inclusiv. Volumul I care va fi circa de 60 coale, se va opri în litera I; iar al II-lea care va avea aceiaș întindere, se va începe cu acea literă.

2. Ca să ajungă la scopul de a nu trece toată lucrarea peste 120 coale de tipar, Comisiunea lexicografică este invitată a reduce articolii redactați asupra cuvintelor, la definițiuni concise, fără prolixitate; a înlătură considerațiunile ipotetice asupra etimologiei cuvintelor și analogiei de sunete și înțelesuri ale lor; a nu prodiga frazele date drept exemple și mai ales a căută ca acestea să fie scurte, mai puțin ba-

¹⁾ Punturile de mai sus au fost desbătute în ședințele din 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24 August, 1872.

nale, fără trivialități, și chiar, precât se va putea, culese din scriitorii cei buni ai Românilor vechi și noi.

3. Tot asemenea, Comisiunea lexicografică va purta atențiunea sa asupra termenilor de știință, mai ales în istoria naturală, și a face ca denumirile românești să corespundă exact cu cele latine. Întru aceasta, ea să consulte pe bărbații speciali ce fac parte din Societate. Tot deodată se vor înlătura și din proiectul de dicționar și din glosar, expresiunile obscene, înscriindu-se termenii tehnici echivalenți de care se servă știința sau chiar dacă cuvinte obscene s'ar strecură în proiectul de dicționar și în glosar, să se reducă articolii privitori la dânsele, astfel încât să dea o foarte scurtă arătare de înțelesul cuvântului, cu notă expresă despre necuviința întrebuițării lui. Se vor înlătura cu totul exemplele date prin locuțiuni triviale și obscene.

4. Comisiunea lexicografică este invitată a nu depune o rigoare prea exagerată în alegerea cuvintelor uzuale românești, mai ales cele de origine latină, care se leapădă din proiectul de Dicționar, și se trec în Glosar, și a nu se arăta cu așa multă prodigalitate în crearea de neologisme mai ales de cele care nu sunt necesitate de tehnologia științifică.

5. Observând ortografia primită de Societate, Comisiunea lexicografică este invitată a nu trece cu rigurositatea etimologiilor peste marginile impuse de buna pronunțare a limbei române, cum spre exemplu, să nu serie cu *t*, ci cu *c* cuvântul *mancaciosu*, care românește nu se pronunță *mâncățios*; să nu întrebuițeze terminațiunea *oze*, care este reprobă de marea majoritate a membrilor Societății, în loc de *une*, uzitată în toată România.

6. Comisiunea lexicografică să se completeze prin alegerea unui al treilea membru, conform regulamentului.

7. Nici într'un caz, autorul unui articol din proiectul de Dicționar și din Glosar, carele s'ar află și membru al Comisiunii lexicografice, să nu poată fi și examinador al acelui articol, care să se cerceteze numai de ceilalți doi membri, reducându-se și remunerațiunea examinadorilor în proporți-

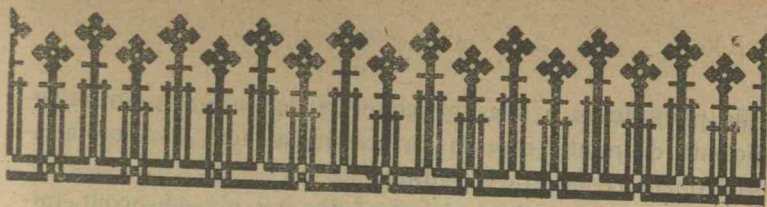
une cu lucrările lor, astfel ca cei remunerați ca compunători să nu mai primească remunerațiune ca examinatori pentru aceiaș lucrare.

8. Comisiunea lexicografică va fi invitată a lua toate măsurile necesarii pentru ca, în termen de doui ani, adică până la sesiunea anului 1874, să fie atât proiectul de Dicționar cât și Glosarul tipărite în toată întregimea lor» ¹⁾.

București, 1872.

Din *Analele Societății Academice Române*, Tom. V, 1872.

¹⁾ La această propunere s'au asociat și d-nii Bariț, Hodoș, Sion, P. S. Aurelian și dr. Fătu. Ea s'a desbătut în ședințele din 24, 25, 26, 27 și 28 August 1872.

Reviziunea dicționarului Academiei

RAPORT PREZENTAT ÎN NUMELE COMISIUNII DE REVIZIUNE, ÎN SESIUNEA ANULUI 1877 ¹⁾.

Sunt acum trei ani, de când ne-ați făcut onoarea a ne alege, spre a formă împreună o comisiune cu scop de a procede la reviziunea Proiectului de Dicționar și de Glosar, ce se execută de către comisiunea lexicografică.

Decât orice mai lesne ne-ar fi fost să declarăm de îndată, cum că ne-am încumătat atunci a luă asupra-ne o sarcină mai presus de puterile noastre, dar fiind toți convinși că omul, când simte și știe ceea ce este bine, trebuie să-și depună toate putințele ca să ajungă a-l realiza, noi înfruntând chiar imputarea de a nu fi îndestul de modești, cutezăm a vă spune că, spre a face până acum ceea ce așteaptă dela noi, nu atât puterile cât putințele ne-au lipsit.

Ca să fim și mai lămuriți într'această legitimă scuză, permiteți-ne a vă arată mai innainte de toate, de ce natură au fost acele lipsuri, acele neputințe. Unele le putem califica de sociale și fizice, pe celelalte de literare, bibliografice și chiar lexicografice.

Noi, membri ai Comisiunii de reviziune, sau prin îndatoriri impuse de afacerile publice ale țării, sau prin greutateți provenite din interese particulare și din sănătate, nu am putut

¹⁾ Acea Comisiune eră compusă din d-nii G. Bariț, V. A. Urechie, N. Ionescu, D. A. Sturdza și A. I. Odobescu.

află până acum o înlesnire continuă de timp și o liniște suficientă de minte, care să ne permită a lucra cu spor la însăși opera ce ne eră încredințată.

Dar în acest răstimp nici unul din noi n'a nesocotit importanța sarcinei ce-i impunea încrederea d-voastre; fiecare, foarte adese în parte, și uneori toți împreună, am cugetat și am discutat asupra naturei de lucrare ce aveam a face, asupra modului cum ea s'ar putea executa mai bine, asupra ceea ce ne lipsește și asupra ceea ce ne prisosește în starea actuală a elementelor lexicografice, de care dispunem.

Nu putea fi fără de importanță, domnilor, pentru a ne da mai mult avânt și mai mult teme în lucrare, terminarea abia acum completă a Proiectului de Dicționar și Glosar, executat de prima d-voastră Comisiune. Pe când până est-timp am fi fost în drept a aștepta sau mai mult, sau mai puțin de la acel op laborios, acum și numai acum, îl putem cunoaște și a-prețui în deplina lui întregime.

Ca să ajungă la finele său au trebuit să treacă zece ani, și aceasta, — cată să o recunoaștem, domnilor, — nu este mult. Alte popoare, ca să'și adune chiar și atât material lexicografic, cât se află în Proiectul ce ne stă de față, au întrebuințat cu mult mai multe zecimi de ani. Noi am accelerat în mod extraordinar lucrarea Comisiunii lexicografice, și cercându-ne une-ori a o controla, a o preface, a o abate din calea ce ea își alesese, trebuie să constatăm că dânsa a stat neîncetat fidelă sistemii sale proprii, și — ca să repețim aci cuvintele, prin care onoratul d-l Laurian a caracterizat această lucrare, — vom recunoaște, că ceia ce a făcut Comisiunea lexicografică e adevărat o sistemă și o sistemă cât se poate mai consecintă; dar că planul s'a modificat, fără însă a eși din marginile sistemii, mai vârtos dupe restricțiunile Societății, și că multe s'au modificat dupe experiența câștigată de Comisiunea lexicografică¹⁾.

Până a nu se începe elaborarea acestui prim Proiect, prin

¹⁾ Vezi *Analele Societății Academice*, tom. VII, p. 68.

o anume comisiune lexicografică, — care prin forța lucrurilor a fost redusă neîncetat numai la ambii părtași ai aceleiaș sisteme limbistice, — Societatea Academică și-a făcut iluziune cum că dânsa va putea în fie-care sesiune anuală să revadă și să corecteze lucrarea de peste an a Comisiunii emanate din sânu-i. Aceasta a fost tendința prescripțiilor din art. 17 al Regulamentului pentru elaborarea Proiectului de Dicționar.

Intr'adevăr s'au și făcut la diferite epoce, — și anume în sesiunile anilor 1870, 1871 și 1874, — cercări de a se aplica *ad literam*, prescripțiunile acelu articol. N'au trebuit însă multe ore de discuțiune ca să se convingă toți că nu în iuțirile unor debateri publice se lucrează sau chiar se îndreptează cu succes și cu matură chibzuire un dicționar, ci că unor asemenea operațiuni le sunt neapărate și liniștea meditațiunilor și neîntrerupta urmărire a unui metod logic și consecinte.

De aceia, — plăcutu-ne-a, sau nu ne-a plăcut, — noi toți am lăsat și am grăbit pe a noastră comisiune lexicografică se aducă până la capăt lucrarea.

Din acele câteva vii debateri, Societatea noastră a învățat cel puțin un lucru: că adică, reviziunea proiectului nu se poate face prin discuțiuni; în timpul sesiunilor, ci că dreptul de a revedea, de a complectă sau chiar și de a modifica cu totul proiectul, trebuiă conferit unei comisiuni speciale, care să se ocupe cu aceasta în răstimpul vacanțielor noastre. Atunci dar, în ședința din 27 August 1874, ați instituit Comisiunea care vi se prezintă astăzi cu reflexiunile ei asupra lipsurilor ce au oprit-o de a executa lucrarea dorită și tot deo-dată neînălăturată a Societății noastre.

Când ne-ați făcut onoarea, domnilor, de a ne denumi în această comisiune, abia dacă putem spune că ne-ați indicat calea pe care aveam a păși. Tot atunci însă Societatea a votat, ca aplicabile proiectul ce eră încă în lucrare, o serie de câte-va prescripțiuni, pe care noi nu ne putem opri de a le considera ca dreptarul, precum s'a zis atunci, al lucrării de reviziune,

ca niște indicațiuni prețioase pentru viitoarea edițiune a Dicționarului Academic.

Credem necesar, domnilor, a reaminti îndată acele voturi ale d-voastră, care au fost într'astfel exprimate :

1. «Ca pre viitor, lucrarea să nu mai fie împărțită în Dicționar și Glosar, ci toate cuvintele limbei române să figureze la locul lor alfabetic, având în vedere originea și provenința romană a cuvintelor și având tot de-o-dată în vedere și cuvintele străine, acceptate în forme proprii limbei române, și consacrate prin uz, indicând la acestea și autorul sau epoca.

2. «Ca din articolii lexicografici, în cari se explică cuvintele limbei, să lipsească pre viitor discuțiunile și polemicile asupra etimologiei, origini și înțelesului zicerilor. Înțelesul să se dea în cuvinte puține dar bine cumpănite și cuprinzătoare. Etimologia să se arate numai când e nenduoioasă sau cel puțin foarte probabilă.

3. «Cuvintele nouă, care se justifică prin necesitate de a exprima un obiect sau o idee nouă, sau o nuanță nouă de înțeles, și care sunt formate după firea limbei, fie din limba latină, fie din limbile surori, sau și din limba veche românească, acelea numai să se treacă în Dicționar, indicându-se pre cât se poate, epoca întrebuințării lor. Să se treacă asemenea și terminii de arte și științe, adoptați în limbile clasice și în cele moderne.

4. «Cuvintele de dicționar să fie, pe cât se va putea, bazate pe autoritatea scriitorilor români vechi și moderni, precum și pe accepțiuni și locuțiuni populare.

5. «Accepțiunile cuvintelor vor fi bine specificate și separate prin semne diacritice. Aceste semne vor ajuta înșirarea, cu lămurire și în mod metodic, a înțelesurilor diverse ale vorbei.

Definițiunea vorbei, când nu se va putea face prin sinonime, va fi dată prin perifrazele cele mai scurte și mai precise și în termeni cunoscuți, în conformitate cu art. 18 din regulamentul pentru lucrarea dicționarului.

6. «Definițiunile vorbelor tehnice de arte, științe și meserii să fie cu cea mai mare îngrijire rectificată și completată, în cât să corespundă deplin cu starea progreselor actuale a le cunoștințelor omenești».

Au mai fost și alți doi articoli, în mijlocul discuțiunii cărorora, Societatea s'a văzut nevoită a se întrerupe, spre a delega sarcina sa unei Comisiuni de revizuire, deși cei mai mulți din membri se pronunțase în favoarea lor; acești articoli sunau așa :

7. «Forma cuvintelor să fie aceea, pe care a consfințit-uzul (consuetudinea) și natura (logica firească) limbei, așa în cât să nu se producă între scriere și graiu dificultăți practice fără nici o necesitate științifică.

8. «Ortografia să se mai simplifice, ameliorându-se modul provizor de scriere, așa încât să se înlesnească cunoștința practică a scrierei limbei, fără a se uita principiul etimologic. Alături cu fiecare cuvânt din dicționar să se pună și pronunțarea, figurată după sistema scrierei cu semne (' ' ~ ^ și cedilele)»¹⁾.

Membrii comisiunii de revizuire au crezut de a lor datorie, ca să cugete la mijloacele de a realiza toate aceste deziderate în edițiunea revăzută a proiectului.

Totdeodată însă ea trebuiă să examine în sine Proiectul de Dicționar și cel de Glosar, că să vază până la ce punct ele, în tot coprintul lor, sunt conforme sau abătute dela ideile majorității, exprimate prin voturile de mai sus.

Această operațiune făcută asupra complexului, numai acum întregit al lucrării comisiunii lexicografice, ne-a adus pe fiecare în parte la aceleași idei asupra modificărilor ce reclamă proiectele, spre a deveni operate însușind pe deplin aprobațiunea Societății noastre.

În sistema care a predominat la redactarea proiectului, am putut toți constată că sunt, pe de-o parte adause, consistând din neologismi curat sistematici, — «pagine întregi numai de

¹⁾ Vezi *Anal. Societ. Academ.* tom. VII p. 58.

neologismi nejustificați» 1), iar pe de alta, eliminări intenționate de cuvinte și de forme existente în limba română.

Dintr'aceia rezultă pentru noi că lucrarea de reviziune trebuie să aibă o îndoită tendință :

Pe de o parte, a alungă orice inovațiune, nu îndestul de bine legitimată,

Pe de alta, de a înzestră viitorul dicționar cu tot legitimul avut al limbei noastre, pe care cu nedrept 'l-a desprețuit proiectul actual.

Mărturisim că prima îndatorire ni s'a părut a fi cu neasemuire mai ușoară decât a doua ; și într'adevăr, mai lesne este în totdeauna a risipi, — dacă cumva aci risipă ar fi, — decât de a agonisi.

Am fi putut dar să ne mărginim întru a combate și a exclude tot ce ni s'ar fi părut, în proiectul Comisiunii lexicografice, prea tare exagerat ca sistemă de prefacere radicală a limbei românești și astfel n'am fi făcut alta decât a continua numai cercetările de discuțiune ce s'au petrecut în sânul Societății în anii 1870, 1871 și 1874.

Dar de am fi făcut într'astfel, mai din nainte noi am fi simțit bine că nu îndeplineam decât o minimă parte din ceia ce erați în drept a cere dela noi.

Noi făceam atunci numai ceia ce, — cu bine, cu rău, — s'ar fi putut face și de toți, chiar în întrunirile noastre anuale.

Ar fi lipsit din lucrarea de reviziune acea porțiune esențială a unui bun dicționar, pentru a cărei reîntregire în contextura proiectului actual, Societatea academică socotise de cuvîntă a încredințată provizor comisiunii noastre speciale toate drepturile sale de reviziune.

Și într'adevăr, considerând în complexul lor, toate ideile ce se învederează în prescripțiunile Societății, mai sus enunțate, noi am recunoscut în ele faptul : că majoritatea noastră înțelege, ca și noi, că un dicționar al limbei române, trebuie

1) Vezi *Anal. Societ. Acad.* tom. VII. Ședința dela 28 August (9 Septembrie) 1874.

să întrunească toate însușirile, pe care marele lexicograf francez, d. Littré, le rezumă în următoarele cuvinte ce ne permitem a le traduce :

«Orice limbă viețuitoare... prezintă trei termeni : un *us contimporan*, care este propriu fiecărui period succesiv ; un *archaism*, care a fost și el odinioară un *us contimporan* și care conține (mai adesea) explicațiunea și cheia lucrurilor subsecvente ; și în fine un *neologism*, care, rău îndreptat, strică, iar bine îndreptat, dezvoltă limba, și care și dânsul va deveni într'o zi *archaism*, consultat ca istorie și ca faze ale limbajului».

Dintr'acestea se constată, pare-ni-se, că punctul prim și de căpetenie al unui dicționar este uzul contimporan.

Nu corespunde, mai întâiu de toate, cu cerințele celui ce-l consultă, dicționarul acela, care nu conține cuvintele, pe cari omul este expus a le auzi din gura tuturor în orice moment al vieții sale.

«Dar orice limbă își are și trecutul său, a cărei cunoștință conduce de sine mîntea spre viitorul ei. Unele persoane,—adauge tot d. Littré,—sunt predispușe a crede că un dicționar, întru care istoria intervine, este o operă destinată mai cu seamă erudițiunii. Nu e de loc într'astfel... Un dicționar istoric este făclia uzului și nu trece prin erudițiune decât spre a veni în ajutorul limbei actuale».

Astfel a treia porțiune constitutivă a unui dicționar bine întocmit, aceea de care a abuzat așa de tare Comisiunea noastră lexicografică, adică neologizmi, trebuie să fie, — de am putea zice așa, — ca un fel de deducțiune a părții sale istorice.

«A impune unei limbi reguli trase după rațiunea generală și abstractă, — astfel precum fiecare epocă concepe acea rațiune, — această sistemă conduce foarte lesne la arbitrarium. Un dicționar istoric stârpește de îndată acea predispozițiune abuzivă». Aci în folosul nostru am citat iarăși din Littré.

Privind din acest întreit punct de vedere (uz contimporan, *archaism* și *neologism*) elaboratul Comisiunii noastre lexico-

grafice, au venit de sine în aprețuirea noastră toate lipsurile ce el conține. Ele băteau prea tare la ochi ca să nu le fi putut îndată constată.

Dar această constatare ne-a dat tot de odată și măsura neputințelor literare, bibliografice și chiar lexicografice, despre care am atins la începutul acestui raport.

Și iată, domnilor, ce am aflat atunci, că ne lipsește, spre a completa cu tot ce'i este neapărat trebuincios proiectului de dicționar.

1. Dezvoltarea istorică a cuvintelor, care vor să fie examinate în diferitele și principalele lor faze succesive ;

2. Intemeierea cuvintelor de uz contimporan, pe citațiuni alese de cei mai buni scriitori din timpurile noastre ;

3. Complectarea materialului lexicografic cu multe elemente uitate ale limbajului poporan și ale idiotizmiilor locali ;

4. Inavuțirea lui cu materialul, — așa de interesant și adesea instructiv — al termenilor tehnici, întrebuințați în măiestriile tradiționale ale poporului român din orice provincie ;

5. Și în fine o nomenclatură mai completă și mai exactă a termenilor de știință, care, după cum observă foarte judicios d-l Littré, «diferă în mod esențial de aceia ai măiestriilor. În adevăr, pe când limba măiestriilor e totdeauna populară, adesea arhaică și eșită din băierile idiomei, limba științifică, din contră e mai totdeauna elenă, artificială și sistematică ; într'nsa etimologia se înfățișază de sine. Ceeace este greu este de a da pe scurt explicațiuni lămurite despre obiecte adesea foarte complicate».

Acestor considerațiuni generale ne socotim datori să adăugăm încă una, de o natură cu totul locală.

Diferență pentru diferență, ori cât de geloși am fi de reîntregirea limbei noastre cu termeni pentru orice idee, derivați numai din origină latină, precât însă biserica noastră ortodoxă va mai păstră archaismii săi străini, cari negreșit se vor scurge și ei treptat cu acea solemnă prudență ce caracteriză mișcărilor bisericeii, — până când cuvintele învechite se vor rosti dinaintea altarului nostru, nu ne este permis nici

de a le exclude din dicționarul limbei române, nici de a le întina cu nereverențioasele epitete de termeni ridicoli și barbarizmi oribili. Ar fi din parte-ne a condamna pe orice român cult ca să rădă și să fugă cu oroare de biserica noastră națională.

După ce și-a dat bine seamă Comisiunea de revizuire de toate aceste lipsuri de fond ale proiectului existent, ea s'a oprit și asupra unor defecte de formă, sau ca să zicem mai bine, de expunere. Eră dânsa în drept a face aceasta, căci aveă în vedere voturile Societății, care îi desemnau acele imperfecțiuni. Dar spre a le îndreptă, puțin îi rămânea de cugetat și de inventat dela sine.

Planul magistral adoptat de d-l Littré în gigantica și perfectă sa lucrare lexicografică asupra limbii franceze, — plan, carele în mare parte a fost adoptat și urmat de iluștrii frați Grimm în mărețul lor dicționar al limbii germane, — acel plan abia mai are trebuință de mici modificări apropiate limbei românești, spre a da celor ce-l vor aplică, o perfectă și logică expunere a întregului material lexicografic al graiului nostru.

Astfel, spre a enumera pe deplin și în ordinea cea mai sistematică, diferitele elemente constitutive ale fiecărui articol din dicționarul limbei, noi ne vom mărgini a le consemna aci d'a rândul :

Cuvântul în sine (fie de uz contimporan, arhaic sau neologizm) ;

Pronunțiațiunea lui, cu modificările provinciale.

Formele lui gramaticale, cu neregularitățile când există :

Accepțiunile sau *înțelesurile* lui diferite, clasificate după un mod logic și însoțite cu :

Citațiuni din principalii autori contimporani și din cele mai recomandabile și mai caracteristice locuțiuni populare și proverbe.

Sinonimele lui, cu nuanțele distinctive ;

Istoricul său, adică prezentarea lui sub diferitele sale faze succesive, bazate pe citațiuni din autorii vechi ;

în fine: *Etimologia* lui, când ea nu este supusă la prea mari îndoieli.

Prin semne diacritice, și chiar prin scurte explicațiuni, se va arăta *Valoarea* ori *Characterul* cuvântului, sub raportul uzului său actual.

Ca să poată însă cineva să îndeplinească cu conștiință și cu rigoare tot cuprinsul acestor numeroase rubrici ale planului, la care noi înșine ne-am oprit, s'ar cuveni să aibă la îndemână un material, care a lipsit negreșit Comisiunii lexicografice,—fără ca dânsa, consecință sistemii sale exclusive, să simtă vre-o pedică din această lipsă,—dar dinnaintea absenței căruia noi, spre a vă satisface pe d-voastră și a ne satisface pre noi înșine, precum și spre a corespunde la adevăratele trebuințe ale națiunii, am stat locului, căutând mijloace practice de a realiza ceiace trebuia făcut.

De sigur puteam, după cum și proiectasem la început, să cercăm sub formă de specimen, a vă prezenta câteva foi de dicționar, lucrute după planul mai sus schițat. Dar iară noi ne am încredințat, că în lipsa materialului, ce ne eră indispensabil, n'am fi putut ajunge decât la o încercare informă cu mult mai pre jos de legitimele d-voastră așteptări și poate încă și mai pre jos de dorințele noastre.

Dintr'acestea veți înțelege, domnilor, de ce ne am sfiit a vă pune în față acele schițe incomplete, cu care mai mulți din noi s'au ocupat.

În loc de acestea venim din contră cu mâinile goale, dar cu un plan bine statorit în mințile noastre, ca să vă declarăm că stăruim încă în deciziunea de a cercă, de a pune bazele, de a începe măcar, un Dicționar mai complet al limbii române, o edițiune revăzută, expurgată și completată a Proiectului actual.

Dar, — spre a'l pune în concurență cu o lucrare așa de completă, — am socotit de cuviință să venim tot acum a vă cere și autorizarea și timpul de a adună, în modurile ce ni se par cele mai practice, materialurile felurite de care încă simțim mare nevoie.

Vom expune succesiv, și natura acelor materialuri, și procedurile ce le credem mai nimerite și tuturor mai folositoare, spre a ajunge la scopul dorit.

Intru această enunțare, n'avem decât a urmă rândul diferitelor lipsuri sau neputințe literarii, bibliografice și lexicografice, pe care le semnalarăm mai adineaori; și iată-le:

1. Intru ceiace privește materialul istoric al limbei, n'avem decât a vă aminti, domnilor, cât este de greu a și-l procura cineva în raritatea, defectuozitatea și confuziunea materială a edițiilor *princeps* de cărți tipărite românește mai nainte de al XVIII-lea secol. Abia unul dintre corifeii științei românești, veneratul părinte Timoteiu Cipariu, a reușit prin stăruințele unei întregi vieți de paciență și de laboare, să pătrundă în arcele străvechii literatului național.

Știți din citirea *analectelor sale literarii*, cu câte neînchipuite anevoințe și-a putut procura eruditul filolog, în mai multe zecimi de ani, elementele studiilor sale de limbistică română. Fiecare din noi nu este un Timoteiu Cipariu și fiecărui nu 'i este dat a străbate prin așa mari dificultăți, ca să pătrundă până la miezul ce trebuie extras din acele cărți, spre a nutri Dicționarul românesc cu sucule istoric al limbei. Dar totuși, fiecare din noi, și poate chiar și alții afară din cercul restrânsei noastre Comisiuni, simte în sine și voința și puțința de a studia cu deamăruntul câte una sau mai multe din acele *antice* ale filologiei naționale și de a înlesni oamenilor de știință accederea la misterele limbei din secolii trecuți, prin republicarea de așa prețioase texturi.

Socotim dar, domnilor, că a retipări în edițiuni critice și înzestrate cu glosare speciale și cu indice și note lexicografice, principalele opere literarii ale secolilor trecuți,—și anume, unele din cărțile românești ale *diaconului Coressi*, din tipăriturile în limba națională, făcute în Ardeal sub George Racotzi, în țara Românească sub Mateiu Basarab și în Moldova sub Vasile Lupu, din scrierile mitropoliților *Varlaam*, *Dosofteiu* și *Antim*, din operele *Urechilor*, *Costinilor*, *Grecenilor* și *Cantemirilor*, precum poate chiar și unele documente din

aceleași epoce, încă inedite, — este a așterne, pentru folosul tuturor literaților români, stratul cel mai temeinic al edificiului istoriei noastre limbistice.

Iată dar, domnilor, una din principalele lucrări pregătitoare, pe care Comisiunea d-voastră de reviziune o reclamă pe seama-i sau mai bine subț a ei direcțiune, de la a d-voastră bună chibzuire.

2 și 3. Pentru citațiunile din scriitorii contimporani și din limbajul popular, pentru care d-voastră ați exprimat dorința să le vedeți figurând ca exemple preferite ale limbei actuale, Comisiunea de reviziune are negreșit a se folosi de numeroasele locuțiuni ce sunt răspândite în Proiectul Comisiunii lexicografice și va îngriji singură a completă prin citațiuni de scriitori moderni, a căror lipsă totală ați constatat-o cu părere de rău acolo.

4. Iar când e vorba de terminii tehnici întrebuințați în măiestriile poporului român, noi credem că este oportun a reveni la deciziunile ce s'au luat în acest sens, în primii ani ai existenței Societății noastre și, spre a le da un caracter mai practic și a le face mai realizabile, cerem de la d-voastră ca să fim autorizați a însărcină cu misiuni retribuite pe unii literați români din părțile locului, cari în diferitele provincii ale românității, s'ar ocupa cu adunarea tuturor cuvintelor atingătoare de cultura pământului și de orice industrie naționale, casnice sau publice.

5. În fine nomenclatura științifică ne o vor putea comunica în condițiunile dorite, atât cărțile speciale publicate în alte țări asupra materiei, cât și mai cu seamă concursul binevoitor al colegilor noștri din secțiunea Științelor naturale.

De altmintrelea suntem convinși că vom afla întru toate ale noastre neajunsuri, sprijin puternic din partea celorlalte două ale noastre Secțiuni și mai cu osebire din partea celei filologice-literarii.

Cu aceste ajutoare, ce precum vedeți, sunt încă de dobândit, cu abundantul material din Proiectul de Dicționar și de Glosar, întărită cu ceea ce acum are și cu ce mai așteaptă, Co-

misiunea de reviziune va putea pași mai temeinic la îndeplinirea sarcinei sale, care, lămurindu-se atunci mai curat, va fi de a grupă printr'o asiduă lucrare, toate acele varii elemente, conform planului pe care ea și l-a adoptat.

Ea vine să vă roage, domnilor, ca să 'i acordați atâta încredere încât să poată lucra în concurență și la pregătirea materialului și la elaborarea operatului în sine.

Deceniul care trecu poate fi considerat ca periodul proiectului. De azi înainte cată să se deschidă acela al reviziunii, al completării, al îndreptării.

Sa sperăm că în timp scurt va fi adunat materialul ce constatarăm că este de lipsă, și vă putem încredința că îndată ce toate elementele necesarii spre a face un complet dicționar al limbei române vor fi întrunite, lucrarea concepută și urmărită după un plan larg dar bine determinat, va merge iute, cu atât mai iute că ea se va folosi de proiectul actual, în multe lui părți solide, îl va înavuși cu tot ce 'i lipsește și-l va frunzări acolo unde el prezentă un desis prea tare umbros de neexplicite inovațiuni.

Comisiunea de reviziune, prezentându-se dinnaintea d-voastră cu cereri provocate de necesități adânc simțite, este inimată de dorința de a proceda cât mai curând la o lucrare efectivă.

Ea speră că nu o veți ține de rău pentru lungul timp, ce pare a-l fi risipit în neputințele felurite pe care le semnalăram până aci. Acest timp n'a fost cu totul pierdut. Binevoii a-l considera ca un stadiu reflectiv, prin care dânsa a trebuit să treacă spre a ajunge la constatarea deplină a tot ceiace are și a tot ceiace 'i mai trebuie încă.

Ce 'i mai trebuie? Ea vi l-a spus și 'l repețește :

Să dăm studioșilor români, — și nouă înșine, socotiți printre ei, — mijloacele practice de a studia formațiunea și dezvoltările succesive ale limbei naționale, prin scoaterea la lumină a adevăratelor *acte civile* ale adolescenței sale ;

Să găsim puțința de a ne înfige adânc în măduva graiului poporan de prin toată românimea și s'o sorbim de acolo spre a-i distilă virtutea în rezervoriul comun al limbei naționale ;

Să adăogăm la aceste două comori ascunse în rărunchii traiului nostru strămoşesc, tot ce pot da mai bun scriitorii noştri moderni şi ştiinţa universală ;

Şi din toate acestea, să întocmim un inventar complet şi raţional al întregii noastre avuţii limbistice, să înfiinţăm adevăratul *Dicţionar al Academiei Române*, carele, precum s'a mai zis adesea printre noi «*cată să fie oglinda limbei din trecut până în prezent*¹⁾.

Iată, domnilor, în ce consistă şi unde tind propunerile Comisiunii de reviziune.

Dacă i le veţi aprobă, ea este tare încredinţată că prin stăruinţa ce va depune pe viitor în răpedea şi scrupuloasa îndeplinire a sarcinilor sale din nou specificate, va înlesni foarte Societăţii Academice mijloacele de a înălţa cultura limbii româneşti cu o treaptă încă mai sus de cum dânsa a făcut în primul deceniu al existenţei sale.

Bucureşti, 1877.

Din *Analele Societăţii Academice*, Tom. X. 1877.

¹⁾ Vezi *Anal. Societ. Academ.* tom. VII, p. 51.

Vasile Alecsandri

LEGENDE NOUĂ. — OSTAȘII NOȘTRI. — DESPOT VODA.
Raport de premiare, citit în ședința din 6 Aprilie 1881 ¹⁾

Domnilor,

Luând dela Comisiunea premiilor însărcinarea de a-i face o dare de seamă despre operele d-lui Vasile Alecsandri, propuse la concursurile literare de est-timp, m'am simțit îndată stânjenit în această lucrare printr'un scrupul foarte firesc. Este aproape o jumătate de secol de când eu unul [*faci se presupune a vorbi d-l Ion Ghica*] am mulțumirea să viețuesc în cea mai intimă frăție de idei și simțiminte cu scriitorul ale cărui opere aveam să le prețuesc; îmi erà dar teamă că impresiunile și judecata mea au să fie influențate printr'o părținare simpatică de care, vrând nevrând, mă tem că nu m'aș fi putut cu totul liberă.

M'am întrebat atunci: ce să fac ca să rămân dinaintea d-voastre și a scriitorului ce așteaptă al nostru verdict, judecător drept și neademenit de prietenești avânturi?

Cugetând la acestea m'am oprit la o hotărâre, pe care vă

¹⁾ Acest raport a fost prezentat Academiei, în numele d-lui Ion Ghica carele, ca membru al Comisiunii examinatoare pentru concursul Marelui Premiu Năsturel, erà oficial însărcinat a-l face. D-sa însă a preferit, din oarecare delicate scrupule, să ceară concursul d-lui Odobescu și să încredințeze d-lui, redactarea și rostirea unor păreri pe care le împărtășesc pe deplin ambii colegi ai mult prețuitului nostru poet V. Alecsandri.

pot încredința că am observat-o cu scumpătate, aducând astăzi dinaintea d-voastre numai și numai ceia ce mi-a dictat: adică am impus tăcere și inimei și cugetării mele și m'am decis să întreb pe alții care nu se aflau în situațiunea mea sufletească, ceia ce dâșii cred despre operele d-lui Vasile Alecsandri și mai cu seamă despre cele din urmă ale sale producțiuni literare.

Am cercetat, am ascultat și am înscris pe rând cele ce mi s'au spus; iar dintr'acestea toate s'a îndrugat raportul, poate cam straniu, cu care mă prezint acum dinaintea d-voastre.

Totuși el, nefiind al meu propriu, ci al multora, al vocii publice, el are negreșit, și un merit mai mare, și rădăcini mai multiple, și un crezământ mai obștesc: *Vox populi, vox Dei!*

* * *

«Plăcută viață trebuie să fie aceia dela Mircești, — îmi spunea mai dăunăzi o persoană care nici odată nu trecuse prin lunca Siretului, nici călcase pragul ospătos al poetului nostru, — plăcută viață trebuie să fie aceia în care un om cu inimă poate să dea liber curs imaginațiunii sale și, admirând prefacerile succesive ale naturei, sau răsfoind în cărți și în minte-i vechile tradițiuni legendare și istorice, pe care în mare parte el însuși le-a dibuit, află tot de odată în geniul său propriu și puterea și înlesnirea de a reproduce cu farmec armonios de stil tabelurile ce cu mii de capricii se desfășoară dinaintea ochilor lui.

«Azi, prin strofele-i măiestre, el nimerește a strămută de subt a sa proprie vedere, la a noastră privire uimită,

Câmpul lung și lat ce-albește
Ca un strat de mărgărint.
Alba lună sus lucește
Ca icoană de argint,
Și apare nemișcată
În abis nemărginit,
Ca pe marea înghețată
Un vas mare troienit.

Miezul nopții!... totul tace!
Lumea pare un mormânt
Unde mort și rece zace
Leșul marelui pământ,
Și sub bolta cea senină
Mii de stele cu foc viu
Varsă-o jalnică lumină
Pe gigantul său sicriu¹⁾,

¹⁾ Din *Noapte Albă*, în *Legende nouă*, pag. 24.

«Câtva timp mai apoi, peana'i împinsă și mai răpede de o veselă suflare primăvăroasă, ne mângâie lin, spuindu-ne cum

Vântul iute se sculă...
Peste fag cu fruntea lată
El începe a suflă,
A suflă ca nici odată,
În curând a lui suflare
Coaja fagului despică,
Și la ochii lui apare
Un lucefăr de fetică.

Mândră, albă, scump odor,
Cu zimbire-atrăgătoare,
Și duioasă ca un dor
De simțire iubitoare,
La plăcuta sa ivire
Es albinele cu miere
Și sub vesela-i ochire
Lumea saltă'n re'nviere.

Ea rămâne în extaz
La a soarelui lumină.
Pe 'nfloritul ei obraz
Luce-o rouă briliantină,
Și pe frunte'i se îndoaie
O ghirlandă înverzită,
Și pe gură-i se desfoaie
Dulce roză 'mbobocită ¹⁾.

«Acestea și multe alte vii tablouri ca acestea adunate în *Legendele nouă* ce a publicat în anul trecut d. Alecsandri sunt răsunete sonore ale celor minunate armonii ale naturei, ale acelor neprețuite *Pasteluri*, care de mult l-au și consfințit ca neasemuitul zicător al tuturor încântărilor frumoasei noastre patrii.

Dar muza ce s'a adăpostit acum în Mircești este o ființă deprinsă a se răsfăța în toate darurile lumii; ea nu se mulțumește numai, ascunsă subt iie și cătrință, să rătăcească culegând fluturi și floricele prin lunca Siretului; ea uneori își mai aduce aminte și de multele și felurile țarmuri, pe unde odinioară a colindat pribeagă, purtând pretutindeni dorul țarei; ei îi place, povestindu-ne vechi și crunte tradițiuni din locuri străine, a ne spune încă, mlădiindu-și glasul pe tonul lenos al manelelor orientale, cum

Pe Bosfor lungi caice de-o formă sprinteioară,
Se 'ntrec cu *elcovanii* ce'n fața apei zboară,

¹⁾ Din *Vântul Miază-zi*, în *Legende nouă*, pag. 32.

Iar altele, mai multe, cu-o leneșă mișcare,
Sub ziduri de haremuri plutind în legănare,
Prin sunet de tambură și glasuri de manele
Cadănele frumoase le chiamă la zebrele ¹⁾.

«Astfel de descrieri, dar poate mai incomplet dezvoltate ne a prezentat poetul și atunci când, în cântările sale de junie, adunate succesiv sub titlurile de *Lăcrimioare* și de *Mărgăritărele*, muza lui totdeauna vioaie și spornică nu și acordase încă prețioasele răgazuri de la Mircești, ca să lămurească sub mai statornice forme impresiunile și amintirile ei poetice.

«Pe atunci ea era o copilă gingașă și sglobie; râdea și plângea lesne, furându-ne mereu inimile. Acum s'a făcut femeie mândră și mintoasă; zâmbetul ei e plin de darnică bunătațe, lacrimile 'i sunt mângăieri.

«Glasul ei se înalță acum cu răsunete trufașe, când ea cântă vitejiile strămoșești, ea care odinioară abia doară de cuteză, isteța, să zică din frunză cumcă

In pădurea de la Strungă
Sunt de cei cu pușca lungă
Cari dau chiorăș la pungă,

astăzi, dupe ce și-a înstrunat falnic coardele lirei spre a lăuda în limba ce li se cuvine, pre eroii de la *Dumbrava roșie*, se simte acum în drept și în putere a deschide, prin rostul său fatidic, orizonturi de nemărginită mărire țării noastre și a zice cu duiosă mândrie :

Tu, scumpă Bucovină, odraslă românească!
Tu, cuibul vitejei, tu, fală strămoșească!
Răspunde 'n fața lumii cu a ta desprețuire
Acelor ce aclamă a ta nenorocire.
Străinii te insultă l-a soarelui lumină,
Ca pe un șoim ce-l roade o lacomă vermină.
Ei rād de tine astăzi crezând c'a lor grămadă
De-acum pe veșnicie te face a lor pradă;
Dar nu te pot ajunge insultele profane
Când ești vlăstarea, fiica, cohortelor romane,

1) Din *Murat-Gazi Sultanul* și *Beni-Mustafa*, în *Legende nouă*, p. 51.

Când, falnic rezimată pe vechile mormânturi,
 Păstrezi în al tău suflet anticele avânturi ;
 Când fie-care arbor din codri-ți fioroși
 Cuprinde o legendă din timpii glorioși ;
 Când fiecare stâncă, și plaiu, și râu, și nume
 Atestă că nu pierе româna gintă 'n lume !
 Prin aer câte-odată se văd trecând în sbor,
 Lungi cărduri de corbi negri cu svon croncănitör,
 Flămânzi, ei cad pe câmpuri, se cred stăpâni pe țară
 Dar e destul să vadă un uliu, ca să piară.
 Pe cerurile-albastre, adese-ori s'adună
 Troiene 'ntunecoase de negri nori ce tună,
 Se pare c'au să verse potopul pe pământ,
 Dar ca să-i risipească ce trebuie?... un vânt¹⁾.

«Dar încă și mai sus, încă și mai departe năzuiește și a-
 junge cu deplin succes vocea acum maturită a muzei ro-
 mâne a lui Alecsandri. Ea spune, și toate națiunile, surori
 mai mari ale națiunii române, o ascultă, o admiră, o aclamă,
 când ea intonă pe graiul strămoșesc lauda gintei latine:

Latina gintă e regină
 Intre-ale lumii ginte mari:
 Ea poartă 'n frunte o stea divină
 Lucind prin timpii seculari.
 Menirea ei tot înainte
 Măreț îndreaptă pașii săi
 Ea merge 'n capul altor ginte
 Vărsând lumină 'n urma ei.

Latina gintă e vergină
 Cu farmec dulce, răpitor ;
 Străinu 'n cale-i se închină
 Și pe genunchi cade cu dor.
 Frumoasă, vie, zâmbitoare
 Sub cer senin, în aer cald,
 Ea se mirează 'n splendid soare.
 Se scaldă 'n mare de smarald.

¹⁾ Din *Răpirea Bucovinei*, în *Legende noue*, pag. 8.

Latina gintă are parte
 De-ale pământului comori
 Și mult voios ea le împarte
 Că celelalte-a ei surori
 Dar e teribilă 'n mânie
 Când brațul ei liberator
 Lovește 'n cruda tirănie
 Și luptă pentru-al său onor.

În ziua cea de judecată
 Când față 'n cer cu Domnul sfânt,
 Latina gintă-a fi întrebată:
 Ce a făcut pe-acest pământ?
 Ea va răspunde sus și tare:
 «O! Doamne 'n lume cât am stat,
 «In ochii săi plini de-admirare
 «Pe tine te-am reprezentat!¹⁾»

«A! negreșit, fericit este acel bărbat, — dintre noi toți singur ales, — carele în sânul societății noastre așa de turburate, a știut cu stăruință să se urce, să se urce lin și mereu pe treptele ce însuși geniul său le-a durat temeinic în timp de patru-zeci de ani, și acum de pe înălțimea intelectuală în care trăește poate să cuprindă cu mintea și să traducă cu graiul toate măririle, toate virtuțile, toate bunurile, toate încântările, toate gloriile și toate frățeștile legăminte ale pa-

¹⁾ *Cânticul gintei latine*, în *Legende noue*, pag. 1. — Cu câțiva ani mai înainte, la 1876, când în București, s'a dat în onoarea d-lui V. Alecsandri, un banchet, spre a serba triumful ce-l câștigase prin *Cânticul gintei Latine*, la concursul literar dela Montpellier, d. Odobescu, carele atunci se află spre căutarea sănătății la băile lui Hercule dela Mehadia, adresă prin telegraf, laureatului poet următorul toast, urare sănătoasă a unui versificator bolnav:

Din apa rece-a Cernei
 Pe care zeul Lernei
 A descântat-o 'n vin,

Eu umplu azi pahare
 Și chiar din depărtare,
 În numele-ți închin,

Din undele-i nebune
 Ce'n veci o să răsune
 De dulcele-ți suspin,

Poete, ce cu fală
 Duci hora triumfală
 A neamului Latin!

triei sale! Ferice colțul acela de pământ românesc unde el află răgaz priincios spre a întocmi și a făuri cu închipuirea-i bogată și cu pana-i măiastră, atâtea neprețuite podoabe cu care el dă astăzi frumoasei opere a vieții sale trecute un luciul din ce în ce mai strălucit! Ferice și națiunea care îl posedă,... dacă ea știe a-l prețui!»

Acestea mi le spunea cu foc interlocutorul meu, care numai din scrierile sale cunoștea pe amicul meu Alecsandri, întreprupând, — cum făcui și eu, — aprecierile sale cu citiri din volumul de *Legende noue*. Și drept să vă spun, d-lor, că după fiecare bucată citită, mi se părea și mie că cu drept cuvânt ne-am putea mândri și noi cu asemenea idei, cu asemenea versuri.

* * *

Dar, spre a nu eși din făgăduința ce v'am dat, să nu vorbesc despre impresiunile mele personale, dați-mi voie a vă relata ceea ce îmi zicea tot mai deunăzi un ostaș al nostru nu tocmai cărturar, carele și dânsul luase parte cu oarecare vrednicie la luptele noastre rășboinice de acum trei ani:

«Că adică am trăit bine pe cât am stat în jurul Plevnei, zău, aceasta nu o poate zice nimeni. Dar, ori cât de rea ne-a fost acolo viața, nu știu de ce cu mare plăcere îmi aduc aminte de dânsa. Mă gândesc la toate nevoile, la toate neajunsurile, la toate primejdiile, și adeseori mi se pare că le văd trecând toate acestea pe dinaintea ochilor mei; dar, drept să'ți spun, niciodată nu mi se înfățișează ele mai lămurite și mai cu plăcere decât atunci când citesc versurile din cărticica *Ostașii noștri* a d-lui Alecsandri.

«Oare fost-a și dumnealui atunci pe acolo? Căci eu, nici nu l-am văzut prin acele locuri, nici nu am auzit de dumnealui pe timpul acela. Cu toate acestea, așa de bine spune cum toate s'au petrecut, încât poți să și juri că a trăit traiul nostru, că a fost părtaș la toate durerile și la toate nevoile încercate de noi, că a răs cu noi seara la glumele din jurul focului.

«Ia ascultă, rogu-te, povestea lui *Peneș Curcanul*¹⁾—(cine va fi fost acela? că din regimentul meu nu eră; dar fie, că și dânsul a fost român verde!) —

«Plecat-am nouă din Vaslui
 Și cu sergentul zece,
 Și nu-i eră, zău, nimănu
 În piept inima rece.
 Voioși ca șoimul cel ușor,
 Ce sboară de pe munte,
 Aveam chiar pene la picior,
 Ș'aveam și pene 'n frunte.

Toți, Dorobanți, toți căciulari,
 Români de viță veche,
 Purtând opinci, sucman, ițari,
 Și cușma pe-o ureche.
 Ne dase nume de Curcani
 Un hătru bun de glume,
 Noi am schimbat lângă Balcani
 Porecla în renume!

.

«Mulți, mulți alții au pățit ca *Peneș Curcanul*, dar ferice de dânsul, căci a găsit cine să-i facă numele nemuritor. Dacă cumva a auzit și el, în fundul cătunului său, ce zice cântecul de dânsul, negreșit că pe dată i s'au alinat și durerile, și, dacă «șoim a fost de munte», apoi vultur s'a făcut după urma cântecului.

Când aude românul lăutarul cântând bătuta subt umbrar, îi intră dracu în opincă și joacă până moare; dar mite când i se spune ostașului cu așa vers dulce și bărbătesc, laude despre statornicia și vitejia lui, apoi cum să nu se facă zmeu la bătălie? Cum să nu-și dea inima și viața pentru draga de moșie? Fapta vitejească e negreșit lucru mare; dar într'o potrivă cu dânsa stă și vorba pusă la loc cu temei. Dacă ostașii României s'au purtat cu vrednicie pe câmpul de bătaie, apoi

1) Din *Peneș Curcanul*, în *Ostașii noștri*, pag. 92.

tot cu atâta vrednicie le-a cântat faptele și d-l Alecsandri. El ne-a spus—și cu inima duioasă ne-a spus,—cum străinii, cari până acum ne disprețuiau, au învățat a cinsti și țara și bărbăția noastră.

«Ca să mă crezi, ascultă, rogu-te, și întreagă povestea *Sergentului* :

Pe drumul de costișe ce duce la Vaslui

Venea un om, cu jale zicând în gândul lui :

«Mai lungă'mi pare calea acum la 'ntors acasă...

«Aș vrea să sbor, și rana din pulpă nu mă lasă!»

Și bietul om slab, palid, având sucmanul rupt

Și o cămașă ruptă bucăți, pe dedesubt,

Pășea trăgând piciorul încet,—dar pe-a lui față

Sbură ca o lumină de glorie măreață,

Și 'n ochii lui de vultur adânci, vioi și mari

Treceau lucioase umbre de eroi legendari.

Opinca-i eră spartă, căciula desfundată,

Dar fruntea lui de raze părea încoronată.

Calică-i eră haina, dar strălucea pe ea

Și crucea Sfântul Gheorghe ș'a României Stea.

Românul venea singur pe drumul plin de soare,

Când iată că aude fanfare sunătoare

Și vede nu departe în fața lui venind

Un corp de oaste mândră în aur strălucind :

Erau trei batalioane din garda 'mpărătească,

Mergând voios la Plevna, cu dor s'o cucerească.

În frunte-i, colonelul semeț, pe calu-i pag,

La bravii săi tovarăși privea ades cu drag,

Și inima în pieptu-i bătea cu foc, deșteaptă,

Căci el visă, privindu-i, la lupta ce-i așteaptă.

D'odat' el dă cu ochii de searbătul Român

Ce stase 'n loc la umbră, sub un stejar bătrân.

Și mult se minunează și nici că-i vine a crede,

Când crucea Sfântul Gheorghe pe sânul lui o vede.

«Și-oprește regimentul; iar bravul colonel

Se 'nchină la drumețul, s'apropie de el

Și-i zice cu blândețe : — De unde vii, străine? —

«Vin tocmai de la Plevna. — Cum e acolo? — Bine. —

«Dar aste decorații cum, cine ți le-au dat? —

«Chiar Domnitorul nostru ș'al vostru împărat.

«Dar pentru care fapte? — Știu eu?... Ci că drept plată

«Că am luat eu steagul redutei... și pe dată
 «Cu el, străpunși de glonțuri, ne-am prăbușit în șanț...» —
 «Dar ce rang ai, voinice?» — «Am rang... de Dorobanț.» —
 Atuncea colonelul, dând mâna cu sergentul,
 Se 'ntoarce, dă un ordin... Pe loc tot regimentul
 Se 'nșiră, poartă arma, salută cu onor
 Românul, care pleacă trăgând al lui picior¹⁾.

«Este oare de milă sau de mândrie, lacrima cu care tot
 ochiul se rouează, urmând cu gândul în cale pe viteazul
 dorobanț român, care pleacă târând al său picior?»

«Ba, zău, e de mândrie, de curata și dreapta mândrie pe
 care povestitorul a știut, cu tainic meșteșug, s'o altoiască
 adânc și în jalea și în veselia ostașului român.

«Căci e vesel românul chiar și la vreme rea; îl vezi că
 dinaintea primejdiei el joacă și râde cu voie bună, mai ales
 când i se spune cum :

Colo 'n Plevna și 'n redute
 Stau păgânii mii și sute,
 Stau la pândă tupilați
 Ca zăvozi de cei turbați.

Las' să șeadă mari și mici...
 Trageți hora, măi voinici!

Sus, în tabăra turcească
 Dat-au tusea măgărească.
 Răpciugoșii crunt tușesc,
 Cu ghiulelele 'n noi stropesc.

Las' să crape mici și mari...
 Trageți hora, măi tunari!

.....

Iaca mă !., din parapete
 Vine-o scroafă ca să fete

Opt godaci ș'un godăcel,
 Toți cu râtul de oțel.

Las' să fete mii de mii...
 Trageți hora, măi copii!

Ne-a veni și nouă-odată
 Zi de plată și răsplată
 Să-l aducem la aman
 Pe Gaziul de Osman.

Vie !... ura !... la Balcani!
 Trageți hora, măi Curcani!

Cât e negru, cât e soare
 Moartea șeade pânditoare
 Și prin șanțuri și prin râpi
 Și tot bate din aripi.

Las' să bată până mâni
 Trageți hora, măi Români!²⁾

1) *Sergentul*, din *Ostașii noștri*, pag. 101.

2) *Hora dela Plevna*, din *Ostașii noștri*, pag. 113.

«Le-aș reciti acum pe toate, căci fiecare coprinde în sine câte o faptă sau câte o aplecare vitejească a ostașului nostru; fiecare în parte și toate împreună au darul de a deșteptă în mințile noastre scumpe și nobile simțiri, simțiri de acelea pe care tot dânsul, poetul nostru, ni le-a lămurit în aceste ale sale mândre și părintești cuvinte :

Dragii mei ! din focul luptei oțeliți când vă-ți întoarce
La cămin unde Româncea așteptând, suspină, țorace,
Tot poporul, rudă, frate, soră, mamă și părinte,
Ca la Domni, cu pâni și sare, vor eși vouă 'nainte.
Căci din voi fiesce care poartă 'n frunte o cunună
Și de gloria de astăzi și de gloria străbună !

Pas' dar ! pas' tot înainte ! timpul vechiu din nou zorește !
Viitorul, României dat-au mugur ce 'ncolțește !
O, copii ! de voi sunt mândru, simt acea mândrie mare
Care crește cu mărirea unui neam în deșteptare.
Mi-am văzut visul cu ochii, de-acum pot să mor ferice.
Astăzi lumea ne cunoaște : *Român, zice, Viteaz, zice*¹⁾.

«Eu unul nu știu cum merge cursul pricinei în lumea d-voastră cea cu haina albastră, — adaoase sfârșind entuziastul meu militar ; — dar atâta știu că, dacă la noi în oștire, un voinic ar fi făcut cu sabia atâtea vitejii câte a însemnat d-l Alecsandri cu condeiful, apoi toți într'o glăsuire am fi cerut, și Domnitorul nostru, carele-i și viteaz, și înțelept, și darnic, și drept, ar fi și preîntâmpinat cererea noastră ca să-i fie peptul întreg al aceluia voinic, acoperit cu cruci și cu stele, ca să arate lumii neasemuita sa *virtute militară*».

Vă las și aci să judecați d-voastră, domnilor, dacă ce a zis din inima sa simplă viteazul ostaș, are tot aceeași valoare în mintea oamenilor cu cultură literară.

* * *

Mărturisesc însă că, în cercetările mele, nici pe oamenii de felul acesta nu-i am ocolit, și-mi aduc aminte că într'o seară, eșind dela teatru, unde se jucase, — după puterea tinerei

1) *Oda ostașilor români*, din *Ostașii noștri*, pag. 123.

noastre trupe dramatice, — legenda istorică *Despot-Vodă*, am auzit un critic literar zicând cu oarecare asprime că n'ar fi trebuit să fie pusă pe scenă acea operă, că într'insa intriga dramatică nu oferă îndestul interes, că spiritul sarcastic și glumeț al autorului pare adesea a face să încline scenele tragice pe alunecușul comediei. Critica eră aspră, dar, bănuind că supărarea judecătorului să fie provenită în parte din nesuficiența interpretării pe scenă a unei opere îndelung studiată de poetul nostru, am rugat pe Zoilul său să ia textul dramei d-lui Alecsandri, să-l citească cu atențiune și să-mi spună în urmă dacă persistă în opiniunile sale.

Curând după aceea, avui mulțumirea de a vedeă pe crâncenul critic venind cu totul imblânzit la mine și spunându-mi că «defectele aparente ce îl întăratase la reprezentațiune, dispăruse mai cu totul la citire; ba și mai mult, că citirea acestei legende istorice, — osebit de farmecul ce reese din mulțimea imaginilor poetice și din nobleța limbei întrebuintată de autor, — revelă într'insa un studiu psihologic adâncit al caracterelor ce își desfășoară acțiunea în cursul dramei, și prezentă totdeodată un număr însemnat de scene de o înaltă valoare dramatică.

«Urmărit cu scrupuloasă și dibace îngrijire este, de-a lungul dramei, caracterul multiplu și nestatornic al aceluia intrigant străin, carele concepe, nu fără mărire, și execută, nu fără semeție, planul de a se urcă pe tronul Moldovei, și carele, ajuns la culmea dorințelor, îmbătat de ale sale rezezi succese, înstrăinează dela sine toate inimile simple sau mârșave care-l ajutase la suiz, și în sfârșit, părăsit într'o clipă de toți, nu uită, nici în ultimul moment, de a se învălui în fățarnica mantie de mărinimie, cu care odinioară adimenise și amăgise pe cei mai mulți.

«Împrejurul lui, poetul cu mare talent și varietate, ne-a făcut să vedem viermuind și încolăcindu-se toate aplecările lacome, slugarnice și zavistioase ale boerilor români de odinioară; și apoi, — la oarecare momente de nobilă încordare

a simțământului național, — el ne-a arătat cum din țărână știe să se ridice verde în inimile tuturor Românilor, instinctul de apărare al pământului strămoșesc.

«Printre toți aceștia figurează și un chip straniu în care se amestecă cu puternică originalitate, aplecările glumețe ale Românilor din orice timp și fanatismul întunecos, care la noi a fost pururea privit ca un prepus de nebunie; acea comică personalitate a lui Ciubăr-Vodă aduce în drama d-lui Alecsandri câteva întrolucări de un efect cu totul surprinzător. Astfel e scena între Ciubăr-Vodă și Despot, când acesta isbutește a înduplecă pe nebunul ca să-i ia locul în închisoarea unde el așteaptă, fioros și desperat, osânda de moarte pronunțată în contra-i de Lăpușneanu. În cazul acesta, putem zice că comicul are în sine o adevărată tărie dramatică¹⁾.

O scenă cu mișcări încă și mai vii, încă și mai complicate, cu contrasturi cu atât mai caracteristice, cu cât sunt tot așa de precipitate cât și de scurt enunțate, o aflăm la sfârșitul dramei. Este aceea când Despot, părăsit de toți, perzând orice sperare, văzând risipite toate visurile lui de mărire și simțindu-și inima zdrobită prin pierderea a tot ce a iubit, își înfrânge durerea cu o minunată putere de voință și, în fața insultelor, în fața amenințărilor, în fața morții chiar, urmează a jucă rolul de vanitoasă superbie, dela care nici binele nici răul nu a putut vre-odată să-l înstrăineze»²⁾.

Ar trebui să încheiu aci această scurtă dar sinceră apretuire prin care criticul meu își retractă părerile sale de mai nainte; însă, spre a face ca dânsul, cată și eu să vă împărtășesc și ideile ce el emitea asupra unor scene din actul al II-lea, pre care, atât ca dezvoltare dramatică, cât și ca rostire poetică, el le privea ca punctul culminant al operei d-lui Alecsandri.

«Intr'însul vedem cum crește, crește repede, nesocotita înclinare a oamenilor către necunoscut, cum stavilele care cearcă

1) *Despot-Vodă*, act. V, scena II.

2) *Despot-Vodă*, act. III, tab. II.

să țină în loc asemenea pornire, mai rău o întărătă, cum vorbele adimenitoare uimesc și fură lesne mințile intrate pe acea cale; apoi încă, din toate acestea ni se învederează mai lămurit faptul că, prin respicarea înclinărilor inimei omenești, un spirit puternic poate să ne explice taine neînțelese din vechia noastră istorie, precum este suirea pe tronul Moldovei a veneticului Despot Heraclidul.

«Cu nemărginit talent și cu poetică elocvență sunt dezvoltate acele peripeții sufletești, în mai multe scene¹⁾.

«Un utim cuvânt spre a sfârși cu laudele ce se cuvin noii opere dramatice a d-lui Alecsandri, și acesta va fi numai spre a regăsi într'însa cu o vie mulțămire, pe poetul cel ce sub atâtea gingașe forme, a cântat frumusețile patriei noastre²⁾:

Privește colo 'n față, în zarea luminată :
 Ca mantie regală, frumoasă și bogată
 Apare 'n ochii noștrii Moldova, dulce rai,
 Comoară nesecată de bun și dulce trai.
 Ea are grâu și miere și vinuri, ah! ce vinuri!
 Toiag de bătrânețe, viu balsam pentru chinuri
 Și are mii de nade a scumpelor plăceri,
 Copile, ah! ce copile!... muieri, ah! ce muieri!
 Iți fură ochii, mintea, și inima ți-o fură
 Cu-o rază de sub geană, c'un zâmbet de pe gură,
 Și însă Moldovenii orbi, crunți, nepăsători.
 Stropese ades cu sânge grădina lor de flori.

Deci, în rezumat, *legenda istorică* a lui Despot Vodă merită fără îndoială toate laudele ce se pot acorda unei opere de înaltă poezie, căria însuși drept-prețuitorul ei autor i-a dat denumirea cea mai potrivită pentru o compozițiune în care studiul caracterelor istorice, cercetarea intimă a inimei omenești, și apoi încă avântul liric al vorbirii sunt întrunite cu cea mai măiestră armonie.

«Ca acțiune înteițită a dramei, negreșit că în alte literaturi vom găsi opere mai atrăgătoare; dar în limba noastră, tre-

¹⁾ Idem. act. II, tabl. I.

²⁾ *Despot Vodă*, act. I, scena II-a.

buie să recunoaştem că nici sub acest raport, Despot Vodă nu'şi are încă seamănul».

Aceasta fu concluziunea definitivă a aprigului critic, după ce cu mintea sa răsjudicase drept ceea ce pe scenă judicase rău cu ochii şi cu auzul.

Dar şi aci, domnilor, ultima judicată rămâne la dumnea-voastră.

* * *

Cu toate acestea, iertaţi-mă să vă mai expun unele apre-tuiri generale, pe care mi le-a desvoltat mai deunăzi un om, carele, având şi el spiritul pornit spre poezie, citeşte mult şi ştie să citească româneşte.

«Mă întrebi, — îmi zise el, — care e părerea mea asupra activităţii literare a lui Vasile Alecsandri? Sper că nu pretinzi să ieau aci d'arândul toate operele sale, spre a le judică acum cu deamănuntul; dar voiu cercă să le cuprind toate într'o ochire generală, şi pentru aceasta te rog să'mi dai voie a mă servi cu o comparaţiune.

«Inchipuieşte-ţi — şi pare-mi-se că aceasta nu-ţi va fi cu anevoinţă, — inchipuieşte-ţi că literatura română de astăzi e reprezentată printr'o noapte adâncă. Dar îmi vei zice: dacă e noapte, nu e lumină, şi literatura e lumină. — Ingăduieşte, te rog, un minut, şi lumina, pre câtă este, ți se va arătă îndată. In acea noapte lucesc pe cer stele, care mai mari, care mai mici, unele adunate mai multe la un loc, altele răsipite, unele cu scânteii vii, altele cu rază domoală, ba chiar şi unele sub forme nebuloase. In acele stele, semănate pre întinderea tării întunecoase, eu văd toate poeziile şi toate scrierile lui Alecsandri, grupate, ici în vesele *Doine*, colo în tânguioase *Lăcrămioare*; mai dincoace în *Suvenire*, culese şi reschirate pretutindeni; apoi în *Mărgăritărele* vioaie, printre care răsar şi adevăraţi luceferi; şi iarăşi în *Pasteluri* graţioase, în *Legende*, vechi şi noi, lucind cu vii lumine, şi în fine în cânturile *Ostaşilor noştri*, scaldând mai cu osebire în razele lor învietoare pământul vitejesc al României.

«Dar mai sunt şi alte grupe de steluţe ce sclipesc vesel

în jurul celorlalte, ca veselele lui *Comedii* și *Vodeviluri*; sunt și meteori cu sburdalnică lumină, ca ale lui *Canțonete*, *Opere* și *Scene comice*; sunt și planete, cu mersul mai lin, ca scurtele sale *Drame* din trecut.

«Pe acel cer înstelat își găsește locul și fiecare din spiritoasele lui *Opere în proză*, astfel încât numărând tot ce a scris Alecsandri de când ține condeiul în mână, zău că n'ar mai rămâneă nici o stea pe cer, căreia să nu-i pot însuși numele și valoarea luminătoare a uneia,—câtuși de mare sau câtuși de mărunță,—din scrierile lui.

— «Imi place, — întrerupsei, — și mă împac, eu unul, foarte cu această poetică comparațiune, demnă de autorul nostru; dar observ însă că ai uitat cea mai nouă din operele lui, ai uitat pe *Despot Vodă*.

— «Un moment, te rog; eram tocmai să ajung la capitala-i operă dramatică, și ca să-i dau locul ce i se cuvine, permite-mi să împrumut și să adaptez aci o citațiune dintr'un mare poet român:

In noaptea 'mpunătoare, în liniștea senină
Privesc cum orizontul umplut e de făclii
Când în sfârșit și luna s'arată mândră, plină.

.....

— «N'am ce zice, comparațiunea, în ceea ce privește pe Alecsandri, este acum completă; dar, ce faci, rogu-te, cu atâtea alte opere literare ce apar în România?

— «Atâtea! Atâtea!... Termenul de grămadire este cam exagerat. Dar, și acelora, — oricâte sunt, — eu lesne le găsesc locul. Căci, când e noaptea întunecoasă, adesea vezi eșind din pământ palide flăcări care fâlfâie câteva secunde în aer și apoi dispar nevăzute; vezi încă mijind printre ierburi licurici, ce pentru un moment sclipesc viu cu a lor scântee luminoasă, și apoi, sfiicioși, își apleacă deasupra ei întunecatele lor aripe. Aceștia sunt efemerii noștri poeți de astăzi.

— «Mi se pare că ești cam aspru cu dâșii... dar, treacă!
— Spune-mi, însă, unde pui pe acei oameni dela noi cari

cu nepregetată stăruință, lucrează în cercurile felurite ale științelor?

— «Mă iartă; mă acuzi că sunt exagerat. Permite-mi a-ți spune, însă, că și d-ta ai asemenea tendință, când bunăoară vorbești de lucrătorii cei cu stăruință fără preget, în domeniul științelor. Nu tăgăduesc că se întâlnesc și la noi bărbați cu aplecări — mai mult sporadice decât persistente — la lucrările științifice, precum tot astfel, umblând noaptea pe strade, se întâmplă să zărești, pe ici și colea, la ferestre, câte o lampă, adăpostind sub lumina ei mai mult sau mai puțin întunecată, doi ochi cari citesc sau o mână ce scrie. Aceste lampe sunt unicele candelă ce ard la noi pe altarul științei.

«Dar, stăi! uitasem, în mijlocul acestei pașnice lumine, care îngână monotonia nopții noastre literare, uitasem să amintesc că uneori a lor lină dar trainică lucire e turburată pentru câteva momente, de unele focuri de artificii în cari meșteri isteți și dibaci fac să joace în ochii orbecați ai publicului, tot felul de vârtejuri luminoase, de pestrițe fișicuri plesnitoare, de întortocheri scipicioase, de bășici fulgurante, de vâpăi multicolore, de fulgere plăsmuite, de sori fățăriți, care toate acestea, cu mult sgomot și cu mare vâlvoare, uimesc pentru un scurt timp vederile, și apoi deodată, chiar prin natura lor factice, — se întunecă, lăsând numai după dânsle fum negru și înecăcios.

— «Destul, — spusei eu atunci, râzând, — destul, căci ai căzut însuși în păcatul ce-l arunci asupra altora, și toată măreața-ți comparațiune, ai sfârșit-o cu un foc de artificii. Pe limba franceză, asemenea concluziuni fortuneose, se chiamă *buchetul*.

— «Recunosc că ai dreptate, — îmi răspunse interlocutorul meu, — și desigur Vasile Alecsandri merită ca recompensă, a multelor și temeinicilor sale lucrări, o mai bună răsplată decât un asemenea buchet artificios.

«Acum abia o lună, am citit prin ziare un fapt care m'a mândrit pentru o națiune suroră și iubită de noi toți. În

ziua de 27 Februarie trecut, Parisul întreg și delegațiunii din toată Franța au mers să felicite și să depună lauri de onoare pe fruntea bătrânului poet al Franței, lui Victor Hugo, carele — fapt rar printre oamenii cu așa mare activitate intelectuală! — intră atunci în al 80-lea an al viețuirii sale».

* * *

Într'adevăr, frumos lucru este, domnilor, când o țară întreagă, recunoscătoare pentru neprețuitele puteri morale ce a răspândit într'însa un scriitor de geniu, vine să-i închine recompensele de care ea dispune.

Din nenorocire, până în acești ultimi ani, țara noastră n'a avut și n'a știut să dea nici o răsplată demnă acelor cari cu braț ager, au despiciat ogorul înțelenit al limbei și al culturai noastre literare.

Dar, — nihil desperandum! — Printre noi a trăit acum câțiva ani, — cu totul înstrăinat din cercul literaturii, — un urmaș al acelor oameni cari, cu două sute de ani mai înainte, începuse să spargă acea țelină; dânsul, împins ca de o însușire, poate chiar neconștientă, a sângelui ce-i curgea prin vine, a lăsat primului institut de înaltă cultură națională, mult puțină sa avere, pentru ca dânsa să se reverse cu dărnicie asupra acelor cari vor redeșteptă națiunea română prin ale lor opere literare.

Acela a fost, d-lor, mult lăudatul acum de noi și de țară, Constantin Năsturel Herescu, carele cu limbă de moarte, ne a lăsat îndatorirea ca să închinăm acelor dintre Români cărorora mai bine se cuvîne, modestele prinoase ale unei averi, pe care străbunul său, logofătul Udriște Năsturel, o întrebuiță sub domnia luminătoare a lui Matei Basarab, la tipărirea celor mai dintâi cărți în limba românească. El ne-a prescris anume că astfel să se răsplătească pe tot anul cele mai bune lucrări literare și științifice făcute de Români, iar la patru ani odată să împătrim răsplata în favoarea aceluia «carele va fi tipărit opera, judicată ca publicațiunea de căpetenie ce a apărut în cursul celor patru ani precedenți».

Apoi a mai adaos, cu tot dinadinsul, vorbind despre «*scrierile de pură literatură, în proză sau în versuri, precum: poeme, drame și comedii serioase, — mai ales subiecte naționale*» — că: «*Acestora mai cu seamă, dorește ca să se acorde Marele Premiu Năsturel, când ele vor fi judecate ca având un merit cu totul superior, spre a se da astfel o încurajare mai puternică desvoltării literaturii naționale*».

Aceștia sunt, domnilor, înșiși terminii clauzelor testamentare.

Pentru prima oară, estimp suntem chieamați a îndeplini această mai importantă din ale noastre datorii.

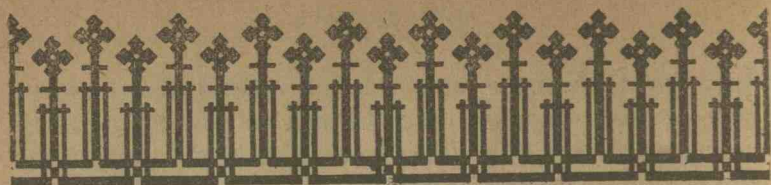
Insuși Regele nostru, ilustrul îndemnător și întemeietor al unei ere de tot felul de prosperități în România, a bine-voit să consfințească prin a Sa Augustă prezență printre noi, această primă mare Sărbătoare a Dreptății ce de mult noi datorim dulcelui graiu național. Oare putem noi să facem acum altfel decât a da deplina noastră învoire la glasul ce din toată românimea se înalță ca să recunoască pe Vasile Alecsandri, ca cel mai mare poet al Românilor în ziua de astăzi? ca autorul, căruia nimeni dintre scriitorii români, — fără de o deșanțată orbire, — îi poate dispută premiul, destinat celor mai înalte și mai frumoase creațiuni literare, apărute în limba română, nu doară numai în acești ultimi patru ani, ci încă și cu mai mulți decenii înapoi?

Puindu-se la vot concluziunea raportului, ea dobândește unanimitatea sufragielor. —

București, 1881.

Din *Analele Academiei Române*, Seria II, Tom. III, 1881.¹⁾

¹⁾ În prezenta retipărire a acestui raport s'a suprimat o mare parte din citațiunile care figurează în textul din *Anale*.

Credințe, datine și moravuri ale poporului român.

PRECUVÂNTARE LA CARTEA D-LUI G. D. TEODORESCU CU ACEST TITLU.

«Să nu părăsim însă cu totul cercul tradițiunilor și al cântecelor ce se repoartă la vechiul cult al naturei, fără a pomeni despre un obicei poporan al antichității, cu care se leagă și un cântic copilăresc ce, în parte, s'a păstrat ca o amintire depărtată, în cetățile noastre.

«Ateneu ne spune că *a cântă rândunica*, κελιδονίζειν, se chiamă la Rodieni o oarecare colindă, despre care Teognis, în a doua din scrierile sale asupra sărbărilor din Rodos, vorbește astfel: Rodienii numesc *a cântă rândunica* un fel de colindare ce se face în luna lui Boedromion, (Septemvrie al nostru). Numele acesta vine din cuvintele ce se cântă atunci și care sunt cele următoare:

«Venit-a, venit rândunica;
cu dânsa și vremea frumoasă,
cu dânsa și timpul cel bun.
E albă curată pe gușă
și neagră cu totul pe spate.
Asvârlă-ne 'ncoace smochine
din casa ta plină, bogată,
și dă-ne și vin în ulcică
ș'o coșniță plină cu brânză;
dar fie și pâne de rișcă
și turtă cu ouă, tot ad-o;
primește ori-ce rândunica...
Luăm ceva, ori să ne ducem?

Dar dă-ne, căci altfel nu mergem,
bă încă luăm cu noi ușa,
ori polița cea de d'asupra
ori chiar pe nevastă-ți ce șeade
în casă colo toemai sus.
Măruntă-i și lesne ó ducem!
Dar dă-ne cevașile mai bine,
și cată vr'un lucru mai mare!
Deschide-ți, deschide-ți toți ușa,
căci iat'a venit rândunica.
Și noi, ia! nu sântem unchiași,
ci suntem copii, copilași!»

«Această colindă, — adauge Ateneu, — a arătat-o mai întâi Cleobul Lindianul, când începî a face prin Lindos strângere de bani».

«Să o fi compus frumosul Cleobul, unul din cei șapte înțelepți ai Greciei, sau fiică-sa Cleobula, cum zic alții, această cântare coprinde, negreșit, un înțeles mai adânc decât al unei colecte de bani sau de merinde. Intr'însa vedem că se vestește sosirea vremii frumoase și a timpului celui bun, căci în toamnă arșița soarelui s'a potolit și casele s'au umplut de avuții : rîndunica prevestitoare de bunuri, revine sprintenă și veselă. Deschide-ți, deschideți-i ușa ! Bogatule, împarte-ți cu săracii comorile ! Astfel vă grăiește glasul nevinovat al copiilor.

«Astăzi încă, pe toate țarmurile Greciei, și chiar în Ațena, pe la începutul primăverii, copiii, adunați în cete și ținând în mână o morișcă cu aripe de șită ce, învîrtindu-se, închipuiește o rîndunică, aleargă din casă în casă, cântând un cântic de felul acesta :

Rîndunica vine de pe alba mare ; ea trece marea și 'și face un foisor și șeade într'însul să răsufle, și zice :

Martie, Martie noros, și Februarie ploios, iacă dulcele Aprilie se vestește că-i aproape.

Pasările ciripesec, pomișorii înverzesc, găinele cloncănesc și încep să clocească.

Turmele purced la munte, iezii sar și pasc mugurul cel nou.

Animale, pasări, oameni, toți se veselesc din suflet ; ghiața, zăpada și crivățul au încetat.

Martie, Martie noros, și Februarie ploios, iată vine Aprilie cel frumos !

Eși afară, Februarie, și tu Martie, du-te, cară-te !...»

ș'apoi sfârșesc cu sunetul ce-l facem noi din buze ca să gonim o pisică.

«Cine poate tăgădui că acest cântic este o variantă modernă a vechiului *Chelidoniasmos* rodian ? Cine nu va zări în amândouă ideea comună și firească de a vesti lumii, prin gura copiilor, o știre înveselitoare : sosirea timpului plăcut, a căldurii cumpătate, a zefirului primăvărat, a vegetațiunii înflorite ?

«O altă veste bună, de o natură mai mistică, mai puțin pipăită simțurilor, dar și mai mângâietoare pentru inimi, deșteaptă

noaptea din somn pe copii, în clima mai aspră, în țara mai creștină a Românilor. Pe când zăpada acopere pământul, pe când gerul sleiește chiar apele, o *Stea*, icoană a celei ce s'a înălțat odinioară pe cer ca să călăuzească pe cei trei *Crai dela Răsărit*, mână cete de copii prin întunericul ulițelor vi-foaroase, în ajunul Crăciunului, și le îndeamnă a vesti cu glasuri nevinovate creștinilor adormiți, că peste puțin are să vină ceasul solemn și dorit al mântuirii! Ei nu-i amenință, ca copiii din antichitate, cu furtișaguri, dar le e frig, le e foame bieților copilași, și, după ce au strigat :

Bună dimineața la Moș-Ajun !

ei cer să le dea măcar «un covrig, că mor de frig», măcar «o nucă, că se dau cu capul de ulucă», măcar «un măr, ca să te trag de păr!»

.....
 «O! vechi datine și vechi cântice ale poporului! Ce dulce farmec coprindeți voi în naivele voastre expresiuni! Aspra critică se sfarmă dinaintea voastră, căci mintea omului, deprinsă cu voi din pruncie, pare că se scaldă, la auzul vostru, în nevinovăția-i primitivă. Voi sunteți pentru noi amintiri suave, ce înviează junia în suflete! Pentru popor, sunteți floarea neuitărei!»

Aceste rânduri le scriam acum vr'o treisprezece ani, aruncând într'un articol despre cânticele noastre poporane câteva idei culese în studiul antichității și puse în comparațiune cu ceiace fiecare din noi a văzut sau a învățat din copilărie în căminul părintesc. Și pe când le scriam, țiu minte că gândul îmi eră a cerne prin sita studiilor clasice, cele mai multe din acele datine bătrânești, pe care noi cei de astăzi le am apucat încă, dar pe care strănepoții noștri nu le vor mai cunoaște poate decât din scrisele noastre.

Aveam de gând a întrebă în cărți pe vechii plugari ai La-țiiului dacă nu cumva dâșii, sau cel puțin flăcăii lor, cari încă nu îmbrăcaseră gravitatea togei virile, n'au inventat oare ei acea urare veselă și glumeață cu care tinerimea din satele

noastre întâmpină sosirea anului nou și, mâind seara cu zgomot, cu plesnete și cu clopoței, *Plugușorul*, strigă la casa fiecăruia pe rând :

Să vină cu isbândă
 anul cu mare dobândă !
 Să piară vicleșugul
 și să sosească bilșugul !
 Hăi, hăi !
 Plugușor cu doisprece boi,
 Plesniți măi
 Hăi, hăi !

Aveam de gând a cercetă prin ce curioasă analogie de fapte, de idei și de imagine, vechiul zeu latin al ploilor, *Jupiter Pluvius*, reprezentat pe columna Antonină din Roma, sub chipul unui unchiaș cu straie lătoase, se aduce așa de mult cu lăețele noastre de *Paparude*, carele, acoperite cu frunze de bozii și muiate lioarță de donița vecinelor, urează săltând și chiuind :

Ca să cază ploile
 Cu gălețile
 Să sporească grânele
 Să umple pătulele

.

Aveam de gând Dar ce folos a vorbi despre câte are omul de gând? Timpul a trecut. Alte multe lucrări, și alte mai multe nelucrări, m'au făcut să dau uitării aceste scumpe și plăcute studii.

Datinele noastre românești, din marea noastră nepăsare, ar fi rămas poate reduse pentru viitorime la puținele ce spune despre dânsule nemuritorul Dimitrie Cantemir, care, într'o cârtică de nici două sute de pagini a spus despre Români și despre țara lor mai mult și mai bine decât toți cari, după dânsul, au scris până astăzi.

Cu toate acestea, eu cred că puține sunt cercetările care ar avea pentru Români mai multe ademeniri decât descrierea, lămurirea, explicarea și compararea aceluși șir de eresuri și

de idoli, *antiquum Daciae cultum redolentia numina*, pe care domnescul descriitor al Moldovei ni le dă, în răpejunea penei sale, toate ca rămășițe ale cultului vechilor Daci.

N'ar fi oare a face o istorie a cugetărilor intime, a credințelor, a plăcerilor și a suferințelor poporului român, când cineva ar despică cu deamăruntul origina și înțelesul tuturor cugetărilor poporane ce se ascund în acea grămadă de numiri misterioase, pe care Cantemir le-a cules din gura poporului?

Oare numai despre Daci — și nu despre toate credințele care s'au întipărit treptat și d'alungul secolilor în mintea locuitorilor României — ne-ar aminti cuvintele și datinile de *Lădo* și *Mano*, *Zâna* și *Drăgaica*, *Doina* și *Stafia*, ș'apoi și *Dracul-în-vale*, *Ursitele* și *Frumoasele*, *Sânzenele* și *Joimărițele*, *Paparuda* și *Chiraleisa*, *Colinda* și *Turca*, *Sburătorul* și *Miaza-noapte*, *Srica* și *Tricolicii*, *Legătura* și *Deslegătura*, *Farmecul* și *Descântecul*, *Vergelatul* și altele de acelaș fel?

Aceste multe și stranii numiri, pe care ni le-a păstrat Cantemir, precum și altele, cu care un cercetător diligent ar putea s'adaoge cu mult lista eresurilor poporane ale Românilor, constituiesc o comoară din care și poezia și istoria pot încă culege prețioase odoare.

Câțiva din poeții noștri au știut până acum să smulgă câte o nestemată din acel tezaur, și mai ales muza răsfățată a d-lui V. Alecsandri — care adesea știe să-și îmbrobodească cu așa multă grație șugubeața și gingașa-i față în marama țărănească — ne-a cântat, cu mult farmec, și *Doina* și *Ursiții* și *Sburătorul* și pe *Craiu-nou*.

Rămâne ca și istoricii să-și îndeplinească datoria, să-și ia partea lor de sarcină, parte mai grea și mai spinoasă, în care subtilitățile obositoare ale criticei înlocuiesc avânturile sprintene și mlădioase ale poeziei.

Cât despre mine abia mă ispitisem, acum câțiva ani, să iau asupra-mi o asemenea sarcină, și 'ndată am lăsat-o jos. Dar astăzi junele autor al paginelor ce urmează iată-l că vine, plin de ardoarea tinereței, plin de o pietoasă venerațiune către

datinile vechi ale poporului român, plin de dorința de a cunoaște traiul și credințele națiunilor antice și străine, și ne prezintă, în cartea de față, câteva «*Încercări critice*», în care ne dovedește lămurit nu numai că iubește cu predilecțiune, dar chiar că și cunoaște adânc subiectele pe care s'a însărcinat a le trata.

Am citit eu unul — și toți aceia cari la noi poartă interes studiilor naționale, făcute cu seriozitate, vor citi, ca și mine — cu o vie plăcere descrierile unor obiceiuri tradiționale, care, fără îndoială, pot, când sunt bine descrise și bine analizate, să constituie titluri istorice patriei noastre și să deslege enigme ale vieții morale a poporului român.

Autorul acestor *Încercări critice* a dat dovadă, paremi-se, în studiile sale asupra credințelor, datinelor și moravurilor poporului român — studii făcute, am putea zice, pe băncile școlii — că este înzeștrată cu o adevărată intuițiune în materii de așa anevoioasă critică. Dacă n'am avea să constatăm și alte materii, probate prin cercetările de erudițiune clasică ce conțin aceste pagini, ne-am putea mărgini a recunoaște că acea facultate intuitivă este darul cel mai prețios pentru omul care-și propune să verse lumina asupra amurgului din trecut.

Avem însă terea credință că *Încercările* de față nu vor fi pentru autorul lor culmea studiilor de această natură; de aceea încheiem, atât prin mulțumiri, cât și prin urări, aceste neînsemnate rânduri, pe care le-am aruncat pe hârtie ca o dovadă de via plăcere ce am resimțit, văzând vechile noastre aspirațiuni așa de bine, așa de spornic vlăstărite sub pana altuia.

Nu râdeți, cititori, dacă și eu, om în toată firea, mă voiu atinge, sfârșind, de ramura de laur care odinioară se depunea la fiecare capăt de an pe altarul anticei zeițe latine Anna Perenna, și care la noi s'a prefăcut în *Sorcova veselă* a copiilor români; și mai ales nu râdeți dacă, tot cu atâta nai-vitate, însă cu mult mai puțină grație decât dâșii, voi ură și eu celor ce se ocupă cu ardoare de prețioasele datine străbune:

«Să 'nfloriți,	Ca un fir
Să mărgăriți,	De trandafir ;
Peste vară,	Tare ca piatra,
Primăvară,	lute ca săgeata ;
Ca un păr,	Tare ca fierul,
Ca un măr,	lute ca oțelul.

La anul,
Și la mulți ani !»

București, 1874.

Precuvântare la volumul: *Încercări
critice asupra unor Credințe, Datine
și Moravuri ale poporului român*, de
G. Dem. Teodorescu.

Poveștile unchiașului sfătos

BASME PĂGÂNEȘTI.

PRECUVÂNTARE LA I-A PARTE DIN POVEȘTILE UNCHIAȘULUI SFĂTOS.
BASME PĂGÂNEȘTI ÎNTOCMITE DE P. ISPIRESCU.

Cel ce a scris această cărticică, și al cărui nume s'a tot pitit până acuma sub modestul titlu de *Culegătorul-tipograf*, până când în sfârșit meritele sale literarii, de toți recunoscute, ne-au făcut să-l silim acum pentru întâiași dată a se da în vileagul publicității, — cel ce a scris această cărticică, zic, mi-a făcut onoarea și plăcerea de a mă consulta adesea asupra alegerei faptelor, pe care voiă să le povestească într'insa.

I-a dat în minte d-lui P. Ispirescu bunul gând de a lămuri pe cei din cititorii români cari nu sunt tocmai cărturari adânci, asupra unei mulțimi de nume, de cuvinte și de zicători străine, pe care în timpul de acum le întrebuițează mereu scriitorii noștri, prin gazete și prin felurite cărți.

« Ce va să zică *un Hercule, un Prometeu, un Anfitrion*? Ce fel de poamă va fi *Mărul discordiei*? Ce fel de lighioană să fie *Chimera*? Ce croială mai osebită să fi avut *Urechile lui Midas*? Și multe altele de felul acesta.»

Iată ceea ce vor fi zicând în sineși mulți din cei ce citesc pe toată ziua, prin ziare și cărți, nume și cuvinte de acestea, care de sigur trebuie să aibă și ele vre un înțeles.

Apoi cum să-i faci pe aceștia să pătrunză secretul ce stă ascuns subț așa nalte, subț așa late și ciudate vorbe ale *procopsiților*?

Să-i trămiți la școală? Le-a trecut, biet, timpul de a trepăda pe cărarea dăscăliei, și mai bine se lipsesc de orice știință, decât să meargă a o căpătă, la vreme de bătrânețe, pe băncile claselor, d'a rândul cu copiii.

La aceasta s'a gândit, prin însăși a sa încercare, fostul nostru *Culegător-tipograf*, și, ca om priceput care nu se împiedică de greutatea muncii, d-lui s'a apucat cu mare răbdare să citească, seara acasă, cărțile învățaților, câte nu avusese prilej a le răsfoi în copilărie; apoi dintr'insele trase, scoase și stoarse cu meșteșug tot ce trebuia ca să deslușească pe cei neînvățați, asupra multor enigme mitologice și istorice, cu care cărturarii împănază scrierile lor.

Dar atâta ar fi fost puțin lucru și meritul celui ce a făcut cărticica de față s'ar fi mărginit numai întru răbdarea cu care d-lui a știut să culeagă de prin autorii mitologici și istorici, faptele deslușitoare ale acelor enigme.

Pentru această parte a lucrării d-sale, a crezut de cuviință a se povățui adesea cu mine și de aceia a și pretins cu tot dinadinsul ca să vin eu să spuii aceasta cititorilor, chiar aci în capul cărticelei sale.

E drept că așa este! M'am silit, precât m'am priceput și eu, să-i arăt izvoarele de unde poate căpătă informațiunile cele mai bune și cele mai amănunțite. Ca să nu mai fie vorbă între noi, m'am învoit a' mărturisi aci că cu aceasta, — dar, să fie bine înțeles, *numai cu aceasta*, — mă pot lăuda și eu în întocmirea acestei lucrări.

Trebuie însă să mărturisesc totdeodată că, dacă am luat această puținică parte la lucrarea măiestrului nostru *Culegător*, apoi am făcut-o cu o vie plăcere, fiindcă știam bine că indicațiunile mele vor fi folosite așa cum foarte puțini la noi ar fi știut să le întrebuițeze.

Știam că tot așa mare meșter este *tipograf*ul nostru spre a culege din *caștile* minții sale, spre a așeză drept la locul cuvenit, și spre a scoate la iveală cuvintele și frazele curat românești, precum este și meșter spre a *jețui* pe *vingalac*, spre a face *șpalturi* și a pune sub teasc literile din *caștile*

tipografiei sale; și astfel eram de mai nainte încredințat că el va ști, — precum a și știut, — să dea poveștilor sale, împrumutate dela străini, acel farmec neasemuit de limbă neaoș românească, ce abia se mai păstrează astăzi în gura sătenilor, și prin vechile basme și zicători bătrânești ale poporului nostru.

Știam că înfățișate sub această formă nouă și adimenitoare, *miturile* religiunii anticilor Eleni vor deveni pentru poporul nostru o învățătură, folositoare și înlesnită, pe care cărturarii o dobândesc cu anevoință numai, prin studii îndelungate și greoaie.

Mai știam în sfârșit că, din pana celui ce a suflat astăzi viață românească asupra acelor povești îmbătrânite, acestea au să iasă fragede, sprintene și sglobii așa încât ele vor da cetitorilor români de orice treaptă, o petrecere literară din cele mai plăcute, prin stilul viu, simplu și popular, în care plinul de merite autor al acestor foițe va ști mai bine decât oricine a le înbăieră.

Judice acum cititorii dacă eu m'am fost înșelat!

Adevărul este că asupra mitologiei celor vechi s'au scris multe și felurite cărți în toate limbile lumii civilizate; sunt chiar și capete de operă în poezie și în proză care tratează asemenea subiecte.

Totuși mi se pare că nimeni nu s'a cercat până acum să împrăpăteze anticele povești păgânești ale Elenilor, sub forma populară a *Poveștilor Unchiașului sfătos*; și astfel însă ele au de sigur să devină de aci înainte adevărate *basme românești*.

Așa dar, prin folositoarea petrecere a unei plăcute citiri și fără de a-și bate cât de puțin capul, orice cititor din poporul românesc, care va răsfoi această cărticică, va căpăta dintr'însa și din cele cu acelaș titlu ce o vor urmă — întru aceea ce privește mitologia antică — toată știința, ba poate și mai multă decât aceea cu care se fălesc îngâmfații cărturari, când presară scrierile lor cu erudite numiri și cu aluziuni adânci la miturile vechimii elinești.

Apoi, pentru un așa bun serviciu, nu se cade oare să mulțumim d-lui P. Ispirescu, culegătorul și scriitorul atâtor *Basme, Snoave și Zicători* românești, conștiinciosul și meritosul lor editor ?

— Ba, zău, foarte mult, și eu unul mă simt, acum fericit că mi-a dat însuși prilejul de a-i aduce, prin aceste rânduri, cel dintâi prinos de mulțumire.

Sunt încredințat că în urmă-mi are să se adune gloată mare.
București, 15 Octomvrie 1879.

Precuvântare la I-a parte din *Poveștile Unchișului sfânt. Basme păgânești* întocmite de P. Ispirescu.

Vechii poeți ai românilor

PRECVĂNTARE LA COLECȚIUNEA DE POEZII VECHI.

Dacă acum de aproape optsprezece sutimi de ani, poporul românesc își păstrează încă ființa sa nestrămutată, printre atâtea neamuri străine și inimice ce-l înconjoară, îl împresoară și-l strivesc de toate părțile, nu mai rămâne îndoială că el această tărie o datorește mai cu seamă *limbei* sale.

Romanii, pe cari abea un secol după Cristos, Traian i-a strămutat pe văile de sub poalele Carpaților și pe șesurile de-a stânga Dunării, aceia ori cât de mult i-au copleșit sau i-au ademenit străinii, ei tot au păstrat din graiul lor cel părintesc atât, în cât nimenui să nu-i poată fi iertat a spune, cu bună-credință, că Românii de astăzi nu sunt dreپți moștenitori ai coloniilor aduși aici de preste Alpi.

Dar au venit timpuri grele, când ei s'au văzut siliți să facă loc pe câmpiile lor, năvălirilor pustietoare a tot felul de neamuri păgâne și sălbaticе. Ei atunci s'au strâns la olaltă și s'au pitulat în văile munților, iar când vre unii dintr'înșii, mai îndrăzneți și mai nesocotiți încercau fără de spor să se răpează și să respingă pe cotropitori, alții, mai miloși, mai înțelepți și mai prevăzători, le strigau pe a lor limbă — oare cum schimbată de cum fusese mai nainte, dar rămasă tot latinească în sunetele și cuvintele ei — : «*Torna ! Torna ! Fratre !*»

Mai apoi, străinii umblară să nimicească pe Români, prin alte mijloace mai puțin grosolane. Ei se încercară să le stingă sângele lor latinesc și firea lor națională, citindu-le mereu *Ciaslovul* slavonește în biserică și dându-le *Urice* și *Zapise*

slavonești la mână pentru stăpânirea oricării sforicele de moșie, oricărui drept cetățenesc.*

Astfel socoteau poate că poporul Român se va amăgi a crede că limbă a celor sfinte și limbă de folos și de omenie nu poate fi decât o limbă străină, bunăoară cea slavonească, dincoace de Carpați și cea ungurească dincolo. Dar pe când vlădica în biserică, iar domnul și boerul în divan, bolboroseau graiuri străine, poporul de rând stăruia a vorbi în căminul său tot românește, a se închină lui Dumnezeu tot românește, a cânta tot românește doina de jale și de vitejie a trecutului.

Așa încât, de câteori se întâmplă ca, dintre oamenii dela noi, cu știință de carte străină, să se ivească vre unul cu minte mai deschisă, cu inimă mai generoasă, el pe dată, folosindu-se de știința sa, cercetă coliba țaranului, a celui care, numai dânsul, pe atunci mai cuteză a se numi *Rumân*, și recunoscând din graiul lui că dânsul e viță de Roman, zicea și el îndată cu mirare și cu mândrie, despre poporul acestei țări:

«Când au adus într'insa românească limbă
De bun neam și ferită de calea strâmbă
Se trage din sânge rudă împărătească,
Dumnezeu l-au sporitu-l nainte să crească!»

Și într'adevăr ca să *sporească acest popor de bun neam, care se trage de rudă împărătească*, și ca să *crească ferit de calea strâmbă*, îi a trebuit să și păstreze și îi trebuie încă să-și cultive *româneasca lui limbă*.

De vre-o două trei sute de ani încoace, noi putem urmări pas cu pas mersul treptat al națiunii române. Ea sta lângedă și trudită, se mișcă fără spor, atunci când încă nu cutezase a vorbi, în toate ramurile vieții ei sociale, *limba* sa proprie, *limba* sa originară.

Dar din minutul când piedicile limbelor străine n'o mai încurcă nici în biserică, nici în viața publică, nici în producțiunile literaturii, din minutul acela avântul ei fu nemăsurat. De atunci încoace ea sporește într'un an mai mult decât o-

dinioară în zece, mai mult decât într'o sută din seculii trecuți.

Și într'adevăr nu este nici un secol deplin de când toți românii s'au decis a scrie numai limba lor, în toată a lor viață publică; și în aceste câteva zecimi de ani, putem zice că răsunetele limbei românești, rostită fără sfială, au deșteptat toată națiunea din adormirea ei, și s'au auzit cu tărie de către toate celelalte popoare ale Europei.

Limbei dar, *limbei noastre*, mai mult decât ori cărui alt, dar moștenesc al poporului nostru, suntem datori această minunată reînviere.

Deci, tot dela stăruitoarea cultivare a *limbei* noastre trebuie să așteptăm și înaintarea și întărirea naționalității noastre pe viitor. Cu *limba noastră* vom învinge până întru sfârșit toate limbile dușmane din jurul nostru!

Dintr'o asemenea convingere a născut în sânul unei societăți iubitoare a progresului României, ideia de a găsi un mijloc pentru ca toți românii să poată pătrunde cu înlesnire în cunoștința culturii limbei românești. Acea societate a decis dar a consacra mult pușinul capital de care ea dispune, spre a tipări o *Biblioteca a poporului român*, prin care, cu costul cel mai redus, să poată căpăta toți Românii în mânele lor, scrierile cele mai bune ale limbei românești, de când ea a început a fi scrisă și tipărită, până în ziua de astăzi.

A început prin a tipări acest mic volum, în care s'au adunat cele mai frumoase dintre **Cântecile bătrânești** ale poporului român, dintre acele compuneri poetice ale norodului, care s'au păstrat pe la cântătorii din sate, fără de nume de autori, dar pe care ilustrul nostru poet d-l Vasile Alecsandri a știut așa de frumos a le adună și a le reconstitui, dupe adevărata lor fire poporană.

Apoi iar, tot în cercul compunerilor poetice, s'au adunat aci scrieri de ale celor mai vechi poeți români, de ale acelor oameni de merit cari, pe când mai nimeni nu scria românește, au avut patriotică pornire spre cultivarea limbei na-

ționale, și, — precum a putut fiecare, — au îndrugat, cu mai mult sau mai puțin talent, *stihuri* sau *vierșuri* românești.

În fruntea lor stă vestitul mitropolit al Moldovei, **Dosoftei** carele de la anii 1668 până la 1690, cântă în versuri românești lauda țării, din care am transcris mai sus patru *stihuri*, și lauda lui Dumnezeu, în Psaltirea lui David, tradusă toată de dânsul în versuri românești.

Apoi s'au ales câteva din cele măl plăcute poezii ale acelor boieri din Țara Românească și din Moldova, cari între anii 1770 și 1830, se încumătară a dovedi dascălilor greci ce dădău atunci în cercurile literare din țările noastre, cum că se poate scrie, și dulce și frumos, chiar și în desprețuitul graiu al *Vlahilor*.

Acei boieri, sunt, pentru Țara Românească, familia **Văcăreștilor**, cu **banul Iănăchiță** în capul ei, având el doi feciori, amândouă poeți, adică **clucerul Alecu** și **logofătul Niculae**, și în fine cu vestitul poet **Ioan Văcărescu**, fiu al clucerului Alecu.

Toți acești trei din urmă au îndeplinit cu sfințenie îndatorirea ce le lăsase cu limbă de moarte, tatăl și moșul lor, banul Iănăchiță, prin testamentul său literar, unde el zice:

Urmașilor mei Văcărești
Las vouă moștenire
Creșterea limbii românești
Ș'a patriei cinstire!

Au mai fost, pe aceleași timpuri, și alți Români cu iubire de țară și de limba lor, iar printre aceștia vom număra mai cu laudă pe **Paris Momuleanu**, carele a scris numeroase versuri în București, până la anii 1828.

Din Moldova avem de asemeni a pune alături cu boierii Văcărești cei din Țara Românească, pe **logofătul Constantin Conaki** și pe **vornicul Alecu Beldiman**, cari și unul și altul pe la începutul secolului nostru, își aveau de onoare de a scrie în versuri românești, cugetările lor și fapte din istoria țării.

În fine, pentru că din culegerea coprinsă în acest mic

volum să nu rămână cu totul înstrăinată o bună jumătate a româniei, și anume aceea care trăiește dincolo de Carpați, s'a pus tot aci și istoria în versuri a lui *Arghir*, compusă acum vre-o 50 de ani, de un bătrân poet poporan al Ardealului, de **Ioan Barac**.

S'ar fi putut face și mai mult! Dar, ca un început, fie bine primit de către publicul românesc, acest mic volum de vechi poezii naționale și Societatea, care și-a pus în gând să urmărească fără preget publicarea *Bibliotecii poporului român*, va scoate treptat din întunericul uitării sau din îngrădirile grele de răsbătut ale scumpetei, toate acele scrieri românești în versuri și în proză care, dintr'o privință oarecare, pot place la citire, și care, arătând treptat propășirea limbii noastre, vor îndemna negreșit pe mulți a adaoge literatură națională cu alte opere, încă și mai perfecte..

Adăpostiți sub modestul umbrar al anonimului, editorii acestor cărți vor fi răsplătiți cu prisos, când vor vedea că tipăririle lor aduc poporului român folosul ce ei așteaptă de la dânsese.

București, 1878.

Președinte la *Colecțiunea de poezii vechi*, din *Biblioteca poporului român*.

Nicolae Bălcescu și scrierile sale

PRECUVÂNTARE LA ISTORIA ROMÂNILOR SUB MIHAI-VODĂ VITEAZUL,
PUBLICATĂ LA 1877

Îndeplinesc astăzi una din cele mai vii și mai stăruitoare ale mele dorințe: aceea de a scoate la lumină *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, lucrarea de căpetenie a eminentului și mult deplânsului nostru istoric Nicolae Bălcescu, care totdeodată este și o scriere de frunte în literele românești.

De douăzeci și cinci de ani, de când *Nicolae Bălcescu* a murit, înstrăinat de prea iubită și prea dorită sa țară, eu unul n'am pregetat un moment de a căuta mijloc spre a face cunoscută publicului românesc această frumoasă operă, în care își pironise mintea și puterile sale un om de un rar talent, un om ce de copil încă, eu mă deprinsesem a-l respecta, a-l iubi, a-l admira.

Cincisprezece ani din aceștia, am păstrat cu sfințenie la mine manuscriptele lui, cercându-mă, de câte ori mi-a stat în putere, a da publicității cel puțin o parte din ele. Dar, spre rușinarea noastră de până acum, a trecut un pătrar de secol dela moartea Bălcescului, mai înainte ca să poată fi pus sub ochii națiunii române, tot ceea ce dânsul lucrase întru cea mai mare a ei onoare.

A trebuit ca o rază din acel foc de vitejie strămoșească care ardea cu dor inima lui Nicolae Bălcescu, să străbată în sfârșit în vinele tuturor Românilor, pentru ca să afle timpul priincios de a eși la iveală patrioticele pagine scrise de pana lui, muiată și oțelită în sângele atâtor eroi ai Românilor din trecut!

Azi într'adevăr e timp ca națiunea română să audă și tot-

deodată să simtă adânc cugetele invietoare și spornicile cuvinte ale aceluși nobil suflet, ale acelei întinse inteligențe românești, care odată se numea *Nicolae Bălcescu!*... Nicolae Bălcescu, despre carele ne spune d. V. Alecsandri că «copsit de entuziasm la privirea flăcăilor români ce dănuiau cu pletele în vânt, zicea : O! mândră oaste va avea România, când îi va veni și ei rândul pe lume!» ¹⁾

Și negreșit la virtuțile ostășesti ale poporului român se gândește fără preget Nicolae Bălcescu, de oarece el, abia în vârstă de 19 ani (eră născut în București la 29 Iunie 1819), intră în oștire și, numai cu rangul de cadet (iunkâr), doritor să împărtășească soților săi de arme cunoștințele ce mintea-i ageră și studioasă dobândise încă din junețe, ceru să institue în cazarmă o școală pentru soldați, unde însuși fu învățător. Apoi, după ce fu prigonit și închis câțva timp la mănăstirea Mărginenii pentru ideile sale liberale, tot către oștire își îndreptă el gândurile, când spre a intră în cariera literară, el tipări în Iași la 1844, începutul unui studiu asupra *Puterei armate la Români*. ²⁾

Până la 1848, petrecându-și timpul în studii istorice, când la Paris, când în țară, el scrisese diferite lucrări de un mare interes pentru istoria națională, și le publică în *Magazinul istoric pentru Dacia*, pe care îl redactă în unire cu d. A. Treb. Laurian. ³⁾

¹⁾ *Nicolae Bălcescu*, Suvenire de V. Alecsandri. Un fragment în *Revista Română pentru științe, litere și arte*. București, tom. II. 1862, p. 312.

²⁾ Acest studiu, publicat în *Foaia științifică și literară* din Iași, și apoi și în fâșioară separată, poartă titlul : *Puterea armată și arta militară dela întemeierea principatului Valachiei până acum*. — El se completează printr'un asemenea studiu asupra principatului Moldovei, tipărit în *Magazinul istoric pentru Dacia*, din București.

³⁾ Scrierile lui Bălcescu, care au apărut în *Magazinul istoric* sunt cele următoare : Tomul I. (1845) : *Cuvânt preliminaru despre izvoarele istoriei Românilor*. — *Românii și Fanarioșii*. — *Ioan Tăutul, mare logofăt al Moldovei*. — *Logofătul Miron Costin, istoricul Moldovei*. — *Spătarul Ioan Cantacuzino*. — *Postelnicul Constantin Cantacuzino*.

La anul 1848, el luă parte activă la mișcarea națională, atât în țara Românească, cât și mai apoi, în Ardeal. Insuși el, în scrierile lui pe care le dăm aci la lumină, ne descrie adesea simțirile înduișate ce a încercat inima lui în mijlocul acelor aspirări confuze ale deșteptării spiritului național, pe care el, singur poate pe atunci, știă să le măsoare, în mintea sa erudită și patriotică, cu măsura uriașă a gloriilor trecutului.

Fără însă de a perde curagiul în aceste sterpe lupte, tocmai când văzù de toate părțile avânturile generoase ale poporului român înfrânte sub juguri străine și asupritoare, tocmai în toamna anului 1849, el se întoarse în Franța și se consacră mai cu totul la lucrarea capitală a vieții sale, la povestirea marilor fapte războinice ale Românilor din al XVI-lea secol. ¹⁾

Tom. II. (1846): *Puterea armată și arta militară la Moldoveni în timpul mării lor.* — *Despre starea socială a muncitorilor plugari în principatele Române în deosebite timpuri.*

Tom. IV. (1847): *Campania Românilor în contra Turcilor dela anul 1595.* — *Buletin despre portretele principilor țării Românești și ai Moldaviei, ce se află în cabinetul de stampe dela biblioteca regală din Paris.*

¹⁾ N. Bălcescu, în timpul revoluțiunii dela 1848 din București, a scris în ziarul lui Bolintineanu, *Poporul Suveran*, câteva articole, din care extragem liniile următoare:

«Părinții noștri au vărsat prețiosul lor sânge pentru a ne lăsa de moștenire drepturile noastre politice, și datoria noastră este a le păstra cu aceeași putere pentru fiii noștri. Timpul n'a venit ca să dobândim o independență absolută. Poziția noastră politică, de pe tractate, este bună; numai trebuie ca ele să fie păzite de înalta Poartă, și sprijinite cu statornicie de noi. Să nu uităm că suntem datori a apăra naționalitatea și drepturile noastre, de vom fi nevoiți, chiar vărsând sângele. De vom cădea în această luptă sfântă, să cădem incai bărbătește, astfel cum au trăit părinții noștri, și ca dânsii să strigăm: *Mai bine țara noastră să se prefacă într'un întins mormânt, numai să rămână tot Țara Românilor!*»

Mergând apoi la Paris, pe când se ocupă de marea lui operă istorică și, oșebit de o întinsă corespondență și redactarea unor acte atingătoare de faptele emigrațiunii revoluționarilor români, el publică în *Journal des Economistes* din Paris, 1850, o importantă lucrare în limba franceză, sub titlul *Question économique des Principautés danubiennes*. Printre

Dar să-l lăsăm să-și descrie însuși starea lui fizică și sufletească, și să ne mărginim a decopii aci o notă pe care am aflat-o printre hârtiile lui, scrisă cu o mână slăbită, când se află la *Hyères, dechemorie în 17, anul 1850*:

«Minutele în care scriu sunt pline de amar și întristare. Pe când Europa întreagă se pregătește a saluta triumful libertății, eroica Franță, dela care ca totdeauna se așteptă semnalul, Franța, prin fatalitate și prin neunirea fiilor săi, cade gemând în neputință sub un jug, umilitor. Fiii fărădelegii triumfează în toate părțile și întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generoase, zdrobite și rănite de moarte, văd apuind din vederea lor ziua mântuirii. Însumi eu, cu o inimă sfâșiată de durere, mă lupt cu o boală crudă și neimblânzită, caut a câștiga timp asupra-i și a o întrece în iuțeală, ca să pot lăsa fraților mei aceste pagine din viața părinților noștri, și cad sleit de puteri, mistuit prin silințele ce fac. Cu toate aceste temeieri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate, și de și oamenii sângiurilor au învelit cu maramă neagră dulce fața ta, crede că va veni ziua fericită, ziua izbândirii, când omenirea întreagă se va scula spre a sfâșia acest vâl și dușmanii tăi se vor împetri la vederea soarelui său de lumină; atunci nu va mai fi nici un om rob, nici nație roabă, nici om stăpân pe altul, nici popor stăpân pe altul, ci domnirea *Dreptății și Frăției!* Aceste

manuscriptele rămase dela dânsul se află și o parte din textul român al acestui memoriu. Tot acolo găsim și un însemnat fragment dintr'o lucrare încă inedită, purtând titlul: *Manualul bunului român, dialog între un satean și un comisar de propagandă*. Fiind la Paris Bălcescu mai compuse cuvântul său asupra *Mișcării Românilor din Ardeal la 1848*, pe care îl tipări într'un ziar român de acolo, *Junimea Română* din 1851; apoi conlucra sau traduse poema în proză ce poartă numirea de *Cântarea României* și care fu mai întâiu tipărită la Paris în broșura *România viitoare* din 1851, și apoi reprodușă de d. V. Alecsandri în *România literară* din Iași, 1855, unde s'a tipărit și un fragment din cartea III-a a *Istoriei Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul*, sub titlul: *Răzvan Vodă*.

Acestea sunt, pare-mi-se, toate scrierile Bălcescului dela 1848 până la moartea lui.

«cuvinte, ce odată am dat de deviză nației mele; vor domni
 «lumea; atunci așteptarea, visarea vieții mele se va împlini;
 «atunci toți Românii vor fi una, liberi și frați! Vai! nu voi
 «avea noroc a vedea această zi, de și eu asemeni am muncit
 «și am pățimit pentru dreptate, și cel din urmă al meu cu-
 «vânt va fi încă un imn ție, țara mea mult dragă!»

Acea lucrare despre care el vorbește cu un așa dureros entuziasm, este *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă Viteazul* la care lucră de mai mult timp și din care scrise o mare parte în anii din urmă ai vieții sale. Iată, de pe o altă însemnare manuscrisă ce s'a găsit printre hârtiile lui, împărțirea ce el voia să dea operei sale:

«Tomul I: *Introducerea*. — Cartea I. *Libertatea Națională*. (1593—Aprilie 1595). — Cartea II. *Călugăreni* (Aprilie 1595—Decembrie 1595). — Cartea III. *Robirea Țăranului* (Decembrie 1595 — Aprilie 1599). — Acte adause.

«Tomul II: Cartea IV. *Unitatea Națională* (Aprilie 1599—Iulie 1600). — Cartea V. *Mirislău* (August 1600 — Ianuarie 1601). — Cartea VI. *Guruslău* (ianuarie 1601 — Septembrie 1601). — Acte adause. — Lista izvoarelor acestei istorii».

Cartea întâi, de pre cum însuși însemnează pe această ultimă notă, a fost scrisă la Paris în iarna anului 1851 (ianuarie și Februarie); a doua, iarăși la Paris, 1851 (Martie și Aprilie), cu toate că o mare parte fusese publicată la 1847, în *Magazinul istoric*, sub titlul *Campania Românilor în contra Turcilor, dela anul 1595*; a treia carte a scris-o în satul Ville d'Avray, lângă Paris, la 1851 (Maiu până la August); a patra la Hyères, în Franța meridională, la 1852 (Maiu și Aprilie), în sfârșit o parte din a cincea e scrisă la Constantinopol, tot la 1852, dar ea nu e sfârșită¹⁾. Să vede că pe

¹⁾ Manuscrisul acestei a V-a cărți, scris în mare parte de însăși mâna cu totul slăbită a Bălcescului, se oprește la pagina 138 cu însemnarea numărului capitolului «XXXIII» cu care avea să urmeze textul său. D. Greg. Tocilescu, în interesanta monografie ce a publicat asupra lui: *Nicolae Bălcescu; viața, timpul și operele sale, 1819—1852* tipărit în

a șasea nici că o începuse încă, căci nu există nici-un manuscris. Actele adause sunt adunate în mare parte de și nu au fost încă puse în orânduială de autor; cât despre lista izvoarelor, aflăm în notele lui, titlurile a mai mult de 225 scrieri vechi și moderne în felurite limbi, pe care le-a consultat d'adrechtul sau în traduceri, ce el puneă să i le facă. Din *Introducere*, se vede, după sumarul ce ne-a lăsat, că voia să facă un tabel al vieții sociale a Românilor din trecut; dar astfel cum o avem, ea este mai mult un schelet al lucrării precugetate.

Nicolae Bălcescu nu avu dar timpul să-și aducă până la capăt întreprinderea sa. Muncit de dorul țării, luptându-se cu o repede boală de piept și mai adesea și cu neaverea și izolarea în țară străină, el se decise a se porni la Constantinopol ca să obțină voia de a se reîntoarce la căminul părintesc; acolo însă i se refuză favoarea de a vedea pământul său de naștere, și atunci, cu sufletul întristat, cu puterile slăbite, singur și lipsit mai de toate, se întoarse tot pe mare către apus, purtând mereu cu sine scumpul său avut, manuscrisurile lui. La 5 Octombrie 1852 el ajunsese în Palermo, unde speră să afle, sub clima călduroasă a Siciliei, alinare pentru suferințele pieptului său atacat; dar după șeșe săptămâni de viață tristă și izolată, la 16 Noemvrie, el își dete sufletul departe de orice inimă amică, năpustit pe patul unei ospătării și lăsând numai cu limbă de moarte toate scrierile lui, unuia din prietenii săi, d-lui Ion Ghica.

El nu aveă la sine mai mult decât o sumă de 30 franci;

Columna lui Traian a d-lui B. P. Hasdeu, București, 1876, No. 5, și apoi în făscioară separată) face următoarea curioasă observațiune:

«Aci se oprește pana lui Nicolae Bălcescu.

«Eră capitolul 33 al scrierii sale, care corespunde la capitolul 33 al vieții sale, vârsta în care a murit!. Este o întâmplare curioasă, analogă cu aceia a lui Napoleon cel Mare, în manuscrisurile căruia s'a găsit un manual de geografie, scris în junețea sa, neterminat și care se opreă tocmai la insula S-ta Elena, unde, 30 ani mai în urmă, marele împărat aveă să-și sfârșească cariera».

nu erà nimeni acolo ca să-i cumpere măcar un loc la cimitir. Cioelii ridicară cadavrul străinului din ospătăria «alla Trinacria» și-l afundară în groapa de obște a săracilor din monăstirea Capucinilor dela Palermo.

Când la 1863, am cerut și am obținut dela Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, carele iubise și știà să prețuiască pe Bălcescu, autorizațiunea de a trãmite din partea guvernului român ca să ridice după țarmul străin și să aducã în patrie, oasele aceluï bărbat cu care națiunea română se poate mândri, trãmisul nostru d. Nicolae Ionescu, a putut numai să constate la fața locului că trupul lui Nicolae Bălcescu erã pentru vecie amestecat printre osemintele sărăcimii din Palermo. D-lui ne aduse de acolo numai ultimele voințe ale ilustrului nostru răposat ¹⁾.

Abia astăzi însă, douăzeci și cinci de ani după a lui moarte, ele se îndeplinesc în parte ²⁾. D. Ion Ghica a oferit Societății

¹⁾ Testamentul lui N. Bălcescu, pe care l'a adus d. N. Ionescu dela Palermo, și care se păstrează la ministerul instrucțiunii publice al României, împreună cu raportul trãmisulni nostru, fusese încredințat de însuși răposatul, consulului turcesc din acea localitate. Simțind sfârșitul său, el puse să i se facã o listă amănunțită de tot ce posedã cu sine, în care arată că voința sa este ca manuscrisele lui să se dea d-lui Ion Ghica, carele se află pe atunci în Turcia. Un preot grec din vecinătate primi, de pre cererea sa, cea după urmă a lui mărturisire și cel după urmă al lui suspin. Lădița cu obiectele rămase dela Bălcescu a fost de mult trãmisă familiei sale de către proprietarul ospătăriei «alla Trinacria». Astfel s'a întâmplat ca d. C. Bălcescu, carele aveã manuscriptele la sine, să mi le încredințeze încă dela 1861 spre a le tipări în *Revista Română*. De atunci ele au stat până estimp la mine.

Pe de altă parte, testamentul adus în țară de d. N. Ionescu la 1863, rămăsese și el uitat în dosarul ministerului.

În fine, abia acum, prin concursul d lor Ion Ghica, C. Bălcescu și al meu, voințele ilustrului răposat încep a-și căpăta a lor realizare.

²⁾ Bălcescu, într'o adresă către *patronii Asociației literare române*, arată că scrierea sa asupra *Epocii lui Mihaiu Viteazul*, fiind aproape terminată și având numai câteva luni de lucru spre a o sfârși, el do-rește ca ea să fie tipărită în două frumoase volume în 8°, de pre împărțirea expusă mai sus, și totdeauna să fie ornată cu un portret al lui Mihaiu Viteazul, gravat pe oțel, de pre a lui Sadeler făcut în Viena la

Academice Române, prețioasele manuscrite ale lui Bălcescu, care dela anul 1861 au stat în păstrarea mea, încredințate fiindu-mi de fratele răposatului, de d. Costache Bălcescu.

Încă de atunci am început a tipări în *Revista Română*, o *Istoria Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul*¹⁾; dar nu am putut merge mai departe decât până pe la mijlocul cărții a III-a. Sfârșitul acestei cărți, a IV-a întreagă și tot ce mai posedam din a V-a văd acum mai întâi lumina tiparului.

Societatea Academică Română, fericindu-se de prețiosul dar ce a primit și doritoare de a se pune la înălțimea misiunii sale, răspândind printre Români, mai cu seamă producțiunile literare și științifice ale geniului național, nu a voit să întârzie câtuși de puțin spre a da publicitate măreței opere a nemuritorului N. Bălcescu.

Mi-a acordat mie dorita onoare de a dirige această grabnică tipărire, în care s'a socotit mai oportun de a înlătura deocamdată toate notele indicătoare de autorii consultați de Bălcescu în erudita și conștiincioasa sa lucrare, și de a tipări scrierea originală în așa chip ca ea să fie mai lesne de citit pentru orice clasă de cititori²⁾.

1601, precum și alte patru executate în xilografie. Dorește asemenea să se trimită un june inginer român în țară ca să ridice planurile deosebitelor localități mai importante, citate în cursul operei. Aceste cheltuieli cere dela *Asociație* ca să le facă; iar pentru ostenețile sale proprii și pentru toate cheltuielile ee făcuse cu cumpărători de cărți rare și cu traducțiuni, el nu reclamă nici o indemnizare, nici măcar cele 400 exemplare din opera sa, pe care i le acordă statutele *Asociației*. El se întemeiază însă a crede că, dacă nu meritele operei, dar negreșit faptele ce ea coprinde sunt de natură a deșteptă în inimile Românilor simțiminte spornice pentru reînălțarea și întemeierea naționalității noastre.

¹⁾ *Revista Română pentru științe, litere și arte* coprinde în volumul I. (1861) *Introducerea, Cartea I* și parte din *Cartea II*; în vol. II (1862) urmare din *Cartea II* până la sfârșitul ei; în vol. III (1863) o parte din *Cartea III*.

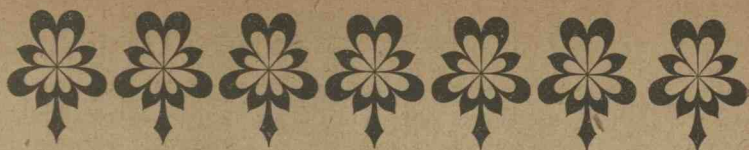
²⁾ Pentru aceasta, am adoptat un format mai mic și mai purtareț de cât cum doreă Bălcescu, și ne-am servit de o ortografie română care, fără de a exclude caracterele etimologice ale cuvintelor, întrebuintează însă accentele și codițele (cedile), depărtate din scrierea românească

Cu timpul Societatea Academică Română își propune de a publică o edițiune critică și mai luxoasă a operelor complete a lui N. Bălăcescu. Aceia va fi poate mai bine primită de oamenii de știință.

Acum însă, noi sperăm și credem că această carte, așa cum este, va aduce în împrejurările de față, folos și întărire cugetului național al întregii Româniimi!

București, 16 Noemvrie, 1877.

dincolo de Carpați. Aceasta este și felul de ortografie cu care se servea Bălăcescu, când scria cu litere latine. Tot manuscrisul *Istoriei Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul* este de mâna lui, scris cam într'astfel.

NOTE

I. DESPRE PLANURILE BĂTĂLIILOR LUI MICHAI-VITEAZUL.

Într-această notă am reprodus întâi câteva rânduri pe care Bălcescu bolnav și aproape de moartea sa le scria din exil, adresându-le, după cum se vede, către un amic din țară, căruia îi recomandă a face un pelerinajiu pe tărâmul luptelor lui Michaiu, spre a completa indicațiunile topografice și legendare, care în lipsă de o bună hartă a țării și proscris din patria sa, nu le putea însuși dobândi. El cerea lămuriri asupra localităților citate în povestirea «*Evenimentelor din vara anului 1595*», apoi asupra *Călugărenilor, Târgoviștei și Bătăliei de la Teleajen la 1600*.

Cu acestea se întrerupe manuscriptul: dar va fi lesne a completa cererile autorului, urmând și pentru localitățile încă neînsemnate aici, sistema recomandată de dânsul. Sub raportul tipografic, lucrarea e acum mult înlesnită prin publicarea hartei celei mari a țării Românești executată de inginerii statului major austriac și prin mai multe bune hărți ale Transilvaniei, publicate în acești din urmă ani.

În ceea ce se atinge de evenimentele de la 1594 și din vara anului 1595, fieși-cine va găsi pe hartă, satele *Petrile, Putineiu, Stănești*, fieși-cine va vedea că insula cea mică din fața Giurgiului, cea cu ruine de o cetățuie, se cheamă într'adevăr *Sângeorgiu*, iar cea lătăreață din susul ei *Ramadanul*, va găsi asemenea *valea Sâlcii*, pe drumul Giurgiului; va găsi satul *Copăcenii*, d'a stânga Argeșului. Dar ceea ce rămâne încă de găsit e localitățile satelor *Hulubeștii*, și *Scârpăteștii*, ori *Șerbăteștii*, care poate s'au ruinat de tot, ori ca multe alte sate din țara noastră, și-au schimbat numirile. E încă de aflat care a fost valea *Camuri*, și satul învecinat la care a mas Sinan-Pașa, drept satul *Dadilovu*. Rămâne încă de constatat dacă cumva ceva tradițiuni și legende au rămas pe alocurea, din acele fapte de arme strălucite, de și timpul și nenorocirile posterioare au șters mai toate amintirile glorioase printre populațiunile adesea secerate și adesea prenouite ale județelor române mărginașe Dunării.

Crucea de piatră de la Călugăreni, după cum spune și Bălcescu, e cu 90 de ani posterioară și nu e de loc relativă la gloriosul fapt al lui Mi-

haiu. Această cruce monolită, mare și frumos săpată cu ornamente pe muchi, poartă o inscripțiune care în mai multe locuri s'a șters prin fărâmarea petrii, de și un mic pavilion de cărămidă, boltit, o apără de injuriile timpului. Într'o răpede trecere pe la Călugăreni, am descifrat, pe această cruce, următoarele cuvinte ce le transcriem pe cât s'a putut mai exact păstrate.

Pe fața despre Giurgiu: «svânta această și de viață aducătoare cruce ridicată este de prea luminatul și slăvitul domn Io Șerban Cantacuzino Voevod adevăratul nepot al bătrânului Șerban Băsarab.... și pomenire vecinică înaltă... stă la capul acestui frumos și minunat pod carele însuși împreună cu iubit fiu-său... la lucrarea lui fiind și câte...»

Pe muchia stângă: «pentru că și Mării sale în veci bună pomenire și mulțămită să-i fie și să-i rămâie lui și doamnei lui Maria și coconilor lui făcutu-s'au dar acest pod și această dumnezească cruce s'au ridicat într'al patrulea an al domniei sale la anul de la zidirea lumii 7112 (*de la Chr. 1682*) mșta (*luna*) octovri dni (*zile*) 17».

Pe fața despre Neajlov: «dar... rădicarea acestei cinstitei și de viață făcătoare cruce arată osteneala și stradanția facerii acestui mare și temeinic pod întru vecinică pomenire iară luminatului acest... precum în ceia față s'a zis iarăși în ceasta... ta față scrisu-s'au întru pomenire și cinstiți boiarini Mării sale care s'au întâmplat la facerea podului acestuia împreună cu al lor luminat domn.... dus toți cu multă strădanie și osteneală de la începerea podului până la svârșit, care pre nume sunt acestea Radu Năsturel vel ban, Bădea Bălăceanu vel vornic, Gligore Grădișteanu vel logofăt. Vlad Cocorăscu biv vel logofăt, Constantin Brâncoveanu vel spătar, lordake Cantacuzino vel stolnic, Alexandru biv vel stolnic, Mihaî biv vel pitar, Tănăsê vel armaș, Constantin Bălăceanul vel agă Șerban vt logofăt, Fiera vt. vistiari, Șerban vel căpitan za lefecii, Părvu Crețulescul vt. postelnic, fiind împreună cu toate breaslele slujitori și ai curții drept aceea s'au scris ca să fie întru vecinică pomenire. Lt ot rodjetva Chr...»

Precum vedem nimic în această inscripțiune nu amintește faimoasa bătălie a lui Mihai-Viteazul și singurul punct prin care acest monument mai nou poate prezenta oareși-care relațiuni cu faptul de arme de la 1595, e modificările ce construcțiunea aceluia mare și minunat pod al lui Șerban-Vodă Cantacuzino, trebuie să fi adus localității în care s'au bătut Românii cu Sinan-Pașa. Într'adevăr de și pozițiunea topografică nu s'a putut schimba în trei secolii, dar balta formată de Neajlov nu mai

pare a fi acum așa de amenințătoare, nici lunca așa de păduroasă, cum ni le descriu istoricii de pe atunci. Cu clădirea podului trebuie neapărat să se fi tăiat mulți din copaci și să se fi făcut lucrări spre a înjgheba apele răslătate ale râului; construcțiunea șoselei moderne ce merge la Giurgiu, a preschimbat și ea înfățișarea sălbatică și mocirloasă a locului.

Dar pe lângă lucrările de utilitate introduse de civilizațiune într'aceea vale memorabilă, oare un monument care să dovedească recunoștința Românilor către părinții lor ce au apărut țara cu bărbăție, n'ar fi tot așa de folos, ca și o cale lesnicioasă deschisă pe acolo comerciului? Ceia ce înalță o națiune, ceia ce-i inspiră demnitatea și tăria, nu este atât desvoltarea prosperității sale materiale, nici imbelșugarea produselor industriei sale, nici înmulțirea capitalurilor și averilor, nici luxul vieții casnice, ci respectul către eroii și gloriile naționale de orice fel, ci amorul către pământul natal, pentru păstrarea căruia s'au luptat generațiunile trecute, ci iubirea către limba și datinele părintești, moșteniri scumpe, rămase din vechime! Fără de aceste elemente spiritul național pere, inima se sleește în recile speculațiuni și în întreprinderi egoiste ale industriei și ale negoțului. Literilor și artelor este dat de a întreține vie venerațiunea gloriilor trecute, de a deșteptă nobilele aspirațiuni, de a insuflă sacrificii mărețe.

E o datorie sfântă a popoarelor, pe care civilizațiunea o consacără pe toată ziua mai tare, de a cercetă și de a scoate la lumină faptele trecutului lor, de a eterniză prin ajutorul artelor memoria bărbaților mari și a evenimentelor glorioase. Să nu nesocotească dar nimeni câtă influență salutarie poate avea asupra unei națiuni amintirea virtuților ei străbune, adesea ori ea a produs faptele mari și aceasta ne întemeează mult a crede cuvintele unui amic când zicea: «Să ne aducem aminte de epoca lui Mihaiu, în care Românul atinse culmea măririi, care ne-a lăsat cele mai glorioase pagine în analele țarei. Cine nu s'a entuziasmat citind «bătăliile lui Mihaiu? Cine n'a admirat geniul și bărbăția lui? Călugăreni! Termopile ale Românilor! câte inimi nu tresar la suvenirea voastră! câte suflete nu aprindeți! câte brațe nu înarmați! Când Românul și-ar perde de tot credința, când orice scântee de patriotism s'ar stingă în inima lui, numele vostru singur ar fi în stare să-l ridice, să-l entuziasmeze și să-l facă a muri luptându-se sau a triumfă!» (*D. Berindei*, în foaia *Junimea Română*, din Paris, 1851).

II. DESPRE OPERILE MICI ALE LUI NICOLAE BĂLCESCU

Am adunat aci patru din scrierile lui N. Bălcescu, ce sub diferite pri-viri pot prezenta un interes mai viu cititorilor marei sale opere istorice,

cari, ajunși, până la această pagină, de sigur vor simți cu durere lipsa nereparabilă a sfârșitului *Istoriei lui Mihaiu-Vodă Viteazul*.

Cele ce vom tipări în urmă sunt prezentate aci ca în chip de compensațiune, însă fiecare dintr'un punct de vedere deosebit.

Mai întâi vom retipări, ca un complement la cele zise despre persoana domnescului erou al României, partea ce se atinge de Mihaiu-Viteazul în articolul din *Magazinul istoric pentru Dacia* vol. IV, 1847, intitulat: *Buletin despre portretele principilor țării Românești ce se află în Cabinetul de stampe dela Biblioteca regală din Paris*.

Apoi, ca relativ la mișcările poporului român din Ardeal, pe care Bălcescu le-a aprehendat cu așa înaltă pătrundere în cele două din urmă cărți ale *Istoriei* sale, vom reproduce frumosul cuvânt rostit de dânsul în ziua de 15 Mai 1851, aniversarea *Mișcării Românilor din Ardeal la 1848*.

Pe urmă vom face loc printre scrierile cele mai târzii ale marelui nostru prozator, acelei poetice aruncături de ochi asupra întregii soarte a poporului român, pe care, în orice caz, Bălcescu a fost acela care ne-a dat-o, într'o minunată limbă strămoșească, sub titlul de: *Cântarea României*.

În fine vom încheia, reproducând cele două însemnate memorii, scrise de Bălcescu la începutul carierei sale literare și tipărite unul la 1844 în Iași (în *Foaia literară*) și altul la 1846 în București (în *Magaz. istor. p. Dacia*, t. II), tratând despre: *Puterea armată și arta militară la Români* din ambele principate țara Românească și Moldova; lucrare, care prin nenumăratele puncte se leagă cu istoria, mai cu totul ostășească a Românilor din timpul lui Mihaiu-Vodă Viteazul, și prin care junele autor își despică vârtos, dela început, brazda științifică, pe care avea în câțiva ani așa de mult să o înrodească.

Aceste patru fragmente vor lăsa, suntem încredințați, în mintea și inima tuturor, o adâncă întipărire, făcând pe fiecare să prețuiască odată mai mult, câte norocite însușiri ale istoricului critic, ale prozatorului plin de talent și ale ferbintelui și luminatului patriot erau întrunite într'acel mare bărbat, ce a perit dintre noi la vârsta de 33 de ani, lăsându-ne atâtea capete de operă literare și istorice.

III. DESPRE «CÂNTAREA ROMÂNIEI».

Cântarea României a apărut mai întâi la 1851 într'o broșură românească publicată în Paris sub titlu: *România viitoare*; acolo ea eră precedată de precuvântarea scrisă de N. Bălcescu pe care am reprodus-o în volumul citat, și în care el pretinde că ar fi găsit această scriere într'o mânăstire veche din țară, pe care nu o numește. D-l V. Alecsandri o retipări în Iași, la 1855, în revista sa *România literară*; și mai târziu tot d-lui, într'o epistolă din care am împărtășit o parte cititorilor *Revistei*

Române, (anul 1863, pag. 361), vorbind despre *Alecu Russo*, un alt tânăr român, din Moldova, plin de talent și răposat în floarea vârstei, zice cele ce urmează: «A. Russo, avea obiceiul, pentru înlesnirea compunerii, a scrie în limba franceză și apoi a traduce scrierile sale pe românește. El mi-a fost bun prieten; avea un spirit ager, cultivat și, cât pentru talentul său, cât pentru frumoasa și poetica lui închipuire, voiu descoperi o mare taină literară: *Cântarea României*, publicată în jurnalul meu, a fost compusă în limba franceză de A. Russo și tradusă pe românește de N. Bălcescu. Am la mine manuscriptul său original».

Așa dar frumoasa poemă națională, căreia nu-i lipsește decât versificațiunea spre a putea fi prenumărată printre capetele de operă epice, a născut în imaginațiunea vie și patriotică a lui A. Russo și a luat forma ei curat românească și expresivă sub pana lui N. Bălcescu. Gloria nemuritorului istoric al lui Mihaiu Viteazul nu scade din această încuscrire, ci din contra, frumoasa *Cântare a României* devine pentru noi un scump și prețios odor, în care se unesc amintirile a doi tineri români cu inimi înalte și cu talente puternice, perduți amândouă prea de timpuriu de patria lor, pe care ei, în exil și suferințe, au cântat-o, au strălucit-o, și a cărei *Unire* ei încă de mult au dorit-o și au plămădit-o prin lucrările lor.

București, 1878.

Extracțe din edițiunea *Istoriei Românilor sub Mihaiu Vodă Viteazul*, publicată, de d. A. I. Odobescu, la 1877

Timotei Cipariu ¹⁾

I.

Un oraș școlar! un orașel de școale!...

La noi, aceste cuvinte nu pun în vederea cititorului nici o idee precisă. În Regatul României, cum doară să fie un oraș de școale, când abia în unele orașe sunt câteva școale! Ministerul instrucțiunii publice s'a însărcinat, chiar în momentul de față, a dovedi țării întregi, că avem școlari mulți, foarte mulți, iar școale nu avem mai deloc. Din aceasta s'a învederat, că națiunea română este doritoare, mai presus de toate, a învăța carte, dar că guvernul ei n'a știut până acum să o prididească cu școale. Gloate nenumărate de popor românesc al viitorului se înbulzesc și dau năvală la ușile prea înguste ale puținelor școale în ființă; iar autoritățile țării le închid cu strășnicie acele uși, osândind pe copiii cetățenilor a hoinări în voia neștiinții și în prada întâmplărilor. Oare ce va fi însemnând aceasta? Este cumva o înfricoșătoare dovadă de nepăsarea și de disprețul stăpânirii pentru cei stăpâniți? Ori este numai o umilită mărturisire, că dânsa, stăpânirea, stă azi cu mult, foarte cu mult mai pre jos de datorințele sale către popor?

Cei cari fac parte din guvernul actual, sau care țin cu dânsul ne afirmă că, din contră, destăinuirea ranei școlare, pe care Ministerul a vădit-o lumii, estimp, fățiș, prin măsurile-i draconice, are să facă proașcă și să deschidă deacum înainte calea largă întregului învățământ național. Să dea Domnul! Inșă, primind chiar de bună această spusă, nu

¹⁾ Retipărit din *Epoca*, 1887, 6/18 Septemvire.

cumva s'ar potrive aci proverbul francez, admițându-se; bunăoară, că într'adevăr Ministerul nostru actual de Instrucțiune publică este pardosit numai cu intențiuni bune. Fie! dar ce știm noi, ceștia de pe din afară, dacă cumva nu-și va fi făcut dânsul pardoseala cu caldarâm de piatră?... Și atâta știm și noi, că în piatră, și de semenii, nimica bun nu răsare.

Dar, din vorbă în vorbă, ne cam îndepărtarăm și ne înstrăinarăm foarte de cea mai bogată și cea mai roditoare răsadniță școlară românească, la care ne eră gândul, când am început a scrie aceste rânduri.

Ele, poate, nu vor fi nimănuii spre pagubă, și noi, cu atâta cel puțin ne mângâiem: că, de sigur, nu s'ar fi lepădat de ele umbra venerată a marelui cultivator al spiritelor și plivitor al limbei române, despre care ne este acum aminte a vorbi.

La Blaj, — abia zmulș dela sânul maicei sale, țărancă din Pânade, — la Blaj a trăit Timotei Cipariu, cu foarte rare, foarte scurte și totdeauna silite lipsuri, acei 82 de ani ai viețuirii sale; și-a trăit viața regulat împărțită între clasele mult populose ale școalelor, și singuratica lui casă de studii izolate. Și una și altele se aflară întrunite în acel modest și răcoros orașel, așezat pe priporul domol, sub care se îmbucă ambele Târnave.

Locuința lui, acum de cinci sau șase ori zecenară, eră una din acele simple și tăcute căscioare ale capitolului archidiecesan, puse printre grădini, în laturea palatului mitropoliei, care se desfătează, larg și arătos, printre umbroase livezi de pomi roditori. Toate acele căscioare dau cu ferestrele lor cernite pe piața cea mare, măduva și miezul acelei coaje de nucă cetățenești, căreia i-se zice orașul școlar al Blajului. Acolo, pe piață se înfundă cele trei-patru neînsemnate ulițe locuite de umiliții meseriași pe cari, în partea locului, îi porelesc, — nu se prea știe de ce, — cu epitetul de *Greci*, precum în cetățile universitare din Germania. burghezii primesc denumirea batjocoritoare de *Filistri*.

Inima, fala Blajului sunt școalele, școale religioase și școale civile, seminariu mitropolitan și mare gimnaziu românesc,

proptit și acesta pe numeroase și îndesate școale primare. În toate acestea, de un secol și mai bine, furnică, fierbe și colcotă fără încetare viața didactică. Ea circulă ageră, regulată și nezdruincinată, dela un capăt la altul, în sânul tuturilor acelor numeroase și lungi clădiri, care, rânduite fiind împrejurul bisericii catedrale, celei acolo numită *Mănăstirea* și împodobită cu gemene clopotnițe predominitoare, se disting pe o întreagă lature a pieței, mândră de a lor înfățișare veche, greoaie și monotonă ca a tuturilor edificiilor ce, în zilele binecuvântate ale Mariei Tereze și mai ales ale lui Iosif al II-lea au pus, cum am zice, la șireag orașele și târgurile cele mai de frunte ale Ardealului.

Aci, pe piața Blajului a fost, încă de pe atunci, și va fi poate și de acum înainte, tăria cea mare a României luminate de peste munți. Ca o adevărată cetate întărită, dând piept tocmai în mijlocul Ardealului, stă acea mare mănăstire creștină care, pentru ochii lumii celei rele, adăpostește, dar care, în conștiința luminată a Românilor de astăzi, dânsa este adăpostită de școalele naționale, ce o împresoară și se umbrăsc sub ea.

Totuși, în Blaj, unde încă se tot dospește aluatul României viitoare, pururea au domnit și domnesc tăcerea, liniștea și pacea. De-alungul zilelor din an, pe piața cea mare, se văd numai, la timpuri regulate, pășind către școală sau către biserică, lungile reverende negre ale canonicilor și ale preoților, profesori sau oficianți; iar la orele de recreațiuni, gloata colcotoasă a școlarilor mireni se răspândește de-odată și îndată să și risipește, ca o spuză, unii purtând încă pe umeri și pe gaibe, țundra și cioaricii albi dela părinți, alții căpătuiți, încă de pe acum pentru un viitor mai ambițios, cu haina civită a civilizațiunei apusene.

Intr'o zi însă, sunt de atunci ca și patruzeci de ani, într'o zi Blajul, ca prin minunea unei Schimbări-la-față, își adună în sânu-i toate semințele de viață, și reculese în sine toate puterile, câte el, de un secol, sădise și prefirase prin suflețele românești, din toate ținuturile împrejmuitoare. Câmpul

cel larg din poale-i deveni atunci, la un 15 Maiu, pentru toți cei ce-și hrănise și-și adăpase mințile într'însul, o adevărată vale a lui Iosafat, în care se făptui Invierea și Judecata cea mai de apoi a neamului românesc de preste Carpați.

De atunci încoace, și până când, în acești răi ani din urmă, solgăbirăul unguresc nu puse strașnica popreală la orice manifestațiuni naționale, în ajunul acelei zile memorabile, toată tinerimea școlară din Blaj, feciorii cei mari și pruncii cei mici, luară seara steagul tricolor românesc din sanctuarul gimnazial, se rânduiau pe piața cea mare, aprindeau torțe și facle, și cu muzica în frunte începeau a lor colindă sărbătorească, oprindu-se dinaintea unei modeste căscioare albe în fața Seminarului. Acolo ei întonau toți laolaltă, cu entuziasm juvenil, cântece naționale, precum : *Marșul lui Iancu*, «*Deșteaptă-te Române*», al lui Andrei Mureșeanu; *Mult e dulce și frumoasă limba ce vorbim*, a lui George Sion și toate aceste cântări patriotice le întrerupeau cu strigătul adesea repetit : «*Să trăiască!*»

La o așa neobicinuită mișcare nocturnă, în pașnicul orașel, o fereastră a căscioarei albe se deschideă și în cadrul negru al cercevelor ei, sub reflexul torțelor, clătinate cu vie emoțiune de junii oratori, se prezentă cu o statură șuie, dar dreaptă și semeață, un bătrân în haine monacale, al cărui cap încununat cu păr cărunt purtă cam lăsată de pe creștet mai la vale o capucie sau tichie de catifea neagră cu bumb roșu la mijloc. Acea neagră, fină și țeapănă umbră, purtând așa mândru capul ei albit, produceă în totdeauna asupra fragedei închipuri a școlarilor o adâncă și arzătoare întipărire.

Și într'adevăr, colo sus, în pătratul întunecos al ferestrei, luceau sub un arc de sprâncene stufoase doi ochi scânteietori, cercetători, pătrunzători, — aș zice și mai mult — amenințatori; dar fața prelungă, slabă și palidă a bătrânului, mustața lui subțire, încă neagră și sbârilită în sus, barba-i albă, dar scurtă și tăiată drept, toate aceste trăsuri delicate și blânde ale chipului, înconjurau niște buze pe care flutură un zimbet nespus, de glumeață bunătate, când gura tăcea, iar

când se deschideă ca să vorbească, dintr'însa se auziă eșind lin și domol un graiu minunat de mlădios și de dulce.

Moșneagul, ai cărui ani de tinerețe și de bărbăție pe băncile și pe catedrele școalei și a cărui inimă de preot român sburdase până la 1848 și în urmă, tot așa de tare și poate chiar mai iute decât a celor cari nu aveau a purta așa grele sarcini intelectuale, moșneagul stând drept în picioare, în mijlocul luminei aureolei de lumină și de admirațiune, ce-l împresurau, făcea cu mâna un semn de mulțumire junilor săi închinători și prefăcându-se că ia ale lor urări drept salutare pentru ziua consacrată patronului său onomastic, sfântul Timotei, care cădea tot cam pe acel timp, le spunea cu viers mângâios și întăritor, că este bine ca junimea să-și facă veseliile prin cântări și sărbători patriotice și că, pentru noi, Românii, nimic nu este mai de folos decât să ne iubim, să ne cultivăm și să ne cântăm limba noastră cea stămoșească, care a fost, este și va fi pururea mântuirea noastră.

Despre dânsa, despre limba românească el zisese încă de mult și neîrcetat repețea cuvinte pline de emoțiune, ca acelea pe care le rosti la 1871, când se institui *Asociațiunea Transilvană pentru cultura limbei române*, al cărei președinte fu până la ceasul său din urmă.

Permită-mi-se a le reproduce aci ca un răsunset al acelor vorbiri părintești și patriotice, cu care în nopțile de veghie sărbătorească îi plăcea bătrânului Cipariu să infierbânte inimile junimei române. El îi vorbiă atunci despre suferințele ce au avut a încerca Românii, părinții și străbunii noștrii, despre toate bunurile noastre ce s'au dus pierdute, și apoi, spre întărire le ziceă:

«Din toate aceste ruine, Providența ne-a conservat încă, «în aceste dureri cumplite, un tezaur neprețuit, care nu ni-l «au putut răpi nici sabia învingătorului, nici cruzimea tiranului, ce domnea pre corpurile noastre, nici puterea fizică, «nici politica infernală; un tezaur născut cu noi dela țâțele «mamei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor, când ne aplecau «la sânul lor; un tezaur mai scump decât viața, tezaur, care

«de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreodată
 «ca cineva, cu puterea au cu momela, să ni-l răpească din
 «mânila noastre, atunci mai bine, mai bine să ne înghiță pă-
 «mântul de vii și să ne adunăm la un loc cu părinții noștri,
 «cu acea mângâiere, că nu am trădat cea mai scumpă ere-
 «ditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fii
 ai lor: limba românească»!

Și cum oare n'ar fi alergat cu dor fierbinte și cu nespas
 entuziasm tinerețea română, sub fereastra de pe piața mare
 a Blajului, ca să auză oracolul științei românești rostind
 asemenea cuvinte, în noaptea din ajunul lui 15 Maiu ?
 Astfel, până acum vre-o zece ani și-au manifestat regulat
 tinerețea generațiunii din școalele române ale Ardealului,
 respectul, iubirea și venerațiunea lor către fostul profesor și
 fostul director al acelor școale, către marele erudit și marele
 patriot român, către cel mai ilustru și cel mai considerat
 dintre canonicii capitolului și tot de odată vicar mitropolitan
 al Blajului, către bătrânul Timotei Cipariu.

Ca un puternic și activ agent al îndreptărei și al desvol-
 tărei învățământului în școalele române din Transilvania, ca
 un sprijinitor credincios și îndrăsneț al drepturilor politice și
 sociale ale naționalității române în staturile Austriei și Un-
 gariei, iar mai presus de toate, ca scrutatorul cel mai erudit,
 cel mai adânc și cel mai scrupulos al cunoștințelor clasice
 și ca investigatorul cel mai ager, cel mai logic și cel mai
 convins al arcanelor istorice ale limbei românești, din câți au
 trăit, au lucrat și au scris odinioară printre Români de din-
 colo de Carpați, Timotei Cipariu merită să fie laudat și ad-
 mirat ca o figură, ce răsare originală și simpatcă, energică
 și măreață, printre bărbații de frunte ai întregii Româniimi,
 d'a lungul mai întregului nostru secol.

II.

Dacă noi Români am trăi o viață mai intelectuală, dacă
 cel puțin pe câmpul cultivării noastre literare am trăi o viață
 mai înfrățită cu tot ceea-ce este neam românesc pe fața pă-

mântului, moartea lui Timotei Cipariu, care s'a întâmplat acum vr'o patru săptămâni (la 3 Septembrie s. n.) în oraşul şcolar al Românilor, în Blaj, ar fi fost un eveniment ce s'ar fi resimţit dincoace de Carpaţi tot cu atâta emoţiune cât şi dincolo.

Dar, din nenorocire acum, la noi, preocupăţiunile sunt mai mult locale decât naţionale; ne orbesc oamenii cu vază trecătoare şi nesocotim pe cei cu calităţi şi virtuţi trainice. D-l Ion Ghica a zis-o foarte bine în cuvintele ce d-sa a consacrat, acum câţiva ani, poetului Grigore Alexandrescu. D-lui ne-a arătat, cum pentru un om sec, care a fost de zece ori ministru şi poate a încurcat toate, se scoală, la noi, marea şi sarea, toate corpurile constituite, miniştrii şi profesori, ca să-l însoţească cu alai până la groapă; iar pentru un mare poet, cum a fost Grigore Alexandrescu, abia câţiva inşi, vechi prietini ai lui, urmează în tăcere, fără steaguri, fără tobe şi fără surle, modestul lui dric, ce trece nebăgat de nimeni în seamă.

Tot aşa de puţin răsunet a avut aci, în România liberă, şi trecerea din viaţă a celui mai renumit şi mai erudit cunoscător al limbei noastre, a bărbatului carele prin ştiinţa şi patriotismul său luminat şi desvoltat, erà privit ca şi ultimul părinte şi reazim al acelei părţi din româtime, ce încă nu-i părtaşă la independenţa română.

Chiar cei de aci, cărora oficial le erà impusă datoria, în numele ştiinţei româneşti, de a întinde, cu acest jalnic prilej, o mână frăţească consângenilor noastră, striviţi acum sub călcâiul unguresc, chiar aceia, — oamenii ce trăesc mai mult cu frica de a supăra pe străini, decât cu grija şi cu dorinţa de a întări legămintele naţionale — aceia s'au prefăcut că n'au nici ştire cumcă Români din Austro-Ungaria au pierdut, vai! în aceste ultime zile acea mare umbră ocrotitoare a celui mai venerat patriot, a unui adevărat lucefăr intelectual al naţiunei.

Negreşit c'ar fi fost cu totul într'altfel, dacă octogenarul erudit şi patriot român dela Blaj s'ar fi brodit să fie de zece ori ministru la Pesta sau aiurea.

El a fost mai mult decât atâta. Tot renumele zadarnic al

oamenilor de Stat se va risipi ca cenușa în vânt, atunci când flăcăraia lucitoare ce-i împresoară în timpul prigonirei, va fi mistuit trufașa lor tulpină; dar meritele bărbatului, carele o viață întregă a muncit spre a deșteleni și a prăși țarina cea mai temeinică a naționalității noastre, adică spre a descurcă ițele împleticite ale limbei strămoșești, meritele aceluia, din zi în zi, se vor ivi mai vii și mai mărite.

Și să nu ni-se spună, că vorbind astfel, noi exagerăm faptele cu vre-o precugetare.

Cu meșteșuguri diplomatice, ba chiar și cu vitejia în războaie, Românii ș'au susținut, în adevăr, pe ici și pe colea, de azi până mâine, în timp de mulți secolii, existența lor ca Staturi când mai mari, când mai mărunte. Dar ceeace i-a scăpat mereu de nimicire, ceeace i-a făcut să trăiască viață dăinuitoare, viață neprecurmată, viață dela olaltă întinsă preste tot pământul românesc, aceea a fost numai și numai limba lor. Într'insa a răsuflet neconținut și pretutendeni plămâni neamului românesc; cu dânsa au petrecut și au străbătut ei toate nevoile; cu dânsa vor învinge până la sfârșit. Ea este pentru dânșii steagul, labarul biruinței, precum a fost crucea pentru întâiul împărat creștin. Despre dânsa ni-se poate zice nouă: *In hoc signo vinces!* Cu acest semn veți învinge!

Onoarea de frunte se cuvine dar stegarilor ce au știut să înalțe mai sus acest semn de biruință al naționalității noastre!

În cazul de față stegarul este un preot cu înfățișare tot așa de modestă cât și demnă. Liniștea studioasă i-a fost pururea dragă, ca ori cărui om ce urmărește o idee sănătoasă și cată a scoate dintr'insa un folos, nu pentru sine, ci pentru obștea întregă. Totuși când a cerut trebuința, acel pașnic erudit, gârbovit pe carte, a știut a se sumete cu mândrie și a reclama, mai vărtos decât ori cine, drepturi pentru frații săi, pentru aceia, la al căror *paladiu* el se înstituisese paznic și apărător. În luptele politice, glasul lui nu tăcu; el se rosti mai lămurit și mai cutezător decât al tuturilor. O minte înaltă și luminată ca a lui nu se putea nici înjosi nici întuneca în

fățarnice și umilite cerșătorii. Vorba lui, în adunările politice ale Românilor ardeleni și în fața stăpânilor ce le drămuiau libertățile, n'a alunecat nici odată pe clina temerii și a lingușirilor.

Astfel fu indoita fire a lui Timotei Cipariu. Scrutator adânc și conștiincios al arcanelor încă necercetate ale limbei românești, atunci când el se izolă de lume în singuraticu-i locaș, el nu se dete în laturi când fu vorba de a se luptă pentru reintregirea drepturilor sociale și civile ale Românilor din împărăția austriacă. Amorul nemărginit al științei nu-l alungă cu totul din luptele politice și dacă cel dintâi îi înlesni temeuri puternice pentru susținerea cestorlalte, apoi, pareni-se, că și acestea avură asupra acțiunii sale de erudit oarecari înrâuriri, de care cată să ținem seama spre a iertă filologului nostru oarecare exagerațiuni, oarecare abateri pe tărâmburi curat științifice.

Vom reveni asupra acestei materii și ne vom cercă să dovedim în ce chip uneori nobilul simțimânt al patriotismului scâlciază pe nesimțite chiar și pașii științei, atunci când ceice o cultivă nu se pot bucură de toate libertățile. Științei îi trebuie în adevăr aer liber spre a se desvoltă în voe deplină. Erudițiunea asuprită este dispusă a se devotă, a se sacrifica adeseă și a-și minți șieși, cu gând și cu scop de a scăpă astfel de sub jugul ce îi împedică sporirea.

Când vom arătă care au fost ideile după care s'a cârmuit T. Cipariu în cercetările sale asupra limbei române, considerațiunile generale pe care le-am premis aci, vor explică, sperăm, pentru ce dânsul—un om așa de bine înzăstrat cu toate darurile unui filolog de prima ordine—n'a sleit cu totul isovoarele științei întru ceea ce privește studiul limbei românești, pentru ce el a mai lăsat mult de făcut și altora, cari mai fericiți decât dânsul, n'au a se mai luptă cu prejudețele etnice ce-i impuneau lui robirea Românilor din Ardeal și nepregetatelor temeri de a fi înglotăți, din pricina graiului lor împestrițat cu alte limbi străine.

Acest punct este acela pe care ne propunem a-l trată

scoțând altădată în câteva repezi trăsuri natura studiilor limbistice ale lui T. Cipariu și sistema pe care el o adoptase pentru limpezirea și cultivarea limbei române, pentru scrierea și pronunțarea ei.

Deocamdată voim să însemnăm mai întâiu cele de căpetenie ale lui fapte și lucrări.

De vreo zece ani încoace, Cipariu, carele în curs de patruzeci de ani, tipărise nenumărate cărți, cărți religioase și cărți didactice, cărți de polemică și cărți de erudițiune Cipariu nu a mai publicat nimic. Oare, în acest timp n'a mai lucrat mintea, ochii și pana bătrânului erudit ?

Aceasta nu e de crezut. Lumea din Blaj, lumea din întregul Ardeal, știe, că, slăbit de puteri fizice, dar nu de loc sleit de agerimea spiritului, el își petrecea timpul singuratic, retras în căscioara lui, unde citea și răsfoia mereu enorme volume scrise și tipărite în limbile orientului, ebraică, siriacă, arabă, persană și turcească, pe care le cultivase încă din anii tinereții sale.

Este un fapt curios de observat, acela că oamenii de studiu pe care vârsta îi îngăduie a se strecură încet-încet în sânul ocupațiilor intelectuale, revin ca printr'o lege fatală în timpul adâncelor bătrâneți la primele indeletniciri preferite ale tinereții. Fiecare din oamenii cărora în primăvara vieții le-au zimbit petrecerile inteligenței, iau pe atunci în mai mare favoare o ramură oarecare dintr'însele, asupra căria se înapoiesc când sunt pe scăpătatul zilelor. De mi-o face și mie soarta parte îndelungată pe lume, bănuiesc, că voi scutura atunci de pulberea, ce le acopere de 35 de ani, și mai bine, numeroase traduceri românești din poezii eleni și latini, Omer, Esiod, Pindar, Sofoclu, Catul, Virgil și Orațiu. Din Ovid nu m'am cercat să traduc când eram tânăr, sper că n'am să caz în așa păcat la bătrânețe.

Iartă-mi-se de a-mi fi resfrânt aci gândul asupra-mi, mai ales când stau a vorbi despre un adevărat om de știință.

*

Cipariu, după ce trecu în Blaj cursul școlar gimnazial de filosofie până la 1823, iar cel teologic până la 1826, fù in-

dată numit profesor la gimnaziu și apoi la seminar, unde ținu, între altele, și clasa de limbile ebraică și chaldaică, referitoare la studiile Biblice. În cei după urmă ani ai vieții sale, îi plăcea a-și simți viața scurgându-se lin în dulcile amintiri ale juneței. Acestea îi legănau mințile obosite în acea naivă simplitate de forme și în acele subtilități ingenioase și eteree ale scripturilor orientale. Ele îl odihneau de munca ce depusese, în curs de 40 de ani, ca să compună, să scrie și să tipărească o așa mare câtime de cărți; de o parte cărți pentru biserică și seminarii, precum *Orologiarul* sau *Ciaslovul* și *Acatistierul* (1836); *Ermeneutica* și *Știința Sfintei Scripturi* (1844—45); Acte și fragmente pentru istoria bisericii (1855); apoi cărți de tot felul pentru școalele gimnaziale, reproduse în ades repetate edițiuni didactice și pedagogice; în fine și mai ales, articoli și cărți pentru cunoștința mai mult sau mai puțin aprofundată a limbei românești. Osebit de toate ce el a publicat asupra acestei materii, în *Foata pentru minte* și în revistele sale periodice, *Organul luminării* din 1847—48 și *Archivul pentru filologie și istorie* din 1867 până la 1873, apoi cărțile sale fundamentale în această ramură sunt: *Elemente de limbă română* (1854), *Crestomatia* sau *Anolecte literare* (1858), *Principie de limbă și de scriptură* (1866) și în fine *Gramatica română* (1869 și 1877).

Asupra acestei serii de publicațiuni foarte însemnate, care constituiesc opera de căpetenie a eminentului filolog, ne vom așinti privirile într'un ultim studiu consacrat lui T. Cipariu.

Pe când însă Cipariu, profesor la Blaj dela 1827 încoace, făcea toate aceste tipăriri felurite, el eră ales, la 1842, Canonic al Capitolului metropolitan; la 1854 i se încredință direcțiunea gimnaziului de acolo, și apoi prefectura tipografiei; iar la 1868, după reposarea demnului mitropolit al Românilor uniți, Alexandru Sterca Șuluț, cele mai multe voturi ale Românilor se întruniră asupra lui Cipariu; însă guvernul austriac îi preferă pe altul cu mai puțină vază ca patriot român și cu caracter mai supus. Deci, el nu fû întărit în calitate de mitropolit; dar încă cu un an înainte, Asociațiunea literară a Ro-

mânilor din Transilvania îl numise vice-președinte al ei. În ședințele ei, el rosti mai multe cuvântări de o mare însemnătate. Am citat în rândul trecut un pasagiu din una din ele. Azi voim asemeni să dăm un al doilea exemplu de acea vorbire călduroasă, plină de foc și de inimă, și plină de o libertate de care Românii în Transilvania nu prea cutezau a uză, când eră vorba de unitatea neamului românesc. La 1862 în Brașov, iată cum încheiă Cipariu discursul său asupra scopului Asociațiunei :

«Deă cerul ca, precum toți suntem de un sânge, toți ne-am «îndulcit dela sânul mamei noastre cu aceleași cuvinte dulci, «toți ne suntem frați — oricât ne despart munții și văile, și «oricât ne împart stările politice și confesiunile religioase, — «tot numai una să fim, o națiune, o limbă, o literatură, și «dacă pe alt câmp Românul e tăiat în bucăți și purcede pe «căi diferite, uneori cu totul contrarii, dar cel puțin în literatură, în pașii către cultură, numai un corp și numai un «suflet să fie. Atunci orice despărțiri politice, sociale și religioase ne vor tăia dela olaltă, dar spiritul națiunei și geniul «român va tinde aripele sale preste toți fii lui Traian și-i va «ține legați întru legăturile păcii, frăției și unităței naționale. «Așa să fie în veci! Amin!»

Aceste cuvinte ne dau tonul pe care vorbise Cipariu și ca membru al comitetului de pacificațiune din 1849 și ca deputat al țării Ardealului, la 1860, în Camera dela Viena.

La Aprilie 1866 reposatul C. A. Rosetti, ca ministru al instrucțiunei publice în România, luă inițiativa instituirei unei societăți literare a tuturor Românilor, care eră menită să devină Academia noastră. Intrunirea ei, ce eră să se facă chiar în acel an, se amână însă printr'un jurnal al consiliului de miniștrii din 21 Iulie, în capul căruia vedem subscris pe d. Dimitrie Sturdza. Totuși, în anul următor, d. Dimitrie Brătianu chemă pentru prima oară în țară la noi pe reprezentanții întregii Românii, ca să formeze acilea un areopag național, pe baza limbei comune.

În fruntea acestora se prezentă atunci, ca președinte ales

prin drept de merite și de vârstă, Canonical Timotei Cipariu. Dar când se deschise în Societatea Academică discuțiunea asupra dicționarului limbei, ea dela început se înverșună așa tare, încât firea demnă, bine cumpănită și minunat de fină a acestui distins erudit, se înspăimântă de apucăturile tumultuoase și autoritare ale unora din colegii săi. El plecă din București fără gând de a se mai întoarce vreodată în acel aprig câmp de ceartă, unde, zicea el, domolind glasul ca de groază și de urâciune, «se fac treburile cu lopata și nu cu judecata».

Din Blaj, trimise însă la 1869 partea întâi (analitică) a *Gramaticii* sale, și în 1877 a doua, (coprinzând Sintaxa).

De aci înainte până și tiparul nu mai scoaseră nimic la iveală din lucrările lui Cipariu.

Ce va mai fi lucrat el în acești din urmă zece ani? Poate că d. Canonic Moldovan, executorul său testamentar, va scoate la lumină lucrările rămase până acum necunoscute.

Ceeace cunoaștem, ceeace întrevădem, pe timpul acestor zece ani, este numai umbra bătrânului erudit, viețuind într'o adâncă liniște, ca și ascuns de lume printre cărțile ce-l împresurau de pretutindenii și se ridicau ca metereze împrejurul lui.

Il zărim asemenea cu acei filosofi gârboviți, pe care nemuritorul pictor Rembrandt ni-i-a înfățișat înfundăți în întunericul unor bolte ticsite cu cărți și priimind numai pe al lor chip, adânc cugetător, o minunată rază de soare, care depune pe a lor frunte o aureolă de spiritualitate, de înțelepciune, de virtute, de nemurire. În idealii filosofi ai lui Rembrandt ne place a recunoaște chiar icoana venerată a ilustrului nostru Timotei Cipariu.

*

Mare pagubă, mare pedeapsă este pentru oamenii de știință, când ei se află în împrejurări de acele, ce-i silesc să țină seamă, în lucrările lor, de cestiunile politicei contemporane și chiar d'a se înfige într'insele cu mai multă sau cu mai puțină înverșunare.

Eu cred că mai nu se află om pe lume, carele să fie în stare de a mânâ cu paș potrivit și de a ține sub acelaș frâu al minței sale doi telegari așa de neasemuiți la fire și la porniri. Unul, când calcă domol și sigur ajunge la țel, încet dar fără greș; iar cel cu aplecări svăpăiate, cum sunt mai totdeauna aventurile politice, îl întărată și-l zădărește, și nu este cu puțință ca acesta să nu facă a se poticni oarecum în cale-i, telegarul cel înțelept și cumpănit.

Și totuși lumea e astfel făcută în cât oamenii, croiți din fire ca să stee cu totul înlăturați de înfierbințelile și de zgândăririle politice și să lucreze cu folos numai pentru știință și pentru adevărata luminare a omenirei, se văd adesea răpiți cam fără voie în volbura turburătoare a ideilor și a simțirilor politice; ba și mai mult, ei ar fi nesocotiți și oropsiți de lume dacă nu și-ar da coatele cu obștea cea întăratată sau de poște ambițioase sau de nedreptătiri asupraoare.

Aceste cugetări ne vin în minte, gândindu-ne la activitatea marelui nostru erudit Timotei Cipariu.

Noi, ca toată lumea, l-am lăudat fiindcă a fost în viața sa un mare patriot român, un luptător ager și devotat cauzei românilor de peste Carpați; el, prin valoarea și capacitățile sale și chiar prin prestigiul științei ce posedă a ridicat mai sus decât alții steagul naționalității române; a făcut să răsunne mai tare decât oricine acele cuvinte întăritoare: limba noastră românească a fost sprijinul nostru în trecut, limba noastră românească trâmbează astăzi lumii drepturile noastre; limba noastră va fi deci pururea și mântuirea și mărirea poporului român.

Vorbind astfel într'un timp când dușmanii interesați la a noastră nimicire politică tăgăduiau în românime chiar și ființa unei naționalități particulare și originare, când însăși limbei noastre, acelei pietre unghiulare a extracțiunei latine a neamului românesc, i se contestă însușirile unei stratificațiuni primordiale și compacte, și i se aruncă cu dispreț în față ipoteza, că ea este numai o amestecătură informă și străbătută de elementele cele mai eterogene, o corcitură pocită de

ziceri și de forme când slavone ori turcești, când maghiare ori grecești, în care abia s'au strecurat din întâmplare câteva lepădături latine pripășite prin noianul poporațiunilor din peninsula Balcanică, — susținând zicem cu tărie o teză cu totul contrarie, Timotei Cipariu în mod fatal a fost condus de o imperioasă necesitate politică a supune acesteia toată larga sa erudițiune, toată minunata pătrundere a spiritului său.

Face-i-se-va dintr'aceasta o imputare ?

Noi, azi încă abia cutezăm a șopti cam pe sub cumpăt că, în calitatea sa de om de știință, ar fi putut face și altfel.

Dar oare atunci fost-ar fi acțiunea sa așa de folositoare pentru întărirea și îmbierea spiritului național printre soții lui de împilare și de nedreptățiri din partea străinilor ?

Negreșit că dacă Cipariu nu jertfea și dânsul pe altarul gelosului cult rezervat exclusiv latinizmului printre români, el s'ar fi urcat pe o treaptă mai înaltă în templul senin și neturburat al științei; dar, în împrejurările de față, el n'ar mai fi fost un apostol activ al credințelor naționale, un luptător eroic de aceia care trag în sine arma dușmană, ce-i sângeră și-i sfâșie, pentru ca prin sacrificiul lor să asigure viața și dezvoltarea normală a unor mai fericiți urmași.

Printr'această imagine credem a fi explicat cum T. Cipariu, pe care studii foarte tare adâncite în rănunchii limbei române trebuia să-l conducă la cea mai dreaptă și mai rațională aprețuire a procesului ei de formațiune și a normei ei esențiale, a stat mereu într'ale sale lucrări, tot alături cu strictul adevăr științific; tot însă mai aproape de acel adevăr decât oricare altul din filologiei și gramaticii compatrioți lui.

Ne grăbim a zice, că această îngânare a minților sale a fost un sacrificiu din parte-i făcut în mod conștient nevoilor politice ale timpului de față.

Născut și crescut în credințele exclusiviste ale școlii românilor ardeleni intru cece privește origina noastră neîntinată latină, meritul predominant a lui Cipariu a fost de a căuta el mai întâi, să descurce adevăratele anale ale limbei

românești și să pătrună prefacerile și dezvoltările ei treptate, în decursul timpilor trecuți.

Cei de mai înaintea lui, teologi, istorici și gramatici români din Transilvania, toți bărbați cu multă învățatură, dar încă și cu mai multă râvnă națională, nu-și închipuise oare odinioară, până în momentul când apărură în cercul științei românești cercetările limbistice ale lui Cipariu, că nu este nevoie a se lămuri astfel cunoștința și firea limbei noastre, decât punând-o de-a dreptul în fața limbei latine și chiar numai a latinei clasice, din autorii frumoaselor epoce ale literaturii romane. Pe nedescălicate ei săreau din timpul lui Cicerone, fie măcar și a lui Tacit, până în zilele noastre, de pe malul chiar al Tibrului până pe al Dunărei; și puțin le pășă lor de ce va fi fost la mijloc, atât în spațiu cât și în timpul percurs. Sau chiar dacă, printr'o îngăduială cu totul neobișnuită, filologii români ai Ardealului se îndură a împlini acel gol, apoi ferească-i Domnul de a căuta vre-undeva firea limbei românești de acum câteva sute, sau zecimi de ani de prin vechile bucoavne, zapise, terfeloage și urice, mângălite toate acestea cu urgisitele buche slavonești. Le plăcea mai bine, — și dreptul lui Dumnezeu eră și mai lezne, — să plăzmuiască niște trepte închipuite prin care limba românească a scăpat dela cea curată și clasică latină până la o limbă, nu care se vorbește astăzi de către toți românii de-a-rândul, dar care s'ar cuveni, după a lor socotință, ca românii să o vorbească. Apoi, cu aceste idei, luând drept singura și unica temelie un dicționar al limbei clasice latine, ei clădeau pe visate tot edificiul unei trecute și unei viitoare limbi românești.

Aceasta este istoria lucrărilor asupra limbei noastre a întregii vechi școale filologice din Ardeal. Reprezentantul cel din urmă și unul din cei mai energici al ei a fost răposatul *A. Treb. Laurian* unul din acei rari bărbați nestrămutați în ideile și convingerile lor, muncitor neobosit, bătând mereu cu o mână vârtoasă piatra, doar că o stoarce lapte dintr'insa. Am luptat mult și crâncen în contra sistemii fantastice,

după care el în școală și în Academie, voiă să croiască și să ticluiască limba românilor; l-a necăjit tare pe bietul bătrân; dar din toate aceste războaie academice am păstrat în mine o adâncă venerațiune către memoria aceluia energic bărbat, care și în rătăcirile lui științifice nu avea în vedere decât neclintita și nesmintita lui iubire de țară și de poporul românesc.

Vază și studieze cine va avea prisos de răbdare gramatica română a lui Laurian intitulată: *Tentamen Criticum in originem, derivationem et formam Linguae romanae in utroque Daciae vigentis vulgo Valachicae*, tipărită în 1840 la Viena; răsfoiască cine n'are altceva mai folositor de făcut voluminoasele două tomuri din *Proieptul de Dicționar al Societății Academice române*, lucrat în curs de zece ani cu o eroică stăruință de bătrânul Laurian și de adeptul său, răposatul Ion Maxim, care «sermanul» devenise un adevărat energumen al acelor rătăciri; și nu va trebui mult timp cititorului ca să se încredințeze că toată sistema e întocmită, pentru trecut din rosturi neauzite vre odinioară pe pământ, iar pentru viitor dintr'o stângace galvanizare a limbei clasice atine.

Să dăm un scurt exemplu cules din *Tentamen Criticum*. Vor fi primele fraze ale rugăciunii *Tatăl nostru*, astfel cum, după ideia lui Laurian, eră trecut din limba latină în acea limbă, pe care dânsul speră să o insinuieze românilor viitorimei:

Text latin: Pater noster, qui es in coelis, sanctificetur nomen tuum, adveniat regnum tuum; fiat voluntas tua sicut in coelo et in terra...

Intâia transformățiune presupusă: Patre nostru, qui esci in celi, sanctifice-se nome teu; advenia regnu teu; fia voluntate tea, assico in celu et in terra...

A doua transformățiune presupusă: Patre elle nostru, qui esci in celori, sanctifice se nome elle teu; venia regnu ellu teu; fia voluntate ella tua, quomu in celu et in terra...

A patra transformățiune presupusă: Parente 'le nostru, quale esci in celori, sanctesca-se nome 'le teu; venia imperiu

'lu teu ; fia volia 'la tea quomu in celu et pre panimentu !
pane 'la nostra ella de tote die 'le da-ni estadi...

Insfârșit, trecând cu neluare în seamă asupra adevăratei enunțieri actuale a rugăciunii, el prezintă ca atare pe cea următoare, și poate c'ar găsi-o prea vulgară cel care și-ar da osteneala a reconstrui aceiași rugăciune după datele *Dicționarului Academic* redactat cu treizeci și mai bine de ani în urma *Tentamenului*.

Iată aci și versiunea preconizată pentru viitor :

Tata 'lu nostru, quale esci in celori sanctesca-se nome 'le teu ; venia imperatia 'la tea ; fie volia 'la tea, prequomu e in celu et pre panimentu...

În contra vechei școale, care întemeie studiu limbii române pe așa zadarnice ipoteze, au făcut reacțiune eruditele cercetări și constatări ale lui Timotei Cipariu, consemnate și dezvoltate în următoarele lui publicațiuni:

Elemente de limba română, după dialectele și monumentele vechi. Blaj, 1854.

Crestomația sau Analecte literare din cărțile mai vechi și noi românești, tipărite și manuscrise, începând dela secolul al XVI-lea până la al XIX-lea, cu o notiță literară. Blaj, 1858.

Principii de limbă și de scriptură. Blaj, 1866. În această carte el a contopit toate studiile sale anterioare asupra limbii române, pe care încă dela 1847 începuse a le publica în *Organul luminărei*. Apoi în *Arhivul pentru Filologie și Istorie* (1867-1879) sunt de însemnat următoarele studii : XIII. *Principii de limbă și de Scriptură* ; XIV. *Forme antice românești* ; XVI. *Elemente străine în limba română* ; XXVI. *Fantazii etimologice* ; XXXVI. *De latinitatea limbii române* ; XLIII. *Gramatiștii și Ortografiștii români* ; XLV. *Limba de azi și de dăunăzi, și altele*.

În fine, ca supliment la *Gramatica Limbii Române*, publicată în două volume la București în anii 1869 și 1877, T. Cipariu, tipări în Blaj un scurt rezumat al acestor lucrări, sub titlul: *Despre Limba Română*.

De aci se pot culege cu mai mare înlesnire adevăratele principii, care au mînat pe acest erudit și laborios bărbat în studiile sale asupra graiului și scrisoarei românești.

El constată, că limba noastră nu s'a născut din latina scriitorilor clasici, ci din graiurile poporane și rustice sau țărănești, ale colonilor adunați în Dacia cam de pretutindeni, «din tot imperiul roman, și așa nu numai din Italia, ci și din alte părți ale imperiului, din Africa, Syria, Asia, Thracia, Moesia, Panonia, chiar și din Galia și Ispania».

Această origină poporană a dialectului Daco-Roman o vedește scrutând pe deoparte în literatura latină și mai cu seamă în scriitorii ei comici, tot ce s'a putut păstră din vorbirea claselor inferioare ale societății romane, apoi pe de altă parte cercetând în inscripțiunile dialectale ale anticei Italii, tot ce poate prezintă un raport oarecare cu formele românești.

Intru aceste lucrări de o analiză scrupuloasă, Cipariu a dezvoltat o erudițiune, o perspicacitate, o măiestrie, care fără îndoială-i asigură un loc de frunte nu numai printre românii învățați, dar chiar și în cercul filologilor latiniști din străinătate.

Lucrarea lui totuș nu se opri aci; el urmări și mai departe destinele graiului poporan italic, strămutat în Dacia cu colonii lui Traian.

Nu trecură doi secolii pentru acești și veni momentul când acel graiu răsădit în depărtata Dacie, rămase pentru totdeauna cu totul izolat și înstrăinat de Roma. Atunci cărturăria slavonă în Stat, în Biserică și în școală, copleși cu totul vorbirea poporului Daco-Roman.

«Dacă limba noastră» — zice Cipariu în ale sale *Principii de Limbă*, — «de atâți secolii tăiată sau smulsă din pământul natal al Italiei, pătîmi foarte mult, ca și o plantă strămutată sub altă climă, în mijlocul mărăcinilor, părăsită și necultivată, nu e mirare; ci mirare e cum de nu s'a uscat de tot, cum n'a perit în gerul și furtunile Daciei. Rădăcina ei dar a fost sănătoasă, răbdurie, vârtoasă».

Abia după o mie de ani, și adică în secolul XV, limba română începî din nou a se deșteptă din somnul ei letargic.

Din acel moment, adică din prima carte ce s'a scris și s'a imprimat românește, Cipariu a prins starea limbei noastre cu aproape trei sute de ani înapoi și-a aflat-o mai latinească încă în esența, în vocabularul și în formele ei de pe cât au făcut-o cărturarii din epocile posterioare. Aceasta a dovedit-o dânsul prin nenumărate exemple de cuvinte și de forme gramaticale, sistematic culese, coordonate și analizate în studiile sale.

În consecința acestor cercetări el a ajuns la oarecare concluziuni, ce se pot rezuma în cele următoare :

«Limba românească nefiind o fiică legitimă, ba nici naturală, a clasicei latine, trebuie să-i recunoaștem origina ei poporană și să nu ne mai cercăm a o reformă după cea literară latină.

Caracterul latinității ei este un ce propriu al său, care trebuie conservat și nici decum modificat. Cu cât vom privi mai înapoi cu atât o vom afla mai italică în esența ei. Să nu ne sfiim dar a restabili într'însa de acum înainte tot avutul italic ce-l găsim în documente reale ale secolilor trecuți și din contră să fugim de ficțiunile unei limbe imaginare».

Toate acestea sunt negreșit idei temeinice, bazate numai și numai pe logica istoriei. Cipariu le rezumă însuși până la oarecare punct în următoarea frază cu care-și încheie ultima sa notiță *Despre Limba Română* :

«Rezultatul studiului nostru asupra dialectului sau «limbei noastre» în acest period (dela al XVI-lea secol încoace) este că, cu toate că influența limbei slovenești mai întâi, apoi a celei neo-grecești, și în urmă a celei franceze în zilele noastre, a fost cumplit de mare, totuși dialectul nostru a rămas ne-strămutat în formele gramaticale și sintactice, și că numai în partea materială și în elocuțiune s'au făcut schimbări notabile, așa încât limba românească și astăzi este tot aceea, care se vede în primele edițiuni din secolul al XVI-lea».

Așa este negreșit; cărțile scrise și tipărite românești în al XVI-lea secol sunt încă destul de lesne de priceput în zilele noastre; în acele cărți găsim cuvinte și forme latinești căzute

în uitare și pe care Cipariu ne îndeamnă să le revendicăm pentru timpul nostru, să le restaurăm în limba actuală, să le reluăm în uz și în vigoare. Drept vorbind, poate că uneori are și dreptate, deși s'ar părea azi cam ciudat să auzim zicându-se: *meserește-mă, Doamne*, cum a zis la 1577 diaconul Coressi în loc de *miluește-mă Doamne*, sau *să învingească faralegea*, în loc de *să învingă*, ori *să biruie*, sau conjugățiunea: *feciu, feceși, fece, fecem, feacât și fecere*, în loc de *făcui, făcuși, făcù, făcurăm, făcurăți, făcură*, și altele multe, foarte multe ziceri și forme mai latine decât cele actuale. Cipariu a avut marele merit a le descoperi, a le destăinui și a le scoate din uitare, el, mai înainte de oricare. Mândru de așa prețioasă descoperire, el împinge zelul până a le impune limbei noastre viitoare ca o reintrare în posesiunea avutului strămoșesc.

Reluă-le-vom în uzul limbei române sau lăsa-le-vom în starea lor de archaisme înțelenite, nu este mai puțin adevărat că aceste comori reafiate sunt fapte reale, sunt forme care au caracterizat odinioară limba noastră, și nu de fel iluziuni și născociri arbitrare ca cele citate mai sus din *Tentamen Criticum*.

De a fi suplinit ipotezele prin constatări istorice, aceasta este al doilea merit precumpănitor a lui T. Cipariu printre toți filologii români de înaintea lui.

Acest merit, adăugit la cel ce-și dobândise prin scrutarea originelor poporane ale dialectului românesc; ar fi făcut dintr'însul istoricul fundamental și definitiv al limbei noastre, dacă pe lângă acele două mari demonstrații și descoperiri, cu care el înjgheabă această istorie, temerea instinctivă de a lăsa o poartă cât de mică ideilor anti-latiniste, aplicate la formațiunea limbei române, n'ar fi mărginit orizontul investigațiilor sale.

Dinaintea elementelor străine, care — nu o putem tăgădui — au pătruns adânc în graiul nostru, el închide ochii și se dă înapoi cu groază. I-se pare că de le-ar privi drept în față, toată droaia Ungurilor, Sașilor și Slovenilor are să-l ame-

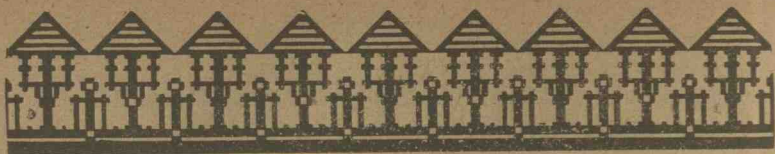
niță că ei sunt în stare a înghiți cu desăvârșire și limba și națiunea românilor. Spăimântat de o așa înfiorătoare vedenie și simțind în cugetul său ca și o crâncenă muștrare, dacă cumva ar cuteza să se lepede câtuși de puțin de exclusiva noastră latinitate în vorbire și în scriere, mintea luminată a eruditului Cipariu se întunecă aici de norii unui patriotism cu spornice și mângâioase făgădueli.

Atunci filologul plin de pătrundere ajunge a se feri chiar și de ispitele primejdioase ale științei, și precum un cuvios, ce vrea să-și păstreze neatinsă credința sa în tainele ne-scrutable ale religiunii, fuge de luminile metafizice: în așa fel ilustrul și veneratul nostru T. Cipariu, spre a rămâne în tot cursul vieții sale un apostol credincios al românismului din Ardeal, s'a osândit de sineși a nu fi pentru lumea întregă și pentru viitorime corifeul fără seamăn al filologiei române.

* * *

Ne propunem a completă altădată această schiță despre caracterul științific a lui T. Cipariu printr'o repede analiză a tendințelor limbistice, contrarie acelorora, ce au caracterizat pe acest stâlp al românității depeste Carpați.

Aici ne-am silit mai cu seamă să arătăm însemnatele și radicalele îmbunătățiri, ce erudițiunea reală și pătrunzătoare a lui Cipariu a introdus în dogmele școalei de filologie română din Transilvania.

Două poeți și un biograf ¹⁾

Nu este de mult, am primit pe rând, dela Iași, două volume de poezii, ce-mi veniră ca daruri grațioase. Unul conținea modeste *Versuri* subsemnate de un nume ce-mi este scump; eu însă n'am plăcerea de a cunoaște personal pe junele poet d. A. C. Cuza, ce și-a tipărit pe 208 pagine producțiunile sale poetice, consistând în două-zeci bucăți variate, adică elegii, idile, sonete și monoloage umoristice și într'o colecțiune mult mai copioasă de *Epigrame* în patru, mult opt versuri, adeseori foarte originale ca idee și foarte nemeșite ca expresiune.

Celalt volum de vechi poezii, pe care noul lor editor mi l-a trimis din Iași, cu un epigraf mult prea lingușitor pentru mine poartă titlul *Logofătul Costachi Konachi. Poezii, Alcătuiri și Tălmăciri; ediția a II-a.*, cu *Schițe din viața și familia Logofătului Konaki*, scrise de însuși nepotul vechiului poet moldovean, de Em. Vogoride-Konaki.

Aci dar sunt de însemnat două subiecte, care își au fiecare interesul său special. Lucrarea biografică sau genealogică din fruntea volumului, cunoscută până acum numai în fragmente din *Convorbirile Literare*, merită din toate puncturile de vedere a fi citată și prețuită. Sunt într'însa fapte din vechime pe care autorul a știut să le culeagă și să le exprime într'un mod foarte atrăgător; sunt și idei sau considerațiuni de ordine generală care nu se pot trece cu vederea mai ales că, și dacă cumva cititorul nu s'ar uni întru toate cu părerile scriitorului, acestea sunt exprimate cu o con-

¹⁾ Din „Epoca” 1887, Noemvrie.

vingere așa de tare, în cât ar fi nedrept și poate chiar primejdios de a le nesocoti și de a nu cercă să aleagă dintr-unele ceea ce e zis cu netăgăduit temei și ceea ce pare a proveni mai mult din întârâtări momentane, care nu trebuie să se reverse asupra trecutului.

Și ca să precizăm de îndată acest punct, permită-ne asprul judecător al concesiunilor ce bătrânii noștri boieri pământeni, crescuți în ideile umanitare ale filozofiei franceze din al XVIII-lea secol, făceau junei generațiuni liberale și patriotice de pe la 1848, permită-ne a-i spune că nu trebuie ca noi, scârbiți deocamdată de abuzurile ce fac azi câteva spirite vulgare, egoiste, rele și fățarnice, întunecând și stânjenind efectul marelor rezultate obținute în patria noastră, prin obștească tendință liberală ce tinerii și bătrânii au dovedit pururea, când a fost vorba de propășirea țării, să nu ne grăbim a conchide de îndată că rău au fost crescuți străbunii noștri cu acele idei umanitare ale Franței din secolul trecut și că rău am fost crescuți și noi cu ideile liberale franceze din secolul nostru.

Eu rămân adânc încredințat, că numai fericitei influențe a acestor idei ale apusului latin, resădite mereu de un secol și mai bine printre noi, datorim toate puterile ce s'au adaos vârtoșiei naționale, care a domnit în tot timpul latentă atât în sânul opiniei cât și în al boierimei românești. În zadar ni-se tot repetă că, mai ales pe vremea domniilor fanariote poporul românesc eră așa de înjosit în cât ideea patriotismului nu mai avea ființă în inima și în creerii lui; în zadar asemenea se încumetează spiritele fără pătrundere a nu afla decât rele gânduri și rele apucături la boerimea românească de pe acele vremuri.

Manifestările graiului românesc ne stau azi dovadă, dintr'oa parte ca și din cealaltă, că e minciună a zice că în secolul al XVIII-lea poporul nostru eră cu totul tâmpit prin suferințe și că în inimile boerimei noastre de pe atunci nu mai răsuna coarde românești.

Cântecele haiducești ne răspund de veghiatul patriotism al

poporului de rând; iar poeți și literați ca logofătul Konaki ne invederează faptul că vechii noștrii boeri își făceau chiar mai multă fală de a alcătui versuri *românești* decât a scrie *elinica*.

Acel spirit de naționalitate, adânc săpat în conștiința Românilor de orice treaptă, este un element, ce nu se mai poate tăgădui. Ceeace stă acum însă în dezbatere este de a ști prin care înrâuriri, prin care agenți a ajuns acea însușire firească și stăruitoare a națiunii noastre, a se redeșteptă și a se dezvoltă în cele trei pătrare de secol, ce ne stau acum în urmă?

Mie unuia-mi pare că foarte greșesc ceice nesocotesc înrâurirea activă și hotărâtoare întru aceasta, a ideilor liberale venite dela Apus, și anume din Franța. Voju zice și mai mult. Recunoscând de ce mare ajutor a fost pentru reînsuflețirea noastră națională, sprijinul armat ce ne-a dat imperiul rusesc dela Petru cel mare încoace, eu aş adăogă că datorăm, ca un al doilea obiect de recunoștință, către Rusia, îndemnul poate mai adesea involuntar ce ea ne-a dat, de a repurtă vederile către Franța și de a merge să culegem într'însa ideii și apucături mai civilizate. Profitat-a imperiul rusesc de această pornire, la care ne-au împins foarte tare ocupațiunile țării noastre de către oștirile lui, și influența unor căpetenii ale lor, cu totul inimate de spirit francez, precum au fost, bunăoară, în sensuri foarte diferite, cunoscuții generali Miloradovici, Ciceagof, Langeon și mai ales Kiselef?

Cată să mărturisim că acolo unde aceștia ne-au trămis sau ne-au lăsat bucuros să mergem, noi Românii n'am învățat tocmai a iubi autoritatea rusească. Din contra ne-am deprins a bănuși din parte-i planuri asupritoare.

Ne-am deschis ochii ca să ne ferim de orice amăgire. Intr'un cuvânt, am învățat a ne iubi țara și a cuteză, pentru folosul ei, mai mult chiar decât îndrăznise strămoșii noștri.

Iată, după a mea credință, care sunt părțile de recunoștință, ce datorim noi azi, atât puternicului imperiu rusesc cât și ideilor liberale culese până acum de vre-o trei genera-

fiuni d'arândul din apusul latin al Europei. Dea Domnul să nu ne alegem nici odată cu mai mare pagubă decât aceasta! Și de sigur rău vom avea a ne căi, dacă spre a ne lumina și a ne călăuzi, vom împrumută de acum înainte lumina și cărma de altundeva decât din propria noastră putere, sau — la caz de nevoie — din alte izvoare decât cele la care s'au adăpat părinții și bunii noștri.

Cu cât vom aținti mai cu luare aminte, cugetările noastre asupra trecutului, cu atât vom dobândi mai mult convingerea că nu s'au înșelat întru nimic cei ce au pornit pe acele vechi căi *rostul* politic, social și internațional al țării noastre.

Noi nu vrem alt *rost* decât acela care ne-a adus la mântuire; noi nu vrem Țara nouă pe care o visează aceia cari mint istoriei naționale și conștiinței românești, vrând acum să amăgească națiunea cu idei contrare cugetelor noastre, și adică unii să ne zică: «Rusia ne-a făcut numai rău, de șapte pătrare de secol încoace; iar alții să-și închipuiască cumcă ideile și simpatiele franceze ne-au corupt spiritul și inimile!

Acestea sunt două neadevăruri flagrante. Am fi dorit ca autorul interesantului studiu asupra familiei Konaki și a meritului poet, carele a încheiat spița bărbătească a acestui neam, să nu fi căzut în a doua din aceste erori istorice, precum a știut foarte bine să se ferească de cealaltă.

Dar — după cum am spus-o — ni-se pare că mânia sa în contra spornicelor avânturi de toleranță și de liberalism ce ne-au venit nouă din Franța, își are mai cu seamă isvorul în desgustul ce-i inspiră, ca multora, nerușinarea cu care astăzi, la noi, se spoieste cu boia de mincinos liberalism, âctele cele mai arbitrării și tendințele cele mai slugarnice și mai pipernicioase ale unor nemernici, pentru care liberalismul francez a fost numai o scară spre a se urcă sus până pe altarul sfânt al patriei și a profita de această înălțare a lor spre a năbuși pe dânsul focarul tuturilor libertăților naționale.

Ce oare? Nu a băgat de seamă autorul revoltat de aceste

neomenii, că tot cu aceeași ocaziune, iscusiții amăgitori ai poporului nostru, au lepădat și masca cu care se servise și că ei inclinându-se la vițelul de aur al actualității, nici că vor să mai știe despre trecutul țării noastre? Ei dintr'însa vor să fac *Țară Nouă*.

Noi credem că d. Vogoridi Konaki se amăgește, când filosofând pe cale cam greșită asupra spiritului ce a condus generațiunile noastre în secolul de față, socotește a fi găsit rădăcina unui rău trecător, tocmai acolo unde a țâșnit isvorul tuturilor bunurilor. —

Mărturisesc că-mi place mai mult, chipul de șăgalnice su-părări și dispreț cu care junele epigramatist d-nul A. C. Cuza tratează stăruirea cam prea lung prelungită, a răului care bântue țara în ziua de azi.

Despre versurile acestui talentat contemporan, precum și de acelea cu interes mai retrospectiv ale Logofătului Konaki vom vorbi altă dată.

Acum, spre mângâierea tuturilor celor cari ar putea să alunece cu mintea amărită până la fatalistele idei ale biografului și urmașului boerilor Konakești, să încheiem aceste rânduri cu trei din glumele politice cele mai nimerite ale autorului, care poartă numele iubit de toți cei cu adevărată iubire de țară, al lui Alexandru Cuza.

Iată această trilogie, culeasă din *Epigramele zise Colectiviste*.

I.

Ce-au fost Goții și Alanii!
Ce-au fost Hunii, Ostrogoții!
E mai rău cu gugumanii,
Și mai trist cu idioții.

II.

Iarna vine, vara trece,
Trec și zilele și anii!
De-ați putea și voi să treceți!
Parcă-s veșnici gugumanii!

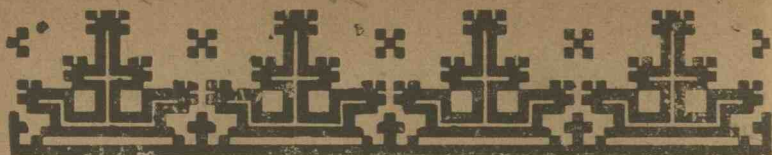
Iar ca epilog după alte 24 de *Epigrame colectiviste*, poetul căruia, după cum se vede, îi place a trăi cu oamenii bine

crescuți și de omenie, își ia ziua bună, zicând acelor ce nu sunt astfel:

III.

Și de-acuma dați-mi voe,
Indrăgiții mei stăpâni,
Să-mi aprind zahar în casă,
Să mă spăl puțin pe mâni.

Și 'ntr'adevăr, în mijlocul droaiei de sortiți și de nespălați, ce au năpădit acum biata noastră țară, ca regulatori și impilatori ai săi, orice om cu pielea ceva mai subțire, simte groaznic trebuința de cățuia cu miroase, de lighian și de ibric!

Cuvântul rostit la înmormântarea lui George Cretzeanu ¹⁾

În duiosul moment când, sub această întunecată boltă, se va cufundă negrul sicriu ce pentru totdeauna ne-a ascuns ființa trupească a lui George Cretzeanu, dați-mi voe o voi, jalnice ale lui rude și noi toți prieteni întristați ai lui, să mă cerc acum a opri din repedele-i sbor spre vecie și pentru o clipă măcar încă, să știu acilea, printre noi, sufletul lui, acel suflet așa de nobil și de blajin, acel suflet bun, drept, bine-voitor, acel suflet, pe care noi toți l-am prețuit și l-am iubit, și căruia, nu numai noi, ci țara toată pururea îi va duce dorul.

De vre-o treizeci și șapte de ani — mai două treimi din viața lui așa de timpuriu curmată — eu unul am trăit în frăție de idei cu George Cretzeanu. De când ne-am cunoscut la Paris, ca studenți încă înflăcărați de arșița patriotică ce încinsese în junele noastre inimi, zorile de libertate românească ale anului 1848, de atunci am avut neîncetat, cel puțin două pasiuni comune; și atât de tare spiritele noastre se îndrăgise încât — o, iartă-mi încă și azi, mult scumpe și mult dorite prieten, acel arțag copilăresc! — ne-am năpustit cu urgie de moarte unul asupra altuia, într'o zi când ni s'a nălucit că inimile noastre nu se mai puteau înțălege.

Dar ca un nor de vară, s'a spulberat zadarnicul necaz și, întocmai ca niște streji veghiate și credincioase ale aceloraș altare, adese, de atunci încoace, ne-am regăsit strâns uniți

¹⁾ Vezi «Epoca», 1887. No. 511.

intr'aceiași nepregetată iubire de țară, într'aceiași dulce aplecare de a mângâia cu condeii limba noastră părintească.

Aș voi să pot azi a o cânta ca tine. Aș zice atunci, pe al tău mormânt, așa dulce și duioase cuvinte precum ai zis tu, pe al atâtor alți Români, cari, ca tine, și-au iubit și și-au cinstit patria și graiul ei.

Alături cu dânșii, vei fi tu *viu* de acum înainte, ca unul ce ai cântat *Patria* și *Libertatea* ei, și le-ai cântat cu așa mult dor și cu așa mult foc românesc, în cât, la auzul cânturilor tale, nu e Român, ori cât de amărit și de înstreinat ar fi, care să nu simtă șoptind în fundul cugetului său, glasul tău, ce-i zice :

Fie pânea cât de rea,
Tot mai bine 'n țara mea.

Și într'adevăr tu, din generațiunea noastră, tânără ori bătrână, dela 1848, tu ai fost unul din puținii aceia cari și-au iubit țara fără precugetări interesate. Ai iubit-o pentru *dânsa* nu pentru tine. Cu conștiința neîntinată, ai lucrat la a ei cultură, la a ei înălțare. Ai plămădit și ai dospit libertățile ei, fără de a trage vreodată spuza în partea ta. Ai lăsat să te ajute în voia lor, soarta și dreptatea ei; dar niciodată tu însuți nu le-ai zorit sau nu le-ai repezit în silă roata. În treizeci și patru de ani de o activitate neîntreruptă, ai pășit lin pe treptele grade ale templului, unde numai bărbați ca tine au putut să recheme divina justiție, îmbăerată, oropsită, pribeagă și îngrozită.

Credincios și statornic în sarcina ce, din junie, îți luaseși asupra, ca scop al vieții tale publice, te-am văzut, în mai multe rânduri, lepădându-te cu sfială de toate acele onori și măririi deșarte și zgomotoase, cari turburau firea ta de o modestie lezne impresionabilă, firea ta oarecum aplecată spre nevinovate sarcazme asupra zădărniciilor omenești, firea ta simțitoare, care în totdeauna a fost dispusă spre traiul cumpătat, liniștit și cordial.

Deci, iute ai fugit din vârtejurile parlamentelor; și mai iute încă ai părăsit făgăriile amăgitoare ale ministerelor.

Spiritul tău sănătos și bine cumpănit, inima ta ce 'n toată a ei viață nu s'a înăsprit niciodată cu freneță de mândrie, de invidii, de ură, de minciună sau de răutate, toate aceste prețioase însușiri ale naturei tale așa de distinsă cât și de bine cumpănită, te-au adus, încet dar fără zbuciumări, la una din cele mai înalte pozițiuni ale magistraturei din țară.

Magistratura înseși s'a mândrit cu tine, ca cu o adevărată a ei podoabă, căci în tine se încredeau cu temeiul cei ce cu sine aveau dreptatea, și de tine se temeau, cu acelaș cuvânt, cei cărora, pentru culpeșe foloase le plăcea a o scrânti.

Astfel trăiai tu, printre noi, mult scumpe amice, onorat, prețuit, iubit; trăiai în liniște, în pace, însoțit pretutindeni de stima lumii, de sincera prietinie a celor mai mulți, de afecțiunea cea mai vie și adâncă, de respectul cel mai devotat al unei numeroase familii strâns unită pe lângă tine. Trăiai în mijlocul alor tăi, însuși fericit și fericind pe toți împrejură-ți... și lăsași să se scurgă lin și domol limpedele pârâu al vieții tale, așternut pe o matcă netedă și împresurată de maluri vesel înflorate.

Decâte ori, până mai dăunăzi intram în casa ta, așa de prietinește primitoare, câte ori îmi luam locul la masa-ți frățește ospătoasă, o resgândire intimă îmi pornea mințile spre felurita soartă a oamenilor pe lume. Frământat poate de griji cu totul opuse casnicei tale îndestulări și sufletescului tău repaos, îmi ziceam în adâncul cugetului: «Iată, iată omul cu minte și cu inimă, carele a știut, cu o înțeleaptă măsură, să-și chizășuească, în căminul său părintesc, zile pașnice și plăcute, bătrâneți line și îndelungate!» Așa îmi ziceam adesea, cugetând cu plăcere la vechiul meu prietin George Cretzeanu, la doamna sa soție, la ai lor buni și amabili copii. Așa cugetam mângâios când d'odată, acum trei zile, fuseiu trăsnet cu groaznica știre: George Crețeanu a murit, fără veste, a murit într'un vagon pe calea ferată, vorbind în tihnă cu tovarășii săi de drum.

Ca dreptul jude Helia din Sfânta Scriptură: «șezând jos pe scaun și vorbind, deodată capul i-se aplecă pe sân, și tot

trupul se cufundă sub dânsul...» Eră mort, ucis de o vână, ce înecase inima în sânge!

Așa dar pe acest nestatornic pământ, nimic, nimic nu poate să asigure omului un trai lung în fericiri!

Se surpă fără veste o vână în piept și fericitul, nesocotitul fericit, *nu mai este...*

Și cei pe cari dânsul îi fericea împrejurii, ca orbi într'o prăpastie nevăzută cad și se prăvălesc în cea mai cruntă durere.

Ce le mai rămâne atunci de făcut aceluia pe cari îi zdrobește și-i desmădulează sufletește o așa pripelnică și îngrozitoare restrițe?

Ei plâng, ei se jălesc; ei își frământă sufletul cu un dor lung, obositor, nesfârșit.

Chipul, ochii, gura, mâna aceluia pe care l-au iubit și pe care în veci îl doresc, acelea nu mai pot aieva să le aducă vreo ușurare, vreo mângâiere. Totul a perit năluca, totul s'a stins în întunericul morții!

Dar, când o inimă generoasă, când un suflet înalt au știut să lase, după dânsule, urme de acelea, ce nu se mai șterg, acestea sunt și rămân pentru toți și scumpe amintiri și dulci mângâieri.

Acum dar, înaintea acestei groape sinistre, să ne spunem cu toții, ca Gheorghe Cretzeanu, una din acele nobile inimi, unul din acele înalte suflete, Gheorghe Cretzeanu, nu a perit:

Nu, în acest minut când noi deplângem muritoarele-i despoieri, el este un spirit ales, carele, în înălțimea ceriurilor, simte o sfântă fericire, căci vede că doru-i patriotic s'a împlinit, acel dor pe care, cu prematură limbă de moarte, el l-a rostit odinioară:

De-oiu muri, voiu să mă'ngroape

În pământul românesc!

Fie piatra cât de grea,

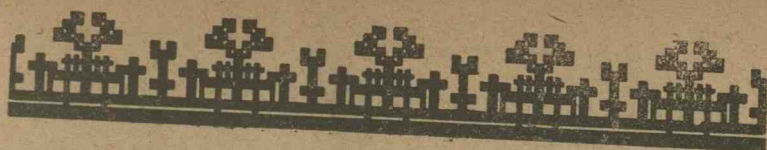
Tot mai bine'n țara mea!

Dar și mai departe a mers duioasa prevedere a omului de

inimă ! Pentru voi, jalnice ale lui soție și fiică, pentru voi el a lăsat, în cânturile sale, unde și-a revărsat tot ce aveà mai scump în sine, pentru voi, a voastră nemărginită și neagră durere, el a deschis o rază de lumină. El v'a spus să ridicați amândouă spre cer a voastră privire, chiemând și pe îngerul speranții și pe îngerul consolator :

«Iar de sus, din înălțime, Dumnezeu, ce vă privește, consolare și speranță într'o zi vă va trimite».

Cât despre noi, ceilalți, frați, rude și amici, să ne îmbărbătăm sufletele din exemplul unei vieți așa nobil petrecută ca a lui George Cretzeanu și să fim încredințați că ușoare au să-i fie și piatra și țărâna acelu spirit, care a știut pururea să se mențină așa sus în datoriile sale către Patrie, către Lege și către omenire!

Junimea română din Paris pe la 1852.

Ziarul *Epoca*¹⁾ din joia trecută a tipărit în grabă cuvintele ce, cu adâncă emoțiune, rostisem cu două zile mai înainte la cimitir, pe mormântul regretatului meu prieten George Crețianu: ele mi se ceruse, cu acest scop de unele rude și prieteni ale scumpului nostru răposat, și negreșit că nu le-aș fi refuzat decât numai dacă aș fi putut bănuî că ele au să se tipărească, atât în *Epoca*, cât și în *Românul*, cu așa multe greșeli și lacune, care pe alocurea le denaturează cu totul înțelesul.

Mi-a venit un minut în gând să cer de la cei ce-mi făcuse și atâta onoare și atâta onos, ca să-mi retipărească cuvântarea îndreptată și completată. Dar îndată îmi adusei aminte că nu este bine, pentru nimeni, să stăruiască cineva prea îndelung în cugetări mâhnicioase și că însăși muzicele militare, după ce au însoțit un convoiu funebru cu jalnice și plângătoare marșuri, care întunecă, seacă și îngheață chiar și inimile gloatei nepăsătoare, apoi ele se întorc de la groapă făcând să răsune aerul de cântări vesele și sgomotoase, astfel în cât să rechieme pe toți la bucuriile viețuirii.

Astfel mi-a venit și mie ideea de a nu-mi mai pironi gândurile asupra vrednicului și vârstnicului bărbat George Crețianu, pe care mai alaltăieri îl deplânsesem cu dor prietenesc, ci de-a-mi aduce aminte despre tânărul poet și înfocatul patriot George Crețianu, în a cărui frățescă intimitate am trăit vre-o trei ani de-a rândul la Paris, sunt acum trei-zeci și cinci de ani și mai bine.

¹⁾ *Epoca* 1887 I. c.

El erà cu trei sau patru ani mai în vârstă decât mine ; și încă cu un an doi, mai înainte de revoluțiunea de la 1848, caracteru-i plăcut și afectos, închipuirea sa vie și aprinsă, ajutată de o pană sprintenă în legănarea versurilor românești, făcuse dintr'însul unul din corifeii pleadei de juni poeți ce gravitau pe atunci, în jurul lui Eliad, lui Grig. Alexandrescu și altor bărbați de litere cum mai erau pe acea vreme și Nicolae Bălcescu și Ioan Voinescu al II-lea și alții. Fiecărui din aceștia Cretzianu le-a spus mereu în primele sale versuri, că :

Acea ce-al meu suflet neîncetat cată,
Ea dobândi prin cânturi o faimă meritată,
Și a lăsa în urmă un nume glorios.

(Meditație, d-lui Voinescu II).

Dar când însuși se întrebă pe sine, când își pipăia sburdările junei sale inime, spre a-și da seamă de firea lor tot mereu, în rostirea poetică a gândurilor, a meditațiunilor, a dorințelor și a visărilor sale, întâlnim în acea epocă a vieții lui, o idee predominantă. Să-l lăsăm tot pe dânsul a ni se destăinui în limba sa cea mai fragedă și armonioasă :

Iarna se duce și primăvara
Cu verzi dumbrave, cu albe flori,
Împodobeste întreaga țară
Ca o mireasă în sărbători ;
S'aud mii pasări cântând d'odată.
Vin dulci profume a ne 'mbătă ;
Curge din munte apă curată.

Ah ! dați-mi lira, voi u a cântă,
E ca natura, inima-mi jună ;
Șimț viața'n mine ș'un mare-amor,
Îmi iubesc țara, țara străbună,
Este ființa ce eu ador,
Voiesc eroi s'arăt la lume,
Fapte ilustre a desgropă,
Să'nscriu cu aur al nostru nume,
Ah, dați-mi lira, voi u a cântă !

(Primăvara).

Subt aceleași impresiuni, dar poate încă și mai întărite prin crunta înfrângere ce au încercat aspirațiunile noastre românești, în toamna anului 1848, am găsit pe Cretzianu la Paris. Noi, tinerii, nu ne aflam acolo în trista situațiune a exilaților noștrii politici, dar volnica noastră expatriare, cu firescul și laudatul scop de învățătură, ne da la proprii noștrii ochi, un fel de însemnătate patriotică. Simțimintele ce ne mișcau aveau un caracter cu totul diferit de al acelora pe care am avut mai târziu ocaziunea de a le constata, nu fără de oare care părere de rău, o mărturisesc, chiar și în cea mai aleasă parte din junimea ce a studiat în urma noastră, la Paris. Aș putea zice că a fost acolo un timp — și este tocmai timpul pe când ideile de libertate națională erau mai tare prigonite și mai strașnic pedepsite în sânul țărilor românești, — a fost un timp acela când noi, tinerii studenți din străinătate, ne bucuram de a fi la Paris, mai vârtos pentru că acolo găsim mai multă voie deplină de a ne iubi patria fără sfială, de a învăța cu ardoare istoria și limba ei, de a croi și de a potrivi pe seamă-i toate cunoștințele ce nepregătitul nostru patriotism românesc ne da prilej și îndemn de a ni le agonisi, în acel centru de libere lumini. În cercul nostru de studenți munteni și moldoveni, George Cretzianu era cel din noi cu talente până atunci mai bine dovedite, cu închipuirea mai ageră și mai îndrăzneată, și tot-de-odată cu mai mult temei în gândirile și în proiectele sale.

El era agentul cel mai viu, cel mai activ, cel mai întreprinzător al societății ce formasem între noi. El era sufletul acelei prime *Junimi Române*, care la Paris, printre anii 1853 și 1855 se adună odată pe săptămână la fiecare din noi, spre a discuta cestiuni de știință, îndreptate totdeauna către țara noastră. Acea societate juvenilă s'a încumătat chiar a publică, fără de concursul celor mai în vârstă, o foaie periodică românească, în care noi toți, băeții, am scris după cum ne-a tăiat capul, cu unica țintă de a deșteptă și a îmbărbăta pe compatrioții noștrii. Noi ne pusesem în gând să întărim pe viitor cu proptelele și cu chezașiile științei, acel

pod măreț pe care, numai prin instinct și cu un nobil avânt, bătrânii noștrii împinsese la 1848 — meargă unde-o merge — poporul românesc.

Foaia noastră tipărită pe hârtie subțire și ușoară, pentru ca să se poată strecură clandestin în țară la noi, pe sub vămile și carantinele rusești, a avut numai trei numere. Se cheamă și dânsa *Junimea Literară*. Cine o mai fi având acum exemplare din ea? George Cretzianu carele fusese principalul ei inițiator și redactor, în versuri și în proză, nu o mai are. De sigur, nu va mai fi având-o nici vărul său, d. Constantin Cretzianu, căci, de nu mă înșel, i-le-au luat toate din geamantan la graniță, spionii rusești, când, la întoarcerea sa din Paris, unde noi îi îmbâcșisem îndoitul fund al lăzii sale de drum, cu de aceste primejdioase foi, l-au pornit îndată și *teker-meker*, cum se zice turcește și se face rusește, drept în fundul muscălimei, ca să învețe acolo minte.

Minte au învățat chiar și fără asemenea călătorie de plăcere, mulți din aceia, cari alcătuiau patriotica noastră asociațiune de studenți români. Pe cei câți mai sunt astăzi în ființă, nici să tune, nu poate soarta să-i mai adune. Unii sunt, pare-mi-se, la culmele așa de lunecoase și poate chiar așa de vremelnice ale măririlor; alții își văd binișor și 'n ticnă de avutul lor, alții iar zdruncinați de nestatornicia lucrurilor omenești, stau de se miră, cum cei odinioară mai nemernici și mai nevoiași au ajuns, pe lumea aceasta, a încurcă povolnicii de alaiu, pe când alții, mai dăruiți din fire cu minte și cu știință, au rămas numai la dârloagă. Tot bine a zis Alexandrescu:

De cât multă minte, știi că e mai bine
Să aibă tot omul un dram de noroc!

Apoi mulți iar, foarte mulți dintre cei cari, împreună cu G. Cretzianu, dau frățestei asociațiuni a *Junimei Române*, o adevărată valoare, mulți, vai! au dispărut dintre noi! Pe unii dintr'înșii, buni și vechi prietini ai Cretzianului și ai mei, mă simt dator a-i întruni aci, în duioasa salutare ce-mi place

încă și azi, a trâmite, dincolo de morminte, celor cu cari împreună am visat și am urzit, în anii tinerețelor, toate frumoasele noastre proiecte pline de un patriotism exaltat, toate planurile noastre în care totdeauna cultul datinelor părintești se amestecă adânc cu al științelor și al artelor, cu tot ce este bine, cu tot ce e frumos. Acea generațiune a noastră e ultima care, la noi, a simțit nevoile trecerei dela lumea vechie la cea nouă, dela viața societății din trecutul nostru românesc, la acea viață a viitorului pe care, din nenorocire, cei mai mulți dintre noi n'au văzut-o și poate că nici nu o vor vedea statornic întemeiată pe principiile visate odinioară de noi.

Dintre noi, ceștia dela vechia *Junime Română* din Paris, s'au și dus mulți, lăsând urme duioase; s'a dus blândul și demnul Dr. P. Jatropolu; s'a dus iubitul nostru cântăreț Dimitrie Florescu, compozitorul gingașei melodii a *Steluței*; s'a dus Dimitrie Berendei, al cărui spirit așa de cultivat și al cărui fin talent de artist și de scriitor, s'au afundat în griji casnice și sociale; s'a dus un tânăr și amabil poet, Alexandru Sihleanu, care, până la oarecare punct, a fost pentru un moment, emulul în poezie a lui G. Cretzianu.

Eu însumi, acum vre-o 25 de ani, deplângând soarta fatală, care ne-a răpit, așa fără de veste, pe junele Sihleanu, am pus în comparațiune două poezii ale lor, în care ei amândoi cântau cu acelaș foc, dar cu aplecările diferite ale firei lor, plăcerile primejdioase ale *Beției*. Recitind, sunt acum câteva zile, acele poezii ușoare și aducându-mi aminte de alte mai multe versuri lirice cu cari unii poeți români, steluțe radioase, dar efemere, au semănat, de un secol încoace, cerul cam neted și cam pustiu al literaturii românești, mi-a dat în gând, că poate n'ar fi nici în paguba limbei, nici într'a geniului național, de a alungă deasupra norii uitării și de a le prefiră plăpânde lor văpaie sub ochii publicului binevoitor.

Și ce prilej mai priincios puteam află de cât a vorbi mai

întâi despre poeziile lui G. Cretzianu, și despre rolul lui ca poet, în sânul junimei noastre din mijlocul secolului curgător ?

Am văzut într'adevăr că el a fost adevăratul poet al junimei. El a lăudat-o, a mângâiat-o, a cântat-o și tot el a și tânjit-o aspru, când merită ale lui sudalme. El a zis — și să dea Domnul celei de acum și celei din viitor să nu aibă trebuință a-i zice încă :

Ca Romanii'n decadență, la misterele vulgare,
La altare necurate, voi mereu sacrificați ;
Când sub pașii voștri fierbe un vulcan fără 'nctare ;
Făr' a vă gândi la mâine, de plăceri vă îmbățați.

Cu o tristă nepăsare, ca victime coronate,
Către-o râpă mult fatală vă lăsați a fi împinși ;
Nu aveți în capul vostru decât fumuri, vanitate,
Când de scopuri generoase, de-ați voi, ați fi convinși !

Nu vedeți că trăim astăzi într'un timp de energie,
Și că dela noi se cere s'avem inimi de bărbați ?
Căci nu cred din cer să cază p'astă țară o urgie ;
Și când toți înaintează, noi să stăm ingenunchiați.

Te deșteaptă, o junime ! și cu flacără'nzeită
Ce natura, buna maică, a depus în al tău sân,
Elementele aprinde și comandă la ursită ;
Fă, să vază lumea 'ntreagă, ce-a fost, ce e un Român !

(*Odă la junime*).

Și când pe G. Cretzianu, pe gravul și liniștitul magistrat cu care am trăit în anii din urmă, îl dăm ca adevăratul reprezentant al poeziei tinere și înfocate, să nu uităm că el, în această calitate, nu a îndemnat numai la amorul *Patriei* și al *Libertății*. El, ca poet june și entuziast, a avut uneori și porniri mai vesele, mai zadarnice, mai lumești; dar pe acelea, el a știut întotdeauna a le'nvălui sub forme minunate de grațioase, de plăcute, de fine și delicate !

Le citești sau le ascuți și :

Par'că vezi sub un voal
O amabilă vergină,
Pe al cărui chip oval,
Două roze se combină,
Două roze de Bengal !

Idei și simțiri zburdalnice, el le-a cântat în cadențe ușoare și armonioase, care farmecă auzul, pe când răzgândirile-i, la tot momentul se înalță dela «cupa plină, unde vede prin cristal, picătura purpurină», până la deșărtăciunea vieței de plăceri.

Atunci spiritul-i vede curat că 'n lume, oricine întâlnește pururea:

După plin deșărtăciune,
După zori soare ce-apune,
După viață un mormânt !

Apoi căutând un minut, cu ochii galeși turburați :

La ciorchina auroasă
Ce-i strivită sub picior,
Care curge spumegoasă
Intr'un rumenel izvor,

el îndată se trezește și ia aminte :

Că ciorchina zdruncinată,
E al lumii trist simbol!

Și însfârșit, atunci chiar când, furat fără de voe de vârtejul plăcerilor, îi vine a strigă cu nepăsare :

Dați-mi vin, măi dați-mi mie!

îndată apoi își revine în simțiri, și puternic să junie, desprețuind focul netrebnicei beții, îl face să zică :

Și ce-mi trebuie'n beție
Nebunește-a inotă,
Când tu scumpa mea junie,
Verși în mine facla ta !
Te înalță înc'odată,
Al meu suflet ! și te'mbată
De cereștele-armonii ;
Timpul, spațiul'mbrățișează ;
Dacă spiritul crează,
Creator tu poți să fii !...

(Beția).

Astfel eră George Cretzianu, pe când ca studenți la Paris am trăit împreună; iar în momentul când, la August 1853, el plecă dintre noi, cu adâncă emoțiune, își luă ziua bună,

rostindu-ne melodioasele versuri ale unui sonet, adresate acelei «cetăți aurite unde petrecuse câțiva ani frumoși ai tinereții «sale, unde binele și răul mai întâi le cunoscuse» și căreia îi zise sfârșind :

Eu acu' plâng după tine, o iubitul meu Paris!
Căci, zicându-ți azi adio! zic adio la junie,
L'ale mele scumpe studii, la amici, la veselie!
O! sunt trist, trist pân' la moarte! par'că fug din Paradis!

(Adio la Paris).

Câțiva ani mai în urmă ne-am regăsit, tot prieteni, aci în București; dar din zi în zi junețea noastră își strângea mai cu sfială aripele'n zbor.

Odobescu către Barițiu¹⁾

I.

București, 27/15 Ianuarie 1862.

Domnul meu,

Primind răspunsul cu care m'ați onorat la 1/13 Ianuarie trebuie să vă mărturisesc că am simțit o deosebită mulțumire de a vedea că d-voastră care sunteți un îndreptător al opiniei publice printre frații noștri din Ardeal, ați putut dobândi atâtea prepusuri asupra sincerității simțimintelor ce purtăm noi, Românii din Principate, către compatrioții noștri de dincolo de munți.

Permiteți-mi a vă spune că ați generalizat prea mult oareși care rele voințe și intrigi ale unor persoane cu totul discreditate chiar la noi și printr'asta nu faceți alta decât a arunca defăimarea ce însoțește pe acele persoane, asupra poporului întreg.

Nu, domnul meu, noi nu suntem fanatici de dogmele noastre până în punctul de a ne lepăda de frăția cu Ardelenii uniți. Ar fi o absurditate ca în secolul al XIX, Români pe care re-

¹⁾ În vasta corespondență a lui Barițiu din Arhivul Academiei Române se găsesc mai multe scrisori ale lui Odobescu, în care se atinge chestiunea, susceptibilă pentru unele coarde simțitoare, a raporturilor literare dintre românii de aici și cei din Transilvania.

Credem nimerit a reproduce aici pe cele dintâi în cari Odobescu vorbește de chestiunea confesională, de Eliade Rădulescu și de revista ce era în ajun de a tipări, sub titlul «Revista Română».

Spre lămurire mai adăogăm că Ardelenii sunt împărțiți în două confesiuni: ortodoxi și uniți (greco-catolici) și că acești din urmă fuseseră bănuiți de către Eliade a fi răi români și propagandiști fanatici. Odobescu le ia apărarea. (*Editorul*).

ligia nu i-a destinat nici în timpii de fanatism, să organizeze persecuții religioase în contra altor români din sângele lor.

Dar din nenorocire Principatele sunt într'o epocă de criză și în asemenea momente intriganții găesc lezne loc spre a-și desvoltă patimile lor mârșave. Un om ca d. Eliad, unicul *Ultradanubian* (cum le ziceți d-voastră; căci pe căpeteniile bisericei noastre nu-i număr printre oamenii demni de a trage prin faptele lor atenția bărbaților luminați — iertați-le lor, căci nu știu ce fac sărmanii!) un om, zic, ca d. Eliad nu este numai persecutorul uniților, el e persecutorul nației întregi, căci influența lui e cumpănitoare pentru Românii de orice lege. El astăzi, mulțumită incuriei guvernului în ceea ce se atinge de Instrucțiunea publică, seamănă în școli principii false și rătăcite. Patima l-a dus așa departe încât pare a fi slăbit și bunul simț în creerii lui. N'aveți decât să luați *Manualele* ce le tipărește și le vinde școlarilor începători, spre a vă asigura că asemenea lucrări nu pot veni decât dela un om slăbit de minte, amețit de patimi uricioase și lacom de câștig pecuniar.

Așa dar, domnul meu, disprețuiți și d-voastră ca noi asemenea observări: plângeți-ne dar nu ne osândiți, că avem așa oameni la capul instrucțiunii; și credeți mai ales că toți românii Dunăreni sunt departe de a împărtăși obscuritățile lor.

Noi vedem încă în Ardeal pe bunii noștri frați; noi nu ne temem că ei să ne ducă la poalele scaunului Papal. Ce profit ar avea ei din aceasta? Românii au avut gloria d'a nu hrăni iezuiți printre dânșii. Fiți siguri că ei nu sunt ortodoxi fanatici. Dar în orice grâv e sămânță bună și neghină, disprețuiți neghina și credeți la sămânța bună. Toată inteligența Principatelor și mai ales toată junimea lor, n'are alt vis nici altă dorință decât unirea în idei și în lucrări cu frații de peste munți, spre a da înaintare culturei morale, curățirii limbei și explorărilor istorice, în națiunea Română. Primiți dar înfrățirea cu junimea ¹⁾ căci al ei este viitorul. Populația română

¹⁾ E vorba de tinerii din jurul lui Odobescu și nu de Junimea din Iași, înființată câțiva ani mai târziu.

din Ardeal a păstrat virginalitatea ei în idei și în sentimente; e firesc lucru ca ea să se asocieze cu ceea ce este încă neîntinat în populația Dunăreană. Cât despre temerea ce aveți de a compromite pe cei din România Principatelor, care vor întreține relații cu Ardelenii uniți, vă asigur că temerea e fără temeii. Domnul Eliad nu îngrozește pe nimeni la noi și preoțimea e mult prea simplă ca să intre în cea mai mică luptă cu inteligența.

Toate aceste le spui, domnul meu, în răspuns la sfiala ce arătați în general către românii dela noi și nu de loc pentru mine în particular.

Propunerea de servicii ce vă făceam, nu tindea de loc la prenumărarea mea printre membrii societății literare.

Nici un merit personal, nici o lucrare însemnată nu-mi dau dreptul la această onoare și când vă vorbiam de publicările noastre, voiam numai să vă invit pe d-voastră și pe toți literații din Ardeal a stă mai în relație cu cei dela noi, a ne împărtăși rezultatele studiilor d-voastră și a ne exprima curat ceea ce cugetați de ale noastre; cu acest mod, gândesc progresul va fi înlesnit, și înfrățirea va fi cimentată mai solid.

De aceea o repet, m'am mâhnit mult văzând câtă repulsie simțiți d-voastră deocamdată pentru noi. Cu toate aceste nu ne descurajăm și în numele micii asociațiuni de juni studioși ce am întreprins deocamdată publicarea *Revistei Române*, vin să vă rog a lua asupra-vă o mică însărcinare, prin care veți câștiga un deosebit drept la recunoștința noastră. Am socotit de folos a adresa tuturor oamenilor literați din țările române, o invitație de conlucrare și neavând norocirea de a cunoaște pe toți cei ce viețuiesc în Transilvania, Banat și Bucovina, iau libertatea a vă trimite d-voastră patruzeci exemplare din acea circulară, rugându-vă a o distribui la cine veți socoti de cuviință dintre toți cei ce se ocupă cu științele și literile în părțile austriace ale României. Aceasta le va da sperăm, o dovadă, mică în adevăr, dar sinceră de dorința de concordie și de înfrățire ce o nutresc românii dunăreni, cu excepțiunea vre-o câtorva oameni atât de pernicioși pentru uniți

cât și pentru catolici-greci și cărora li se cade numai disprețul românilor în general.

Sfârșesc acum, domnul meu, această mult prea lungă scrioare. Simțeam însă trebuință a combate din toate mijloacele mele o prevențiune fatală și dacă n'am răușit a o dărâma cu totul din închipuirea d-voastră, greșala este a puținei mele elocvențe, căci n'am știut a arăta cu destulă evidență un adevăr ce vă stă ascuns. Faptele, socotesc, vor dovedi mai bine decât cuvintele, că muntenii și moldovenii nu sunt așa de sălbatici ultra-danubiani cum îi vedeți d-voastră.

Sperăm însă că și românii de dincolo, desamăgiți din a lor greșită opiniune și reducând răul ultra-danubismului la adevăratele hotare, adevă la vre-o trei patru persoane influente azi pe lângă guvern, dar cu totul discreditate și fără de nici o înrăurire directă în public, vor veni să dea mână de ajutor și de înfrățire junimei care lăcrează cu singurul amor al patriei și al întemeierii națiunii române. Mă măgulesc cu ideea că d-ta, d-nul meu, din parte-ți vei întrebuiți influența d-tale asupra spiritelor spre a le da o asemenea aplecare mult mai demnă și mai folositoare decât aceea a desbinării și a răcelei către frații d-voastră de peste Carpați. Într'această scumpă ocaziune rămâind, vă rog, d-le, să credeți la simțimintele de adâncă stimă și considerațiune ce vă port.

Al d-voastră serv
ODOBESCU.

II.

Odobescu în dorința de a satisface cererea lui Barițiu și a expediă un număr mai mare de dicționare de ale Academiei pentru bibliotecile ardelenene, combate direcția latinistă și pe ardelenii șoviniști. Exact în acelaș ton a mai scris Odobescu în câteva note din «Pseudokynegeticos», persiflând limba greoaie a latinistilor. Buna direcție în limba ardelenilor a urmat repede după data acestei scrisori, — firește nu atât în urma îndemnurilor acestui mare prozator, ci sub înrăurirea criticilor d-lui Maiorescu.

București, 31 Decembrie 1877.

Prea stimatul meu domn,

De mult voiam să-ți răspund, dar aflând că pe câtva timp nu vei stă acasă, am lăsat răspunsul pe mai târziu.

Azi în ajunul anului nou, iau condeiul spre a-ți ură un an cu toate mulțumirile și totdeodată a-ți mai da și ceva știri de pe aci.

După cum mi-ai scris, am adresat un pachet cu 25 exemplare din Bălcescu¹⁾ lui I. Pitiș la Ploești, vestindu-l că d-ta m'ai îndemnat la aceasta; dar acel domn a refuzat a-l primi și pachetul ne-a venit înapoi, având noi a plăti costul înapoierii.

Așa dar a rămas să ți se trimită pachetul d-tale d'a dreptul. În privința volumelor din Thesaurul lui Papiu, este peste putință ca să-ți expediăm cu drumul de fier enorma ladă ce le conține; costul va fi groaznic de mare. Trebuie ca d-ta să afli cărăuși cari să o ia din București spre a o duce la Brașov.

Încăperile societăței academice fiind de câtva timp ocupate de o vânzare ce se face în profitul răniților n'am putut avea întruniri ca să fac propunerea despre trimiterea de dicționare pe la bibliotecile din Ardeal. V'ași mărturisi că eu personal nu sunt de această părere.

Dicționarul este, — cât vei căută bine, — o proprietate a autorilor lui, de care delegațiunea nu poate dispune fără control.

Apoi ce folos ar fi oare a răspândi așa mult această operă (după părerea mea cu totul *insalubră*) în țări, unde este din nenorocire o prea limitată predispozițiune de a se abate dela sănătoasa limbă românească.

Decât să învețe românii ardeleni, a-și poci și mai rău limba, scriind și vorbind ca din dicționar, mai bine să-i lăsăm deocamdată să scrie curat ungurește, căci cel puțin astfel, în

¹⁾ Ediție făcută de Odobescu.

momentul când se vor înneacă peste măsură cu *Ungaria*, vor reveni desigur la adevărata limbă a Românilor, pe care din nenorocire tot o mai cultivă pe ici și colo literații români cu idei logice și adevărat naționale.

Orice ar crede unii și alții, eu unul nu sunt aplecat nici către slavonism, nici către germanism și mai puțin însă către maghiarism; dar iarăși cred că exagerațiunea ideilor de neîmpăcată latinătate ne abate dela patriotismul cel rațional și ne aruncă în simțimânte difuze asupra naționalității... *Trufie stearpă fără temeiu serios*. Vorbe late și trândăvie!

Nu cu deșteptarea amintirilor despre legionarii lui Traian s'au bătut vitejește curcanii noștri la Plevna, ci purtând pe cap țurca lui Mihaiu-Viteazul, și au simțit scăpărându-le la inimă tot acele scânteii care aprindeau inimile dorobanților dela 1596.

Să fim dar, mai presus de toate, *buni Români* și nu Români spălăciți; să vorbim curat românește și nu pocit latinește. De aceea să nu dăm sistemii preconizată de dicționar, altă însemnătate și altă răzlețire decât acelea ce se cuvin unei erezii, primejdioasă pentru cultura viitoare a limbei și a naționalității noastre. Iată limpede și curat care-mi sunt păreri în această privință și aș fi fericit de ar găsi tot atâți aderenți dincolo de Carpați, câți au încă de acum, veghiați și pe deplin convinși, dincoace.

Dela început, decând am avut ocaziune să mă văd în contact cu mișcarea literară românească din Ardeal, am constatat cu mâhnire o deosebire însemnată în direcțiunile ce urmează cultura noastră. Aceasta nu ne poate duce spre bine. Ardeleni se amăgesc cu credința că, de oarece ei au avut acum 70—80 de ani, pleiada de erudiți patrioți de la Blaj, apoi tot ei stau încă și azi în capul mesei, hrănesc mintea națiunii.

Ar fi bine să le pară greșită această părere. Ideile exclusiviste, extreme, exagerate, care au fost negreșit spre folosul naționalității acum trei pătrare de secol, nu mai sunt admisibile în mod serios, astăzi când lumină s'a făcut îndestulă asupra originii noastre. Ajuns la vârstnicia, nimeni nu-l mai

întreabă pe om cine este tătâne-său, ci ce știe face însuși. Înțelege dar Ardelenii, precum am înțeles noi, că astăzi ne-am luat dela lume iertarea de vârstă și că ni se cere să fim *Noi* Români și nu feții smeriți ori răsgâiați ai tatei Traian.

Știm bine că la d-voastre, emiterea unor asemenea idei face ca să te ia lumea la ochi răi, dar pe cât de sânt adevărate, trebuie omul să se lupte fără preget pentru dânsule ¹⁾.

O mai spun: mult au făcut literații ardeleni pe la începutul secolului pentru redeşeptarea României; dar nu mai puțin a făcut, tot ca d-voastre din punctul de vedere curat național, și poporul de rând ardelenesc, tot în acel timp. Acest fapt o să mă cerc poate să-l arăt publicului nostru într'o conferință, pe care gândesc a o face în iarna aceasta, vorbind despre *Mișcarea Românilor din Ardeal la 1784 sub Horia și Cloșca* ²⁾ dacă conferințele anuale dela Ateneu vor reîncepe. Voiu căută a dovedi că moșii lui Horia simțeau poate și mai adânc românește decât cărturarii dela Blaj, precum negreșit curcanii dela Grivița au lucrat de mii de ori mai cu folos pentru națiunea română decât răposata *pentru* fericire a noastră comisiune lexicografică.

În privința moștenirii acelei septenare comisiuni, noi am decis aci ³⁾ a retipări Psaltirile lui Dosoftei și Coresi, Pravila mică dela Govora și... de Cantemir, în edițiuni care, sub raportul material să se asemene întru toate cu volumele ce sunt până acum publicate din operele lui Cantemir. În curând ne vom pune la lucru.

Fiindcă veni vorba despre Cantemir, voiu transcrie aci o bucată foarte interesantă din ultima scrisoare a lui Tocilescu...

(urmează un rezumat al «Chronicarului Cantemir».)

Sfârșesc domnul meu, aducându-ți salutările mele, pline de cea mai afectuoasă stimă și considerațiune.

Al d-tale devotat.

1) Nota lui Barițiu: *In medio veritas...*

2) Conferința s'a ținut la 11 Febr. 1878. Vezi vol. I.

3) În Societatea academică.

Petre Ispirescu

CUVÂNTARE ROSTITĂ ÎN ȘEDINȚA ACADEMIEI ROMÂNE

DIN 11 (23) DECEMBRIE 1887¹⁾

Domnilor Colegi,

Așa de rari sunt pe lume oamenii cari, în a lor vieță, se prețuesc pe sine mai prejos de a lor dreaptă valoare, încât este o rară și minunată fericire pentru ceice au cunoscut un asemenea om, de a-l așeză îndată pe treapta ce i se cuvine, atunci când el, sub strașnica osândă a ursitei, și-a curmat lucrarea sa pe pământ. Rămâne atunci numai ca faptele săvârșite de el, cu sufletul și cu mintea, să fie învederate tuturor, — fără de nici o pagubă acum pentru sfieța modestie a ființei lui dispărute, — să fie, zic, învederată lumii, de către aceia cari au știut a le cumpăni fără greș, pe când încă făptuitorul lor trăia. Astfel, numai astfel, acele fapte, — și drepte și bune — pot ajunge a fi de îndată judecate, laudate și răsplătite de obște, cu verdicte, cu binecuvântări și cu prețuri, adevărat vrednice de ele.

Sub forma unei datorii cuvioase vine azi această duioasă fericire să mi aducă oarecare mângâiere întru perderea ce am încercat, acum vre-o trei săptămâni, prin moartea pripelnică și cu totul prematură a unui bărbat, încă verde la trup și la minte, pe care, de mulți ani, eu unul mă deprinsesem a-l privi ca un model, — mai fără seamăn printre noi, — de activitate onestă și blândă, de laborioasă și spornică inteligență, ca o întrupare a tuturor darurilor alese, a tuturor însușirilor prețioase cu care poate să fie înzestrat un om, născut, cres-

¹⁾ Cuvântarea aceasta a apărut și în broșură deosebită.

cut și trăit numai în sânul poporului nostru, cel neaș românesc.

De 20 de ani de când există Societatea noastră, Academia Română, tipograful nostru Petre Ispirescu a trăit mereu, alături cu noi, mărginit în sarcina, oare cum umilită, de a transmite publicului, prin profesiunea sa industrială, lucrările noastre, întru care totuși, Petre Ispirescu, scriitorul de *Basme*, de *Povești*, de *Snoave*, de *Zicători*, de *Pilde* și de *Ghicitori* poporane, ar fi putut să ne dea ajutorul cel mai folositor și cel mai îmbelșugat.

Dar Petre Ispirescu — așa îi era firea lui — nu s'ar fi simțit aci la largul său. Instrucțiunea clasică și dogmatică, care trebuie să fie răsadnița unei Academii, i-ar fi prezentat o atmosferă ce ar fi năbușit, ar fi amortit și ar fi atrofiat avânturile și desghinurile simple naive și neinstrunate ale spiritului și ale științei sale speciale. Ceeace dânsul se pricepea să facă pentru literatura românească, este cu totul în afară din atribuțiunile regulate ale unei instituțiuni ca a noastră.

De 'mi este permis a întrebuiți o comparațiune cam agrestă, spre a face pe toți să înțeleagă pentru ce Ispirescu nu făcea de noi și pentru ce noi nu făceam de dânsul, vi l'aș arăta sub chipul unui plugar vânjos trăgând brazda în silă, pe câmpul mare, și asvârlind într'insa cu pumnii, sămânța roditoare, adunată din secerișurile trecutului. Inșă, după ce el a sădit, a secerat și a treerat, muncitorul își lasă grâul cules în grija morarilor, în plămădirea brutarilor, și el, semănătorul puternic, nepăsător și nepriceput la migăloase dospeli și cernerii, se culcă și doarmne somnul tăriei, pe când ceilalți macină și frământă rodurile muncii sale.

Fiindcă în Academie, am vorbit întâi despre ceiace a fost scriitorul român Petre Ispirescu, am voit, azi când el nu mai este printre vii, să răfuiesc de îndată, în ochii lumii, semile lui cu Academia.

Nu se prea știe despre cântărețul poporan al Franciei, Béranger, cel care căpătase de sigur din școală mai multă știință de carte clasică decât îi plăcea a spune că are, nu se

știe dacă lui Béranger nu i-a cam păsut de a nu se vedea și el așezat printre *nemuritorii* Academiei franceze.

Cât despre Ispirescu sunt mai mult decât sigur că idea de a intra aici, de-arândul cu noi, l-ar fi înspăimântat foarte. El ar fi zis, și, în desăvârșita lui lipsă de trufie, ar fi crezut din suflet că este cu totul nevrednic de așa onoare. Noi însă, prețuind cu o mai largă nepărtinire, minunata originalitate și neobișnuita lui valoare ca scriitor românesc, cată să recunoaștem că pe acestea, în dauna tuturor, noi le-am fi zugrumat, le-am fi nimicit, strâmtorându-le în formele și în măsurile înguste ale activității noastre literare și științifice.

Ceeace însă putem face — și nu mă voi sfii a spune d-lor colegi, că aceasta mi se pare a ni se și impune ca o datorie,—este de a primi darul operilor sale tipărite și al celor încă inedite, pe care familia lui este dispusă a ni le face; și apoi a ne grăbi să tipărim toate aceste scrieri, chiar în tipografia lui, singura avere ce a lăsat moștenitorilor săi, căroră, drept mulțumită, s'ar căveni poate chiar să le și oferim productul acelei edițiuni.

Ceia ce la noi a făcut pe tăcute și fără de nici o pretențiune de erudit culegătorul-tipograf Petre Ispirescu, în Germania l-au făcut învățați de prima ordine, frații Grimm. Ei au adunat și au publicat basmele poporane ale semințiilor Teutonice.

Dar, isbutit-au ei a le păstră pe deplin în cruda verdeață a gândurilor și a graiului compatrioților lor celor fără de altă cultură literară? Dacă cumva ei au nimerit să și schimbe cu totul firea lor de erudiți, miră-ne-am de așa dibace mlădiere, de așa simplitate fățărită.

Cât despre al nostru povestitor de basme, despre Ispirescu, așa temeri și așa prepusuri nu ne pot veni asupra lui. Într'insul putem avea pururea deplină încredere. Spre a face ceeace a făcut, el nu și-a supus mintea la o silnică limpezire a speculațiunilor etnice și limbistice: el n'a avut decât să-și lase pana să alerge pe hârtie în voia unicei științe li-

terare ce mintea sa ageră și amintirile sale pururea deștepte, își căpătase din graiul cu care, de copil, se deprinsese.

În mijlocul lumii noastre de acuma, Ispirescu trăia viață de scriitor, — numai cu acele cunoștințe ce el însuși își agônisisse, — mai bine decât oricare altul, — din vorbirea și din gândirea poporului român de acum câteva zecimi de ani mai înapoi.

Alții de vârsta lui au uitat cu totul acea limbă, prin năpădirea tuturor neologismilor posteriori. Dânsul, le învățase și pe acestea pentru uzul zilnic al raporturilor sociale de acum dar, înzestrat fiind cu calități rare și prețioase, el a știut mai totdeauna să se ferească de acele noutăți, limba ce el scria și tradițiunile ce el, în scrierile sale, rechiâmă din naiynul trecut.

Deci la dânsul tot ce a eșit din condeiu și toate gândirile ce au înviat stilul său, sunt comori neprețuite ale geniului original al Românilor.

Toți știu că, printre capetele de operă ale celei mai glorioase epoce literare din Franța, ale secolului în care strălucea preste atâtea autori clasici, regele Ludovic XIV, Regele-Soare, printre acele capete de operă, se numără și basmele franceze ale modestului Charles Perrault, despre care basme un alt reprezentant falnic al literilor poporane din Franța, fabulistul Lafontaine zicea :

Si peau d'âne m'êtait conté.

J'y prendrai un plaisir extrême.

(Fables, liv. VIII, 4).

Pentru noi, în ziua de azi, Ispirescu este negreșit mai mult încă decât Charles Perrault la Francezi, căci, noi suntem încă departe de a fi ajuns la culmile perfecțiunii în limba noastră. Alții, suntem încredințați, vor scri opere literare românești cu mult superioare celor ce se scriu azi. Nimeni însă nu va putea să scrie pe viitor limba, ce din zi în zi mai mult dispare din gura poporului nostru, astfel cum a scris-o Ispirescu, culeasă de dânsul prin însuși auzul său.

Publicarea și răspândirea de către Academia Română, a scrierilor, asupra cărora mă simt dator a vă atrage acum luarea aminte, domnilor colegi, vor avea, crez, o înrăurire însemnată asupra îndrumării literilor române spre țelul dorit, și Academia noastră nu se poate da în lături, când este vorba de a se deschide asemenea căi.

Printr'insa, prin Academie, trebuie să se îndeplinească cât mai curând, întru ceea ce privește pe Ispirescu, acea neînălăturată schimbare la față, prin care, moartea acoperind cu negru-i giulgiu, o sfiicioasă și smerită ființă trupească, va lăsa în deplină și limpede lumină, meritele cu totul rare și excepționale ale inteligenței ce până mai deunăzi o însuflețea.

Astfel ni se impune azi acel neobosit adunător, acel scriitor veridic și măiestru al *Basmelor*, al *Poveștilor*, al *Snoavelor*, al *Zicătorilor*, al *Pildelor*, al *Ghicitorilor* și al *Jocurilor* poporului român.

Dar și mai mult! Răsfoind în manuscrisele, rămase dela Ispirescu, într'o cătime care poate întrece întinderea cărțicelilor tipărite de el, ne încredințăm de a lui nepregetată și felurită activitate literară, precum și de spiritul original ce-l cârmuie întru aceasta. Așa de tare se pătrunsese cu esența înflorită a geniului național, mintea lui, încât, încetul cu încetul, el întreprinsese să adauge la avutul strămoșesc, multe alte dobânzi agonisite cu stăruință din tot felul de cercetări ale sale, prin alte domenii: ba uneori chiar, el adăogi acele comori ale obștei, cu împărtășirea unor impresiuni intime ale sale, culese în viața simplă și laborioasă a unui om înstrăinat de orice ambițiune, de orice trufie, precum și de orice umiliri.

Mintea lui studioasă se ispiti a strânge, și de aiurea decât din gura poporului, noțiuni pe cari știu a le turna, și pe acelea, în tiparele literare cu care gândirea și pana lui erau deprinse.

Legendele mitologice ale Grecilor și Romanilor, precum și faptele principale din Istoria țării, deteră Ispirescului, precum știți, materie pentru curioase și plăcute povestiri poporane

În zilele, ce — peste a tuturor prevedere — aveau să fie zilele lui din urmă, știți, oare, domnilor colegi, cari erau ocupațiunile sale de scriitor?

Când seara, târziu, se întorcea acasă dela atelierul său tipografic, unde l-am văzut în tot cursul vieții sale, stăruind fără preget ziuica întreagă, când seara, după cina în sânul numeroasei sale familii, toți ai lui dormeau în juru-i, el se deșteptă și, pe la miezul nopții, la lumina lămpii, scria trei patru ceasuri d'a rândul, adăogind astfel osteneala unei nop-tate lucrări literare, la oboseala ocupațiunilor sale industriale de peste zi.

Astfel lucră el și în noaptea de 20 spre 21 Noemvrie, când dimineața, la 7 ore, avea să cadă trăznit de o subită congestiune cerebrală.

El scria în stilul său simplu, familiar, dar călduros cu graiul poporului, faptele de laudă ale Românilor, din ultimul războiu ce ne redete neatârarea, de mulți secolii perdută.

Dați-mi voie, domnilor colegi, a vă citi ultimele pagine eșite din pana acelu om cu inimă miloasă și cu judecată dreaptă.

Ele mi-au stat în față, stropite încă cu lacrimile celor ce, cu câteva ore în urmă, plâneau amarnic pe soțul și pe pă-rintele lor, încremenit rece în somnul de veci.

Ispirescu ajunsese cu povestirea sa până după luarea re-dutei dela Grivița de către ostașii noștri și, după ce le lău-dase vitejia, el urmă într'astfel:

«La 5 Septemvrie s'a făcut parastas la toate bisericile din țară pentru odihna sufletelor răposașilor întru fericăre, adică a mucenicilor cari au adormit întru Domnul, jertfindu-se pentru neatârarea țării lor și pentru ușurarea creștinilor de asuprelele Agarinenilor. Atâta mângâiere mai rămase urmașilor: mângâierea religiei!

«Mare doliu se întinsese peste țara noastră, căci mari fură și pierderile în oameni. Mai nu eră familie care să nu fi fost atinsă de acel doliu, care să nu fi pierdut pe vre-unul din ai lor, adică pe vre-o rudă de aproape sau de departe.

«Văzuta-ți vre-o dată, dragii moșului, un câmp de bătălie ?
 «Dacă n'ați văzut, să nu vă ducă Dumnezeu să vedeți ! E
 «ceva îngrozitor. Cât poți coprinde cu ochii, vezi trupuri de
 «ostași căzuți. Când ești mai în depărtare, stau trântite tru-
 «purile care într'o parte, care într'alta, pe brânci, pe spate,
 «culcate sau stârcite, cele moarte, și tot pământul prin prejur
 «este înroșit de sângele ce s'a scurs din ei. Aceștia cel
 «puțin sunt scăpați de chinuri !

«Vin apoi răniții. Vaietele lor auzindu-le ți se face părul
 «măciucă de groază. Unii sunt răniți mai ușor, alții mai
 «greu ; iară alții își dau sufletele».

Nu e așa, domnilor, că s'ar zice cum că aripa amenințătoare
 a morții prevesteă cu fiori, încă din adâncul nopții, pe liniș-
 titul scriitor, pe care de cu dimineață, acea cruntă aripă avea
 să-l atingă și să-l doboare la pământ ? lertați, vă rog, această
 întrerupere și să ascultăm acum descrierile mângâietoare în
 care s'a stins cugetarea bunului și milosului Ispirescu :

«Milostivirea creștinească este lucru mare. Din dăruiri, din
 «ajutoare s'au înființat fel de fel de paturi, de trăsuri pentru
 «ridicarea răniților și ducerea lor pe la spitaluri. Se înființase
 «spitaluri sub corturi în câmp, departe de câmpul de răz-
 «boire, unde se căutau și se legau cei mai ușor răniți ; pre-
 «cum și spitaluri statornice unde se duceau cei mai greu
 «răniți.

«Doamna Românilor, câteva cucoane, femei d'ale boie-
 «rilor sau fete de ale lor, se îndesau care de care să vină
 «să caute și să îngrijească de bolnavi, ca niște *Dame de*
 «*Caritate*.

«Părintele Mitropolitul a dat blagoslovenie ca și călugă-
 «rițele cele mai în vârstă să se facă îngrijitoare de bolnavi.

«Doamna noastră le întrecea pe toate în milă și în bună-
 «voință. Cercetă toate spitalurile pe rând și găsea câte o
 «vorbă de mângâiere să zică fie-căruia. Însuși în palatul
 «domnesc înființase un mic spital, unde câțiva răniți erau

«căutați de dânsa. Eră un ce încurajator și tot de odată
 «vrednic de văzut cum se da de pildă altora, ca adică așa
 «să facă și ele. Cu șorțul dinainte, alb ca lebedeaua, în toate
 «diminețile își cercetă rănii și apoi mai găseă timp să cer-
 «ceteze și alte spitaluri. Și pentru aceea cu drept cuvânt, i
 «s'a zis *Muma suferinzilor și Provedința răniiților*».

Pana ce a scris aceste ultime cuvinte a căzut pentru vecie
 din mâinile scriitorului.

Oare — tainele Proniei nu sunt ele minunate și grele de
 pătruns? — oare, nu o tristă și îndoielnică nălucire a mult
 apropiatului său sfârșit i-a dictat această chemare *in ex-*
tremis către *Muma suferinzilor*, ca tot dânsa să fie pe viitor
 Provedința sărmanilor lui copilași, cari în curând aveau să
 poarte în sânul lor rana sufletească cea mai adâncă, pierderea
 unui astfel de părinte, unui astfel de sprijin?

Aș fi voit, domnilor colegi, să spuți mai cu deamăruntul
 ce om a fost Petre Ispirescu în viața lui privată. Dar ca să
 fie dânsul prețuit după cum merită, este oare trebuință să
 intru eu aci în despicarea unor mărunte amintiri biografice,
 pe care însuși dânsul le-a descris cu o naivă și plăcută
 simplitate?

Din toate câte aș fi putut adună, ar reeși mereu aceleași
 fapte. Nu este om care să le tăgăduiască, din câți l-au cu-
 noscut și au avut aface cu dânsul.

Născut din poporul bucureștean, și dat de copil, după ur-
 marea câtorva clase primare, la meșteșugul tipografiei, el,
 toată viața, a stăruit în meseria sa, silindu-se a se perfec-
 ționă pe sineși și a desvoltă, după ale lui mărginite mijloace,
 răspândirea și îmbunătățirea acestei arte în țară.

Astfel a lucrat el fără preget până mai deunăzi, până la
 vârsta-i de 57 de ani. A muncit, zi și noapte, modest, tăcut
 și blând.

Noaptea precum am mai spus, și în zilele de repaus ale
 muncitorului, el lucră la înavușirea minții sale cu noțiuni și
 cunoștințe folositoare și mai cu seamă la satisfacerea acelei

aplecări din fire, aplecare norocoasă și originală, ce-l îndemnă mereu să pună pe hârtie povestirile lui, totdeauna neaoș românești, atât prin limbă și stil, cât și prin simțirile și cugetările dintr'însele.

Ziua, eră om al meseriei sale, prin care a trecut, încet și treptat, ca ucenic, ca jețuitor, ca șef de atelier, ca tovarăș și în sfârșit, de câțiva ani, numai ca singur stăpân al tipografiei sale. A suit această lungă și trudnică scară, fără totuși ca, pe nici una din treptele-i succesive, el să se fi sumețit, nici să se fi umilit cândva sau cuiva. Toată lumea poate zice că el n'a nedreptățit pe nimeni, că el n'a speculat asupra nimănui; că a dat, poate, dela sine, dar n'a luat nimic dela alții pe nedrept; că mărginit pururea în munca-i covârșitoare, n'a căutat foloase aiurea, dar nici avere nu și-a putut căpăta.

A murit pe neașteptate, în deplina vigoare a trupului și a minții sale, pe când încă trăia cu speranța de a se vede, peste câțva timp, liberat de toate grelele sarcine ce-i impusesese complectarea și întreținerea propriei sale tipografii.

Scopul nu eră încă atins. Ispirescu a lăsat vre-o 8 sau 9 mii lei datorie de plătit, pentru tipografia sa. A lăsat și o familie numeroasă, fără de nici o altă avere. I-a rămas în viață o văduvă, jumătate crunt sfâșiată din ființa lumească a răposatului ei soț: i-au rămas șapte copii, din care cel mai mic este un prunc de doi ani și jumătate.

Pentru toți aceștia, el eră pe lume, buna și îngrijitoare Providența; el eră unicul stâlp al casei. Sub blânda, temeinica și dreapta lui ocrotire, toți trăiau iubindu-l, toți rezimându-se cu deplină și drăgăstoasă încredere, pe a lui blajină tărie, pe a lui vrednicie de bărbat demn și onest, de muncitor inteligent și neobosit.

Un trăznet zdrobitor a fost pentru acea familie moartea capului ei! Când nevasta, copiii și rudele abia se treziră din acea năpraznică izbire a relei soarte, când ei cătară în juru-le, iată, domnilor colegi, ce le spuneă lor și nouă — câtorva dintre cei ce-l cunoșteam, il prețuiam și il iubiam — iată ce ne spuneă

dânsul, cu limbă de moarte, prin câteva rânduri scrise încă de acum patru ani și jumătate, negreșit într'un moment fioros, când el întrevăzù, ca într'o zare apropiată, cumplitul ceas în care aveà să năpustească fără a sa voie, pe toți aceia pentru care ființa lui erà singurul sprijin pe pământ.

Atunci, el a scris următoarele cuvinte, testamentul unui om bun, drept, modest și sărac, dar încrezător, ca toți oamenii virtuoși, în simțimintele de afecțiune și de compătimire ale semenilor săi:

«Azi la 21 Iunie, anul 1883, în toate mințile mele fiind, «scriu cele ce urmează :

«Știu că tot începutul are și sfârșit pe lumea asta ; știu că «și eu, ca totul ce viază, mă voi duce acolo de unde nimeni «nu s'a mai întors ; deaceea rog pe cei ce vor rămâneà în «urma mea, în numele a tot ce au ei mai sfânt, să-mi îm-
«plinească dorința următoare :

«Nici o ceremonie și nici o cheltuială zadarnică să nu mi «se facă la înmormântare. Nu voi să mi se cernească casa, «nu voi pompe funebre. Un preot într'o căruță să mă ducă «la cimitir. El să-mi citească cele spre înmormântare. Făcând «cum zic eu, vor dovedi că m'au iubit și-mi ascultă dorința. «Nu voi invitațiuni. Câțiva cari vor fi ținut la mine vor veni «ei și neinvitați. Tot ce ar fi să se cheltuiască pentru înmor- «mântarea mea, să se păstreze mai bine pentru copilașii mei «cei mici cari rămân necăpătuși».

Iau voie, domnilor colegi, a întrerupe această pietoasă citire printr'o băgare de seamă plină de jale personală. Am trăit de câțva timp tot în străinătate, și iată de două ori, în acești ani din urmă, la întoarcerile mele în țară, am avut să deplâng aci pierderea unor oameni cărora le purtam o stimă adâncă și o iubire specială. Și unul și altul, viețuind în sfere nu tocmai așa diferite pe cât s'ar crede, au avut darul de a scrie minunat limba românească, amândoi și-au pus credința în industria însuflețitoare a tiparului, și amândoi, mai ales, au

purtat în conștiința lor și în faptele vieții lor, tiparul onoarei și demnității omenești, acela al sincerei și sporniceii iubiri către semenii lor, acela al unui adevărat cult către pământul lor de naștere!

Acești doi bărbați pe cari, unul l-a dus țara întreagă la groapă, în primăvara anului 1885, iar altul a fost înmormântat acum trei săptămâni, cu un umilit cortegiu de rude, de prieteni și de lucrători ai lui, ambii acești bărbați s'au potrivit, în tainutele dorințe ale testamentelor lăsate de dânșii. Petre Ispirescu, lucrătorul tipograf și scriitorul de basme poporane, exprimă, în Iunie 1883, aceleași modeste recomandățiuni postume ca și la 23 Septembrie 1884, marele ziarist și conducător politic al țării, C. A. Rosetti¹⁾.

Mă veți scuza, domnilor colegi, dacă mi-am permis a ușură dinaintea d-voastră improspătata mea mâhnire, semnalându-vă tainicele și intime raporturile ce unesc, tocmai pe pragul morții, pe doi oameni cu mari calități morale și intelectuale, cari de sigur nu au fost încă până acum prețuiți, în patria noastră, după a lor dreaptă valoare.

Este însă numai timpul acum, ca să le restituim fiecăruia ce este al său!

Revin la al doilea paragraf din ultimele voințe ale lui Ispirescu.

«Sfătuiesc pe urmașii mei să continue căutarea tipografiei

¹⁾ În testamentul lui C. A. Rosetti, scris la 23 Septembrie (11 Octombrie) 1884, găsim următoarele recomandățiuni, identice cu ale Ispirescului:

«Rog (pe soția mea) ca, împreună cu fiica și fiii noștri, să îplinească ultimele mele rugăciuni. Să nu se facă pentru înmormântarea mea nici o ceremonie. Un singur preot de mit. Carul simplu cu doi cai. Nici un doliu, nici în camere, nici la poartă, nici pe cai. Nici o invitare, ci numai un simplu anunț prin ziar. Nici o paradă și nici jândarmi».

Ce minunată analogie de cugete la doi oameni cari, în condițiuni sociale cu totul diferite, hrăneau în inimile lor aceleași simțiri de bunătațe, de afecțiune, de onoare, de demnitate și de dispreț pentru tot ce este fală zadarnică și fără folos pentru semenii lor!

«și să se silească a o aduce în stare înfloritoare. Încet, încet vor plăti datoriile și tot vor rămâne cu ceva.

«Domnii Socec, Părintele Ion Florea, fonderia de litere Popelbaum din Viena (aceștia erau la 1883 creditori ai tipografiei, acum plătiți) nu mă îndoesc că, pentru memoria mea vor continua a arăta urmașilor mei, aceiași bună voință ce mi-au arătat și mie».

Ultimele cuvinte ale acestui testament, scris încă din anii pe când eu mă aflam departe de țară, mi-au pricinuit, mie unuia o duioasă surprindere. Când le-am citit, aș fi dorit să fiu prin însumi, în stare a dovedi îndată prin fapte îndeplinite singur, memoriei acelu om ce-și pusese încrederea în mine, că nu s'a amăgit asupra simțimentelor de simpatie, de cinstire și de mirare ce el îmi inspiră cu mult mai presus decât i le arătam.

În micșorimea puțințelor mele de azi, m'am simțit totuși mângâiat prin speranța că voi putea cel puțin să fiu părtaș inimos la cele ce se vor îndemâna a face, amicii mei, cu cari m'a însoțit Ispirescu în următoarele sale rugăminte de tată :

«Rog pe d-nii Alexandru Odobescu, Petre Aurelian, doctor Brândză și Grigore G. Tocilescu să aibă milă de copilașii mei minori și să-i protegă. Procurând de lucru tipografiei, să fie siguri că oasele mele se vor odihni în pace în mormânt, iar d-lor vor găsi mulțumirea sufletească că au ascultat rugăciunile unui cunoscut, cu care au avut dese relațiuni în viață, și pe cât a putut, el i-a satisfăcut».

Noi ceștia patru dintre d-voastră, cărora Ispirescu ne-a cerut să îngrijim de ai lui copii și de mijloacele de viațuire a familiei sale, ne-am întrunit îndată cu dorința de a îndeplini, după ale noastre puteri, acele sarcine cuvioase.

Dar, fiindcă cel ce ni le dase, merită, — și ca om moral, și ca industriaș pământean, și ca scriitor român, — mai mult decât sprijinul nostru personal, ne-am decis a vă cere dv. tuturor, colegi ai noștri din Academia Română, să vă uniți

cu noi, pentru ca împreună să chemăm meritata bunăvoință a Statului asupra familiei lui Petre Ispirescu.

Știu că întru aceasta am fost chiar de mai înainte, într-o câțva preveniți de Guvern, carele a și dat oarecare ajutoare moștenitorilor, nu ai averei, ce nu există, ci ai numelui ce pururea va rămâne onorat, al lui Ispirescu.

Totuși, conformându-mă cu voturile exprimate într-o unire de noi patru, eu viu, cu o duioasă încredere, a vă cere ca să ascultați cu bunăpriință cele propuse deocamdată de noi, și dezbătându-le cu cea mai apropiată ocaziune în sânul Academiei, să ne dați și mai multă tărie spre a rosti în auzul tuturor: că Academia Română, că Guvernul și Țara întregă recunosc meritele eminente ale răposatului Petre Ispirescu; că el a fost, din toate privințele, un om care a făcut mare onoare Patriei sale, și a meritat ca posterității sale să i se dea, de Statul Român, drept-cuvenite răsplătiri.

Iată acum, d-lor colegi, cele la care noi patru, adică d-nii Aurelian, Brândză, Tocilescu și eu, ne-am socotit că cele mai drepte și mai de folos ajutoare în momentul de față:

«Subsemnații, luând cunoștință de ultima voință exprimată de regretatul autor și tipograf Petre Ispirescu, prin testamentul său olograf din 21 Iunie 1883, în următorii termeni:

«Rog pe d-nii Al. Odobescu, Petre Aurelian, dr. Brândză și Grigore G. Tocilescu să aibă milă de copilașii mei minori și să-i proteagă»,—

«Ne-am întrunit astăzi, 30 Noembrie anul 1887, și am luat următoarele științe și hotărâri:

«I. Copiii rămași în viață, după moartea părintelui lor, sunt următorii: a) D-na Elena Rădulescu, profesoară, soția d-lui N. D. Rădulescu; b) Constantin Ispirescu, major, me-seriaș tipograf mașinist; c) Lucia Ispirescu, de 16 ani, elevă în clasa III a externatului secundar de fete; d) George Ispirescu, de 18 ani, elev în clasa IV la gimnaziul Mihaiu cel Mare; e) Maria Ispirescu, de 7 1/2 ani, elevă externă în clasa I primară; f) Paulina Ispirescu, de 6 1/2 ani; și g) Ni-

«colae Ispirescu de 2^{1/2} ani. De o cam dată am crezut că
 «mai urgent 1. de a interveni pe lângă Ministerul cultelor și
 «instrucțiunii publice pentru ca să se admită ca interni gra-
 «tuiti în institutele Statului, pe Lucia Ispirescu și pe George
 «Ispirescu, până la terminarea studiilor; 2. pentru susținerea
 «văduvei și a copiilor mai mici, am dovedit că n'a rămas
 «altă avere decât tipografia, care și ea poartă sarcina unor
 «datorii de cel puțin 8000 lei; și ne-am chibzuit ca să in-
 «tervenim pe lângă Guvern a acordă o pensiuone viageră de
 «3600 lei pe an văduvei și copiilor până la a lor majoritate;

«II. Familia declarându-ne că este dispusă a oferi Acade-
 «miei toate scrierile publicate și inedite ale răposatului, noi,
 «prețuind valoarea acestor scrieri populare, am cugetat a
 «rugă Academia Română să publice o edițiune completă a
 «operilor sale, cât mai curând, cu spesele ei, și în tipografia
 «Ispirescului, iar venitul acestei edițiuni să rămână familiei.

«De și cunoaștem că nici o dispozițiune contrarie nu este
 «luată, însă vom rugă pe onorabila Academie să continue
 «a tipări publicațiunile sale în tipografia Ispirescului, înles-
 «nindu-i, precât se poate mai mult, plățile.

«În fine :

«III. Constatând că acea tipografie se află încărcată cu o
 «datorie, de care s'a făcut mai sus mențiune, vom depune
 «a noastră stăruință pentru ca, din orice fonduri destinate
 «de Guvern, pentru încurajarea industriilor naționale, să se
 «plătească acea datorie, ca o dreaptă recompensă pentru unul
 «din cei mai onorabili și mai aplicați industriași români.

«Acestea fiind măsurile despre care am convenit între noi,
 «de o cam dată, luăm obligațiunea și pe viitor a îndeplini
 «pietoasa dorință a mult regretatului nostru amic, ca «pro-
 «tejând», pe cât ne va stă prin putință, «pe copiii lui mi-
 «nori, să procurăm tipografiei sale de lucru», îndeplinind
 «nobilă și ultima sa dorință exprimată în acești termeni :
 «Procurând de lucru tipografiei, să fie siguri că oasele mele
 «se vor odihni în pace în mormânt. Iar d-lor vor găsi mul-
 «țumirea-sufletească că au ascultat rugăciunile unui cunoscut

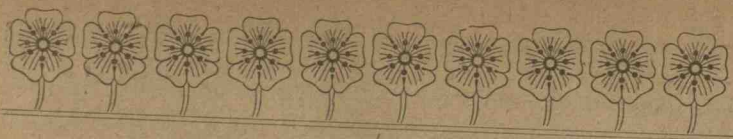
«cu care au avut dese relațiuni în viață și pe cât a putut
«el i-a satisfăcut».

(Subscriși: P. S. Aurelian, Odobescu A., dr. Brândză, Gr.
Tocilescu).

Sfârșind această dare de seamă despre dorințele și inten-
țiunile noastre, nu-mi rămâne aci, d-lor colegi, decât să urez,
cu bună speranță de succes, ca d-voastră să le dați *sprijin*,
și ca Statul să le dea *ființă*.

Astfel, cu toții împreună și fiecare în cercul mijloacelor
sale, ne vom face datoria, mulțumind cerințele Patriei celei
drept răsplătitoare, căci Patria, în a sa nepărțitoare și în-
țeleaptă dărnicie, nu vrea să fie uitat nici unul din acei ce
o slujesc, nici cei ce o umple de a lor zgomotoasă fală, dar
mai cu seamă nici aceia cari, mai la umbră, lucrează pentru
dânsa cu umilită răbdare, cu statornică și nesmintită credință!

Din ceata acestora se înalță astăzi, în demnitatea-i senină,
umbra lui Petre Ispirescu, cerând prin glasul tânguios al sâr-
manilor săi prunci, dreapta parte ce i se cuvine și lui din
generoasa recunoștință a poporului românesc!

Muncitorul Român

Lată e câmpia ce se 'ntinde la poalele munților Carpați; fața ei netedă și destinsă se perde în depărtare pe malul măreței Dunări; câteva râuri spumegoase și răpezi, altele lîne și largi, scoborându-se din naltele piscuri de către miază-noapte, șerpuesc printr'însa, desfășurând undele lor azurii sub razele călduroase ale soarelui.

Ochii se pierd adesea asupra acelei câmpii; și cu toate că se văd, ici, ceva holde de grâne sau vreun câmp semănat cu porumb, colo, o livede de pomi sau o vâlcea acoperită cu viță, urma omului nu se zărește nicăeri; singurătatea, pustiuul domnesc chiar în locurile unde rămân semne de viață și de muncă ale omului. Abia dacă se aude din timp în timp, câte un glas duios, cântând o doină tristă și melancolică; abia dacă, seara, când insectele șuieră printre frunzele ierbiu, se ivesc pe câmpia întinsă câte un foc depărtat și împrejurii chipurile obosite a vre-o câtorva plugari, ce-și pregătesc cina, prin care vor sfârși trudnica lor zi de muncă.

Dar în acele chipuri se vede ceva mai mult decât ofilire (abatere) și osteneală; sub fruntea lor sbârcită, scânteiază încă niște ochi cari cată a vedeă un viitor mai fericit; acele trăsurii așa de regulate, așa de bine lămurite, conțin într'insele o putere, o energie, o stăruință, care negreșit au a purtă mari și minunate roduri. Lungi suferințe au adăogit acestor nalte simțimente, o expresie de moleciune melancolică, care s'a răspândit în cânturi, în obiceiuri și a pătruns în tot spiritul național...

Dar a sosit timpul ca România să formeze toată o singură

și puternică nație, care se va destinde pe amândouă poalele munților Carpați, din Dunăre până în Nistru, din Marea Neagră până în Tisa! — Să umplem dar ale noastre suflete de o viață nouă, plină de virtute! Să gonim dintr'insele acea moliciune ce întreține desbinarea și neunierea în inimile noastre, și prăvălește nobila noastră naționalitate!

Lucrul numai, dar *lucrul* drept și bine întocmit, va putea să stârpească acea buruiană veninoasă din sufletul mândru și blând al muncitorului român.

Negreșit, muncitorul e stâlpul României! Dela dânsul să învățăm a ne iubi patria! Fiind în raport neconținut cu pământul țării noastre, el știe a-l iubi și a-l cinsti! Pământul acela în care zace cenușa părinților săi, care sugă pe toată ziua sudoarea ce-i pică de pe frunte, din care răsare spicul de grâu ce-i va da hrana lui și a copiilor, acel pământ e pentru dânsul un obiect sfânt de adorație; și cu toate acestea, acel pământ nu e al lui! Este al *ciocoiului* care i-l dă și i-l iea, după voință-i. Atârnare groaznică ce pune la dispoziția stăpânului, nu numai onoarea și viața țaranului și a familiei sale, ci chiar inima și conștiința sa!

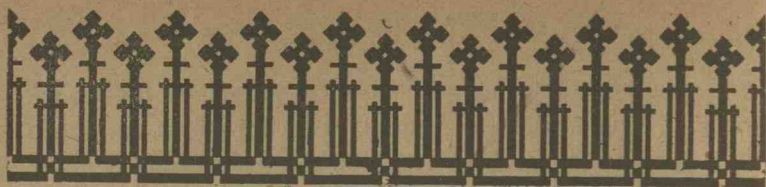
Iată trista soartă a muncitorului român în ziua de astăzi. Ea nu poate să țină mult într'acest chip, căci Românii mai sunt încă o nație plină de viață, de junie și de viitor! Ei vor ști a risipi aceste nelegiuiri, căci ei onorează *prea mult* pământul lor de naștere, spre a-l lăsa să fie prada și jaful străinilor și a unor oameni putrezi de păcate! Peste puțin pământul va fi înapoiat muncitorului prin iubirea și îngrijirile căruia pustiile se vor schimba în holde nalte și bogate, în livezi roditoare, în pășuni verzi și fragede, pe care vor paște frumoasele vite ale României; bordeiele, unde abia pătrund razele soarelui vor deveni case luminoase, îmbelșugate și fericite; în sfârșit România va deveni o țară vrednică de geniul și de marea inimă a Românilor.

Noi, junii cari studiem, sau în țări străine sau în patria noastră, să ne ațintim privirea asupra *adevăratului Român*,

și să ne silim a-i înapoiă hrana ce el ne dă pe toată ziua, printr'o hrană intelectuală, morală, pe care știința singură o poate da și care va ridică lesne pe țăran din adânca ofilire (abatere) în care pare a-l fi afundat suferințele lui.

Paris, 1851.

Din *Junimea Română*, ziar
al studenților români din Paris,
No. 1, Maiu 1851.

Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român

SESIUNEA DIN IULIE 1862, ÎN BRAȘOV

Ar fi trebuit încă cu trei luni mai înainte de astăzi, să fi spus publicului nostru un cuvânt despre lucrările *Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, a cărei adunare s'a ținut estimp în Brașov, la ²⁸/₁₆, ²⁹/₁₇ și ³⁰/₁₈ Iulie trecut. Timpul însă ne-a lipsit spre a vorbi mai pe larg despre acest fapt de o însemnătate destul de mare în analele națiunii române, și mai bine decât a-l notifica în treacăt, fără de a da asupra-i ceva desvoltări, am preferat a aștepta un moment în care să putem descrie cu ceva amănunte, acele zile memorabile, în care orașelul Brașov adunase în sânu-i, Români din toate unghiurile întregii patrii române. Cu adevăr, în acele zile, micul oraș prezintă un caracter cu totul neobicinuit centrurilor cetățenești din Ardeal; căci, în acel pământ de baștină română, mulți străini au știut a se prefira și mai cu seamă a se încuibă în cetăți, lăsând locuitorilor originari, cea mai mare parte din câmpi și din munți și abia unele suburbii din orașe. Chiar în Brașov, așa aproape de granița țării Românești, abia de vre-o câțiva ani numai, Românii au început a se așeza și a-și clădi case în *Cetate* și a nu se mai mărgini în singura suburbie lăaturalnică a *Șcheilor*. Cu toate acestea, printr'o predilecțiune moștenită dela străbuni către acea localitate așa pitorească, restrânsă într'o gură de munți, locuitorii români ai Brașovului, de puțini ani încoace,

au înălțat chiar la intrarea Șcheilor, dinaintea unei frumoase pașiște verzi străbătută de alei stufoase de tei, au înălțat, zicem, cu mari sacrificii, un sumptuos edificiu național, palatul școalei românești. Acolo, eră în acele trei zile, centrul mișcării Românilor, veniți din toate părțile în capitala țarei Bârsane; acolo s'au ținut ședințele Asociațiunii literare; acolo erau adunate și expuse în câteva săli, produsele industriei Românilor de peste Carpați. Edificiul, împodobit cu steaguri tricolore naționale și decorat jur împrejur cu brazi, pomul în veci verde și semn al veseliei și al sperării pentru Români, eră punctul central spre care trăgeau din toate unghiurile orașului, numeroșii Români locuitori și oaspeți ai Brașovului, cari veneau toți a se înfrăți într'acest nou templu al naționalității. Prin gloata numeroasă care furnică neîncetat în preajma palatului școalei și chiar prin tot orașul, — gloată care se compunea în mare parte din bărbați cultivați ai românimii de peste munți, — eră plăcut lucru a vedeă amestecându-se cu frăție, albele sucmane ale Ardelenilor câmpeni și zăbunele de mătase ale frumoaselor Șcheience și Săcelence; apoi figurile venerabile ale protopopilor români cu veșmintele lor negre, încinse la brâu cu roșu și cu pălăriile lor largi, mult mai cuviincioase decât potcapiele asiatice ale clerului nostru; apoi acel aer sărbătoreșc care se răspândise peste tot locul și care părea a zice tuturilor: «Suntem aci toți Români! Suntem într'o țară Română! Nu mai e Neamț, nu mai e Sas, nu mai e Ungur între noi!»

E adevăr însă că unii bărbați, — dar mai ales studenții, — crezând a dă acestei aspirări o formă mai învederată, socotise de cuviință a îmbracă în acele zile, un costum original pe care îl decorau cu numele de *național*, dar care semănă foarte a *unguresc*. — «Ungurii l-au luat dela noi!» ziceau ei; «va să-l luăm înapoi!» — «Îl vor fi luat Ungurii dela noi;» le-aș fi răspuns, «dar ce este mai sigur e că adevăratul port românesc, portul plăieșilor din Bârsa, din Vrancea, din Muscele, portul câmpenilor de pe Olt, de pe Mureș, de pe Seret și de pe Tisă, Ungurii nu l-au luat dela Români și că Ro-

mâni încă și azi se disting printr'însul de celelalte națiuni conlocuitoare sau vecine!»

Manifestările naționale de asemenea natură, ca să atingă adevărata lor țintă, trebuiesc să fie trase chiar din sânul poporului, trebuiesc să fie o expresiune vie și nimerită a obiceiurilor și a înfățișării poporului, căci altmintrelea, când adică sunt numai niște plăsmuiri mai mult sau mai puțin grațioase ale închipuirii acelora ce le produc, ele nu pot deșteptă altceva decât numai nepăsarea sau uneori chiar și zâmbetul celor ce privesc.

Și cu toate acestea, ce lucru lesne, în Adreal, a se pătrunde cineva de caracterul particular al populațiunii române! Pare că originalitatea lui e și mai învederată, fiind acolo pusă în fața altor națiuni străine. Alături cu apatia greoaie a Sasului, alături cu feroasa trufie a Maghiarului, priceperea isteată, firea voioasă, mișcărilor agere și mlădioase ale Românului, pare că se desemnează mai viu pronunțate, în forme și în fapte. Românul cât colo îți bate la ochi! Să fi văzut, spre exemplu, banda de călușari, care venise tocmai după malul Mureșului, ca să inimeze poporimea din Brașov, în acele zile solemne, prin danțurile ei minunate! Vreo doisprezece tineri, mândri flăcăi, cu pălăriile numai în pandlice, cu zorzoane de alamă la opinci, cu bâte Țalte în mâni, executau cu o măieastră agerime, săltăturile cele mai periculoase, râzând și chiuind din gură: «Haidi așa! tot așa! și iar așa! băiete mă!». Mi aduc aminte că într'o zi, pe când unul din jucători făcea colecță pentru banda artistă, un vizitator venit din Principate, aruncă printre fâșioarele soioase de bancnote austriace grămadite în pălăria collectorului, un zvanțig în monedă de argint. Călușearul, cu o nespusă bucurie, luă iute moneda de argint în mână și privind-o cu drag: «O drăguțul de *huszòs!*» zise el «că nu am mai văzut de aceștia de'nainte de *răutate!*» Astfel vorbea bietul Român de penuria ce roade poporul, încă de 'naintea groaznicului războiu dela 1848, într'o țară atât de mănoasă ca Ardealul. Cu toate acestea, Ardealul e mina prețioasă de unde tot imperiul austriac își hrănește sărăcia. Ce

se face moneda de aur și de argint care ese din acea țară, de vreme ce bietul ei popor, care muncește pământul, e redus a se mulțumi cu fițuice de hârtie tipărită ce i se trimit din locuri depărtate și cu care se speculă sudoarea și avuția lui?

Dar până aci vorbirăm numai de lumea de pre afară și încă n'am intrat în sanctuarul unde se adună trei zile d'a rândul, areopagul literar al Românilor ardeleni, în sala școalei unde se ținură ședințele *Asociațiunii*.

În anul trecut, d. George Sion a vorbit, în *Revista Carpaților*, despre întemeierea acestei *asociațiuni*, despre greutatea ce frații noștri de peste munți întâmpină ca să o poată fundă, de speranțele ce tot Românul poate pune într'însa; d-lui a descris chiar rezultatul primei adunări care s'a ținut, anul trecut, la Noemvrie, în Sibiu și unde se hotări ca Brașovul să fie locul de adunare pentru 1862. Brașovenii voriră ca oaspeții lor să fie ospătați cu toate producțiunile atât materiale cât și intelectuale ale națiunii române. Așa dar, tot în edificiul unde se ținură ședințele *Asociațiunii*, erau adunate o mulțime de produse agricole și manufacturate, strânse din mai toate ținuturile românești ale Ardealului și Banatului. Eră cea d'întâi expozițiune curat românească. Vom vorbi însă mai apoi de această interesantă colecțiune, în care, — cât despre noi, — văzurăm încă odată cu mirare, nespusa identitate ce se află în toată populațiunea română, chiar și în cele mai mici amănunte ale vieții și ale uzurilor sale. Acum însă, ca o salvă de sărbătoare, să rememorăm aci elocuentele cuvinte cu care venerabilul părinte Ioan Popazu, protopopul dela biserica Sf. Nicolae din Șchei, a salutat adunarea, la cea d'întâi a ei ședință din ²⁸/₁₆ Iulie.

Sala, deși destul de încăpătoare, eră plină de un public viu interesat la lucrările ce aveau a se face dinainte-i. Literatura inimă pe toți de un zel, vrednic de interese politice. Dar, oare nu știm că, cugetările cele mai mărețe ale omenirii, că ideile cele mai mântuitoare pentru națiuni s'au ivit mai adesea sub forma măiestreață și atrăgătoare a literaturii?

În capul sălei, împrejurul unei mese, ședeă comitetul diri-

gent al Asociațiunii, sub președinția prea sfinției sale părintelui Andrei Șaguna, episcopul Românilor neuniți din Ardeal, care după obiceiul puțin apostolic al apostolicei împărății austriace, mai poartă și titlurile de *excelexnță* și de *baron*. Membrii ai comitetului prezenți mai erau : venerabilul mitropolit din Blaj al Românilor uniți, prea sfinția sa părintele Alexandru Sterca Șuluț, eruditul filolog, profesor și canonic din Blaj Timotei Cipariu, vice-președinte al Asociațiunii ; d. George Bariț, secretar primar, părintele canonic Antonie Veștemeanu, secretar al doilea, părinții Ioan Popazu, Nicolae Poppea, Ioan Antoneli ; domnii Pavel Vasici, Ilie Măcelariu, Axente Sever, profesor Gavriil Munteanu... Protocolul oficial, tipărit în *Foia pentru minte, ânimă și litteratură*, Nr. 30 din 1 August 1862, descrie într'asfel deschiderea ședinței : «Dimi-
«neața pe la 9 ore, adunarea alese din sânul său o deputa-
«țiune de doisprezece membri spre a invita pe excel. sa d.
«președinte episcop Andrei baron de Șaguna la ședință, care
«și întâmplându-se, îndată ce sosi și excel. sa d. archiepiscop
«și mitropolit Alexandru Sterca Șuluț, președintele dispuse a
«se intona mai întâi imnul popular prin capela muzicei mi-
«litare chiemate înnadins la solemnitatea deschiderii ; iar apoi
«țină către adunarea Asociațiunii o cuvântare ce fù ascultată
«de către numerosul public, carele treceâ peste opt sute de
«inși, cu cea mai serioasă luare aminte, însoțită de o tăcere
«și liniște exemplare, ce domneâ între ascultători, pătrunși de
«însemnătatea zilei și de puterea cuvântului».

În adevăr cuvântul erâ tare rostit ; el arată sub forme nebuloase influența limbei asupra popoarelor, mai puternică decât a *vioarei lui Amfion* ; el prezentă într'un mod vag țintirile naționale și civilizătoare ale Asociațiunii ; el vorbeâ în fine despre o deviză a *Națiunii Române*, care ar fi cea următoare :

«Națiunea noastră este astăzi conumerată între celelalte națiuni libere compatriotice ; ea este egal îndreptățită cu acelea ; prin urmare ea este astăzi mântuită și scăpată de varvaria timpilor trecuți ; ea știe toate acestea ; ea își tinde națiunilor patriotice mâna de soră bună ; ea dorește

propășirea fiilor și ficelor sale către lumina cea intensivă și binefăcătoare a culturii și civilizațiunii, dela care Pronia cerească n'au eschis'o nici pre ea; ea nimic mai mult și mai puțin nu dorește decât aceia ca să rămână în viața sa națională, adică în viața limbei sale și prin aceia, ca prin mijlocul cel mai sigur, să întemeieze și să lățească cultura și prosperitatea națională și patriotică, precum o vede aceasta la celelalte națiuni surori compatriotice».

Negreșit că această mărginire a ideilor, care restrânge de-
viza *Națiunii Române* în pașnica conlocuire a Românilor cu
Ungurii și cu Sașii din Ardeal, în dezvoltarea limbei lor și
în sporirea comerțului și industriei la dânsii, poate cineva să
văză multă prudență, multă abnegațiune, mult patriotizm con-
centrat. Cât despre noi, răsfățați acum de câțiva ani, în aerul
libertății și a franchetei de opiniuni, mărturisim că patriotizmul
român ni se pare mult mai bine înțeles în cuvintele cu care
părintele canonic Cipariu a sfârșit disertațiunea sa pe care cu-
getăm a o reproduce și chiar în elocuinta urare rostită cu
glasul inimei de părintele Ioan Popazu. Sfinția sa a vorbit în
numele Brașovenilor și a locuitorilor țării Bârsane; începând
și către sfârșit, a mulțumit tuturor Românilor, aleși de pre-
tutîndeni, care a făcut onoare cetății de a se întruni aci acum
pentru un scop așa de laudat ca acela al Asociațiunii. «Prin-
tr'însa», zis'a el, «știința are să se introducă în națiunea ro-
mână, are să se aplice mai cu seamă la agricultură, la in-
dustrie și la comerț, și toate acestea într'un mod corespun-
zător geniului și trebuințelor ei;» căci, (mai adause), scopul
final al Asociațiunii este de a ridică națiunea la acel grad de
cultură, de care e demnă și care i se cuvine după suferin-
țele sale, după origina sa, după facultățile sale fizice, morale
și intelectuale, după pozițiunea sa și după chemarea ce i-a
destinat-o creatorul.»

Rememorând apoi înjosirile la care poporul român a fost
supus, mai ales dincolo de Carpați, inimosul orator declară
«că în mijlocul furtunelor ce au trecut peste noi, niciodată
«n'am încetat de a exista ca națiune, niciodată nu ne-am
«pierdut limba, nici datinile, nici tradițiunile, ce le-am moș-
«tenit dela părinții noștri, și cu care ne distingem de cele-

«Ialte națiuni. În starea noastră cea mai apusă, excluși dela «toate drepturile politice, calomniați de toate părțile, noi am «păstrat viul simț de naționalitate și de solidaritate națională, «l-am manifestat aci, unde ni s'a dat ocaziune și l-am adevărat prin fapte, îndeplinindu-ne totdeauna cu credință, datoritiile noastre către înaltul tron și către patrie.»

În urma acestora și alte verzi cuvinte, părintele Popazu, reintrând în rolu-i de păstor creștin, a terminat cuvântarea sa, printr'o cuvioasă rugă care a mișcat adânc toate sufletele ascultătorilor:

«Prea puternice, prea sfinte și prea bune părinte! caută din cer preste acești fii ai Tăi, bine cuvintează lucrurile și ostenele ce va pune această Asociațiune în ora în care ai trimis-o Tu; ia sub al Tău părintesc acoperământ prosperitatea și viitorul ei. Trimite-ne spiritul Tău cel sfânt ca să ne umple mintea de inimă, să ne pătrună să ne lumineze, să ne însuflețească; fii pururea în mijlocul acestei adunări întrunită în numele Tău. Doamne, grea e calea științei, greu e drumul cercetării adevărului; însă Tu ești atât de mare, atât de bun și plin de îndurare! Noi ne punem toată încrederea în Tine și cei ce se încred în Tine, nu se vor rușina. Tu, suflă dar, Doamne, în inimile aleșilor fii ai națiunii române amorul științei și spiritul adevărului; fă, Doamne, ca de odată cu răsădirea luminei și a adevărului între fiii națiunii noastre, să crească și să se întărească dragostea împrumutată între dânșii și națiunile conlocuitoare și între toți fiii oamenilor de pre pământ. Amin.

Glasul sonor și simpatic al oratorului, emoțiunea și inspirarea ce erau zugrăvite pe fața lui, înțelesul adânc și pătrunzător al cuvintelor sale deșteptară în inimile întregului auditoriu, o exploziune de entuziasm. Strigătul adese repețit de: *Să trăiască!* care înlocuiește la Românii de peste munți căzăcescul nostru *Hurra!*, niciodată nu răsună cu o mai vie înfocare. În adevăr, Românii din Ardeal posedă în protopopul Popazu, unul din acei preoți exemplari cari, în fapte și în simțiri, au știut a se identifica cu adevăratul caracter al păstorului creștin.

Urmarea ședinței din 28/16 Iulie nu înfățișă alte amărunte interesante, căci îndată se procedă la alegerea a două comisiuni însărcinate, una cu revizuirea socotelilor de banii chel-

tuiți în cursul lunilor trecute dela cea din urmă adunare încoace; și cealaltă, cu elaborarea unui proiect privitor la întrebuintărea și repartițiunea pe viitor a veniturilor Asociațiunii, întru înțelesul statutelor sale. Zicem că aceste comisiuni au fost *alese*, numai ca să fim conformi protocolului oficial, care totuși și dânsul adaoge «*prin achiamare*»; dar după ideile ce ne-am format noi acum, în viața noastră constituțională, despre alegerea de mandatar, credem că cu greu s'ar aplică acest epitet ce coprinde în sine un înțeles cu totul liberal, la denumirea membrilor acelor comisiuni d'a dreptul de către președintele adunării. În adevăr modul urmat eră astfel: președintele declară adunării că, pentru membrii a cutării comisiuni sunt buni *cutare, cutare și cutare*; iar adunarea, de curtenie pentru persoanele numite, sau ca să nu strice plăcerea președintelui, răspunde la fiecare nume impus, prin urarea sacramentală: *Să trăiască!* Și bine făcea adunarea de eră așa de amabilă și de lesne înduplecată, căci altmintrelea s'ar fi putut expune chiar dânsa a primi dela șeful ei, o glumeață somațiune ca aceia ce el adresă sexului frumos care împodobeă galeria superioară a sălei, și care, permițându-și într'un moment de satisfacere a-și exprimă mulțumirea către un orator ce făcea lauda sa, fû apostrofat de către președinte cu aceste cuvinte, mai mult demne de un Imam turcesc: «Domnia-voastră de acolo de sus să tăceți. Femeile trebuie să fie mute ca peștele.»

Tot la această ședință s'a citit și un raport asupra activității comitetului în lunile trecute, precum și asupra deosebitelor daruri în bani, cărți și colecțiuni mineralogice ce Asociațiunea primise, și în fine tot d. Bariț, secretar primar al comitetului, membrul cel mai activ și îndemnătorul principal al emulațiunii ce mișcă Brașovul în acele zile, închise ședința prin cuvintele următoare, în care domnia-lui dă seama publicului despre intențiunea ce a împins pe concetățenii săi a încercă o expozițiune de produse naționale și despre folosul ce poate izvorî dintr'un asemenea început.

Culegem câteva idei principale din cuvântarea sa astfel pre-

cum a publicat-o *Gazeta Transilvaniei* No. 60 din 1 August, deși improvizațiunea oratorului adăogi și mai multe considerații asupra greutăților ce se întâmpinase în executarea proiectului, greutăți provenite numai din cauza noutății acestui fapt, neobișnuit încă, sub astfel de formă, în poporul român. D. Bariț a arătat în cuvintele de mai jos, cât este de rău judecat acest popor și cât el poate face de la sine, adică cu mult mai mult decât s'ar crede :

În manifestările vieții noastre naționale, sociale și practice și între opiniunea formată la alte popoare despre noi, domnește tocmai și pe câmpul industriei și al agriculturii, încă și până în aceste momente o diferență din cele mai aprige, din câte numai se pot cugeta. Unele popoare mai sunt adică de acea opiniune, cum că industria la Românii transilvani este nulă și că agricultura lor încă se află tot numai în starea ei primitivă, precum a putut fi aceeași înainte de aceasta cu câteva mii de ani. Din contră însă, masa precumpănitoare a poporului românesc a fost, mai e în stare și până astăzi de a-și produce, a-și face și îndestulă cele mai multe trebuințe ale vieții sale pământești, numai după faticile brațelor sale. Să ne întoarcem spre oarecare ținut al țării, să luăm în deaproape cercetare modul vieții, îmbrăcămintea și toate trebuințele Românului, pentru ca să ne câștigăm deplina convicțiune, cum că Românului lipsesc numai acelea câteva meserii, pe care dânsul sau că a învățat din moși de strămoși a le desprețui ca pe unele care nu ar corespunde geniului și caracterului său național; sau iarăși de acelea care, în pozițiunea și între referințele sub care a gemut de mai mulți secolii, îi fusese strâns oprit de a le învăța, sau și de acelea, ale căror trebuințe nu le-a simțit nici odinioară, din cauză că nu corespundeau modului vieții la care a fost dat iarăși din străbuni preste toate generațiunile până în zilele noastre.

Apoi, după ce a arătat, cu oareșicare amănunte, în ce consistă, sub aceste felurite raporturi, activitatea actuală a poporului românesc de peste Carpați, activitatea ce merită a fi învederată și prețuită, oratorul, în modestia sa de organizator principal al acestei părți însemnate a sărbătorii naționale dela Brașov, căută să scuzeze chiar și printr'o glumă, tentativa sa, tot atât de interesantă, de instructivă cât și de bine nemerită :

Acelora cari nu-și au luat timp de a pune în cumpănă temeieri de natura celor sus atinse, le-a plăcut a lua încercarea noastră în răs și a

o caracteriză de o simplă maimuțarie ; adică cum am zice cu alte cuvinte : fiindcă alții au apucat la drum mai de dimineață, noi să nu mișcăm din loc ; fiindcă alții au învățat a înota, noi să nu intrăm nici până la genuchi în apă : fiindcă alții au curagiul de a încălica armăsari spumegători și infocați, noi să nu cutezăm, nici a mai prăsi vre un cal în bătaura noastră.

Ci totuși să ne întoarcem ; ce să mai negăm aceea ce nu se mai poate ascunde nicidecum ? Așa este : expozițiunea în general este în adevăr o maimuțarie, adică o imitațiune atât a târgurilor, cât și mai vârtos a jocurilor îndatinat la Elinii antici, sau a minunatelor adunări din toată patria împrejurul unor temple de ale lor unde aveă a se produce fiecare în arta sau în meseria sa, în fața întregii națiuni, dela care apoi toți cei mai eminenti își luă cununa de victorie. Așa e, ideea ce s'a făcut de modă ca de zece ani încoace și s'a pus cu atâta zgomot în lucrare la Londra, Paris, Munich, Viena și pe aiurea, seamănă și ea unei antice, reafiate în ruinele Palmirei sau ale Pompei, după care acum artiștii moderni fac o mie altele asemenea. Oare însă pentru aceia se poate negă folosul practic al expozițiunilor ?

Această întrebare onorabilul public ascultător își o poate deslegă cu privire la poporul nostru, în mod cu totul practic, trecând, dacă îi place, în localele pe unde se află așezate obiectele trâmise de către toți favoritorii acestei întreprinderi fragede și nepretențioase.

Tot publicul, în adevăr, după aceste cuvinte, se repezi cu curiozitate către expozițiune. Erau patru săli pline cu mai multe mii de obiecte diferite și, pe tot minutul, trimiși din deosebite localități române de peste munți soseau aducând alte noi obiecte ; înștiințarea proiectului se făcuse târziu și astfel multe din țările române ale Austriei nu avusese vreme a se pregăti ; din Bucovina, din Bihor, din Satmar, din Maramureș și din alte câteva localități nu se trimisese nimic la expozițiunea din Brașov ; apoi iar produsele vegetale, grâne legume și poame, erau în număr foarte redus ; numai țara Bârsei adusese câțiva mănuchi de spicuri înalte și groase ; din alte țări mai depărtate, unde nu au fost oameni cari să îndemne mai cu stăruință pe țărani, Români, bănuitori și sfieți din fire, nu se riscase a trimite *prube* de produsele lor, neputând înțelege ce voesc a face poznașii de Brașoveni cu grânele dela dânșii. Dar, ori și cum, produsele manufacturate erau numeroase : pielăriile, cojocăriile și curelăriile, pe

de o parte; pe de alta, un model de o moară din nou inventată de un Român și alte specimene de instrumente arătoria; apoi coșurile de richită și panerile din Rășinari și din Săcele, și mai presus de toate albiturile și straele țesute și împodobite cu măiestrie de femeile românce, prezentau o privesc plină de interes. Industria și măestriile, de și primitive, își aveau un caracter al lor românesc, moștenit dela străbuni și care le menționează autorul Georgicelor sau agromomii latini Caton, Columel și Paladiu, și cu modele ce se descoper pe toată ziua în cenușele Pompei și altor locuri bogate în rămășiți străbune, decât cu produsele mai perfecționate ale manufacturelor moderne din țările Europei apusane. Tradițiunea antică servă de bază la toate lucrările poporului român și la toate uneltele cu care el se slujește. In expozițiunea dela Brașov acest adevăr nu fū desmințit, și în zadar publicul așteptă să sosească carul unui preot, mai dibaci de cât toți compatrioții săi, despre care ieșise vorba că are să vină cu familia sa într'o căruță inventată de dânsul și care umblă fără vite trăgătoare.

Printre obiectele însă, provenite dintr'o cultură câștigată în țările civilizate, vom menționa frumoasele colecțiuni de minerale și petrefacte, pe care un profesor din Transilvania le oferise Asociațiunii și școalelor române din Brașov și Blaj, apoi produsele fabricii de hârtie, stabilită în Zărnești aproape de granița Principatelor, de pe la Bran, și dirigiată acum de d-l G. Bariț; și încă lucrările artistice ale junilor pictori studenți Michail I. Pop, Vlădăreanu și C. Popescu, ale sculptorilor A. Andronic, Nicolae și I. Pop, apoi în fine, ca lucrări în care talentul natural ajunsese până în gradul artei, vom menționa un portret gigantic al lui Michaiu Viteazul cusut de mână la gherghef, de către o damă româncă din Cluj, apoi mai multe obiecte săpate în lemn de un sculptor țăran din Boița, anume Grozea, și în fine icoanele și poleiturile făcute de zugravul poporan Al. Istrătescu.

Repeșim încă odată că țesăturile și cusăturile ocupau o parte din cele mai însemnate în această expozițiune națională. Fe-

meile, mai puțin geloase decât bărbații lor de a-și ascunde curiozității publice, produsele muncii și îndemnării lor, umpluse două săli întregi cu o profuziune de lucrări de mână de tot felul, începând dela grosolana pânză de cânepă lucrată în argea, până la cele mai fine și mai dibace cusături. Nu vom spune nimic de pungile și de pernele pe caneva, împletite și cusute de damele de prin orașe, căci civilizațiunea, care știe să niveleze totul, perfecționând și generalizând mijloacele de executare, a răpit acelora orice originalitate națională; dar veștmintele țesute, croite și ornamentate de Româncele dela țară, maramele, iiele, cămeșele, zăbunele, brânele, preșurile, cojoacele chiar umplute cu mătăsuri și cu firuri, prezentau fără îndoială o colecțiune minunată de variat și plăcută vederii. Poate negreșit că aceleași obiecte, dacă ar fi fost adunate în satele Principatelor, ar fi prezentat, în colori, mai multă vioiciune și mai multă armonie, — căci într'adevăr mătásurile orientale cu care se servă la noi sătencele spre a împodobi veștmintele lor, au de acele tonuri călduroase ale orientului, pe care nu le pot atinge cu nici un preț văpsitorii din occident, — dar ori și cum, nimic nu poate fi mai grațios ca acele cojoacele de oaie albă, cusute cu vârgi și cu triunghiuri de mătase neagră, care se fac și la noi în Muscele, și în Vrancea; și pe poala opusă a Carpaților în Bârsa, și care seamănă a fi decorate cu inscripțiuni persane cuneiforme ca păreții și stâlpii din Persepolis; apoi iar, celelalte veștminte de piele înflorate, cusute pe la Sibiu, cu bucheturii de mii de colori; apoi chimirile de piele roșie împestrițate cu desemnuri felurite, tipărite sau lipite d'asupra și decorate cu alămuri strălucitoare; apoi încă preșurile țesute cu fir alb sau galbin, cu ornamente și cu ciucuri lungi de lână colorată, care se lucrează în Banat, înlocuind acolo șorțurile și fotele țărancilor noastre.

Toate aceste felurite obiecte adunate la un loc, ca o expresiune a industriei Românilor de peste munți, nu da însă cătuși de puțin prilej vizitatorului venit din Principatele române, să simtă că trecuse granița; produsele erau cu totul aceleași ce

ar fi putut să adune și țara noastră din sânul ei, fără de a împrumută de pe la străini. Aceasta dovedește că produsele care deosebesc Transilvania de noi, nu sunt ale Românilor și că națiunea, în orice stare se află și sub orice domnire trăiește, ea totuși a păstrat, în toate, același caracter, aceleași obiceiuri în viața sa casnică, aceeași activitate, aceleași tradițiuni industriale, același gust original și propriu al său.

Un alt folos ce se va trage dintr'acest început de expozițiune, e acela recunoscut acum pretutindeni, de a pune emulațiunea în inimile producătorilor și de a îmboldi, prin modul acesta, perfecționarea producerii. Suntem convinși că, la anul, dacă Românii de peste munți vor repeți înființarea unei asemenea adunări de obiecte naționale, colecțiunea va fi mult mai completă și în multe puncturi se va simți un învederat progres; apoi, urmând tot astfel înainte, industria națională se va pune pe adevăratul picior al concurenței, care îi va asigura înaintarea. Ceea ce Brașovenii au făcut în vara trecută, cu șase luni mai înainte, noi am propus a se face și dincoace de munți; când a fost cestiunea de a se trămite la expozițiunea universală dela Londra, obiecte produse în Principatele române dela Dunăre, noi am socotit că mijlocul cel mai nimerit de a culege pentru acea expozițiune a lumii, floarea cea mai aleasă a produselor pământului românesc, ar fi de a adună în capitală, — acum la început, chiar cu cheltuieli din partea guvernului, — toate produsele țării de orice natură ar fi; de a forma astfel o expozițiune permanentă care în fiecare an, s'ar adauge și s'ar împrăști cu nouă produse. Astfel am avea deodată un muzeu etnografic național al țărâmului, al agriculturii, al industriei și chiar al artelor patriei noastre, în care un străin, ba măcar și un pământean, ar putea să aibă în vedere, la orice minut, întreaga activitate industrială a națiunii și toate avuțiile cunoscute ale țărâmului românesc. Guvernul pe de o parte ar putea institui premii pentru încurajarea producătorilor: pe de altă parte, ar însărcina oameni competenți ca să constate prin raporturi detaliate, starea deosebitelor ramuri ale producțiunii în fieșcare

an și să arate progresele sau piedicele ce s'au ivit în cursul anului, precum și să propună mijloacele de a da o dezvoltare mai repede și mai solidă cutărei sau cutărei ramuri de producțiune folositoare. Socotim că o asemenea instituire n'ar fi fără de folos pentru țară și chiar pentru națiunea întreagă, căci la aceste concursuri s'ar putea convoca și Românii supuși altor guverne, spre a realiza, în acord cu dânșii, înaintarea industriilor naționale. Acestea n'ar fi greu de executat; dar vedem că Brașovenii au călcat aci înaintea noastră. Dumnezeu să le ajute, căci atunci e speranță să apucăm și noi în urma lor!

Dar să ne întoarcem la ocupațiunile Asociațiunii literare. Ședința din ²⁹/₁₇ Iulie a fost cu totul consacrată la citirea mai multor dizertațiuni ce erau aduse sau trimise de către autorii lor. Cele din cazul al doilea rămaseră necunoscute publicului; dar celelalte fură rostite pe rând fiecare de compunătorul său și unele deteră chiar pricină la o desbatere destul de însemnată. Acestea fură chiar cele d'întâi citite, adică dizertațiunea d-lui profesor Gavriil Munteanu, despre *Purismul în limba română*, pe care noi am publicat-o în *Revista Română*, și cuvântarea părintelui canonic Timoteiu Cipariu pe care doream asemenea a o tipări. D-l Munteanu, precum cititorii Revistei s'au putut încredința, expuse în discursul său, cum o comisiune filologică, convocată de guvernul austriac la 1860, fu însărcinată să stabilească o ortografie română cu litere latine; cum acea comisiune declarându'și mai întâi incompetența pe temeiu că această lucrare se poate face numai de o societate literară, în care s'ar afla reprezentăți, nu numai Ardealul, ci încă Timișoara și Cernăuții, adoptă și propuse totuși ortografia inventată de d-l canonic Cipariu; și în fine d-l Munteanu invită pe Asociațiune ca să priimească de bună acea ortografie, impunând-o ziarelor române, cărților scolastice și tutulor membrilor săi.

Această propunere, președintele socoti mai întâi de cuviință a o pune în aprețuirea unei comisiuni filologice aleasă din sânul adunării. Acea comisiune se și denumi; dar, rădicân-

du-se unele obiecțiuni asupra scurtului timp de douăzeci și patru de ore ce se acordă pentru o așa importantă lucrare, discuțiunea fu întreruptă prin cererea părintelui canonic Cipariu de a citi o dizertațiune privitoare tot la această materie. Venerabilul filolog luă cuvântul și citi toată orațiunea sa, plină de considerațiuni adânci și de fapte interesante; dar glasul eruditului bătrân este așa de slab, puterile sale sunt așa de debile, încât publicul, păstrând o religioasă tăcere, mai mult putu admiră vioiciunea și silințele respectabilului învățat, decât a se inspira din elocuentele cuvinte, ce cugetul său mai mult decât glasul, le pronunță. Aceasta fu o mare pagubă pentru adunare, căci cât despre noi, care ne apropiasem cu totul de orator spre a-l auzi, recunoscurăm chiar din minutul acela că vorbele cele mai puternice și mai patriotice ce se rostiră în acea adunare de trei zile, fură, fără îndoială, ale părintelui Cipariu. Acum, după publicarea cuvântării sale prin ziare, toată lumea poate judecă aceasta; toată lumea va prețui modestia cu care se exprimă învățatul bătrân ce și-a consacrat o viață întreagă de lucru, la studii serioase; toată lumea va recunoaște simțimintele de înalt patriotism care inimează pe eruditul bărbat în toate lucrările sale; și chiar dacă Bucureștenii ar voi să-i ceară seama de disprețul cu care vorbi de *apa turburată și mestecată a Dâmboviței în București*, apoi totuși Româniilor, toți într'o unire, îi vor mulțumi pentru această frumoasă urare cu care termină cuvântarea sa:

«Dea cerul ca, precum toți suntem de un sânge, toți ne
 «am îndulcit dela sânul mamei noastre cu aceleași cuvinte
 «dulci, toți ne suntem frați, — ori cât ne despart munții și
 «văile și ori cât ne împart stările politice și confesiunile re-
 «ligioase, — tot numai una să fim, o națiune, o limbă, o li-
 «teratură. Și dacă pe alt câmp Românul e tăiat în bucăți și
 «purcede pe căi diferite, uneori cu totul contrarii, dar cel
 «puțin în literatură, în pașii către cultură, numai un corp și
 «numai un suflet să fie. Atunci, orice despărțiri politice, so-
 «ciale și religioase ne vor tăia dela o laltă, dar spiritul na-
 «țiunii și geniul român va tinde aripele sale peste toți fiii lui

«Traian și-i va ține legați întru legăturile păcii, frației și unității naționale. Așa să fie în veci! Amin!»

De ce trebuie oare, ca după așa frumoase cuvinte să intrăm într'o desbatere unde vom fi siliți a arăta cum uneori, la oamenii cei mai cultivați, cei mai demni, simțurile cele mai înalte se injosesc, ideile cele mai largi se îngustează, și chiar patriotismul, acea mare idee care, hrănită în sufletul Românilor ca un instinct, le-a păstrat viața în scurgere de atâtea secolii, chiar acel mare simțământ vital, zicem, se reduce la considerări meschine de provincie. În adevăr, asupra unei propuneri a părintelui episcop Șaguna, care propunere prea sântia-sa o califică de *îndrăzneală* și de *icoană a caracterului său*, Asociațiunea priimi, — nu însă fără desbateri, — ortografia propusă de acea comisiune filologică alcătuită numai de membri aleși din Ardeal. Așa dar Transilvania, fiica cea mai jună a independenței române, ea care a zăcut sub jug străin atâtea mari de secolii, păstrând limba română ca un grai clandestin, neiertat nici până azi în sfaturile țarei, Transilvania, fiindcă a dat naștere câtorva filologi de merit, vine și impune de sineși o ortografie, judicată bună numai de Ardeleni și nedesbătută cu românimea deasă care a păstrat de secolii, pe fața Europei, numele respectat de *România autonomă!* Oare literatura noastră a intrat în Saturnale?

Adunarea dela Brașov, fără de a lua în considerare obiecțiunile demnului bărbat d-l Vicențiu Babeș, unul din apărătorii drepturilor Românilor Bănățeni în ultima dietă dela Pesta, și care arată că în Banat autoritățile religioase și chiar civile opresc cu totul scrierea cu litere latine; fără de a pricepe înțelesul adânc al cuvintelor d-lui Laurian care, printr'un înalt simț știind să-și facă o patrie din întreaga Românie și să învingă orice predilecțiune provincială, a declarat în sânul adunării că cei mai mulți Români, din care și el unul, nu cunosc acea ortografie, fie oricât de bună, și că pentru aceia, Asociațiunea nu trebuie să o adopte definitiv; cu toate acestea, zicem, adunarea dela Brașov a primit ortografia propusă, ca a sa proprie, oficială și statornică.

În via discuțiune iscată asupra acestei materii, am auzit cu părere de rău pe d. G. Bariț dând, într'un ton neasemănat cu obișnuita domniei-sale curtenie, o dezmințire d-lui Laurian, când acesta arată că însuși domnia-lui, cu partea cea mare a României, n'avea știre despre acea ortografie propusă. Oare d. Bariț n'a înțeles ce voiă să zică d. Laurian? Oare d-sa n'a priceput că d. Laurian, când vorbea de sineși, se întrupă în cele șeșase, șapte milioane de Români ce n'aveau nici o parte în adunarea din Brașov? Negreșit aceste considerări înalte scăpase din vedere d-lui Bariț în căldura discuțiunei, și suntem încredințați că, în patriotismul său luminat, d-sa mai întâiu va recunoaște acum că, nici vre-o câteva sute de Ardeleni inteligenți nu pot da singuri legi limbei române, nici nu se pot considera ca definitive și cu totul serioase hotărârile dictatoriale ale adunării din Brașov.

Spre o mai bună dovadă despre această din urmă apreciere, vom arată că dezbateră s'a terminat printr'o glumă de un gust cu totul nou în parlamentarism, a părintelui episcop Șaguna, care cu gestul și cu vorba amenință pe toți preoții din eparchia sa și le vesti că vor păți rău, dacă nu vor adopta îndată și fără observațiuni, fericita ortografie pe care preasfinția sa a combătut-o și a afurisit-o mai dăunăzi cu atâta inverșunare. *O quantum mutatus ab illo!*

Părintele mitropolit Șuluț nu merse așa departe, ci aprobând din parte-i aceste inovațiuni, mărturisî că, bătrân precum este, «se silește a scrie după regulele cele nouă, dar când «apucă condeii ceva mai răpede, apoi iar o rupe pe *șlean-durile* sale cele bătrânești.»

În fine protocolul ședinței poartă concluziunile acestei debateri, redactate în modul următor :

1. Adunarea primește ortografia recunoscută de bună și corespunzătoare limbei românești de către comisiunea filologică din anul 1860 și o recomandă publicului cititor și scriitor.

2. Aceiași Adunare îndatoră pe comitetul Asociațiunii ca :

a) Să recerce pe toate ordinariatele românești, recomandându-le ca să binevoiască a primi subatinsa ortografie și totodată a lua măsurile recerute spre a se introduce aceeași în tot cercul activității lor;

b) Să încunoștiințeze și pe guvernul țării despre această ortografie, ca despre una ce se poate asemenea recomanda la toate oficiile în toate ramurile administrației publice;

c) Tot această concluzie a adunării să se facă cunoscută și redacțiilor naționale românești.

3. Cu toate acestea însă adunarea recunoaște fiecăruia dreptul neîntrerupt al liberei discuții asupra gramaticii și ortografiei limbii, pentru că este bine cunoscut cum că, pe câmpul științei, nu încapă nici o restriângere sau dictatură, ci că aceasta are să provină numai dela legile veșnice care se descopere din natura limbii.

Cu toată generoasa liberalitate a acestei din urmă clauze, prin care se permite Românilor de a scrie mai românește decât mulți Ardeleni, nu-i mai puțin adevărat că Asociațiunea literară Transilvană a adoptat o ortografie a ei și că ea s'a îndatorat a-și pune toate silințele ca s'o introducă în toată națiunea română de dincolo de munți, fără de a lua câtuși de puțin seama de partea cea mare a națiunii române, adică de locuitorii Principatelor. Prin modul acesta, vom ajunge a avea una sau mai multe ortografii la noi, dar toate diferite de cea de dincolo; și poate cu timpul vom avea o limbă românească la noi, și alta dincolo. Acest straniu rezultat este foarte probabil, dacă nu se vor lua măsuri serioase pentru a-l preîntîmpina; căci negreșit chiar astăzi puțini vor fi aici Români din Principate cari vor înțelege cu înlesnire unele fraze ce se pronunțau fără nici o temere de ridicol, în adunarea dela Brașov. Spre exemplu, auziai oratori zicând: «*In atari cercustări momentoase debue să defigem oficielatelor etc...*»; ceiace se traduce pe românește: «*In atari sau în astfel de împrejurări grele trebuie să hotărâm dregătoriilor etc...*» Dacă vom merge tot așa, apoi negreșit vom ajunge ca, peste cincizeci de ani cel mult, Românii de dincolo și de dincoace de Carpați să se înțeleagă între sine așa de puțin cât și Spaniolii cu Portughezii.

De câte ori se prezintă ocaziunea, noi ne simțim o datorie de a atrage luarea aminte a tuturor literaților noștri asupra acestei dezbinări naționale pe care ei însăși cu imprudența o pregătesc. Fie-ne dar iertat a spune acestea chiar în fața ace-

lora cari au adoptat cu entuziasm erudita ortografie, zisă *etimologică* a respectabilului canonic T. Cipariu, și căruia nu i-am găsi poate așa multe neajunsuri, dacă ingeniosul ei autor ar fi izbutit să-și scrie cu dânsa numele său propriu, astfel în cât să nu-l citească unii Ципар și alții Ципар; unii Ципаріс și alții Ципаріс; ci toți cu totul, *Çipariu*, precum se poate scrie și citi cu toate ortografiile inventate și uzitate până acum în țările românești, osebit numai de a d-sale.

Inchieindu-se cu așa trist succes discuțiunea asupra ortografiei, d-l protopop Ioan Petric citi o mică dizertațiune asupra creșterii vermilor de mătase și asupra cultivei duzilor sau *frăgarilor* (precum se zic în Ardeal), în care dovedeă căte foloase se poate trage dintr'această exploatare, ce din zi în zi dobândește o mai mare întindere în toate țările române.

Apoi, d-l Ioan Pușcariu citi frumosul discurs *Despre importanța documentelor nobilitare ale familiilor române*, pe care amicul nostru d-l Papiu Ilarian l-a retipărit în *Tesauru de Monumente Istorice pentru România*, (tom. I, fasc. 3, Septembrie 1862). D. Pușcariu, bărbat laborios care știe să unească îndeletnicirile sale administrative ca prefect în mai multe ținuturi române din Transilvania d'a rândul, cu cercetări istorice pline de un interes național, a reușit a desgropă nobleța națiunii române chiar și din colibele foștilor iobagi dela Făgăraș și din valea Hațegului; domnia lui ține un catalog sau album, în care stau înscrise toate actele vechi ce a putut căpăta până acum și așteaptă completarea acestei lucrări, spre a da publicului un bogat seceriș de documente vechi din cele mai importante. Introducerea la această lucrare, scrisă într'un stil elegant și colorat, a fost citită de domnia lui dinaintea unui public, care a primit-o cu aplauze adesea repețite și totdeauna bine meritate.

În fine, d-l G. Bariț a închis și astă dată ședința, citind discursul său: *Despre artele frumoase cu aplicarea lor la cerințele poporului românesc*. N-avem decât sincere laude a da acestei interesante disertațiunii, care pe lângă multe considerațiuni pline de gust și de adevăr, da și explicarea con-

certelor naționale ce se ținură dupe amiazi, în acele trei zile solemne, precum orațiunea d-lui Bariț din ajun dase explicaie asupra expozițiunii din Brașov. Astfel științe, literatură, arte și industrie, toate ramurile producțiunii spiritului național, își avură locul lor în acea sărbare intelectuală a națiunii.

A treia și ultimă ședință, fără de a fi tratat cestiuni de interes foarte întins, fu însă, fără îndoială, cea mai interesantă și cea mai roditoare în rezultate bune; într'nsa a fost vorba de a discuta raporturile comisiunilor numite, cu două zile înainte, spre a verifică socotelile din trecut și a determina cheltuelile pentru viitor. Aci, din mai multe cestiuni de amănunte, se ridicară desbateri serioase, vii, animate, la care mulți membri din adunare luară parte cu interes. Nu mai eră o gloată sgomotoasă de aprobatori ai oracolelor venite din capul sălei; ci un consiliu de bărbați cugetători, cari își combinău ideile și părerile în modul cel mai profitabil pentru scopul ce'și propune Asociațiunea. În ziua cea din urmă, formele unei adunări deliberative se statornicise în adunarea dela Brașov, și este de observat că progresiunea mersese crescând în cele trei ședințe consecutive. Dela aclamările entuziaste ale zilei d'întâi până la minuțioasele discuțiuni ale ultimei ședințe, adunarea trecuse prin desbaterea cestiunii ortografice, în care libertatea de opiniuni a membrilor fusese în crâncenă luptă cu apăsarea comitetului dirigent. Astfel se formează națiunile la viața reprezentativă. Românul mai cu deosebire, bogat în sămânță de vorbă și nu lesne înduplecat la ce-i spune ori cine, învață foarte ușor, meseria parlamentară. Chiar în adunarea literară dela Brașov, simțeau inima românească crescând din zi în zi în peptul fiecăruia.

Punctul întâi de discuțiune, în ședința din ³⁰/₁₆ iulie, fu de a ști dacă se pot bucură de drepturi și de titluri, acei membri cari n'au îndeplinit cu totul condițiunile statutelor Asociațiunii, întru ceeace privește admisiunea și clasificarea lor. După acele statute, membrii sunt de patru feluri: *fundatori* sunt acei cari depun la Asociațiune, odată, cel puțin o sumă de 200

florini austriaci (vre-o 34 de galbeni); *ordinari* sunt aceia cari de sineși se înscriu și depun la unul din colectorii Asociațiunii, sau odată pentru totdeauna, un capital ce aduce un venit de 5 florini, sau pe fiecare an taxa de 5 florini (nici un galben întreg); *corespondenți* sânt aceia cari înscriindu-se, se vor denumi prin adunarea generală în urma propunerii președintelui, a comitetului sau și prin moțiunea vreunui membru ordinar; în fine, *onorari* sunt aceia cari se denumesc de adunarea generală pe temeiul dovedit al capacității, înaltei pozițiuni și altor merite personale ale lor; aceștia sunt liberi de orice contribuțiune.

Cu așa condițiuni lesnicioase s'ar crede că un mare număr de Români din Principate ar fi prenumărați cel puțin printre membri ordinari. Cu toate acestea, tabelul de membri, rându-iți după ținuturi, ce se prezintă adunării, eră cu totul în defavoarea noastră. Trebuie să mărturisim pe de altă parte, că fundarea, scopul și destinele Asociațiunii erau foarte puțin cunoscute în Principate; dar sperăm că publicitatea și timpul vor lăți iute în inimele Românilor, dorința de a încuraja și de a susține tendințele și faptele folositoare ale Asociațiunii literare din Ardeal. Tabelul mai sus pomenit este într'asfel:

Brașovul	cu 49 voturi	Făgărașul	cu 21 voturi
Blajul	» 45 »	Viena	» 18 »
Belgradul	» 34 »	Ungaria	» 33 »
Sibiul	» 35 »	Banatul	» 12 »
Sasreghinul . . .	» 20 »	Bucovina	» 8 »
	Moldavia		cu 9 voturi
	România		» 5 »

Numai patrusprezece membri în Principate, și chiar aceia mai toți onorari, aceasta s'ar putea privi ca o nepăsare din partea noastră, pentru mișcarea civilizatoare și națională a fraților noștri de peste munți, dacă publicul nostru, încunoștințat acum mai mult despre existența și activitatea *Asociațiunii Transilvănene*, n'ar veni pe viitor să le sprijine prin subscrieri numeroase. *Revista Română*, care și-a luat drept țință, răspândirea luminilor printre Români, înfrățirea generală

a națiunii, cel puțin pe câmpul erudițiunii și al bunului gust literar și artistic, precum și sprijinirea oricărei idei salutare pentru propășirea națională și intelectuală, *Revista Română*, zicem, se simte datorare a invita pe toți cei cari au cătuși de puțină încredere în tendințele ei, de a lua parte la mișcarea literară și progresistă a fraților de peste munți și de a se înscrie printre contribuitoarii ei. Numai cu acest mod, Românii de dincolo, văzând că consângenii lor din Principate nu sunt cu totul indiferenți la aspirațiunile ce-i frământă, și la fapte bune ce ei întreprind, vor cuteza atunci mai cu anevoință a apuca, ei de sineși și izolați, căi nestrăbătute, în care națiunea întreagă nu-i va însoți. Numai cu acest mod vom întreține și vom întări «acel spirit al națiunii, acel geniu român,» de care a vorbit venerabilul părinte Cipariu, și care va tinde «aripile sale preste toți fiii lui Traian, și-i va ține legați întru «legăturile păcii, frăției și unității naționale!»

Dar vorbiam de discuțiunile ședinței a treia dela Brașov. Una din cestiunile cele mai desbătute a fost împărțirea ajutoarelor pe la tinerii studenți de prin Facultăți, pentru cari, pe de o parte Asociațiunea destinase un fond, iar pe de cealaltă, se fac în public numeroase colecte, adunate și distribuite de comitete locale. Mulți au opinat pentru desființarea comitetelor și întrunirea tutulor colectelor în casa Asociațiunii; mai mulți încă pentru libera împărțire a generozităților publice către junii studioși. În toate aceste discuțiuni d-nii Vicențiu Babeș și Ioan Pușcariu s'au distins mai cu deosebire, prin soliditatea ideilor susținute, prin înlesnirea și puterea elocuțiunii, prin curtenia formelor adevărat demne de un parlament. D-l Pușcariu, deși în statul lesne alarmat și bănuitor al Austriei, nu s'a ferit chiar de a manifesta dorința ca pe viitor adunarea să se conforme, cel puțin întru formarea bugetelor sale, cu adunările deliberative politice. Dl. Laurian, care a luat de mai multe ori cuvântul, a fost răsplătit prin respectul și aprobațiunea ce publicul a acordat ziselor sale, de amarnica împotrivire ce întâmpinase, cu o zi mai 'nainte, din partea comitetului dirigent. Apoi au mai vorbit și d-nii Bariț,

Axentie, dr. Rațu, Munteanu, Crainic, Visarion Roman protopop. Popazu, Găitan, Antonelli, Măcelariu, Bohățel, Andreiu Mureșanu, părinții arhieriei Șuluț și Șaguna, etc. Luptătorii dela 1848, acum în mare parte, membri ai *oficiolatelor* sau dregătoriilor cesaro-crăești, precum și junii asupra cărora se întemeiază viitorul mai depărtat al națiunii, se încercau la lupta cuvântului pentru materii de o mică ieșemnătate, așteptând poate alte cestiuni mai grave, mai vitale pentru soarta poporului român.

În fine ca să rezumăm aceste desbateri, vom menționa aci principalii articoli coprinși în budgetul propus. Micșorimea sumelor să nu mire pe nimeni; banii au totdauna o valoare relativă și poate, ceea ce nu s'ar face în unele locuri cu mii, se face aiurea cu zecimi. Sărăcia nu este nici vină, nici rușine, când faptele săracului sunt bune; dar rușinea și vina mare e a aceluia care are mult și nu face nimic bun și temeinic.

Cheltuielile propuse de comisiunea anume însărcinată cu aceasta n'a depășit o sumă de 3.000 fiorini, și cu toate însă că într'însele erau prevăzute și provăzute «cu inimoasă dărnicie» toate cele ce putea să dea ajutor și înaintare neamului românesc. Pentru sineși, pentru cancelaria sa, și pentru ale sale tipării, Asociațiunea nu păstrase mai mult de vreo 300 or 400 fioriri; dar ea distribuia în stipendii la studenții de tot felul, peste 1400 florini; pentru tipării de cărți istorice și didactice, consacra iarăși o sumă destul de însemnată; apoi acorda și premie naționale, dintre care cel mai important era cel de 50 galbeni oferit poetului brașovean Andrei Mureșanu; în fine pentru artiști, pentru industriași, pentru agricultori, într'un cuvânt pentru cei mai de căpetenie părtași ai expozițiunii, ea asemeni crease câteva premie de câte 100, 60, 35 și 25 fiorini. În articolii 13 și 14 ai proiectului comisiunii se propunea a se împărți 100 fiorini membrilor comitetului pentru dislocările lor și 100 fiorini ca onorar anual al secretarului secundar.

Însă aceste două propuneri s'au refuzat de către adunare; acolo toți lucrează de patriotism, și patriotismul lor e încă

destul de tânăr, ca să-i facă a lucra cu activitate și chiar fără de salarii. Din ceilalți articoli încă se vede că, în porțiuni mici, toate trebuințele națiunii au fost prevăzute: respălări și încurajări la cei ce s'au distins în vreo lucrare; premii pentru a înlesni dezvoltarea unor ramure folositoare, atât în cultura intelectuală cât și în cea materială! Ajutoare la junimea studioasă spre a se putea susține pe băncile școlii; răspândire a publicațiilor de un folos practic și moralizător pentru națiune; toate și-au găsit locul în acest mic budget, pentru care nouă ne-ar fi trebuit poate milioane fără ca să fi asigurat un rezultat mai bun.

Adunarea decise încă împărțirea ei în trei secțiuni: filologică, istorică și fizico-naturală. Fiecare membru se poate înscrie pentru ceea în care voiește să figureze, și îndată ce secțiunile se vor întocmi, se vor începe și lucrările fiecăria în parte. Se mai vorbi și despre prețuirea și vânzarea cu licitațiune a obiectelor din Expozițiune, pentru care se și denumi o comisiune; și se hotărî ca viitoarea sesiune a Asociațiunii, adică a treia, să se țină la Blaj, cu începere din ziua de 22 Iulie; stil vechiu, anul 1863, ziua lunii după sf. proroc Ilie, când și tinerii de prin Facultăți vor putea azistă, având cursurile și examenile lor sfârșite.

Ultimul incident al ședinței fu denumirea mai multor membri onorari. D. Bariț, rememorând relațiunile de comerț și de afaceri ce Ardealul și mai cu seamă Brașovul întreține cu Principatele, conchise prin a propue de membri pe câțiva bărbați de dincoace de munți și anume pe d. C. A. Roseti (oare ca staroste de neguțători din București?); apoi încă și pe d-nii G. Sion și N. Ionescu, pe junele Gr. N. Manu, carele, în tot cursul ședințelor, luase note stenografice, și pe subscrisul, toți aceștia acolo prezenți. Părintele canonic T. Cipariu, făcându'mi onoare de a mă propune și domnia-sa, mai adaoase pe d. Cogălniceanul, calificat de *Demostene al Românilor*, pe preotul evangelic Achner și pe geograful Bieltz, autorul unei însemnate cărți statistice asupra Transilvaniei; dar când fu apoi tot părintele Cipariu să mai propună și pe câțiva în-

vățați maghiari, și mai cu seamă pe d-nii Finali, comitele Miho și Varady din Hunedioară, mai multe glasuri de desaprobară se auziră. În sgomotul ce se făcù, venerabilul mitropolit Șuluț luă cuvântul și, cu gravitatea ce-i dau vârsta și meritele sale patriotice, aduse aminte Românilor ce erau de față «că națiunea română are și trebuie să aibă inimă mare; «că trebuie să arate că știe a prețui orice merite, fie chiar «și la inimizii săi și să dovedească, chiar prin mărinimia sa, «că, fiind tare și puternică prin sineși, prin dreptul său, ea «n'are a se teme de cei cari o atacă pe nedreptate».

Aceste demne și frumoase cuvinte, însoțite cu mii de aplauze, terminară incidentul amenințător. D. Vasici propuse încă pe d. dr. Kratky, directorul gimnaziului din Sibiu, și în fine se luă hotărârea preventivă ca, pe viitor, propunerile de membri onorari să se facă mai întâi dinaintea unei comisiuni examinatoare care va decide dacă se pot obști în adunarea generală, spre a înlătură orice întâmplare supărătoare. D. Sion mulțumi pentru a sa denumire și luă îndatorire de a sprijini scopul Asociațiunii din toate puterile sale, printre compatrioții săi din Principatele Dunărene. De toate părțile i se răspunse prin aplauze și aclamări.

Publicul eră acum tot în picioare, gata a dà sfârșit acestei ultime ședințe care se prelungise în curs de opt ore; atunci președintele, înălțând glasul, rosti aceste cuvinte :

«Din toate câte se petrecuseră până acum, am văzut spre cea mai mare mângâiere, cum că Asociațiunea noastră nu numai că nu o amenință nici un pericol de nici o parte, dar din contră sunt cele mai bune auspicii că va prosperă încă și mai mult în viitor. Încât pentru programa de acum, nu pot zice alta decât că s'a împlinit după cât a conces timpul cel scurt; avem însă prospectele cele mai bune că altă dată va fi și mai bine. Putem speră cu securitate că presupunerile noastre nu ne vor înșelă, dacă credem cum că armonia și buna înțelegere crește și se întărește din zi în zi și tot mai tare. Deă Dumnezeu să fie pace în lume, că sub sgomotul armelor nu poate înaintă nimica, prin urmare nici întreprinderea noastră. Să ne rugăm dar lui Dumnezeu pentru pacea lumii și bună starea înălțatului Împărat, că Lui avem a mulțumi aprobarea Asociațiunii noastre, că El a fost bun de a făcut cu putință înființarea ei. Așa Tatăl să fie cu noi cu toții; să reverse preste noi, fii săi, lumina

adevărului, ca așa să producă o națiune sănătoasă și plină de virtute. Amin!»

După această binecuvântare, corul junilor întonă un imn național, și apoi tot publicul se răsipi făgăduindu-și succes bun la întâlnirea din anul viitor dela Blaj.

Astfel se petrecură cele trei zile de sărbătoare națională ale adunării din Brașov. Marturi la fața locului, noi am expus aci, cu exactitudine și cu sinceritate, faptele care ne-au impresionat mai viu și nu ne-am sfiit a reprobă pe acele ce ni s'au părut nepotrivite, precum am și lăudat cu bucurie pe cele demne de admirațiunea tuturor. În adevăr, cât despre noi, nu înțelegem altă critică decât pe cea dreaptă, nepărtinitoare, nefățărită: dacă părerea noastră va fi justă și dacă viersul nostru va fi convingător, atunci culpeșul își va simți vina și se va îndrepta; iar dacă aceste cualități ne vor lipsi, atunci cel puțin ne rămâne mângâierea, că nu am mințit conștiinței noastre, afumând cu miresme prefăcute niște idoli amăgitori.

Pentru aceea, inchiăind acum expunerea amănunțimelor din adunarea dela Brașov, trebuie să recunoaștem că scopul, faptele și tendențele Asociațiunii literare transilvane, sunt în general demne de a fi susținute și îmbrățișate de tot poporul român, ca, prin acest mijloc, cercul lor să se lătească și să profite tuturor Românilor în de obște; apoi iar, fundatorilor ei, națiunea le este mult datoare. Părintelui episcop Șaguna, mai în deosebi, carele a sprijinit proiectul pe lângă curtea imperială din Viena și căruia singur s'a încredințat de acolo executarea lui poporul ardelean are de ce să-i fie mult recunoscător; deși preasfinția sa, crescut departe de sânul românimii, nu poate să-i întinză amorul național preste toată poporimea română, fără distincțiune de eparchie și de guvern; deși credința națională a preasfinției sale se întemeiază mai mult pe curtea stăpânitoare din Viena, decât pe elementul vital al înfrățirii naționale a Românilor; deși speranțele preasfinției sale nu se arată a merge mai departe decât la o pacinică conlocuire a Românilor sudiți cu celelalte națiuni ală-

turate, sub scutul tutelar al Bunului Împărat, preásfinția sa totuși a dobândit drepturi la mulțumirea Românilor de peste munți prin mai multe fapte anterioare și mai ales prin ajutorul ce a dat la crearea și la libera dezvoltare a Asociațiunii.

Domnului G. Bariț asemeni, concetățenii săi de peste munți și în general toți oaspeții frumoasei sărbători din trecutul Iulie, îi vor păstră vecinic o bună mulțumire, o amintire recunoscătoare; în adevăr, se poate zice că domnialui a fost principalul instigator și chiar executorul neobosit al tuturor serbărilor naționale ce s'au întrunit în vara aceasta la Brașov. Secretar primar al Asociațiunii literare, dispunător al Expozițiunii, preocupat cu bună primirea tutulor, domnieisale trebuie să mulțumim pentru acel farmec sărbătoresc, pentru acel jubileu național, în care toți locuitorii și oaspeții dela Brașov au trăit în timpul tustrelor zile solemne.

Și în fine, tutulor Românilor din Ardeal, din Ungaria, din Banat, din Bucovina trebuie neapărat să le recunoaștem un merit însemnat: acela de a lucra de sineși, fără cătuși de puțin ajutor din partea guvernului local și chiar adesea în contra dorințelor acelu guvern. Astfel, Asociațiunea literară, Expozițiunea națională, sărbătoarea întreagă din Brașov, și apoi, — în cercul mai larg al zilnicilor ocupațiuni morale, politice și industriale, — toate întreprinderile profitabile țarei și națiunei, toate acestea se fac însăși de către națiune, fără îndemnul și fără sacrificii din partea autorităților stăpânitoare. Acest fapt, așa de puțin uzitat la noi în Principate, merită o deosebită luare aminte; el dovedește că lenevirea Românului, ce tinde a deveni proverbială la noi, nu provine dintr'o apatie firească a caracterului său, ci numai dintr'un rău obicei contractat, de a se descărca tot omul de orice sacrificiu, lăsându-le în sarcina stăpânirii. Lipsească bunăvoința din partea aceștia, atunci Românul, văzându-se lăsat fără sprijin în voia întâmplării, își ia inima în dinți și pasă la muncă. La noi, guvernul n'a cutezat încă să decline omnipotența sa de a face tot ce e bine, tot ce e folositor pentru țară; de aceea și națiunea, cu brațele încrucișate, așteaptă tot dela

guvern; de aceea și progresul merge încet, împedecat fiind de lipsa de mijloace a guvernului și de nepăsarea trândavă a rațiunii.

Dar să ne întoarcem încă pentru un minut în sânul răcoros al munților Bârsei, spre a ne lua dela dânșii ziua bună, adresând o salutare voioasă acelor amabile copile române care au dezmerdat adunarea Românilor, cu dulcile lor cântări. Să arătăm mai înainte de toate admirațiunea noastră către juna artistă Eliza Circa, care știe cu atâta talent și grație a mâinii vioara, un instrument așa de rebel sexului frumos; să salutăm încă și pe tinerile pianiste care și-au câștigat aprobarea numerosului public adunat împrejurul lor; să mulțumim corului de tineri studenți și de fete, care au intonat adeseori rugi și innuri naționale pentru înfrățirea și prosperitatea poporului român. Partea ce au luat toți acești juni cântători la serbarea națională din Brașov a fost aceea cu care odinioară junii efebi și fecioarele din poetica Atenă se amestecau în festivitățile solemne ale templului Minervei. Și într'adevăr, prin corul tinerelor cântătoare, se zăreau sub podoba virginală a unei cununi de flori sau de frunze, și sub cutele largi ale veșmintelor albe, de acele chipuri clasice, regulate, gingașe și încântătoare, de acele porturi mlădioase și mărețe ca ale fecioarelor ce împodobesc sculpturile neperitoare, săpate de Fidias pe marmora Partenonului.

În sfârșit, ca să lăsăm pe cititorul nostru sub impresiunea de patriotizm călduros și de idei plăcute ce a întipărit în inima tuturor celor de față, întrunirea dela Brașov, vom reproduce aici ultima strofă dintr'o poezie asupra sărbătorilor de acolo, în care junele poet ardelean, d. Ar. Densușianu a semănat mai mult d'o idee frumoasă, mai mult d'o expresiune fericită:

O trecuți iute, zile fericite,
Zile dulci de aur și de suvenir,
Voi, momente suave și de mult dorite
Inimei române, candido-n simțiri!¹⁾

București, 1862.

Tipărit în *Revista Română*, tom. II.

¹⁾ *Suvenirii dela Brașov*, din 28-30 Iulie 1862, în *Foaia pentru minte, inimă și literatură*. No. 30, 1 August 1862.

Gimnazii și Școale reale

RAPORT ASUPRA ORGANIZAȚIUNII CE AR FI SĂ SE DEA
ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SECUNDAR ÎN ROMÂNIA, PREZENTAT CONSILIULUI
GENERAL DE ÎNȘTRUCȚIUNE PUBLICĂ, ÎN SESIUNEA
LUI DIN ANUL 1865.

La deschiderea primei sesiuni a Consiliului general de Instrucțiune publică, din care d. Odobescu făcea parte ca delegat al Consiliului de Stat, Ministerul Justiției, Cultelor și Instrucțiunii publice, adresase Consiliului general un șir de propuneri, între care erau coprinse și următoarele idei, atingătoare de învățământul secundar :

«O greșită direcțiune pare a fi luat învățământul nostru gimnazial. El s'a socotit de completare a educațiunii, în loc de a fi considerat numai ca mijloc de trecere la învățământul superior. Această greșită direcțiune a făcut și din Gimnaziile noastre, pepiniere de candidați la funcțiuni.

«Noua lege a școalelor, prin art. 199—219, prevăzând înființarea de școale reale, ne dă, domnii mei, mijloace de a împuțina pe viitor răul ce constatarăm.

«Consiliul permanent a elaborat proiecte de programe pentru o parte din școalele secundare. Conform art. 29 din legea școalelor, d-nii delegați ai Consiliului permanent vă vor dă, în privința acestora, toate lămuririle, și astfel îmbunătățirile ce proiectele în chestiune vor primi din dezbaterile d-voastră, ne vor permite a le aplică îndată în școale».

Comisiunea însărcinată cu examinarea propunerilor d-lui Ministru al Instrucțiunii publice, relative la învățământul secundar, care propuneri sunt coprinse sub rubrica a II-a, în discursul d-sale la deschiderea sesiunii actuale a Consiliului general al Instrucțiunii, adunându-se în mai multe ședințe ; având în vedere articolii legii asupra Instrucțiunii din 25 Noembre 1864, atingătoare de această parte a învățământului, precum și procesele-verbale ale Consiliului permanent,

adică unul din 17 Iulie, două din 21 Iulie, unul din 10 August 1867 și altul fără dată relativ la școalele secundare de fete; a deliberat asupra acestor materii și-și rezumă astfel opiniunile sale:

Din cuvintele sus-menționate ale d-lui ministru rezultă că două cestiuni sunt mai ales puse în examinarea Consiliului general, adică, pe de o parte:

1. Direcțiunea ce este a se da învățământului secundar, prin gimnazii, școale reale, profesionale, etc. De altă parte:

2. Examinarea proiectelor de programe ce Consiliul permanent a elaborat pentru o parte din școalele secundare.

Luând în deliberare prima cestiune, comisiunea s'a simțit fericită de a găsi exprimate în cuvintele d-lui ministru, chiar ideile de care toți membrii ei sunt pătrunși, și a căutat, ținându-se în marginele prescrise de lege, a propune, într'un mod general, mijloacele ce ea șocotește a fi mai nimerite spre a ajunge la scopul de toți dorit.

Mai nainte de toate, făcând o nomenclatură a tuturor institutelor de învățământ public secundar, prescrise de noua lege a Instrucțiunii, — și din care unele se află de acum existente, iar celelalte sunt încă de înființat, — ea a constatat că ele se pot clasifica în șase specii diferite, unele subîmpărțite în mai multe ramure și graduri, și anume:

- I. *Licee*, în număr de 9 și *Gimnazie* 37. (Art. 93 al legii).
- II. *Școale reale*, fără număr determinat. (Art. 199, 200).
- III. *Școale secundare de fete*, 8 la număr. (Art. 184).
- IV. *Școale profesionale*: de agricultură cu ferme-model, 3, (Art. 207), de industrie, 7, (Art. 208), de comerț 7, (Art. 214).
- V. *Seminarii*: de gradul I, 7, și al II-lea, 2. (Art. 224).
- VI. *Școale de moașe*, de două graduri. (Art. 220, 221).

Intre aceste diferite specii de școale sunt unele, și anume, cele coprinse sub n-ele IV, V și VI, al căror scop și tendințe sunt chiar însemnate prin numirile ce ele port, fiind create pentru formare de bărbați sau femei, cu profesii bine specificate, adică: preoți, agronomi, industriași, comercianți și moașe.

Legea determină condițiunile sub care aceste școale trebuie să funcționeze, și numai examinarea programelor ce li s'ar face ar putea să înlesnească Consiliului general, mijloacele de a da instrucțiunii ce se predă într'însele o direcțiune mai potrivită cu scopul la care tind.

În momentul de față s'au prezentat comisiunii, prin procesul verbal al onorabilului Consiliu permanent din 21 Iulie 1865, numai programa Seminarilor, și despre aceea se va vorbi la locul său.

Comisiunea și-a țintit toată luarea aminte asupra direcțiunii ce ea crede că ar trebui dată învățământului, în cele două specii de școale însemnate sub n-ele I și II, adică, pe de o parte, *Liceelor* și *Gimnaziilor*, pe de alta, *Școalelor reale*.

Plecând din punctul de vedere că învățământul secundar, spre a fi astăzi complet într'o țară, trebuie să aibă un caracter îndoit, adică a fi socotit, într'unele școale, ca un studiu intermeziar între clasele primare și Facultăți; iar într'altele, ca un complement suficient al instrucțiunii elementare, comisiunea socotește de cel mai neapărat folos ca acestei părți a instrucțiunii publice să se dea, la noi, două direcțiuni pe care, spre a nu le numi contrarii, le vom arăta ca mergând paralel. Aceste două tendențe sunt caracterizate prin denumirile generice de *studii clasice* și *studii reale* sau practice.

Fie-ne iertat, mai nainte de a intra în caracterizarea mai amănunțită a acestor studii, diverse nu prin natura ci prin tendențele lor, și mai nainte de a schița măsurile principale de executat spre a realiza coexistarea acestor două tendențe în școalele noastre secundare, fie-ne, zicem, iertat de a relata aci câteva cuvinte foarte însemnate ale unui bărbat ce este prenumărat printre somitățile instrucțiunii în Franția, și tot de-odată printre cei mai călduroși apărători ai drepturilor Românilor, ale d-lui Saint-Marc Girardin. Domnia-sa zice:

«În orice discuțiune sunt oameni exagerați. În ochii umanității (în sensul ce se da odinioară studiilor de *umanioare*, «în vechiul nostru colegiu de la St Sava), scăpare nu este

«afară din studiile clasice. În ochii realiștilor, acesta e nu-
«mele partizanilor studiilor uzuale, scăpare nu este afară din
«aceste studii. Cât despre mine socotesc că un popor care
«azi ar avea pentru educarea sa, numai școale clasice, sau
«numai școale reale, ar fi un popor foarte rău educat. De
«vreme ce educațiunea trebuie să se repoarte asupra profe-
«siunii ce fiecare om va îmbrățișa mai târziu un asemenea
«popor, având numai un singur fel de educațiune, ar avea
«numai o singură profesiune. Acela ar fi un popor compus
«numai de învățați, sau numai de industriași. Societatea însă
«nu poate să meargă într'astfel; ei îi trebuie, spre a-și, în-
«deplini scopul, să-și desvolte activitatea în toate sensurile;
«ii trebuie industriași, agricultori, neguțători, muncitori; dar
«ii trebuie și învățați. La un popor de învățați, mașina so-
«cietății s'ar opri în loc; la un popor de industriași, însăși
«civilizațiunea ar rămâne nemișcată. Pentru un popor, învă-
«țații sunt tot așa de trebuincioși ca și magistrații. Științele
«și cei ce le cultivă îi sunt tot așa de trebuitori ca și ma-
«șinele...»

Acestor elocvente cuvinte, comisiunea nu crede necesar se
mai adauge ceva spre a dovedi imperioasa trebuință ce este
pentru o națiune care voiește să trăiască din viața civiliza-
țiunii, de a împărți școalele sale secundare, adică acele școale
în care omul dobândește mai ales cunoștințele ce întrețin
viața socială, în două categorii distincte, având fiecare scopul
său curat determinat, și a creă astfel, în sânu-i, o activitate
felurit dezvoltată, o diversitate spornică în rezultatele multiple
și fericite.

«La un popor», zice eminentul publicist Emile de Girardin,
în cartea sa asupra instrucțiunii publice, «la un popor al cărui
«spirit a ajuns să nu mai admită nici o idee de privilegii moș-
«tenite, instrucțiunea nu poate rămâne ca în timpii când
«averile erau monopolizate, carierele obligatorii, vocațiunile
«silnicite, când unele clase erau privilegiate cu paguba celor-
«lalte; atunci instrucțiunea nu mai poate fi uniformă, ci trebuie
«să varieze după diversitatea profesiunilor; ea nu mai poate

«fi cu totul clasică, ci trebuie să devină și profesională ; căci «cu cât mai mult averile se vor subîmpărți, cu atâta mai «mult specializarea instrucțiunii va deveni riguros obligatorie».

La noi, legea cea nouă a instrucțiunii ofere toate înlesnirile spre a se pune în practică aceste idei salutarii, pe care se bazează astăzi sistema cea mai logică și cea mai lăudată de învățământ secundar. Menținând și dezvoltând, pe de o parte, Gimnaziile ; iară, pe de altă parte, lăsând toată latitudinea pentru crearea de Școli reale, ea deschide o cale înduioasă pe care comisiunea crede că trebuie, fără sfială, să pornim de îndată instrucțiunea noastră de gradul al doilea.

Așa dar, datoria ce mai rămâne deocamdată, acesteia de împlinit, spre a completa ceea ce legea prevede, este de a cercă să caracterizeze într'un mod mai lămurit acele două tendințe, aplicate la învățământul ce ne ocupă, spre a sta-tornici, într'astfel, bazele generale pe care în urmă au să se întemeieze corpurile administratoare ale instrucțiunii publice, ca să pregătească pentru acele școli programele de studiu, proiectele de metode pedagogice ce ar fi de inaugurat în-tr'însele.

Și mai înainte de toate, comisiunea socotește de neapărat a constată că, din diversificarea studiilor în ramurile gemene ale instrucțiunii secundare, se poate câștiga un mare folos : acela de a se consolida foarte tare, în fiecare din ele, specia de învățatură ce-i este rezervată.

În adevăr, când într'o școală, scopul instruirii nu este de-terminat cu precizie, când tendințele generale ale învăță-tământului nu sunt toate pornite către una și aceeași țintă, fie chiar ca materiile predate în acea școală să nu fie nici numeroase nici împovărătoare pentru spiritul școlarilor, totuși învățătura acolo este fără soliditate și facultățile celor ce în-vață se risipesc fără spor. Cunoștințele dobândite, neputân-du-se grupa împrejurul unei idei predominante, se perd cu mare înlesnire și lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adesea pernicioase pentru inteligență și moralitate.

Din contra, când elevul este dintr'o școală în care toate stu-

diile s'au urmat după o sistemă identică, conducătoare la un sfârșit comun și niciodată perdut din vedere, toată știința câștigată rămâne înaintea lui așa de clar lămurită, așa de bine clasificată încât, la orice moment al vieții, el se poate servi cu dânsa, ca zefarul cu literile bine regulate al unei caștie de imprimerie.

Tot această specializare a studiilor pentru fiecare școală în parte, permite a se da fiecării materii de învățământ o dezvoltare îndestulătoare, și a nu se sacrifica toate cunoștințele, grămădite la un loc, una în dauna celorlalte. Apoi și elevul unei școle bine specializate, condus în tot cursul învățământului său secundar după aceeași sistemă de studiu, și ținut, în curgere de mai mulți ani, în aceeași ordine de idei, aprofundează cu înlesnire și precât îi este de trebuință, toate materiile ce se prezintă investigațiilor sale; căci, ori cât ar fi de diverse acele materii, modul sub care îi vin înainte, îi este acum familiar și, prin urmare, chiar dificultățile lor îi sunt lesne accesibile și lesne de învins.

Intemeiată cu credință pe aceste foloase, comisiunea pășește la specificarea naturei școalelor secundare, ce ea crede că e bine a se întocmi, spre a face cât mai curând ca națiunea română să se poată bucura de asemenea foloase.

Din aceste școli, unele, adică *Liceele* și *Gimnaziile*, vor reprezintă direcțiunea *clasică* și *teoretică* a studiilor; iar celelalte, *Școlile reale*, direcțiunea *generalizatoare* și *practică* a învățăturilor.

Ambele aceste specii de școli au, cu puține deosebiri, a utiliza fondul comun de învățături prescris prin art. 116 al noiei legi de instrucțiune; însă, fiecare din ele, cu un scop diferit, cu o tendință putem zice opusă.

Pe de o parte, în *Licee* și *Gimnazii*, ar avea să predomnească pentru ramura literară a învățământului, tendința exclusiv *clasică*; pentru cea științifică, tendința *teoretică*.

Pe de altă parte, în *Școlile reale*, ramura literară ar fi dezvoltată după o tendință cu totul *generalizatoare*, iar ramura științifică, cu o aplecare pronunțată spre *practică*.

a) **Gimnaziile.**

Liceele, pe care comisiunea le vede cu părere de rău figurând în lege, sub această numire nouă, pe când toată lumea se deprinsese la noi cu numirea foarte apropiată de *Gimnazii*, cu atât mai mult că dânsa nu poate înțelege existența unei școale care, supt un nume special, ar da, ca termen de studiu, o parte trunchiată din învățământul *Liceului*, — *Liceele*, zicem, sau mai bine *Gimnaziile* complete de șapte clase, ar fi propriu zis, *școale intermediare*; ele ar servi exclusiv pentru a formă, prin studii clasice și teoretice bine maturite, studenții pentru Facultăți; din ele ar eși toți acei tineri cărora timpul, mijloacele materiale și aptitudini intelectuale mai distinse, le-ar fi permis a consacra șapte ani la învățături pregătitoare, spre a intra în școlile superioare care ar completa instrucțiunea lor; în ele, în fine, s'ar formă acei oameni pe care d-l Saint-Marc Girardin, în cuvintele mai sus citate, îi numește învățații, și-i arată așa de trebuitori pentru progresul civilizațiunii.

Așa dar, pentru ca Gimnaziile noastre să poată corespunde cu o misiune atât de înaltă și de dificiltoasă, comisiunea încă crede că nivelul general al studiilor trebuie să înălțat într'însele, cu mult mai presus de ce se află în momentul de față, când singure Gimnaziile reprezintă mai tot învățământul secundar, cu variile sale tendințe.

Partea clasicității trebuie îngrijită cu multă scrupulozitate; studiul limbilor latină și elenă, considerat ca baza acestui învățământ, trebuie, în tot timpul defipt acestor școale, adâncit atât sub raportul gramatical cât și din punctul de vedere al literaturilor antice. Cunoștințele morale, sociale și politice trebuie prezentate într'o ordine care să permită o dezvoltare mai amănunțită a materiilor ce ele coprinde. În fine științele pozitive trebuie înfățișate din privirea teoriei, spre a putea servi de fundament solid studiilor științifice superioare la care unii din școlari ar avea a se consacra mai târziu, și de exercițiu temeinic al puterii raționamentului pentru cei ce vor mărgini întru atâta cunoștințele lor științifice.

Pusă pe astfel de cale, instrucțiunea gimnazială ar trebui să fie neîncetat supusă la o geloasă priveghere, spre a nu se coborî dela un nivel așa de înălțat, și a perde caracterul de profunditate științifică, care singur îi asigură un rezultat salutar; iar admiterea elevilor în sânul acestui complex de studii ar trebui asemenea să fie înconjurată de cele mai solide garanții de capacitate și de asiduitate fructuoasă, dovedite în clasele primare sau la examene riguroase de admisiune.

Comisiunea e dar de părere:

1. Că pe astfel de scară înaltă trebuiesc ridicate treptat studiile exclusiv clasice și teoretice, în toate Gimnaziile complete și incomplete azi existente în țară;

2. Că, pentru cele ce sunt până acum începute, este de folos ca ele să se completeze, îndată ce timpul și mijloacele vor permite;

3. Că, pretutindeni unde legea prevede înființare de *Licee*, această prevedere să se realizeze la timp oportun;

4. Că orice creațiune de clase inferioare ale unui Liceu să presupună de sineși complectarea institutului, prin clasele superioare subsecvente, la timp oportun, fără ca un număr oarecare de clase de Liceu, mai mic decât cel prevăzut prin lege pentru Licee, să poată constitui o școală secundară de sineși existentă și considerată ca școală completă.

Se înțelege, după cele mai sus expuse, că o asemenea școală n'ar corespunde deloc cu scopul ce s'a determinat acestor așezăminte de învățământ *intermezior* și n'ar servi decât a croi oameni cu educațiuni trunchiate, neposedând nici cunoștințele practice trebuincioase în viața socială, nici cele teoretice care introduc pe om în cercul înaltei științe. Unii oameni n'ar face decât să înmulțească clasa de acum mult prea numeroasă a aspiranților incapabili la lefurile din bugetul Statului, și prin urmare, școlile care îi ar fi produs, ar paraliza și ar răsturnă toate bunele rezultate ce comisiunea crede că se vor obține din reorganizarea completă a instrucțiunii secundare.

5°. În loc de numirea de *Licee*, să se restituie institutelor de învățământ secundar, clasic și teoretic, aceea foarte apropiată și unică de *Gimnazii*, rămânând ca, tot sub această numire, să se coprinză și acele școli în care învățământul gimnazial ar fi încă necompletat, dar a căror completare până la numărul de șapte clase ar fi numai o chestiune de timp și de mijloace bugetare și didactice.

Cu modul acesta, școlile secundare clasice și teoretice ar rămâne bine specificate sub o unică denumire, și caracterul lor de *școli intermeziare* n'ar mai fi întru nimic supus la echivocul lăsat de lege, prin îndoita numire de *Licee* și *Gimnazie*.

b) Școlile reale.

Despre *Școlile Reale* s'a menționat adesea în țară la noi mai ales în acești din urmă ani. Ministerul instrucțiunii le-a făcut mai totdeauna o mică parte în bugetul său; s'a și cercat a se pune în lucrare asemenea școli, însă până acuma fără de succes; în fine noua lege a instrucțiunii, prin art. 199 și 200, vine a consacra în mod legal aceste institute și le definează cu termenii următori: «Școlile Reale au de scop a da învățătura trebuincioasă pentru exercitare a unei arte și profesii».

Comisiunea vede într'aceste articole ale legii o sorginte fecundă pentru luminarea națiunii române și pentru îndreptarea spiritelor doritoare de cunoștințe, pe o cale ce de sigur va duce la prosperitatea materială, prin varietatea națiunilor practice răspândite în majoritatea poporului, și la soliditatea în instituțiunile țării, prin cunoașterea tuturilor datorielor cetățenești.

«Orice guvern întemeiat pe îndoitul principiu al egalității de drepturi și al alegerii», zice Emile de Girardin, «va fi tot «anarchic și șovăind pe cât timp nu va avea o sistemă de «instrucțiune care să regenereze spiritul public falsificat și ră-tăcit de eroi și de prejudecăți vechi; care să risipească în-«vălmășeala de pretențiuni ridicate prin confundarea principiului

«egalității civile, cu acela al egalității sociale; care să stabilească ierarchia inteligențelor; care să formeze o cătîme însemnată de oameni luminați, destul de numeroasă spre a satisface cerințele administrațiunii municipale, juriului, alegerilor de tot felul».

Dintr'aceste zise se lămurește că comisiunea a avut bine aminte de a nu confundă învățămîntul Școalelor Reale cu acela propriu al profesiunilor; ea, în această materie, se unește cu opiniunea lui Jules Simon, carele zice că «Școala Reală trebuie să fie practică, fără însă a fi specială».

Această școală își va recruta elevii săi în clasa foarte numeroasă a cetățenilor cari n'au nici timpul nici mijloacele, poate nici dorința de a împinge pe copiii lor pînă la studiile de Facultăți, fără însă de a voi să facă dintr'înșii simplii meseriași. Intr'o țară ca a noastră, unde proprietatea cea mare, moșia, este menită a trăi încă timp îndelungat alături cu cea parcelară a săteanului, unde cunoștințele de agricultură practică, de negoț și de industrie agricolă, de ar fi mai răspândite ar înzecei veniturile țării și ale particularilor, unde instrucțiunea superioară este grea de dobîndit, prin numeroasele lipse de care ea suferă, și unde poate chiar ea nu s'ar răspîndi mult decît în detrimentul prosperității materiale, într'o asemenea țară, zicem, noțiunile generale și practice, căpătate într'un mod leznicios și repede, sunt, fără îndoială, cele mai în de obște necesare și poate chiar, pînă la un punct oarecare, cele mai folositoare.

Pe aceste idei se fundează comisiunea spre a propune înființarea, cât mai grabnică și mai răspîndită, de Școale Reale, care, stabilite fiind prin toate orașele țării, să formeze cetățeni luminați și pătrunși de datorile lor morale și sociale, să înleznească exploatarea inteligență a avuțiilor ce stau la noi sub mîna fiecăruia, părăsite sau risipite din neștiință și din neîndemănare.

Asemenea școale, într'un curs de patru, mult cinci ani, ar inculcă elevilor principii solide de religiuine și de morală socială, idei clare și folositoare despre drepturile și datorile

lor; le-ar prezentă tabeluri lămurite despre ramurile principale ale cunoștințelor de ordine literară și politică; le-ar da noțiuni temeinice de toate științele pozitive, având pururea în vedere aplicarea lor la viața practică.

Comisiunea, insistând mult asupra tendinților cu totul realiste ce sunt a se da studiilor din aceste școale, în opozițiune cu cele teoretice din gimnazii, crede de a sa datorie să schițeze, în câteva răpezi trăsuri, caracterul ce-i pare de cuviință a se defige învățăturilor care vor face obiectul Școalelor Reale.

Totodată, recunoscând lăudabila inițiativă ce onorabilul Consiliu permanent a luat în acest sens, prin procesul său verbal din 10 August 1865, prin care propune ca Gimnaziilor ce sunt a se înființa prin capitalele de județe să se dea o direcțiune cât se poate mai practică, spre a fi adevărate Școale Reale, în care junii să ia cunoștințele neapărate la diverse arte și meserii, ea crede că va înlesni lucrarea corpurilor chemate a regulamenta aceste școale, semnalând pe scurt principalele direcțiuni ce au a se da diverselor materii ce vor compune partea didactică a Școalelor Reale.

Și mai nainte de toate, ierte-ni-se încă odată a cită câteva cuvinte ale d-lui Saint-Marc Girardin, în privința unor studii indispensabile în orice școală cu tendințe realiste :

«Dacă sunt școale care să aibă trebuință de instrucțiune «religioasă, negreșit că acelea vor fi cele reale. În alte școale, «studiile literare aprofundate pot, deși nu de-ajuns, să dez- «volte și să purifice instinctele morale ale sufletului omenesc. «Literatura înalță sufletul și-l înștiințează despre însemnătatea «și demnitatea lui ; căci literatura : de suflet se ocupă și către «suflet se îndreptează. Prin urmare, în studiile literare este «totdeauna un fel de cultură morală ; dar, în studiile realiste, «ce va susține oare sufletul în demnitatea sa? Ce va cultivă «instinctele sale morale ? Și cu toate aceste, eu sunt adânc «încredințat că omul are trebuință de o asemenea cultură. «Fără de ea, sufletul amorțește și se stinge ; rămân numai «patimile. A creă școale realiste fără de învățământ religios, «este a organiza barbaria și cea mai rea din toate barbariile,

«nu aceia ce vine mai înainte de civilizațiune și o pregătește,
«ci aceia care vine în urmă-i și care este decadența și corup-
«țiunea ei.

«Religiunea este educația acelor ce nu mai au alta; ei
«numai prin religione țin de omenire. Creând dar instruc-
«țiunea secundară practică, alăturați-o cu învățământul reli-
«gios; într'alte locuri, el e folositor: aci este indispensabil.»

Să o punem dar în capul nomenclaturii cunoștințelor ce
sunt a se predă în Școalele Reale.

Științe morale, literare și politice.

I. *Religiune*, adică explicarea Evangheliilor, istoria vechiului și noului Testament, literatura biblică și eclesiastică, morala și psihologia în prescurtare.

II. *Limba română*, studiată în comparațiune cu cea *latină*, care, aci, va fi privită numai ca sorgința în care se poate dobândi cunoștința limbei naționale; așa dar, răpezi noțiuni de gramatica limbei latine și puține traduceri de fraze latine lesnicioase. Compuneri românești literare și mai ales epistolare. Răpede schițare a istoriei generale a literaturilor antice și moderne.

III. *Limba franceză*, mai ales cu deprinderi la citirea și vorbirea acestei limbi, a cărei cunoștință va deschide elevilor un mijloc de o mai departe instruire, făcându-le accesibilă una din literaturile moderne cele mai avute și mai instructive.

Limbele *italiană* și *germană* vor fi facultative.

IV. *Geografia fizică și politică* a globului, cu noțiuni de statistică și de etnografie; geografia detaliată a țărilor române, cu statistica lor.

Istoria universală, prezentată în tabeluri generale, repărțită între anii de studii ai școalei; *istoria națională* cu mai multe dezvoltări.

V. Idei de *drept natural și politic*. Cunoștința *dreptului administrativ* și a legiuirilor țării. Noțiuni de *conomie politică*.

Științe exacte, naturale și fizice.

VI. *Matematici*: — *Aritmetica* cu aplicațiuni la comptabilitatea comercială, agricolă și industrială. Primele noțiuni de *Algebră*. *Geometria* practică cu aplicațiuni la geodezie, la mecanica elementară și noțiuni de arhitectonică.

VII. *Științele fizice*. Noțiuni elementare de Cosmografie și Meteorologie
Fizica: cunoștința puterilor naturii, a instrumentelor celor mai practice și a mașinilor mai simple și mai uzuale. *Chimia* cu aplicațiuni la tehnologie.

VIII. *Științele naturale*, cu aplicațiuni la igienă, la industrie și mai cu seamă la agricultura practică.

IX. *Caligrafia*, urmată de *Desemnul* liniar și de primele noțiuni de desen artistic.

Pe lângă asemenea Scoli Reale, ce ar trebui instituite în toate capitalele și orașele de districte Comisiunea este de părere ca Consiliul general să invite pe d. Ministru al Instrucțiunii de a încuraja, — dacă lipsesc mijloacele de a crea, — stabilimente de internate particulare, subvenționate chiar de Stat sau de municipalități, în care școlarii să repete în comun lecțiunile acelor școli, exercitându-se încă și la *gimnastică* și la *muzică*.

O altă chestiune ce a preocupat pe comisiune este lipsa de cărți didactice, după care s'ar putea predă științele, în Școlile Reale; ea socotește însă că mijlocul cel mai nimerit spre a subveni la această lipsă, ar fi să se numească o comisiune de oameni speciali cari, împreună cu membrii Consiliului permanent, să se ocupe a cercetă și a examina toate publicațiunile de asemenea natură, făcute în Germania, în Elveția, în Belgia, în Anglia, în Franța, etc., și, alegând dintre ele, pe cele mai apropiate pentru Școlile Reale ce se vor crea în România, să ofere premii la cele mai bune traducțiuni și localizări ale publicațiunilor alese.

Comisiunea crede necesar să adauge că, printre foloasele ce ar aduce Școlile Reale, trebuie să se prenumere și acela de a pregăti, într'un mod foarte nimerit, pe junii cari vor voi să se consacre la profesiuni mai înalte. Astfel, elevii cari ar eși din Școlile Reale cu cunoștințe varii și practice, dar mai mult generale, s'ar găsi foarte bine preparați spre a intra în școlile de pură aplicațiune profesională, adică în *Școlile de Comerț, de Industrie și de Agricultură*, prevăzute prin unele articole din legea instrucțiunii, și poate chiar în *Școlile secundare de medicină și de arta militară*. Astfel ar putea să completeze studiile lor, cei ce ar voi să îmbrățișeze, într'un mod definitiv, o carieră profesională, fără de a fi nevoiți să treacă prin studiile lungi și teoretice ale Gimnaziilor.

S'ar putea încă adauge că elevilor din *Școalele de Bele-Arte* să se ceară, la admisiunea lor, absolvirea cursurilor din *Școalele Reale*, atunci când ei nu vor fi trecut prin gimnazii.

Terminând aceste considerațiuni asupra utilității și asupra tendințelor *Școalelor Reale*, comisiunea, pătrunsă de folosul acestor instituțiuni, își rezumă într'astfel concluziunile sale :

1. Consiliul permanent al instrucțiunei va fi invitat să elaboreze proiectul de programă și regulamentele necesarii pentru înființarea și administrarea internă a *Școalelor Reale*, care programe și regulamente, formate în sensul propunerilor de mai sus, se vor pune în deliberarea Consiliului general în viitoarea sa sesiune.

2. Până atunci însă se vor înființa atâtea prime clase de *Școale Reale*, pe cât mijloacele pecuniare și didactice vor permite, prin deosebitele capitale de județe ale țării, conform procesului-verbal al onorabilului Consiliu permanent din 10 August 1865.

3. Să se acorde o simțită precădere la înființarea de *Școli Reale*, care ne lipsesc cu totul, asupra înființării de noi *Gimnazii* de care mai avem, și astfel Gimnaziile propuse prin procesul-verbal al onorabilului Consiliu permanent din 21 Iulie 1865, să fie înlocuite prin *Școli Reale*.

4. Clasele *Școalelor de Comerț* existente se vor înlocui treptat, începând chiar de estimp, prin clase de *Școli Reale*, până ce completându-se aceste din urmă școale, se vor putea forma *Școli superioare de Comerț*.

5. Consiliul permanent va fi invitat a elabora, conform § 1 din art. 20 al legii de instrucțiune, și având în vedere considerațiunile mai sus expuse, proiecte de programe pentru școalele profesionale de *Agricultură*, de *Comerț* și de *Industrie*, spre a fi examinate în sesiunea viitoare a Consiliului general.

6. Să se invite ministerul a întocmi o comisiune de oameni speciali cari, împreună cu membrii Consiliului permanent, să se ocupe a alege și a regulă traducerea și localizarea

sau redactarea cărților didactice necesare pentru *Școlile Reale* și pentru cele profesionale.

Comisiunea, în această parte a raportului său, ocupându-se a satisface justele îngrijiri arătate de d. Ministru în discursul său, în privința învățământului secundar, a căutat tot de-o dată să proiecteze pentru acest ram important al instrucțiunii publice, a organizațiunei care să prezinte toate cheazășile cerute pentru statornicirea unor principii sociale folositoare țării și desvoltătoare a prosperității ei intelectuale și materiale.

Ea a avut în vedere că, precum zice cu mult cuvânt, Emile de Girardin, «un guvern care se transformă nu poate să se așeze, să se statornicească, să se perpetue până nu va aveă «o sistemă de învățatură publică, care să fie în raport cu «principiile sale fundamentale; astfel, într'un guvern reprezentativ, a cărui bază e alegerea poporului, școalele trebuie «să tindă a pregăti junimea, prin felurite studii speciale și «solide, de a exercită drepturile ce ea va fi chemată a îndeplini, de a practică datorile ce interesul comun și comunal «ii vor impune»¹⁾.

București, 1865.

Din *Monitorul Oficial* și din *Buletinul Instrucțiunei publice* pe anul 1865.

1) Se suprimă aci partea a doua a acestui raport, de' oarece ea tratează subiecte de interes cu totul momentan. (*Nota lui Od.*)

România la Expozițiunea Universală din 1867, la Paris

MEMORIU ASUPRA PARTICIPĂRII SALE. — EXTRACTE DIN CIRCULARELE
ȘI INSTRUCȚIUNILE CĂTRE CONSILIELE JUDEȚENE ȘI COMUNALE, CĂTRE
PREFECȚI ȘI CĂTRE AGRICULTORI ȘI INDUSTRIAȘI

I.

În luna Octombrie din anul încetat 1865, guvernul Român, înștiințat prin agentul său din Paris, despre dispozițiunile ce se luau acolo în privința Expozițiunii universale, care se va face la 1867, însărcină pe d. Alexandru Odobescu, consilier de Stat, de a se duce la Paris, în calitate de Comisar delegat din partea Principatelor Române și să se pună acolo în relațiune cu Comisiunea Imperială, spre a regulă împărțirea României la acest concurs internațional.

Delegatul, îndată ce sosi la Paris, se adresă către d. Consilier de Stat Le Play, Comisar general, spre a-l ruga să-i facă cunoscut spațiul și locul ce sunt destinate Principatelor Unite în palatul și parcul Expozițiunii.

Tot de-odată, și conform cu înțelegerea ce luase mai dinainte cu Comisiunea permanentă română, ce se instituisese atunci în București, el prezentă un Stat aproximativ al productelor ce țara noastră va avea să expună.

Această enumerare de obiecte, ce aveau a figura în Expozițiunea Română, eră făcută precât se putuse, după diviziunea regulamentară a grupelor de produse expozabile și eră mai cu seamă desvoltată la despărțirile II, (obiecte de arte liberale), IV, (veșminte și țesături), V, (produse brute

naturale) VII, (alimente), VIII și IX, (produse animale și vegetale vii).

Răspunsul Comisarului general nu veni de îndată. Considerațiuni diplomatice aruncase oarecare îndoieli în spiritul Comisiunii imperiale; se pusese întrebarea dacă Principatele Române pot a înfățișa pe sineși într'un concurs internațional și dacă ele au dreptul a expune într'un loc rezervat numai lor, precând ele încă nu se bucură de toate prerogativele Statelor cu totul neatârdate. Aceste nedomiriri se aplanară însă și Comisiunea imperială, convinsă că, pe tărâmul civilizator al industriei și al comerțului, popoarele n'au a se supune la împedicări politice, primi pe Români în cercul popoarelor expozante, pe un picior de perfectă egalitate; așa dar numele Principatelor-Unite-Române figură în Monitoriul oficial din 14 Decembrie 1865, printre Statele reprezentate direct la Expozițiunea universală din Paris.

În urma acestora, d. Comisar general adresă delegatului român o epistolă, în care-i anunță:

1. Că locul destinat pentru Principatele de la Dunăre, România și Serbia, în palatul Expozițiunii este alăturat de acela al Turciei, dar osebit de dânsul, și se află în față cu locul rezervat pentru Roma sau Staturile Pontificale;

2. Că acest loc are 2 m., 50 lărgime (cu un drum de 1 m., 50), și 162 metri lungime, adică o suprafață totală de 405 metri pătrați;

3. Că Principatele Române au a se înțelege cu Serbia, dacă acest Stat va voi să ia parte la Expozițiune, și că, dacă Serbia se va abține, Principatele-Române vor trebui să încunoștiințeze Comisiunea Imperială, printr'o declarațiune formală că se obligă a împlini singure locul sus arătat;

4. Că Comisiunea Imperială va indica mai târziu locul ce s'ar rezervă pentru Principatele-Unite în parcul Expozițiunii;

5. Că este urgent ca guvernul Român să numească un architect, care să se apuce cât mai curând de lucru, spre a execută la Paris, sub direcțiunea delegatului Principatelor-

Unite și cu concursul Comisiunii Imperiale, planul viitoarei instalațiuni a produselor române.

D. Odobescu răspunse d-lui Comisar general că Principele-Unite, primesc condițiunile sub care Comisiunea Imperială îi acordă un loc la Expozițiunea universală, și declară în numele guvernului său, că ia angajamentul ce i se cerea.

El adăogi cum că România eră gata a lăsa pe seama vecinei sale de peste Dunăre, Serbiei, o parte din spațiul cam îngust ce i se acordase.

Tot de-odată, el ceru d-lui Le Play ca Comisiunea Imperială să binevoiască a rezervă în parc, un spațiu de 1100 metri pătrați, cel puțin, spre a se putea așeză acolo o casă țărănească română cu împrejurimile sale obișnuite, și cu toate uneltele, sculele, mobilele, veșmintele și produsele agricole ale țăranilor noștri, spre a arată chipul culturai naționale, industria noastră câmpeană, precum și specimene de animale domestice și plante uzuale vii.

Astfel se putea îndeplini cererile despărțirilor VIII și IX din programa Expozițiunii universale.

În fine, tot prin acea scrisoare, și spre a îndeplini dorința grabnică a Comisiunii Imperiale, el acredită pe lângă dânsa, în calitate de architect al Expozițiunii române, pe d. Ambroise Baudry, architect cu talent, care în anul trecut vizitase Principele-Unite cu o misiune archeologică ce-i încredințase Majestatea Sa Impăratul Napoleon.

Așa dar, în minutul de a părăsi Parisul, delegatul român făcu învoeli cu d-l Baudry și încheie un contract, prin care se stipulează că d-lui va priimi drept remunerariu, 10⁰/₀ din costul lucrărilor ce se vor face, neputând în nici un caz, să fie retribuit cu mai puțin de 5000 franci. Acestea sunt condițiunile obișnuite în asemenea cazuri la Paris.

Astfel, condițiunile ce s'au dobândit nu fără de oare-care greutate, permit României de a se înfățișă la viitoarea Expozițiune universală, în mijlocul unui mare concurs de vizitatori veniți din toate unghiurile globului, pe o treaptă egală cu toate celelalte State.

Dacă dinaintea feluritelor dificultăți ce a putut întâmpina în obținerea condițiilor mai sus arătate, delegatul României a insistat cu toată stăruința a da misiunii sale un rezultat favorabil, aceasta a provenit mai cu seamă din convicțiunea ce'și formase, că participarea României la Expozițiunea Universală de la 1867 va fi pentru dânsa de cel mai mare folos. În adevăr, această expozițiune, ne fiind ca cele precedente, un simplu concurs de manufacturi, în care țările industriale ar avea singure onoare și avantagii, ci fiind mai mult o adunare de specimene ale produselor de tot felul, atât ale naturei cât și ale geniului omenesc, nu este țară pe pământ, care să nu-și găsească într'însa un loc potrivit. Se înțelege dar că România, așa bogată în produse naturale, așa originală în geniul său național, moștenit și păstrat cu sfințenie de la colonii Romani ai Daciei, că România, zicem va atrage asupra-și o atențiune particulară printre Statele Europei.

Țările Dunărene nu sunt până acum destul de cunoscute în Europa occidentală și de acolo provine interesul secundar ce ele inspiră națiunilor civilizate. O expozițiune ca cea de la 1867 va fi pentru România o ocaziune unică, de a se manifesta Europei sub adevăratul ei caracter, mai ales dacă produsele ei de tot felul vor fi prezentate, la ochii Europei civilizate, cu inteligență și gust.

Pentru a atinge un asemenea scop nu va fi de ajuns de a aduna o colecțiune mai mult sau mai puțin completă de produse ale țării, și de a le pune în fața publicului european, fără ordine și fără deslușiri. Din contră va fi de neapărată trebuință ca expozițiunea română să fie însoțită de un bun catalog raționat, de o lucrare serioasă tipărită în toate limbele Europei apusene, și împărțită cu profuziune, care să dea o descrițiune generală a bogățiilor de tot felul ce posedă România, descrițiune bazată pe datele statistice, cât se va putea mai exacte. O asemenea carte, ajungând în mâinile a mai multor milioane de vizitatori ai Expozițiunii, va avea avantajele de a da noțiuni asupra țării noastre,

iar produsele române ce vor fi expuse atunci la Paris, se vor putea socoti ca un muzeu deslușitor al adevărilor emunciate într'aceia importantă lucrare descriptivă. Astfel, lumina se va revărsa asupra noastră, capitaliștii din Staturile străine vor putea dobândi noțiuni pozitive asupra produselor ce pot extrage din țara noastră, și nu se vor mai teme a angaja sume considerabile, spre a exploata toate avuțiile, de care noi nu putem profita, din cauza lipsei de fonduri necesarii. Sub pântul acesta de vedere fieș-cine va înțelege cât este de important pentru România a'și desvălui tezaurile în fața Europei, cu ocaziunea Expozițiunii Universale de la 1867.

Credem că aceste considerațiuni sunt de ajuns, spre a dovedi foloasele materiale ce România poate trage din expozițiune, adică acele foloase ce i-ar putea aduce întinderea exploatării produselor brute ale țărâmului său.

Însă este acolo un punct de considerat, când e vorba de a se prezenta cu specimene de produse în fața unui public uimit prin splendoarea unor colecțiuni așa felurite și așa bogate, cum vor fi cele adunate în palatul și parcul ce se pregătesc la Paris. Vrem să vorbim de punctul de vedere artistic. Este cu neputință ca România să nu participe și ea, pe cât îi va sta în putere, la decorarea acelu locaș al geniului omenesc, unde toate națiunile vor aduce, pe lângă avuțiile lor materiale, toate produsele imaginațiunii și gustului lor. Aci poate că am avea și mai mult a ne teme de sărăcia noastră; România însă își are și dânsa tezaurile sale artistice, poporul nostru poartă încă unul din costumele cele mai grațioase, arta picturii a început să înflorească la noi.

În fine noi posedăm în țara noastră un monument de arhitectură, demn de a fi admirat de lumea întreagă, și să fim încredințați că o bună și exactă reproducere plastică a bisericii episcopale de la Curtea de Argeș, ar face oare-care senzațiune în lumea artistică, mai ales în secolul nostru, când obosită de stilurile întrebuintate în Europa civilizată, arhitectura cată cu ardoare în monumentele bizantine, mo-

tive de decorațiuni, de care biserica lui Neagoe Vodă și cea a Tri-Sfetitelor din Iași sunt așa de bogate.

Spre a completa acest subiect, trebuie să menționăm și câteva bucăți interesante păstrate în Muzeul nostru național și mai ales prețiosul tezaur găsit la Petroasa, a cărui bogăție și valoare artistică deșteaptă un viu interes în lumea învățată. Academia Inscricțiunilor și Belelor-Litere din Paris, interesându-se foarte la deslușirile ce i s'au dat de delegatul român, asupra acestor bogății ale Muzeului nostru s'a arătat foarte doritoare ca guvernul român să trimeată acele obiecte în Paris pentru Expozițiunea dela 1867, unde vor figura cu mult succes printre antichitățile ce alte State își propun a scoate din Muzeele lor pentru această ocaziune. Spre a implini acest scop s'a și recomandat d-lui Baudry de a studia construcțiunea unei mobile de siguranță, în care obiectele de aur dela Petroasa vor fi expuse fără primejdie în Paris, și care la urmă va fi transportată la Muzeul din București.

Succesul dobândit pe lângă Comisiunea Imperială a Expozițiunii hotărîse pe guvernul fostului domnitor de a întreprinde de timpuriu oarecare lucrări pregătitoare.

S'au și făcut unele explorațiuni în pădurile de dincolo de Milcov, spre a adună din ele cele mai însemnate esențe de lemne. Din parte-i d. Baudry a și supus guvernului român un plan de instalațiune pentru expozițiunea română, pe care plan, încă dela Ianuarie trecut, l-a depus la Comisiunea Imperială din Paris; aceasta îi a și dat aprobarea sa.

Cheltuielile pentru lucrările ce s'au făcut până acum se urcă la suma de vreo 20.00 franci. Comisiunea permanentă a Expozițiunii din București a prezentat guvernului, la începutul acestui an, un deviz de cheltuielile trebuitoare pentru a face să participe România la Expozițiunea dela 1867. Aceste cheltuieli, între care erau prevăzute mai multe lucrări ce cer timp îndelungat, se urcau până la suma de 1.500.000 lei¹⁾.

¹⁾ Aceste prevederi primitive n'au fost depășite, căci costul total al participării României la Expozițiunea Universală din Paris, la 1867, nu s'a urcat mai presus de 1.500.000 lei.

În fața unei așa însemnate cheltueli, guvernul provizoriu (din primăvara 1866) a socotit de cuviință a întrerupe toate lucrările Expozițiunii, cu intențiune de a cere dela Comisiunea Imperială din Paris, liberarea României din angajamentele, ce se luase mai înainte.

Însă această măsură, dictată fără îndoială de spiritul economic, nu poate fi obligatorie pentru actualul guvern al Măriei-Sale Domnitorului Românilor, care, aprețuind favoarea excepțională ce s'a acordat, cu această ocaziune României, simte că, în starea actuală a țării, când ea a reintrat într'o fază de stabilitate, trebuie a cedă la considerațiuni de ordine mai superioară.

În adevăr, osebit de avantajele materiale și morale ce România poate trage din împărțășirea sa la marea Expozițiune din 1867, avantaje care au fost schițate aci pe scurt, și fără chiar de a pune în cumpănă cheltuelile ce s'au făcut până acuma pentru lucrări pregătitoare, este totuși un fapt, care merită de a nu fi uitat. Acum pentru întâia oară, România a dobândit un loc cuviincios într'o Expozițiune Universală, și acest loc a fost acordat guvernului Român, sub condițiunea expresă că îl va împlini.

La expozițiunile precedente, Români, cărora nu li se dă alt drept decât acela de a amestecă produsele lor printre ale imperiului Otoman, au avut, pentru a se abține de a luă parte la acele concursuri internaționale, motive serioase de un legitim amor propriu; astăzi aceste motive nu mai există. Ar fi dar umilitor pentru țara noastră, care atât dorește de a se înălță la gradul de Stat european și de a participă la progresele civilizațiunii, ca ea să nu profite de prima ocaziune ce i se ofere de a se prezentă lumii cu caracterul ei personal, în mijlocul tuturor popoarelor și de a dobândi, pe acest câmp de luptă pacinică și onorabilă, nouă drepturi la interesul marilor Puteri ale Europei și nouă mijloace de a-și desvoltă avuțiile cu care natura o a înzestrat.

II.

Guvernul Măriei-Sale Domnitorului Românilor, după o matură chibzuire, a hotărît să facă ca România să ea parte la marea Expozițiune Universală, ce se va deschide la Paris în primăvara viitoare. Negreșit că strâmtoarea mijloacelor bănești, de care suferă deocamdată Statul român, pareă a fi o stavilă puternică, care ar fi putut să poprească pe țara noastră de a se înfățișă în sânul acestei adunări generale a tuturor Statelor din lume. Dar guvernul român a pus în cumpănă, pe de-o parte marile foloase ce vor isvorî pentru țară din această împărtășire a ei la congresul universal al civilizațiunii, și pe de altă parte, marea necuviință ce-ar fi ca să lepădăm cu nepăsare și sub umilitorul cuvânt de lipsă de mijloace, întâiul prilej ce s'a dat națiunii române spre a figură de sineși stătătoare printre Statele Europei. Guvernul nostru a crezut că jertfa va fi cu mult mai prejos de roadele ce va aduce. Împins de o asemenea cugetare, dar totuși mărginit în mijloacele bănești ale epocii de față, ministerul a înscris în bugetul anului curgător suma de 300.000 lei pentru începerea lucrărilor Expozițiunii române, fiind încredințat că țara întregă pătrunzându-se de buna întrebuițare a acestei sume, nu va cruță alte mai mari sacrificii spre a desăvârși, în anul viitor, ceea ce cu atâta economie s'a început estimp. Când vorbim de foloasele ce va aduce României împărtășirea ei la Expozițiunea Universală din Paris, nu trebuie să uităm că, pentru o țară ca a noastră, a cărei ființă politică abia de câțiva ani a început a fi cunoscută de lumea civilizată, nu este puțin lucru ca, pentru întâia oară, numele său, steagul și armele sale naționale să fie expuse la vederea mai multor milioane de vizitatori, purceși din toate unghiurile universului, și să fie așezate la un loc și de-o potrivă cu ale țărilor cele mai cunoscute și mai bine întemeiate ale lumii.

Nu este iar puțin lucru ca, pentru întâia oară, România să poată arăta, prin mii de probe felurite, atâtea bogății naturale ale tărâmului său, din care multe zac neatinse și

părăsite în sânul pământului, iar altele se cultivă cu multă greutate și neîndemânare, mai cu seamă din pricina lipsei de fonduri naționale. Câți capitaliști, câți industriași, câți neguțători din Europa apusană, cari astăzi poate că nici visează că, pe malul Dunării de jos, ei pot găsi cu înlesnire materii prețioase de exploatat, vor dobândi în Expozițiunea română dela Paris asemenea cunoștință și vor veni în urmă să ne aducă, prin capitalurile și munca lor, avuția și desvoltarea industrială ce ne lipsesc. Țările, ca oameni, una pe alta se ajută și, din bunele lor relațiuni, atât politice cât și comerciale, nasc sporirea și îmbelșugarea tuturor. Orice pas vom face și noi pe această cale, nu ni se va întoarce spre pagubă și de aceea nu se cade azi ca România să cruțe nimic spre a se folosi de avantajele politice și economice ce i se deschid prin aflarea sa la viitoarea Expozițiune din Paris.

Una din pricinile, care pune pe mulți în nedomirire, când li se spune că țara noastră are să figureze la Expozițiunea Universală, este idea ce-și fac mulți despre sărăcia noastră. «Ce avem noi de expus printre atâtea popoare, bogate în tot felul de industrii? — zic foarte mulți și pare că fiindu-le rușine de țara noastră, ei ar voi să o ascundă Europei.

Noi credem, că asemenea cuvinte provin din două idei greșite.

Una este puțină cunoștință ce au în deobște chiar pământeni, de adevăratele avuții ale țării noastre, care, dacă astăzi nu sunt destul de exploatate, nu trebuie însă afundate și mai adânc în întunericul uitării. Din contră, tocmai fiindcă România conține de sineși multe produse folositoare, precum: grâne, lemne, metaluri, vite și tot felul de alte bogății naturale, tocmai fiindcă lipsa de mijloace nu ne iartă a le exploata după cum ar trebui, spre a se folosi și țara și străinătatea de ele, pentru aceia chiar trebuie să ne silim, prin toate mijloacele, a arăta lumii celei înzestrate cu capitaluri și cu puteri industriale, ceea ce posedăm la noi, ca să atragem astfel civilizațiunea și îmbelșugarea ce ni le va aduce o cultură regulată a tuturor ramurilor averii noastre naționale.

A doua idee greșită care îndeamnă pe mulți a scoate pe România din cercul țărilor cu drept de a figura la Expozițiunea Universală din 1867, este chiar idea ce'și fac de acea Expozițiune. Socotind că ea n'are alt scop decât de a adună la un loc și a pune în comparațiune, cele mai noi invențiuni industriale sau cele mai curioase produse ale închipurii omenești, ei cu drept cuvânt zic că, sub punctul acesta, România nu va avea nimic de expus, și n'are ce căută acolo, unde națiunile civilizate se întrec în perfecționări de mașine și în lucrări artistice. Expozițiunea din 1867 nu are însă numai scopul acesta; ea are să fie cu adevărat o Expozițiune universală; într'insa își vor găsi locul toate producțiunile, câte au atras până astăzi băgarea de seamă a omului, fie ca natura să le nască de sineși, fie că spiritul omenesc să le închipuiască, ori să le prefacă.

Așa dar, nu este vorba numai de mașine și de arte; dar tot ce se atinge de un folos oarecare al omenirii, tot ce prezintă un interes pentru societate, va fi bine primit în sânul Expozițiunii și 'și va găsi locul său, așezat pe una și aceeași treaptă. Expozițiunea universală din 1867 are dar să fie o adunare uriașă a tuturor produselor lumii, în care fieșce țară, fieșce națiune se va înfățișă cu averea sa, multă-puțină, dată de Dumnezeu și de natură sau căpătată prin industria și activitatea oamenilor.

Spre dovedirea acestei deslușiri ce deterăm despre Expozițiunea Universală din 1867, vom prenumera și vom descrie aci pe scurt cele zece mari grupe sau împărțiri ale produselor, care au a figură în această Expozițiune, astfel precum le-a clasificat Comisiunea Imperială, numită în Franța pentru a alcătui această Expozițiune.

Aceste zece despărțiri sunt:

I. Obiecte de artă, adică toate lucrările de pictură (zugrăveală) cu ulei și cu alte materii; toate sculpturile sau săpăturile măiestrite în piatră, lemn, metali și altele; toate modelurile sau chipurile de monumente și toate planurile de clădiri, precum și gravurile tipărite cu culori sau în negru.

II. Materialurile artelor liberale, precum tot ce se atinge de meseria tipografului, atât mașine de tipărit cât și cărți tipărite; tot ce privește pe legătorul de cărți și lucrătorul de carton (mucava); pe fotograf și pe muzicant; pe medic precum instrumentele cu care se servește spre căutarea infirmilor; în fine toate uneltele întrebuințate la măsurătoare, la cântărire, la învățătura școalelor, precum și hartele geografice și statistice.

III. Mobile și alte obiecte întrebuințate de om în locuința sa; așa dar toate mobilele de lemn, stofele, țesăturile și cusăturile pentru mobile, cristalurile, sticlăriile, olăriile și farfuriile, covoarele de tot felul, tapeturile sau hârtii pentru pereți, cuțităria, argintăria de biserică, de masă sau de lux, obiecte felurite turnate în bronz și alte metaluri, orologieria, sobăria și tot ce se atinge de încălzitul și luminatul locuințelor și stradelor, precum și alte mici obiecte de lemn, de os, de piatră sau de metal, destinate spre a împodobi locuințele.

IV. Veșminte și tot ce se atinge de portul omului, prin urmare orice obiecte de cânepă, de in, de lână, de bumbac și de mătase, fie țesute sau nețesute; pânzeturile și cusăturile de tot felul, ceaprazăria, rufăria felurită, haine bărbătești și femeiești, fără nici o deosebire de clasă, giuvaieruri, arme portative, unelte de călătorie și jucării de copii.

V. Produse eșite din pământ în starea lor naturală sau prelucrate de om, precum orice pietre proaste sau scumpe, metaluri și obiecte lucrate cu ele, lemne și lemnării, precum și alte produse folositoare ale pădurilor, dobitoace și păsări sălbatice, pești și felurite produse animale sau vegetale, care nu servesc la hrana omului, precum tutun, reșină, ceară și altele; fabricate simple precum lumânări, săpun, scrobeală, fețe de văpsit, medicamente, ape minerale, piei de tot felul, blănuri, curelărie și altele.

VI. Instrumente, unelte și mașine de tot felul adică: pentru scoaterea și prepararea metalurilor și mineralurilor, pentru lucrarea lemnului, pentru cultura pământului, pentru vânătoare și pescuire, pentru fabricarea de băuturi, pâine și alte

obiecte de hrană, pentru fabricarea de medicamente, pentru tăbăcărie, cărămidărie; mașine cu aburi de tot felul, unelte mecanice, unelte de drum de fer, unelte telegrafice, căruțarie, materialuri și unelte pentru clădiri, asemenea și pentru pluitire pe apă.

VII. Alimente sau obiecte de hrană, proaspete sau păstrate. Aci intră toate grânele de tot felul, în starea lor naturală sau măcinate și preparate, produse de brutărie (pâine) și simigerie; lăpturi, cașcavaluri și unturi de tot felul, cărnuri și pești proaspeți, afumați, sărați, precum și orice animale de mâncare precum, raci, scoici, melci (culbeci) și altele. Legume și fructe proaspete sau păstrate, băcăni, dulcețuri, cofetării și zaharicale, înșfârșit băuturile de tot felul, vinuri, rachiuri, vutci, bere și altele.

VIII. Produse animale vii, și locuințe țărănești. Cele dintâi cuprind toate vitele, păsările și orice alte animale domestice, boi, bivoli, cai, asini, porci, oi, capre, câini, pasări, albine și stupi, pești vii ținuți în apă, etc.

IX. Plante vii de tot felul și florării. Intre acestea se socotesc toate culturile de grâne, lemne, pomi roditori, flori, semințe, case de florării și tot ce se atinge de cultura plantelor.

X. Obiecte cari slujesc spre îmbunătățirea soartei popoului și adică: cărți pentru învățătura copiilor și oamenilor mari, veșminte trainice, eftine și comode, locuințe sănătoase și încăpătoare, și tot felul de obiecte fabricate cu perfecțiune de mână de om, fără ajutorul mașinelor.

Din descrierea acestor zece despărțiri ale Expozițiunii se vede că nimic nu s'a uitat din câte lucruri pot sluji omului. Fieșicine va vedea că, dacă nu toate, dar o mare parte din obiectele aci înșirate se găsesc în România, sau produse de natură, sau lucrute în țară, de mână de om într'un mod mai mult sau mai puțin perfect, astfel încât, adunând câte una, două din acele obiecte la un loc, s'ar alcătui ca un fel de magazin general în care s'ar vedea în prescurtare toată averea României.

O astfel de adunătură este chiar scopul expozițiunii române ce am a face la Paris în anul viitor. Noi trebuie să ne arătăm în concertul universal cu tot ceea ce este curat al nostru; să ne ferim dar a amesteca printre produsele țării, unele obiecte cari ne vin din străinătate. Trebuie să ne arătăm la acea sărbătoare internațională cu veșmintele noastre, bune sau rele, și nu cu haine de împrumut; negreșit că ar fi mai bine să alegem pentru această ocaziune veșmintele noastre cele mai curate, veșmintele de sărbătoare, adică ar fi mai bine să căutăm a alege, printre produsele noastre, pre cele mai bune, mai frumoase, pre cele pre cari le putem dobândi cu mai multă silință, cu mai multă dibăcie. Dar ori și cum, să nu pierdem din vedere, că scopul este de a arăta în fața lumii țara noastră, precum ea este, cu toate bogățiile și cu toate lipsurile ei.

Subsemnatul a cercat în această lungă circulară a vă arăta foloasele ce va trage România din împărtășirea ei la Expozițiunea universală din Paris și în urmă s'a silit a vă da lămuriri asupra acestii expozițiuni în genere și al celei românești în deosebi.

Dela patriotizmul și zelul d-voastră, dela activitatea și inteligența comisiunii ce veți alege, atârnă azi izbutirea unei întreprinderi, în care guvernul Român n'a intrat decât în urma unei mature chibzuirii și unei adânci încredințări despre marile ei foloase pentru țară.

Din parte-mi, onorat cu încrederea M. S. Domnitorului Nostru, spre a dirige aceste lucrări, voi stă neconținut gata a deslegă orice nedomiriri relative la operațiunile expozițiunii, dar convicțiunea mea nestrămutată este că ele nu pot avea nici un rezultat bun, în scurtul timp ce le este acordat, dacă corpurile și persoanele ce sunt în capul administrațiilor locale, nu vor pune toate silințele spre a realiza, deodată în toată țara și în soroc de câteva săptămâni, niște bogate colecțiuni de produse naționale, pe care o persoană singură sau chiar și o comisiune specială abia le-ar putea adună în mai multe luni.

III.

Guvernul Măriei Sale Domnitorul României, a hotărît, ca România să ia parte la viitoarea mare Expozițiune universală, care se va deschide la Paris în primăvara viitoare 1867; profitând astfel de locul ce s'a destinat într'insa exclusiv pentru producțiunile Principatelor Dunărene.

Acest loc, fără de a fi prea mare (405 metri), este însă destul de încăpător spre a putea conține probe numeroase despre toate obiectele ce se produc sau se lucrează în țara noastră, astfel încât trebuie să ne silim cu toții a complectă cât de mult într'insul adunarea producțiunilor României.

Această expoziție internațională, fiind cea d'întâi la care țara noastră va lua parte sub firma sa proprie, în rândul celorlalte națiuni, trebuie cu toții să ne silim a arăta că, precum națiunea română are un caracter curat al ei, ce-i dă drept a se bucura de viața politică, tot așa și țara locuită de dânsa posedă atâta îmbelșugare, încât poate să îndestuleze nu numai trebuințele locuitorilor ei, dar și ale altor națiuni mai mari și mai dezvoltate.

Oricare Român va înțelege dar de câtă însemnătate pentru onoarea națiunii române și pentru interesul național al ne-goșului nostru, este de a împlini locul rezervat nouă în mijlocul celorlalte popoare, așa ca să atragă privirile a mai multor milioane de vizitatori (se crede după experiență că vor fi opt milioane) veniți din toate părțile lumii, ce se vor aduna la acest mare concurs internațional, și să ne câștige simpatiile străinilor, cari nu vor întârziă a deschide nouă relațiuni de comerț, nouă căi de exploatațiune ale avuțiilor pământului nostru, aducând la noi capitalurile și mijloacele lor industriale, de care avem nevoie.

Guvernul Măriei Sale, apreciind însemnătatea acestui scop a însărcinat pe subsemnatul cu pregătirea lucrărilor atingătoare de împărtășirea noastră la zisa expozițiune. Întâia sa datorie este dar d'a vesti de îndată pe toți producătorii români, din orice ramură, artiști, industriali, comercianți, culti-

vatori, colectori și a-i invita ca să ia parte, fiecare în cercul specialității sale, la această întâia prezentare a țării noastre în adunarea generală a popoarelor lumii.

Fiecare Român, fiecare om ce-și câștigă pâinea în această țară prin munca sa, va simți fără îndoială dorința d'a contribui la podoaba României în această ocaziune solemnă.

Nu trebuie însă a căta să ne împodobim cu pene străine care s'ar recunoaște curând că nu sunt ale noastre și ne-ar procura numai umilire; ci trebuie să ne arătăm astfel cum suntem în adevăr, cu calitățile și defectele noastre, cu bogățiile și lipsurile noastre. Să n'avem pretențiunea de a rivaliza prin produsele noastre industriale cu nici una din națiunile civilizate; dar cel puțin să căutăm a trage băgarea de seamă prin îmbelșugarea produselor noastre naturale și prin oarecare ramuri de industrii, sau vechi naționale sau din nou introduse, căci astfel vom dovedi cel puțin că am intrat și noi pe calea progresului.

Orice produse dar, cât de simple, își vor găsi un loc potrivit în expozițiunea română și vor contribui a prezenta starea în care se află astăzi țara noastră, sau poate chiar și a ne deschide pentru viitor căi mai mari către propășire.

Obiectele ce vor fi adunate la Expozițiunea din Paris se împart în zece grupe sau despărțiri de căpetenie, care la rândul lor se subîmpart în nouăzeci și cinci de clase. Este cu neputință aci a prenumăra toate felurile de obiecte, care încap în fiecare din aceste clase; vom da numai descrierea grupelor sau claselor, spre a lua ori și cine o idee de locul ce produsele sale ar putea să ocupe. Poate că astfel se va deșteptă la mulți dorința d'a lua parte la acest concurs, de care modestia și nedomirirea lor îi ține depărtați.

IV.

Comisiunea instituită în anul trecut pentru a organiza partea română la Expozițiunea universală din Paris, trimisese pe la toți domnii prefecți de județe liste tipărite, în care se

cuprindeau toate produsele pământului și ale mâinii ome-nești, clasificate de către comisiunea imperială din Paris, în mai multe despărțiri felurite, și-i invitase tot odată a stărui ca să se adune specimene sau probe din toate produsele ce se vor fi aflând în județul d-lor. Tot ce poate pe acest pământ să cadă sub vederea omului, se află înscris în acele liste, sau însemnat anume, sau cuprins sub denumiri generale.

Cu toate acestea, atât comisiunea trecută cât și Ministerul de lucrări publice au primit dela mai mulți domni prefecți de județe răspunsuri, în care se zicea sau :

1. că nici unul din produsele însemnate în acele liste nu se află în județul administrat de d-lor ; — sau

2. că nici un obiect vrednic de a figură într'o expozițiune nu se poate găsi în județ ; — sau

3. că nimeni din județ nu voește a lua parte la expozițiune, nici a da probe de produsele sale.

Asupra unor asemenea răspunsuri, pe care subsemnatul le-a găsit în dosarele Ministerului, el se crede dator a da oarecare deslușiri, care vor domiri pe fiecare asupra înțelesului greșit ce s'a dat invitărilor făcute de fosta comisiune.

10.

Mai înainte de toate, socotim că cel d'întâi din aceste răspunsuri n'a putut fi făcut decât de unele persoane, care nu-și dedese câtu-și de puțin osteneala de a citi lista ce li se trămisese. În adevăr, cum poate zice un om, că în vre-un județ oarecare al României nu se află nici grâne, nici lemne, nici animale, nici plante, nici îmbrăcăminte, nici vase, nici pluguri, nici unelte, în sfârșit nimic de ceia ce ese din pământ, sau se lucrează de mâna omului ? Nu este prin putință ca d-nii prefecți, cari au dat asemenea răspunsuri să fi citit lista ce li se expediase, ci este mai probabil, că d-lor, auzind că este vorba de o expozițiune, și-au închipuit ideia greșită, care o împărtășesc încă cei mai mulți în țară la noi, că adică la o expozițiune nu se pot arăta decât lucruri cu totul neobiș-

nuite, străine, minunate, care să facă pe toată lumea a se miră de raritatea lor și de neuzita lor formă sau natură.

2°.

Aci trebuie să dăm oare care deslușiri la cel de al doilea răspuns: că adică în unele districte nu se află nimic vrednic de a figură la o expozițiune.

Sunt abia câțiva ani de când țările cele mai civilizate ale lumii, Anglia, Franța, Germania, Statele Unite din America, au introdus la dânsese obiceiul de a aduna, din vreme în vreme, la un loc, toate producțiunile artelor, industriei sau ale naturei, ca să le pună în comparațiunc. Numele ce s'a dat acestor mari adunături periodice de produse felurite ale unei țări sau ale mai multora, este titlul de *expozițiune*, și folosul lor a fost recunoscut a fi așa de mare, încât care de care din aceste țări civilizate s'au întrecut a alcătui la dânsese expozițiuni mai adese. Oare, dacă aceste expozițiuni ar fi avut de scop numai a strânge la un loc curiozități vrednice să atragă mirarea oamenilor fără treabă, putem noi crede că acele popoare, așa de înaintate în civilizațiune și așa pătrunse de interesele lor morale și materiale, s'ar fi înjosit a răsipi atâtea bani și a perde atâta timp în alcătuirea de târguri (iarmaroace) de jucării? Oare putem noi crede că șase milioane de oameni s'ar fi sculat din toate unghiurile lumii ca să meargă la 1862, în Londra, spre a vedea curiozități sterpe ale naturii sau născociri fără de folos practic?

Negreșit că expozițiunile, spre a fi dobândit în așa scurt timp o întindere așa de mare, trebuie să fi înfățișat mari foloase pentru desvoltarea țărilor, pentru lățirea comerțului, pentru îmbunătățirea culturei și industriilor, pentru înfrățirea și apropierea națiunilor una de alta. Cu adevăr, prin expozițiuni s'au pus popoarele mai de aproape în față unul cu altul. Fiecare din ele își arată în acele adunări generale, și avuțiile și lipsurile sale, acolo se fac, cum am zice, tocmelile cele mari pentru lățirea comerțului; acolo se vede cine ce

are de dat și cine, ce, de luat, astfel încât fiecare câștigă, aflând ce poate cere dela alte țări apropiate sau depărtate, și ce le poate da în schimb.

Se învederează dar, că, la un asemenea târg țara, care își înțelege bine interesul, trebuie să se infățișeze cu toate produsele sale bune și rele. Pe cele bune le vor prețui străinii și le vor cere, iar cele rele din potrivă, vor atrage și dânselor băgarea de seamă a străinilor, cari vor voi sau să le îndrepteze, sau să le înlocuiască prin importățiunea de altele mai bune.

Să nu ne temem dar noi, Românii, a ne arăta la o Expozițiune Universală, astfel precum suntem. Dumnezeu și natura ne au înzestrat cu destule comori, pe care străinii vor fi fericiți a le destăinui spre folosul lor și al nostru, când le vor cunoaște; grânile, lemnăriile, metalurile, vitele și felurite alte produse ale României, pe care noi pământeni abia ie cunoaștem, vor face ca țara noastră să nu fie trecută cu vederea la o Expozițiune Universală. Speculanții cu idei și cunoștințe desvoltate, vor pricepe îndată cât folos se poate scoate din asemenea avuții, și întinsa lor căutare ne vor aduce belșugul și civilizațiunea.

Apoi chiar mărturisirea dinaintea lumii a lipselor de care noi suferim nu va fi spre paguba noastră; căci, cunoscând ce ne lipsește, negoțul și industria străinilor ne vor veni în ajutor. Fiecare, văzând cât de mult poate lua dela noi, va fi gata a ne da tot atâta în schimb. Osebit de aceasta, mulți industriali, aflând bogățiile de produse naturale ce avem, vor simți că exploatarea lor, chiar în țara noastră, va fi cu mult mai producătoare; astfel industria se va întemeia în România și va căpăta un caracter național. Nu vom mai avea trebuință să trecem granița cu produsele noastre, de câte ori vom voi să prefacem materiile naturale în obiecte fabricate, precum se întâmplă azi, spre exemplu, cu cea mai mare parte din lâna turmelor ce pasc pe pământul românesc și care trece în Transilvania grămadită în saci, spre a ni se întoarce sub formă de trâmbe de postavuri și altele. Iată dar ce putem

câștigă arătând la o mare expozițiune universală chiar și lipsele noastre.

Trebue să mai adăogăm însă, că noi înșine nu știm destul a prețui ceea ce avem în țară. De câțiva ani un fel de vârtej ne-a cuprins mințile, care ne arată cu fețe aurite toate câte ne vin din străinătate și ne face a desprețui tot ce este dela noi. Poate că, arătând lumii străine mult-pușinul cât țara și națiunea noastră produc, acea lume ne va deschide ochii asupra lucrurilor ce avem.

Adesea se întâmplă ca popoarele puțin civilizate, precum este al nostru, să aibă obiecte și măiestrii păstrate din vechime sau aflate prin încercări practice, care se recunosc apoi de folositoare de către națiunile cele mai civilizate și se primesc de dânsule cu cea mai vie mulțumire. Asemenea și pentru lucrările ce dovedesc bunul gust, foarte des, artele cele mai cultivate fac împrumutări norocite dela măiestrii câmpene și primitive. Spre a da câteva exemple atingătoare de țara noastră, vom arăta că, la noi, sânt secole de când țaranii din munte întrebuițează cu multă înlesnire și folos, pentru măcinatul grânelor, morile cu roate așezate de-a curmezișul (roate cu căușe sau făcaie), în vreme ce în străinătate asemenea mori (morile cu turbine) se cred a fi o învențiune cu totul nouă și cer foarte mari cheltueli. Negreșit că acestea sunt cu mult mai perfecționate decât morile muntenilor români; dar nu este mai puțin adevărat că făcaiele noastre țărănești sunt vechi și au un mare folos practic, putând a se întocmi cu puțin cost și întrebuițând cele mai mici păraie de apă. Un exemplu de altă natură, îl vom găsi în frumoasele țesături și cusături, ce se fac pe albituri, pe haine (straie) și pe învelitori (velințe, lăicere, scoarțe și altele) de către țarancele noastre. Desemnele felurite și plăcuta împeștrițare de colori ale acestor lucrări femeiești, atrag în străinătate o mare băgare de seamă și nu ar fi de loc de mirare, ca noi, ducând la Paris o bogată colecțiune de țesături și cusături din cele mai frumoase, să vedem preste puțin acele desemnuri reproduse pe

stofele și pe covoarele eșite din cele mai vestite fabrici ale Europei apusane. Asemenea exemple s'ar putea înșiră îndestule.

Să nu zicem dar că n'avem ce duce la Expozițiunea Universală. Fieștece județ al țării poate să contribuiască la acea expozițiune cu produsele sale felurite, fie naturale, fie lucrate de mână omenească.

Trebuiește numai ca un ochiu deprins și o mână dibace să știe să aleagă din grămadă pe cele mai frumoase, mai bune și mai bine lucrate. Aceasta se cere astăzi la comisiunile județene, dela consiliile comunale de orașe și dela d-nii prefecti.

După deslușirile de mai sus, credem că cine va mai zice acum că, în vre-un județ al țării nu sunt produse vrednice de a figură la Expozițiunea Universală, acela va dovedi numai că n'a vrut sau nu știe să aleagă.

30.

Să trecem acum la al treilea răspuns al unora din d-nii prefecti de județe, care, fără îndoială, are o greutate mult mai mare decât cele două d'întâi: voim a vorbi despre refuzul locuitorilor județelor de a lua parte la expozițiune.

În alte țări, unde negoțul este mai răspândit și industria mai dezvoltată, fiecă om a înțeles cât folos poate trage din ducerea produselor sale la expozițiune; producătorii se întrec care de care să capete un loc într'o mare expozițiune, căci toți știu că, dacă produsele le vor dobândi acolo laudă, printre produse de acelaș fel ale altora, negoțul lor se va întinde, cumpărătorii se vor îmbulzi la dânșii, renumele dobândit în expozițiune se va păstră și afară, și se va întinde poate preste mai multe țări. De aceea, de câte ori se vestește vre-o expozițiune, producătorii din țările civilizate alegă îndată ca să dobândească locuri pentru produsele lor, astfel încât guvernele sunt silite a numi judecători sau juriuri, care să aleagă numai pre cele mai perfecte, nefiind nici un local de expozițiune destul de încăpător spre a cuprinde pe ale tuturor celor cari voiesc să expună într'însul.

La noi o astfel de concurență, o astfel de întrecere nu poate exista încă, de vreme ce industria se mărginește la puține produse, ce nu sânt de ajuns nici chiar pentru pământeni, iar negoțul se ține mai ales cu mărfuri aduse în țară din străinătate sau cu câteva articole de export, pe care neguțătorii străini le duc dela noi în alte țări. Dintr'aceasta naște nepăsarea ce au pământenii noștri, producători de tot felul, despre expozițiune. Nimeni nu se gândește că poate dobândi, arătându-și produsele în Paris sau în Londra, un renume, care să-l facă a'și lăți negoțul până în țări depărtate. Nimeni nu zărește folosul practic ce el poate trage din împărțășirea sa la un așa mare concurs.

Și în adevăr, dacă vom lua pe fiecare producător în parte, spre a cercetă ce oșebit câștig poate avea, trămițându-și produsele la Expozițiunea Universală, trebuie să mărturisim că va fi greu a socoti folosul ce va avea fiecare în parte. Mica întindere a producerii celor mai mulți din pământeni, slabele daraveri ce face acum țara noastră în comerțul european, țin mai pe toți producătorii noștri înlăturați din negoțul lumii civilizate. Românii cumpără numai din străinătate; ei nu vând pe acolo; ei nu'și dau osteneala a'și duce mărfurile aiurea decât în țara lor. Mult puținul ce ese dintr'nsa, tot prin mijlocirea unor neguțătorii străini ese; folosul, ce ar putea scoate ei înșiși din exportarea felurilor producțiunii ale patriei lor, ei, din nepăsare, îl lasă pe seama unor străini cari fără a introduce nici o industrie folositoare în România, fac pentru câteva materii naturale un simplu samsarlăc între micii producători români și marii comercianți europeni.

O bogată expozițiune a tuturor produselor României înfățișată în Europa apusană, ar putea să aducă, în scurt timp, o schimbare simțitoare în această stare de lucruri. Industria străină, adimenită de bogățiile naturale ale României, va veni să deschidă, chiar în sânul ei, un negoț nou, mai puternic, mai întins; atunci pământenii vor simți de îndată foloasele produse prin dezvoltarea industriei interioare, mai întâi fiindcă ei nu vor mai fi siliți a schimbă banii lor pe produse din

străinătate, și apoi fiindcă vor veni chiar străinii a le oferi bani, în schimb cu prisosul produselor țării. Astfel țara întregă se va folosi de bogățiile sale, care stau azi neroditoare, și fiecare producător va avea partea sa la folos, prin întinderea ce va da producției sale și prin bunele prețuri cu care ea i se va plăti.

Iată dar în ce chip se poate zice că nimenea nu va simți pagubă, contribuind la expozițiunea română care se pregătește pentru Paris. Oricine va da pentru aceasta, produse de ale sale, se poate socoti ca cum ar da țării cu împrumut, spre a arăta în străinătate și bogăția ei de unele și lipsa ei de altele; iar țara, ajungând astfel a fi bine cunoscută de Europa civilizată, va căpăta prin aceasta o sporire și o îmbelșugare, prin care toți împrumutătorii ei vor fi plătiți și răsplătiți înzecit.

Este de trebuință ca aceste idei să pătrundă în mintea fiecărui Român, căci numai astfel vor pricepe că participarea țării la Expozițiunea Universală nu poate fi, — precum cred și doresc cei mai mulți, — o speculă a Guvernului, pe care îl cred dator să cumpere dela toți producătorii produsele lor și să meargă cu ele să deschidă prăvălie de produse românești în Expozițiunea dela Paris. Guvernul nu poate fi în acest caz, decât un mijlocitor între națiunea română și civilizațiunea europeană. El și-a făcut datoria dobândind Românilor, pentru întâia dată, un loc osebit în Expozițiunea Universală de la Paris din 1867. El s'a însărcinat a face, în partea din palatul și din grădina Expozițiunii, care au fost date Românilor, toate clădirile și înfrumusețările trebuitoare, spre a pregăti produselor românești un locaș plăcut vederii și potrivit cu natura și gustul țării noastre; el face și mai mult decât orice alt guvern, transportând pe socoteala sa toate produsele ce locuitorii Români vor voi să expună și aducând înapoi pe cele ce nu se vor vinde în Paris.

Rămâne acum, ca Români să facă și ei pentru folosul lor propriu, ce mai este de făcut, adică de a da probe numeroase și felurite de produsele lor cele mai bune.

V.

Locul ce s'a destinat în Paris pentru această serbătoare a comerțului și industriei, este o mare piață pătrată ca de 80 pogoane, numită *Champ de Mars*, și întrebuițată până acum pentru manevre militare.

În mijlocul acestui loc, s'a înălțat pentru Expozițiune, o clădire lunguiață cu căpătaiele rotunjite, un mare palat oval, ale cărui temelii sunt de cărămidă și de peatră, iar părății și acoperișul de lemn, de fer și de sticlă. Lungimea clădirii este de 245 stânjeni; lărgimea ei de 190 stânjeni. În centru să află o grădină de 83 stânjeni lungă și 28 stânjeni lată; iar înlăuntrul palatului sunt șapte galerii alăturate, care se destind în tot ocolul clădirii, formând șapte săli circulare. Fiecare din aceste galerii este hotărîtă pentru o osebită despărțire de produse, astfel:

Cea I-ia este pentru Obiecte de artă (pictură, sculptură și arhitectură).

- » II-a » » Productele profesiunilor liberale.
- » III-a » » Mobile.
- » IV-a » » Veșminte.
- » V-a » » Producte naturale lucrăte și nelucrăte,
- » VI-a » » Mașine și unelte de lucru.
- » VII-a » » Materii hrănitore, proaspete și conservate.

N'avem nimic mai însemnat a spune asupra celor cinci prime împărțiri; dar, în a șasea galerie, toate mașinele vor fi puse în lucrare cu abur, cu apă, cu mâni omenești sau cu alte mijloace mecanice, astfel încât publicul va putea vedea, preumblându-se, în ce chip se face prin deosebite fabrici, tot felul de produse industriale. A șaptea galerie va fi compusă de un șir de bufeturi, cofetării și birturi, în care vizitatorii se vor putea odihni, ospătându-se și răcorindu-se cu mâncările, băuturile și dulcețurile din toate părțile lumii.

Fiecare din țările, care au dobândit dreptul de a figura în Expozițiunea Universală dela 1867, are o parte de loc în fiecare din aceste sale-galerii, spre a-și expune acolo produsele lor de deosebite feluri. Locurile acordate României se află

pretutindeni în față cu acele ale Romei. Sperăm, că fiecare din compartimentele României va avea să prezinte obiecte interesante; astfel, în despărțirea I-a, oșebit de tabelurile, planurile arhitectonice și poate chiar și sculpturile lucrate de artiștii din România, vom avea un model de un stâncen de mare, reprezentând frumoasa noastră biserică dela Curtea de Argeș, săpată în lemn cu toate ornamentele ei bogate. În a II-a despărțire am putea să prezentăm colecțiunea completă a tipăririlor românești din timpii cei mai vechi și până astăzi; apoi încă vederi fotografice din toată România, obiecte de istorie naturală, adunate de prin Muzeu și dela particulari binevoitori. A III-a despărțire ne va arăta mai cu seamă o bogată colecțiune de țesături și de covoare, fabricate de țărani români, asemenea și o frumoasă adunare de obiecte bisericesti, lucrate cu măestrie și lux, precum mobile săpate și zugrăvite, conținând argintării, cusături bogate și altele. În a IV-a despărțire vor figura frumoasele costume naționale, unele așezate în dulapuri cu sticlă, altele îmbrăcate pe manechini, sau mari figuri de ceară, reprezentând bărbați, femei și copii în mărimea naturală. În a V-a despărțire va fi o mare parte din adevărata bogăție a țării noastre, adică: materiile minerale, sarea, păcura, lemnele din pădurele României, plantele folositoare, pieile și blănille. Spre a împodobi această grupă cu ornamente interesante prin raritatea lor, s'au luat măsuri ca două busturi cioplite în bulgări de sare să reprezinte în mărimi colosale pe Măria Sa Domnitorul nostru Carol I și pe Maiestatea Sa Impăratul Francezilor Napoleon al III-lea. În despărțirea a VI-a, lipsa ce avem de mașine fabricate în țară, nu va putea fi îndeplinită decât prin unelte de plugărie, modeluri de mori-felurite și de vase plutitoare, războaie (stative) de țesut. La a VII-a despărțire avuția noastră va fi foarte mare. Mai presus de toate vin grânele, (pânele); apoi vinurile și rachiurile; în sfârșit dulcețurile, brânzeturile și toate celelalte produse alimentare ale țării.

Dintre această repede ochire asupra părții românești din Expozițiunea Universală, poate ori și cine ași formă o idee,

atât de privesc ce vor înfățișa cele șapte compartimente ale expozițiunii române, cât și de dispozițiunile generale privitoare la așezarea din lăuntru a palatului expozițiunii.

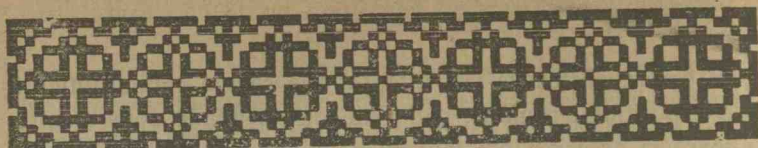
Palatul însă nu conține în sine toate produsele ce ne sunt cerute pentru expozițiune. El este înconjurat de o grădină foarte întinsă, care și ea se află împărțită între deosebitele țări, ce au voit a expune. În adevăr, toate națiunile au în grădina sau parcul Expozițiunii câte un ocol unde pot așeza viețuitoarele și plantele, ce le vor fi adus din țările lor. Aci dar încap produsele din despărțirile VIII și IX.

În ocolul dat României, este proiectul a se găti o frumoasă casă țărănească cu toate împrejurările ei, întocmită după cum poate fi casa unui sătean avut, dovedind belșug de toate, grâne (pâini) și merinde, trăsură și unelte, vite și pasări, haine (strae) și așternuturi, în sfârșit tot ce constituie cultura și industria țărănească din România.

Acest tabel mic și viețuitor al României va oferi un interes foarte mare publicului Expozițiunii, făcându-l să cunoască mai bine decât orice picturi și descrieri, viața, portul, obiceiurile și produsele României.

București, 1866 și 1867.

Extras din *Actele oficiale ale Comisiunii Române pentru Expozițiunea Universală din Paris, la 1867.*

Casa, veșmintele și petrecerile țăranului român

NOTE EXTRASE DIN «CATALOGUL PRODUCTELOR
SECȚIUNII ROMÂNE», LA EXPOZIȚIUNEA UNIVERSALĂ DIN 1867,
LA PARIS ¹⁾

I.

Casa țăranului.

La Roumanie étant un pays essentiellement agricole, le gouvernement a voulu surtout mettre en évidence, à l'Exposition, cette partie de l'industrie nationale.

L'idée première était de construire sur l'emplacement réservé à la Roumanie, dans le parc de l'Exposition universelle, une ferme qui aurait contenu les instruments que tout paysan possède et aurait par conséquent donné une idée exacte du degré qu'a atteint chez nous l'agriculture.

Plusieurs raisons ayant empêché la réalisation de ce projet, on s'est borné à exposer les plans de cette ferme, qui se compose d'une maison, d'un grenier, d'un magasin de maïs, d'un hangar pour abriter les bestiaux et pour mettre les instruments de labour, et d'un poulailler.

¹⁾ D-l A. Odobescu, comisar general al Expozițiunii române, în colaborațiune cu d. P. S. Aurelianu, comisar adiunct și membru al juriului internațional, au redactat și au tipărit în Paris, la 1868, un volum intitulat: *Notice sur la Roumanie, principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, suivie du Catalogue spécial des produits exposés dans la Section roumaine à l'Exposition Universelle de Paris, en 1867, et d'une Notice sur l'histoire du travail dans ce pays* (Notice sur les Antiquités de la Roumanie). Prima parte a acestei opere este mai cu seamă datorită cercetărilor d-lui P. S. Aurelianu, carele mai apoi a complectat-o și a reprodus-o în cartea sa românească: *Țara Noastră*. Notița despre Antichitățile României e scrisă de d-l Odobescu, precum și diferite alte note, răspândite în corpul *Catalogului*. Extragem aci trei din acelea, spre a le rețipări în textul lor francez: ele se referă 1-a. la Grupa VI, clasa 48: *Material și procederi pentru exploatațiuni rurale și silvice*; 2-a, la Grupa X, clasa 92: *Specimine de costume poporane din diverse țări*; 3-a, la Grupa II, clasa 10: *Instrumente de muzică*.

Ces planches ne sont qu'une faible reproduction de la réalité; pourtant on pourra voir, en les examinant avec quelque attention, comment le paysan roumain, sans autre aide que ses bras, sans autres conseils que ceux qu'il trouve sur les lieux mêmes, avec des instruments fort simples, parvient à faire des constructions qui correspondent parfaitement à toutes les exigences de son métier et remplissent les conditions prescrites par l'hygiène, tant pour les hommes que pour les bestiaux.

La maison (casa). — La charpente de la maison repose sur une fondation en pierre, briques, pilotis ou tout simplement sur des troncs d'arbres couchés horizontalement; les murs sont en briques, bois ou torchis, blanchis à la chaux.

Le toit, généralement en chaume ou en bois, dépasse les murailles des quatre côtés et laisse ainsi autour de la maison un espace couvert qui forme une sorte de galerie ou terrasse.

Le matériel dont on vient de parler varie suivant les localités et les moyens du constructeur.

Si l'on monte les quatre ou cinq marches qui conduisent à la terrasse (*prispa*), on entre de plein-pied dans la maison.

La maison se compose, la plupart du temps, de trois pièces, dont deux servent d'habitation, et la troisième, plus petite, sur le derrière, sert de garde-manger (*celar*). Dans le projet ci-joint on a dépassé ce nombre; en voici les raisons:

L'une des pièces représente une boutique d'épicier, telle qu'on en trouve dans les villages.

L'autre pièce était destinée à contenir deux métiers à tisser.

L'ameublement de toutes ces pièces est des plus simples: des lits en bois recouverts de nattes ou de tapis, produits de la manufacture nationale; des bancs le long des murs, des tables des armoires, et dans la boutique, des casiers destinés à contenir les divers articles de débit. Les images religieuses ne manquent jamais d'ornez les murs d'au moins une des chambres.

Le sol est simplement nivelé avec de l'argile mêlée de bouse de vache; une bande de couleur rouge ou noire règne souvent tout le long des murs, tant à l'intérieur qu'à l'extérieur, à une hauteur de 30 centimètres environ.

Une cheminée de forme cônica, placée au-dessus d'une espèce de rehaussement en briques, sert à la préparation des aliments et au chauffage. Souvent la fumée n'a d'autre issue à l'extérieur qu'une simple ouverture dans le toit; alors elle se répand d'abord dans les combles, où elle sert à dessécher les viandes qu'on y suspend.

Le grenier (ambar). — Le grenier est une construction en bois, de forme rectangulaire. La charpente repose sur un soubassement en pierre, briques, pilotis, ou troncs d'arbres, qui, comme on l'a déjà dit pour la

maison, varie selon les localités; aux quatre angles s'élevent de grosses pièces de bois verticales, sur lesquelles repose la charpente supérieure. Entre ces quatre pièces de bois, il s'en trouve d'autres moins fortes. L'intervalle est rempli par des planches; le sol aussi formé de planches plus fortes, placées sur des poutres horizontales. La toiture, dont la hauteur atteint en général celle du bâtiment, est en bois ou en chaume: d'ailleurs, il n'existe pas de plafond qui forme galetas; à l'intérieur, une espèce de couloir sépare le grenier en deux.

De chaque côté, on trouve des casiers plus ou moins grands qui sont destinés aux diverses céréales. Aux poutres supérieures, on voit souvent pendre des peaux, des viandes et autres objets qu'on veut mettre hors de la portée des rats. D'ailleurs, il n'existe d'autre ouverture que la porte et l'espace assez grand du reste, qui demeure libre entre les murs et la toiture.

Magasin de maïs (coşar). — Une construction de forme bizarre et tout à fait caractéristique frappe tout d'abord la vue lorsqu'on entre dans la cour. C'est le magasin à maïs; sa forme et ses dimensions varient à l'infini. Voici en quelques mots la description de celui que nous avons représenté.

Une sorte de carcasse repose sur des piliers en bois, à une hauteur quelconque. L'ouverture qui y est pratiquée permet d'introduire le maïs. Le maïs ayant essentiellement besoin de ventilation pour se dessécher et se conserver, aucune disposition ne serait plus avantageuse, l'air pouvant librement circuler par un treillage et par les fentes du plancher: à l'un des bouts, un treillage inférieur forme une espèce de chambre: c'est là que le fermier a ses instruments; pendant la mauvaise saison il y travaille. À côté de cette chambre et dans l'espace qui n'est abrité que par le plancher du magasin de maïs, on voit un chariot, un traîneau, une charrue (*şopru*); il n'existe pas non plus d'autre étable pour les bestiaux, lorsque le fermier n'en possède qu'un petit nombre (*grajdu*).

Le bâtiment est couvert en bois ou en chaume. Chez les grands propriétaires, les magasins de maïs ont une autre forme. Le treillage, soutenu par de grosses poutres, repose sur un soubassement. On place toujours ces magasins parallèlement et à une distance de trois à quatre mètres, et il y a un toit commun pour deux.

L'espace compris entre les deux magasins est soigneusement nivelé et planchéié; une cloison s'élève verticalement des deux côtés, elle est adossée au treillage à une hauteur d'environ deux mètres, et forme ainsi magasin. Aux deux extrémités, le toit débordé d'environ trois mètres, de telle sorte que le maïs peut être déchargé par le mauvais temps; cet espace couvert sert aussi à abriter les batteurs de maïs.

Chez la plupart des paysans, le magasin de maïs se trouve réduit à sa plus simple expression; le treillage n'est soutenu que par de longues

perches fichées en terre; quelques bottes de paille, étalées sur de légères pièces de bois et soutenues par des traverses, forment le toit.

Il n'existe aucune ouverture; le maïs est versé par la partie supérieure avant de poser le toit, qui n'est construit qu'après cette opération.

Le magasin a ainsi la forme évasée d'une corbeille; sa durée ne dépasse jamais une année.

Etable et poulailler (cotef). — La forme et la construction de l'étable à porcs ne diffère guère de celle du magasin de maïs que l'on vient de décrire en dernier lieu.

Une ouverture d'environ 60 centimètres de hauteur permet aux animaux de pénétrer à l'intérieur.

Les volailles se perchent sur les tringles et les traverses des combles.

Fontaine (fântână, puț). — On a cru nécessaire de joindre à ces pièces une fontaine, telle qu'on en voit dans les plaines de la Roumanie et de la Hongrie.

Un tronc d'arbre est planté verticalement dans le sol et à une certaine distance du puits. A la partie supérieure se trouve fixée une longue pièce de bois qui forme levier.

A l'extrémité supérieure de celle-ci se trouve fixé le sceau, soit par une corde, soit par une chaîne, soit enfin par une suite de perches reliées entre elles par des boules en fer ou des pièces de bois.

A l'autre extrémité, on attache de grosses pièces de bois qui forment contre-poids.

Les parois du puits (*ghîzduri*) sont en pierre ou en bois, suivant les localités.

II.

Veșmintele țăranului.

Les costumes du peuple roumain sont représentés, à l'Exposition Universelle, par un certain nombre de mannequins, qui portent les vêtements usités dans les divers districts et par plusieurs professions de la Roumanie. En fait de costumes d'hommes, on y voit: un *mocan*, ou vieux pâtre des Carpathes; un *plăieș*, ou chasseur des montagnes de Bacău; un *cosaș*, ou faucheur de la vallée de l'Olto; un *călugăr* ou moine du couvent de Niamtzo; deux *surugii*, ou postillons, tels qu'on les trouve principalement dans les environs d'Ardèche et de Tergoviște; enfin, un *pescar*, ou pêcheur des bords du Danube. Les mannequins des femmes représentent une vieille (*mătușa*), du district de Suciava; une fileuse de Romanatzi, une glaneuse de Vlașca; une jeune fille de Campolung, portant un baquet d'eau (*donița*) sur sa tête; une jeune fille de Turno-Séverin, en costum de mariée; une religieuse du couvent de Passéré et une femme bulgare des colonies de la Bessarabie.

Il serait trop long de détailler ici chacun de ces costumes; nous voulons seulement décrire, aussi succinctement que possible, les caractères généraux et très variés des vêtements que porte le peuple roumain, et qui se rattachent, d'un côté, aux costumes des peuples d'origine latine habitant le midi de l'Europe (Italie et Espagne), de l'autre, aux vêtements usités dans des pays plus septentrionaux, peuplés par les Slaves, les Madgyares, et même les Bretons. Par certains points aussi, ils se rapprochent des costumes purement orientaux.

L'habillement des femmes consiste en une longue chemise de toile, qui, tombant jusqu'aux chevilles, sert en même temps de jupon. Selon que cette chemise est froncée ou large au col et aux poignets, elle porte le nom de *cămașă* ou de *îie*. Elle est en toile de lin, de chanvre ou de coton, tissée par les paysannes elles-mêmes; mais souvent aussi le haut du corps est en gaze de soie (*borangic*). Des broderies de couleur, en soies noire, blanche, rouge ou jaune, rehaussées de paillettes d'or ou d'argent, ornent la poitrine et les manches, quelquefois même les pans inférieurs du vêtement. C'est surtout dans la variété de ces broderies originales et dans l'harmonie des couleurs qui les composent, que consiste l'élégance des costumes féminins. Deux tabliers en étoffe de laine plus ou moins épaisse, et tissée ou brodée avec des dessins similaires, retombent de la ceinture, par devant et par derrière. Celui de derrière, qu'il soit froncé ou tendu, est toujours plus large: on l'appelle *vâlnic*, *cretință* ou *catrință*; l'autre est un carré oblong, posé sans plis; il porte les noms de *șort*, *foță*, *zevelcă* ou *pestelcă*. La ceinture (*brâu*), qui rattache ces deux tabliers, est en laine, ordinairement rouge, et fait plusieurs fois le tour de la taille. On la recouvre le plus souvent de nombreuses bandelettes tissées en laines des couleurs variées et rehaussées de paillettes et de petits perles; ces espèces de bandelettes, qui sont portées par les deux sexes, forment un des principaux ornements du costume de villageois; on les appelle *bete*, et les jeunes gens de la campagne s'en parent la taille et les genoux, en laissant flotter les bouts, chargés de perles.

Les jeunes filles portent la tête nue et les cheveux partagés en deux larges tresses qui tombent par derrière, attachées par de nombreux rubans (*panglice*, *cordele*); quelquefois elles mettent des fleurs naturelles ou artificielles dans les cheveux; des boucles d'oreilles et de nombreux colliers en sequins (*salbe*) et en perles (*mârgele*), ornent leur tête, leur cou et leurs bras. Les femmes mariées se cachent les cheveux sous de longs voiles en lin ou en gaze de soie blanche ou jaune (*maramă*, *ștergare*, *cârpe*) qu'elles ramènent de la façon la plus gracieuse, autour de la figure, en laissant flotter les bouts par devant et par derrière. Dans certaines localités, elles portent aussi, sous ce voile, des espèces de couronnes en étoffe ou en sequins (*conciu*, *cunună*), qui forment sur leur

tête un édifice assez élevé. On met quelquefois aux jeunes mariées de lourdes coiffures en monnaies, mais le plus souvent, des écheveaux épars de fils d'or (*beteală*), qui remplacent le voile des pays occidentaux.

Que l'on ajoute à ces détails, des sandales (*opinci*) ou des souliers grossiers en cuir noir, ou rouge, et quelquefois même des bas de coton ou de laine, et le costume d'été sera complet. Pour l'hiver, on se recouvre, selon les localités, de longs paletots ouatés et sans manches, en étoffes de coton ou de laine (*zăbun*); de pardessus en laine, plus ou moins longs, avec des manches et des doublures en fourrure (*scurteică*); ou enfin des vêtements en peaux de mouton brodées, presque entièrement semblables à ceux que portent les hommes. La quenouille et le fuseau accompagnent presque toujours les villageoises, quand elles ne sont pas occupées aux travaux des champs ou à d'autres détails du ménage.

Les formes, les couleurs, et surtout les ornements brodés des diverses pièces des vêtements varient beaucoup, selon les différents districts et surtout selon les régions du pays; ainsi les différences sont notables entre les villages des bords du Danube et ceux des hauteurs des Carpathes; mais le caractère général de l'habillement et bien partout le même; c'est le costume d'un peuple méridional, amoureux des couleurs vives et brillantes, des draperies légères, d'un peuple qui se voit condamné à regret, pendant une partie de l'année, à des vêtements lourds et sombres. Pour bien saisir l'originalité du costume des paysannes roumaines, on n'a qu'à le comparer à celui que portent les femmes des nations voisines, et, comme exemple, citons les femmes bulgares, avec leur robe de laine foncée, serrée à la taille, sans plis et sans manches, avec leur petit bonnet ou fez rouge sur la tête, et leur grande houppelande de drap; chez celles-ci les couleurs sont sombres, les broderies manquent, le gros drap remplace la toile et les tissus aux plis légers et aux ornements variés.

L'habillement des hommes présente, en Roumanie, des diversités beaucoup plus grandes encore que celui du beau sexe. Une description complète de tous les vêtements usités par les Roumains de diverses professions et dans diverses localités, serait un travail aussi long qu'oiseux; bornons-nous à une simple nomenclature.

Il ne sera pas difficile d'inventorier la toilette d'été du laboureur; elle se réduit à une chemise assez longue, qui retombe par-dessus un pantalon de toile, et qui serrée à la taille par un large et longue ceinture en laine rouge; ajoutez des sandales en peau de bœuf brute (*opinci*) aux pieds, rattachées par des cordons en poil de chèvre, croisés sur les jambes, et un chapeau de feutre noir à larges bords, semblable au chapeau breton ou au sombrero espagnol, sur la tête. C'est dans ce costume, léger et primitif, que le paysan se livre aux travaux des champs

et brave les chaleurs tropicales de la belle saison; mais, quand arrivent les mois rigoureux de l'hiver, il faut se garantir contre un froid qui atteint jusqu'à 30 degrés. Le paysan change alors ses sandales pour de grandes bottes, enveloppe ses jambes, soit d'un pantalon étroit en flanelle blanche, qu'il recouvre quelquefois même de jambières (*poturi, turieci, cioarici*) brodées et ornementées, soit d'une ample culotte orientale qui se resserre au-dessous des genoux. La ceinture de laine est quelquefois remplacée par un large corset en cuir (*kimir*), bouclé et recouvert de boutons et de pièces de métal; dans sa ceinture, il cache son couteau à fourreau du bois, sa bourse en baudruche, son briquet, sa pipe, son tabac en feuilles tordues, enfin tout ce que les autres peuples ont l'habitude de mettre dans les poches, et dans les goussets, absents dans les habits des Roumains. Les vêtements qui recouvrent le haut du corps sont confectionnés, soit en draps grossiers (*aba* ou *dimie*), blancs, noirs, verts foncés, bleus foncés, gris ou marrons, soit en peaux de mouton blanches ou noires: les uns et les autres sont brodés avec des laines et des soies de couleur, avec des ganses ou des lanières de cuir colorées; on appelle les paletots en drap, qui prennent plus ou moins la taille, *ghebă, zeghe, sucman, dulamă*, etc.; ceux en peaux de mouton se disent généralement *cojoc*. On porte aussi de gilets sans manches, que l'on nomme *ilic* et *peptar*; enfin, les grands manteaux ou houppelandes, qui enveloppent le corps comme dans un vaste sac se font, soit en gros drap rouge (*ipingea, bundă*), soit en laine blanche, imitant à l'extérieur la toison des brebis (*sarică*). Ce sont surtout les bergers des montagnes qui portent la *sarica* et le grand capuchon de laine dit *glugă*; tandis que les postillons et les commerçants, qui voyagent souvent à cheval, sont toujours munis de leurs larges manteaux de drap rouge, quelquefois ornés de franges blanches ou vertes.

La coiffure d'hiver est le bonnet en fourrure de mouton (*căciulă*) blanche, grise ou noire. Ses formes diffèrent à l'infini, depuis la petite calotte en fin poil blanc frisé, usitée sur les bords de l'Oltô, jusqu'au gigantesque bonnet, dit *țurcă*, que portent les montagnards, et qui imite et exagère la forme du bonnet phrygien. C'est la coiffure que l'on voit sur la tête des Daces dans les bas-reliefs de la colonne Trajane.

Le paysan roumain porte la chevelure ramenée en avant et coupée droit sur le front, à la manière des Bretons, tandis que par derrière ses cheveux pendent en longues mèches flottantes; il conserve toujours la moustache; mais il ne laisse pousser sa barbe qu'à l'âge où il renonce entièrement aux avantages de la jeunesse; dans les villages, les vieillards portent de belles chevelures et de longues barbes blanches. Ce sont principalement les Bulgares, mais, quelquefois aussi les habitants roumains des confins slaves, qui rasant leurs cheveux; sur les bords du

Danube, la petite calotte rouge des Orientaux, le *fez*, remplace parfois, chez les hommes, le bonnet national en peau de mouton, *căciula*.

Autrefois, dans les villes, presque chaque corporation d'industriels avait son costume traditionnel; la noblesse même (les *boyards*) et les fonctionnaires portaient des vêtements orientaux dont l'ampleur disgracieuse excite l'hilarité de la génération actuelle; les commerçants et les artisans avaient chacun leurs habits distinctifs. Aujourd'hui cet usage disparaît, et l'on adopte presque généralement le costume européen; à peine si l'on trouve encore, chez les pêcheurs, les bouchers, les tanneurs, et chez quelques autres corporations de grosses industries, un costume spécial en gros drap bleu foncé. Les barbiers, qui s'habillaient jadis d'une élégante tunique en fine étoffe de laine, à pans froncés, n'ont conservé de leurs usages anciens que certaines industries et aptitudes qui leur sont encore particulières, comme la fabrication des filets de pêche, l'élevage des sangsues et des rossignols, et le talent de jouer de la guitare. Les prêtres et les moines se distinguent encore par leur costume flottant en étoffes noires ou brunes foncées; ils portent les cheveux et la barbe longues; leurs bonnets en feutre sont des chapeaux européens auxquels il manque les bords, et qu'ils recouvrent, pendant les cérémonies de l'office, avec de grands voiles en gaze noire. L'habillement des religieuses est à peu près le même que celui des moines, avec la différence que celles-ci cachent leurs cheveux sous une petite toque voilée. Enfin, parmi les originalités costumières de la Roumanie, il faut citer les juifs avec de long cheveux en tire-bouchon, ainsi que leur barbe, coiffés d'une espèce de bonnet de grenadier en fourrure, et couverts de longues soutanes noires serrées sur le corps. Les femmes juives portent le costume qu'elles ont dans tout l'Orient.

Qu'on ajoute aux divers habillements indigènes que nous venons d'esquisser, ceux des étrangers de toutes races, Albanais, Madgyares, Grecs, Russes, Bulgares, Turcs, Européens de l'Occident etc. et l'on pourra à peine se faire une idée de la diversité de costumes que l'on a l'occasion de voir, mêlés ensemble, dans les rues des villes de la Roumanie.

III.

Petre cerile țăranului.

Les instruments de musique qu'emploie le peuple roumain peuvent se grouper en trois classes: les instruments à cordes, à vent et à percussion. Parmi les premiers, nous trouvons le violon (*vioară*, *lăută* ou *dîblă*) et la *cobza* ou mandoline à trois cordes, que l'on pince avec une plume d'oie; dans les instruments à vent, on trouve la cornemuse (*cimpoi*), qui est l'instrument de prédilection des Bulgares établis en Roumanie; le *bucium*, grand cor en bois de merisier, servant à rappeler les

troupeaux dans la montagne; le *fluier*, espèce de flûte ou de flageolet à tons aigus; le *caval*, hautbois à notes voilées et bourdannes, et la *tilinga* ou fifre: ces instruments sont principalement employés par les bergers de la montagne, qui égayent par la musique leurs longs loisirs; enfin, la flûte de Pan, dite en roumain *naiu* ou *muscal*. L'instrument à percussion que l'on trouve dans les orchestres des populations juives, et chez les tziganes errants qui font danser les ours dans les villages, c'est le tambour basque dit *daïra*. On peut ajouter à ces instruments populaires, les guimbardes (*drâng*) dont s'amuse l'enfant. Les gens du peuple savent aussi tirer des sons aigus tout particuliers en chantant avec une feuille verte entre les lèvres; c'est ce qu'on appelle *cântare din frunză*.

L'orchestre habituel des fêtes roumaines, tant à la ville qu'à la campagne, est composé de plusieurs musiciens, tous de race tzigane; chez ceux-ci la profession de *lăutar* ou musicien se perpétue de génération en génération, une bande de *lăutari* est formée au moins de trois exécutants; le premier tient le violon et exécute la mélodie; le joueur de *cobza* l'accompagne et marque le rythme sur les cordes de son instrument, en chantant; les paroles, si c'est une mélodie avec chant; le troisième musicien tient la flûte de Pan, moyennant laquelle il ajoute à l'air exécuté des fioritures plus ou moins stridentes.

Chaque auberge de Roumanie a sa bande de *lăutari*, qui égaye de ses chants et de ses airs de danse les loisirs des dimanches et des jours de fêtes; les villageois s'y réunissent pour voir danser la jeunesse et pour écouter les chansons plus ou moins passionnées ou grivoises des artistes tziganes.

Les danses du peuple roumain sont très nombreuses et les mélodies qui servent à les accompagner le sont encore d'avantage, car chaque jour les *lăutari* en imaginent de nouvelles sur les rythmes connus. La danse fondamentale est la *hora*; c'est une ronde où les danseurs, en nombre indéterminé et sans distinction de place, se tiennent par la main et tournent gravement en faisant quelques pas en avant et d'autres en arrière; c'est là une danse calme et posée, à laquelle tous les sexes et tous les âges prennent part; mais à côté de la *hora*, il y a une infinité d'autres danses plus vives, et chacune a son nom spécial, sa musique propre et son caractère chorégraphique plus ou moins animé; presque toutes se dansent en rond ou demi-cercle, les danseurs se tenant par la main ou par la ceinture; il y en a, comme la *chindia* et la *zoralia*, où les petits pas des danseuses se pressent avec une grâce indescriptible; d'autres, comme *ca la ușa cortului* (à la porte de la tente), *d'a brău* (par la ceinture), *biru greu* (la corvée est dure), etc., où les danseurs trépiguent avec des gesticulations d'une énergie toute virile; d'autres enfin où l'on frappe la terre en cadence comme pour bien exprimer le

sens symbolique de la danse, qui s'appelle du nom pittoresque *cum se bate Dunărea* (comment le Danube se balance).

Parmi les danses populaires qui se distinguent le plus par leur grâce et leur originalité, nous citerons encore la danse des montagnards, la *mo-căncuța*, que l'on danse à deux, homme et femme, se tenant par la main et exécutant des pas et des poses qui se rapprochent de la tarentelle italienne. Enfin, il faut noter surtout la danse des *Călușari*. Chaque printemps, au mois d'avril, il se forme dans plusieurs villages, des bandes de sept, neuf ou onze jeunes gens qui revêtissent leurs plus beaux habits, en tout ornés de rubans et de mouchoirs rouges, s'en vont pendant quarante jours exécuter, dans des localités lointaines, une danse d'un caractère étrange; l'un d'eux porte un drapeau et mène la bande (*primicer*); un autre fait vœu de ne pas proférer un seul mot pendant toute la durée de l'excursion: c'est le muet de la troupe (*mutu*). La danse des *Călușari* a un caractère viril et héroïque très-remarquable; les danseurs font avec leurs bâtons des simulacres de combats et exécutent des sauts extraordinaires en poussant des cris de convention. Le savant Samuel Klain, de Transylvanie, a cru voir dans cet usage populaire la persistance des fêtes vernales des prêtres saliens à Rome, dont un collègue portait le nom de Salii Collini (Colli Salli, Călușari?)

Après avoir parlé des danses, nous ajouterons quelques mots sur les chants du peuple roumain. M. Basile Alecsandri, un des littérateurs les plus distingués de la Roumanie a recueilli avec soin et publié, en deux éditions, un grand nombre de ces chants; son exemple a été suivi, parmi les Roumains de la Transylvanie, par M. Marienescu et par d'autres.

Ces recueils de poésies populaires de la Roumanie présentent des pièces de différente nature, que l'on a désignées sous les noms de: *cântice bătrânești, doine, hore, colinde* et *zicători* ou *ghicitori*,

Les *cântice bătrânești* sont des ballades ou petits poèmes rappelant des faits héroïques et se rattachant, soit aux anciens princes, boyards ou héros du pays, soit à cette classe de brigands patriotes, nommés *haiduci* qui, pareils aux *outlaws* d'Ecosse, ont combattu dans les bois et les montagnes contre le joug des princes phanariotes, imposés pendant le dernier siècle aux Principautés Roumaines par la Turquie. Elles sont toujours composées en petits vers de sept pieds, rimant d'une façon plus ou moins arbitraire, mais elles contiennent autant de charme poétique que les plus belles ballades populaires des autres nations.

Les *doina* ou *cântice de dor* sont des chants d'amour très passionnés dont les paroles se chantent sur des mélodies langoureuses. Presque toujours elles ont pour introduction un vers qui rappelle en guise d'invocation, une feuille de plante; c'est ainsi qu'une poésie dont les paroles sont amoureuses commencera par *frunză verde rosmarin!* (feuille verte de romarin!), parce que cette feuille est beaucoup portée par les jeunes

filles de la campagne; elle commencera par *frunză verde lemn uscat!* (feuille verte, bois sec!), si le sens de la poésie est triste, et ainsi de suite.

Les *hore*, qui se chantent sur des airs de danse plus allègres, sont des chansons de joie prônant la boisson, les plaisirs faciles, et tombant très-souvent dans des obscénités incroyables chez un peuple dont les mœurs ne sont pas du tout dépravées. C'est sous un abri de feuillage (*umbrar*), construit tous les étés devant les cabarets des villages, que les *lăutari țigani*, et principalement le *cobzar* ou joueur de mandoline, chantent le dimanche aux paysans attablés devant un cruchon (*oala*) de vin nouveau, ces bouffonneries qui excitent l'hilarité de l'auditoire plus ou moins excité par la boisson, pendant que les jeunes gens dansent en rond dans la cour.

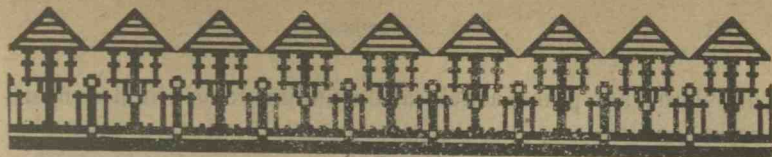
Les *colinde* ont surtout un caractère religieux; ce sont des noëls que les jeunes villageois, réunis en bandes, chantent pendant les fêtes de la Nativité, du jour de l'an et de Pâques, en allant féliciter dans sa maison chacune des familles du village; aussi sont-elles intitulées la *Crèche*, les *Rois et l'Étoile*, les *Blanches fleurs d'Orient*, la *Place au paradis*, etc., ou bien la *Charrue*, le *Richard*, le *Cheval du fiancé*, etc. Les refrains de ces chansons ont, dans leur langue et dans les images qu'ils rappellent, un caractère particulier d'archaïsme.

Enfin les *zicători* ou *ghicitori* sont de petites énigmes en deux ou trois vers, que l'on se donne à deviner dans les jeux du foyer.

M. Basile Alecsandri dit, dans la préface de son recueil, les mots suivants: «Trésors innappréciables de sentiments profonds, d'idées élevées, de données historiques, de croyances superstitieuses, de traditions anciennes et surtout de beautés poétiques pleines d'une originalité qu'on trouve rarement dans les littératures étrangères, nos poésies populaires constituent un bien national digne d'être mis en lumière comme un titre de gloire pour la nation roumaine... Toutes ces poésies, sans date et sans nom d'auteur, sont enfouies depuis des siècles, comme des pierres précieuses, dans le sein du peuple roumain. Cependant elles sont exposées à se perdre, et c'est un devoir sacré que je me suis imposé que de les rechercher et de les mettre à l'abri des atteintes du temps et de l'oubli....

«Aidé par plusieurs personnes, et surtout par M. A. Russo, j'ai recueilli, pendant plusieurs excursions dans les montagnes et dans les champs fleuris de notre patrie, une grande partie de ces poésies populaires, et après en avoir achevé la mise en ordre, je les dédie à mon pays comme un trésor qui lui appartient».

Extrase din *Catalogul special al operei Notice sur la Roumanie*, 1868.

Școala dramatică¹⁾

Sunt acum câțiva ani, la Paris, mă aflăm în convorbire cu unul din cei mai distinși, cei mai instruiți și cei mai experimentați din artiștii *Teatrului Francez*, cu d. Got care este totodată decanul acestei neasemănate companii de actori și cel mai vechiu din profesorii Conservatorului de declamațiune din Paris. D. Got, amic de mult timp al d-lui V. Alecsandri, cunoaște mulți Români; el cunoaște chiar și țara românească, căci dacă nu mă înșel, d-lui a vizitat pe poetul nostru în plăcuta sa locuință dela Mircești, refugiu favorit al muzei sale, Polihymnia românească.

Cine știe chiar dacă nu cumva artistul francez va fi atras într'acolo, câteva fericite aparițiuni ale Thaliei și chiar ale Melpomeniei?

Dar mi se pare că preocupările cursului meu de mitologie greacă mă pornesc fără voie pe un tărâm de pedanterie, care este cu totul străin ideilor foarte practice comunicate mie de d. Got, în ziua când am vorbit cu dânsul despre ceea, ce s'ar putea face, la noi, spre a asigura de îndată buna executare pe scena românească a operelor teatrale de orice natură, și în acelaș timp spre a se înmulți și a se dezvoltă în mod continuu, neîntârziat și cuviincios, acel numeros personal ce este indispensabil teatrului nostru național.

Decanul *comediei franceze* îmi ziceă, că suntem foarte greșiți când noi ne închipuim că dacă am trimite juni români și românce, ca să studieze arta dramatică în Conservatorul

¹⁾ Epoca 1888, No. 572.

din Paris, am putea astfel să dobândim actori buni pentru scena noastră.

În Franța sunt tradițiuni teatrale, așa de strâns legate de însăși literatura clasică a acelei țări, încât studiul capital al școalei dramatice de acolo consistă în predarea cât mai scrupuloasă din partea profesorilor și în pătrunderea și în imitarea cât mai perfectă din partea școlarilor, a acelor tradițiuni, atingătoare unele la caracterele, altele la gesturile, și mai multe încă din limbajul și intonațiunile care toate acestea au rămas în Franța ca o moștenire nealienabilă, încă dela ilustrii autori, și dela vestiții artiști ai timpilor trecuți.

În Franța, perfecțiunea artistică — lăsând negreșit în regiuni cu totul excepționale toată acțiunea teatrală a acelor talente dramatice care disting numai pe *actorii de geniu* — perfecțiunea, zicem, în Franța o ating numai aceia cari au mai multă aptitudine spre a-și asimila perfecțiunile tradiționale. Legenda teatrală domină pretutindeni în Franța, și acolo, un artist este cu atât mai prețuit, cu cât el știe a reproduce și a aminti mai exact efectele minunate produse odinioară pe scena franceză de un Molière, de o Champmeslé, de un Lequien, de o Adrienne Lecouvreur, de un Talma, de o M-elle Georges, de o Rachel, sau chiar de un Frederic Lemaitre, ba și mai mult, de unii artiști cu totul comici, grotești și populari, ca un Ravel, ca M-elle Thierret, ca un Débureau, și mai mulți alții.

Dar, să ne întrebăm : Ce însemnează oare pentru publicul român, cel care desigur n'a trăit în Paris sau care nu și-a pierdut timpul în studii speciale asupra istoriei Teatrului din Franța, ce însemnează și ce-i reprezintă toate aceste nume, pe care le-am îngrămădit aci înadins ca să dovedesc cât puțin loc ocupă ele în mintea celor cari cer satisfacțiuni intelectuale și estetice numai dela teatrul nostru românesc ?

Pentru ca artiștii noștri să poată prefera până la noi oarecare raze din acei luceferi ai scenei franceze, ar trebui ca dânsii să se prezinte dinaintea noastră cu tot complexul literar și plastic al teatrului francez ; ar trebui deci să joace

întocmai cum vor fi învățat în Conservatorul din Paris, și — vorbă curată — ar trebui să joace chiar și în limba franceză.

Aceia dar nu ar fi artiști români. Succesele lor în studii i-ar fi înstrăinat cu totul de scena română. Ei ar fi, pbate, buni artiști francezi; dar de le-ai stoarce din piept și din gâtlej, sunete și inflecțiuni altele decât ale limbei franceze, de le-ai cere să aibă acea originalitate ce este însușită în graiul și în traiul românesc, precum altele sunt însușite în traiul și în graiul orăruui popor cu caracter determinat — ei ar rămâne în confuziune, ar fi stângaci, nepricepuți, străini în mijlocul neamului lor. În două cuvinte: ei ar fi chiar și pe scena română, *actori francezi*.

Și aceasta o spuiu numai despre cei cari ar avea talentul de a-și asimila toate calitățile subtile ce se cer dela artiștii cei buni ai Franței. Fără de această asimilare, negreșit prețioasă pentru teatrul francez, dar, aș putea chiar zice *netrebnică* și *stângace* printre noi, — școlarul român al Conservatorului de declamațiune din Franța, ar fi acolo ca și aci, un nevoiaș, un *fruit sec*, adică o tigvă goală și fără miez ce s'ar bănănăi și ar durdui cu salturi și cu sunete neplăcute, pe biata scena noastră românească. Lipsă-ne de așa poamă rea!

Cât despre Românul ce va fi reușit, cu multă nevoie și strădanie a-și dobândi laudă pe scena franceză, aceluia sau îi vor trebui alte strădări și alte nevoi ca să-și potrivească jocul despre o limbă și despre niște uzuri diferite de cele cu care se va fi deprin, sau — și aceasta este mult mai probabil — el se va înstrăina cu totul de țara sa, culegând mult mai lesne succese acolo unde își va fi făcut perfectă sa educație artistică, apropiată locului.

Din toate acestea se înțelege, că raționamentul distinsului artist și profesor francez cu care vorbeam, ajunse la concluziunea că este nu numai de prisos, dar și periculos să trimitem de aici școlari începători în Conservatorul din Paris. Aceasta însă nu este câtuș de puțin un cuvânt pentru ca artiștii români, care-și vor fi dobândit de mai nainte însușirile trebuitoare pentru a ține cu onoare sau chiar cu bună-

cuviință un loc pe scena noastră, să nu meargă în străinătate și mai ales în Paris, spre a vedea în ce mod artiștii de talent de pe acolo interpretează diferite opere dramatice și a reculege din acel examen foarte multe invățăături practice pentru sine. Zicând acestea, explicăm îndată că am insistat mai cu seamă asupra călătoriilor în Franța, fiindcă acolo vor găsi negreșit mai nemerite modele de acel joc natural, lipsit de exagerațiuni declamatorii și limpezit de acea deșartă emfază, de care cu greu și foarte rar se pot lepăda artiștii din Italia, din Germania, din Spania și din Anglia, adică din toate acele țări, cari împreună cu Franța, își împart azi laurile literaturii dramatice.

Titlul înscris în capul acestor rânduri promite că va fi aci vorba de o *Școală dramatică*, și negreșit că cugetul a fost de a se vorbi numai de o *școală dramatică* pentru teatrul românesc.

Dar până aici tot ce am zis ca din partea interlocutorului meu, pe care mărturisesc că nu am găsit nici un cuvânt spre a-l combate, tot ce am zis este negativ. D. Got s'a silit a-mi demonstra că nu este bine să trimitem de aici elevi în școala dramatică din Paris...

Dar atunci cum să facem ca să formăm buni actori pentru scena noastră?

Acum vom arăta în ce chip răspunsurile d-lui Got la această întrebare mi s'au prezentat sub o formă așa de pozitivă, așa de practică, așa de luminoasă, încât mi-am zis îndată: Iată un om care, într'adevăr e ros cu toate coardele meseriei sale, și noi am fi foarte cuminte dacă l-am ascultă și am pune îndată în lucrare povățuirile lui.

Acestea îmi propui a le expune și a le recomandă aici.

Toți Românii, îmi zicea d. Got, pricep destulă franțuzească pentru ca un francez să-i învețe uzul scenei, fără de a ști românește și fără de a-i face să declame, ca la Conservatorul din Paris, versuri și proze de-ale lui Corneille, Racine, Mo-

lière, Marivaud, Casimir Delavigne, Alfred de Musset, Alexandre Dumas, Victorien Sardou sau chiar și de ale lui Labiche.

Limba românească n'are exigențe speciale — chiar și la teatru — ca cea franceză. Tot ce va fi bine înțeles și bine simțit de mintea și de sufletul celui ce are de a vorbi pe scenă, fără îndoială că va fi și bine rostit într'o limbă care nu posedă încă tradițiuni literare. Deci, spre a formă buni actori într'o țară scutită până acum de asemenea iresuri și de acest fel de etichetă teatrală, trebuie mai cu seamă o instrucțiune practică și foarte îngrijită a acelei porțiuni din arta dramatică, care se chiamă *Mimica*. Trebuie ca actorul să știe să joace, să figureze, să gesticuleze în modul cel mai firesc și cel mai nemerit, tot ceea ce el are în acelaș timp a zice din gură. Atunci când gestul va fi potrivit cu împrejurarea reprezentată, lesne lucru este de a face ca intonațiunea glasului să se potrivească cu fapta. Pentru aceasta abia dacă mai trebuie un studiu acolo unde nu sunt — o repetăm — tradițiuni de respectat.

Așa dar, — îmi zicea d. Got, — luați pentru teatrul d-voastră, un vechiu artist experimentat din Franța, — și câți de aceștia mai cunosc eu, adăugă d-l Got! — luați-l cu condițiunea ca să dea o bună, o logică, o corectă direcțiune scenei voastre, și tot deodată să vă formeze artiști prin lecțiuni practice de mimică. Ca profesor de artă dramatică, el va întocmi dela sine scenarie, cu indicațiunea precisă a faptelor ce au a se reprezenta. Școlarii vor închipui aceste scene dinaintea lui, fără de a vorbi, ei vor umbla, vor sta, vor șede jos, vor gesticula, vor exprima cu trupul, cu mâinile, cu fizionomia, toată succesiunea acțiunilor însemnate în acele scenării. Acel joc mut, experimentatul artist francez îl va corectă explicându-l, îl va cumpăni după constatările științifice ale fiziologiei și ale eticei; astfel el va da școlarii săi, cel mai prețios dar al actorului, adică adevărul și natura în acțiune. Căci trebuie să ne convingem bine, că a fi actor, nu vrea să zică de fel a fi declamator, nici chiar lector dibaciu. Acel ce se pricepe numai a spune, a roști bine, nu

este prin această *actor*. Pe scenă, *gestul* și *jocul de fizionomie*, impresionează tot atât, ba poate și mai mult decât *cuvântul*. Am azistat la reprezentațiuni gramatice în care bătrânul Frederic Lemaitre, lipsit cu totul de dinți și tare bolnav de piept și de gât, ridică aplauzele cele mai frenetice ale publicului numai prin *mimica* sa, într'un rol de mut.

Și într'adevăr, ce lipsește mai cu seamă celor mai mulți dintre actorii noștri? — Știința de a stă și de a se mișcă pe scenă, de a face gesturi potrivite cu ceea ce spun din gură, adică de a gesticula nici mai mult, nici mai puțin decât trebuie spre a nu fi nici bușteni inerți, nici pehlivani străbălați.

Iată în ce mod ne povățuie d. Got, ca să realizăm aci la noi și chiar în teatru prima și cea mai esențială parte din educațiunea artistică a actorilor noștri.

Cât despe a doua, aceia a *elocutiunii*, a frumoasei și a corecte *enunțări* a graiului românesc, nu văd de o cam dată alt mijloc mai nimerit decât a încredința această grijă principalilor noștrii artiști actuali, căroră, pe lângă ativițățile lor scenice, adică pe lângă rolurile ce vor avea ei să studieze cu atențiune și să joace în perfecțiune pe scenă, vor trebui încă să se ocupe fiecare de educațiunea *elocutiivă* (de aș putea zice așa) a câtorva elevi, ce-i vor secundă pururea în rolurile lor. Astfel teatrul însuși ar deveni la noi o școală practică și permanentă de artă dramatică.

Bătrânul artist francez, profesorul de mimică, și supraveghiatorul general al scenei, ar avea să controleze sub toate punctele de vedere zilnicele reprezentațiuni și tot de-odată el ar dirija jocul artiștilor. Pe unii, nu va mai avea poate nimic a-i învăța; dar pe cei mai mulți îi va îndreptă pe calea cea bună a artei dramatice. Ochii îi vor sluji spre a rectifica întru toate mimica actorilor, iar auzul îl va ajuta, credem, adesea a potoli avânturile declamatorii în care unii din cei mai meritoși ai noștrii actori au o fatală propesiune de a se repezi.

Mi-e teamă că am abuzat astăzi de răbdarea cititorilor. De aceea nu voiu insistă acum mai îndelung, expunând și

susținând ideile foarte juste, foarte bine rașionate, și foarte practice ce le-am cules în convorbirea mea cu unul din cei mai perfecți cunoscători ai teatrului și a tuturor subtilităților lui.

Mă mărginesc a rezumă toate cele ce aruncau aci cam ingrabă și fără șir și termin zicând :

— Că școala dramatică ar trebui să fie întrupată la noi, cu teatru ;

— Că studiul său de căpetenie ar trebui să consiste într'o clasă permanentă de *mimică* profesată de un artist străin și anume francez și foarte experimentat, carele ar avea și autoritate deplină asupra scenei ;

— Că elevii dramatici ai clasei de *mimică*, ar trebui încredințați, sub raportul elocuțiunii, principalilor noștrii artiști, fără totuș ca să se osebească pe dintreg studiul corectei și juștei enuncieri din acela al *mimiceii* ;

— Și că, în fine, pe lângă acele clase practice și în permanență active chiar pe scenă, ar fi foarte necesar a se adăoga câteva cursuri literare și istorice făcute de oameni distinși. Acele cursuri ar complectă educațiunea actorilor prin noțiuni de istorie, de literatură, de estetică și mai ales de acea știință socială și artistică ce consistă întru a iniția pe auditori la deosebitele manifestațiuni ale culturai omenești, în uzurile și în viața publică și privată a societăților. Acestea toate sunt noțiuni accesorii care, dacă nu dau unui om talente dramatice, dar cel puțin îi înlesnesc priceperea din punctul de vedere literar, istoric și chiar moral, al rolurilor ce poate să-i fie încredințate.

Aceasta este, pare-mi-se, *școala dramatică*, care ne trebuie nouă și care ne-ar aduce foloase rezezi și reale.

Să se deă teatrului național caracterul respectabil și temeinic ce i se cuvine,

Să i se asigure existența cu mijloace bănești care să permită a nu sacrifica nici una din exigențele artistice și literare ce sunt neînălțurate de o adevărată instituțiune dramatică de folos public.

Să se adune și să se retribuiască după cuviință, un personal dramatic destul de număros pentruca fiecare actor să-și poată depune toată a sa diligență și aptitudine în fiecare din rolurile, ce va avea să reprezinte.

Să se alterneze regulat pe scena noastră, reprezentațiunile de *dramă* sau *tragedie*, cu acelea de *înalță comedie*, apoi de *comedie populară*, apoi încă și cu reprezentațiuni *muzicale*, spre a se face parte, pe scena națională, tuturor speciilor de talente ce se pot ivi, și spre a se întrebuișă fiecare talent numai acolo unde este cu adevăr la locul său.

Să se asigure artiștilor noștri meritoși, o retribuire fixă și suficientă pe cât timp vor putea lucra pentru teatru, și o recompensă cuviincioasă după a lor retragere; iar tinerilor aspiranți să li se dea în teatru o educațiune practică și tot deodată mijloace de subsistență ca să nu fie obligați a-și împărți activitatea între studiul artei și alte lucrări absorbitoare, de natură diferită, și nu totdeauna — mai ales întru cât privește sexul cel slab și frumos, — corespunzătoare cu idealul eteric al artei.

Să se înalțe, într'un cuvânt, Teatrul din starea lui actuală, care este numai o nesigură și 'n veci șovăindă întreprindere a unor artiști asociați și lăsați cam în voia întâmplărilor, sub aparenta și iluzoria ocrotire a guvernului, să se înalțe, zicem, Teatrul național la gradul unei instituțiuni în care *Literile* și *Artele*, adică dezvoltarea intelectuală a limbei și a gustului estetic al Românilor, își vor avea unul din cele mai luminoase și mai călduroase ale lor altare.

La dânsul atunci vor căta de toate părțile României din orice unghi al României. La dânsul își vor purta ei închinările; dintr'însul se va încinge și se va hrăni mereu focul înfrățitor al geniului național.

Dacă guvernul nostru n'a simțit până acum că este a lui datoria de prim guvern al Regatului României independente de a se ocupa cu luare aminte și cu stăruință de buna stare a Teatrului național, noi iată, venim să-l deșteptăm.

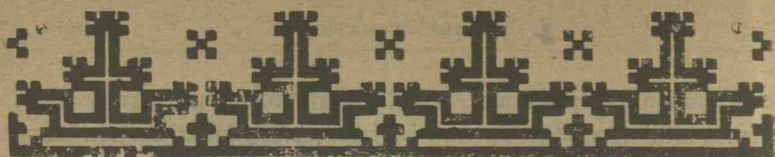
Atunci numai când își va fi îndeplinit această datorie și

câte mai altele privitoare la cultura națională, pe care le lasă acum, din neștiință sau din îndărătnicie, din frică sau din rea voință, în cea mai deplină năpustire, atunci numai i se va cuveni epitetul uzurpat de *guvern luminat și național*, pe care însuși și-l dă azi cu acelaș drept cu care împăratul Chinei se zice *împărat al Ceriului* și cu care regele Ungariei se întitulează de domn al Valachiei și al Moldaviei.

Teamă-mi e, că dela actualul nostru guvern vom aștepta reforme adevărat naționale românești ca cele ce reclamăm, până atunci când împăratul Chinei va ajunge să poruncească în ceriuri, sau până atunci când stăpânitorii Ungariei se vor îndurà dâșșii să permită celor dela noi ca să facă pentru teatrul nostru român din București, ceea ce dâșșii Ungurii, mai patrioți negreșit decât actualii cărmaci oficiali ai culturii românești, fac din toate rășputerile pentru teatrul lor național din Pesta.

Poate chiar că ai noștri, dacă cumva s'ar ispiți acuma Români supuși jugului unguresc să le ceară ca să facă ceva pentru ca teatrul românesc din București să devină un adevărat focar luminos de nalte idei și simțiminte naționale, ei s'ar grăbi a răspunde fraților noștri năpăstuiți ca mai bine ar face să meargă și dâșșii să se inspire în cel dela Pesta, pentru care Ungurii, stăpânii lor, fae toate sacrificiile necesarii.

Vai de *rostul* culturii românești pe cât timp și politica noastră nu va aveà alt *rost* mai național decât acela de azi.

Satira Latină

STUDIU ISTORIC, CRITIC ȘI LITERAR

I.

Printre deosebitele feluri de compuneri literare, satira și comedia sunt cele care mai cu deosebire dau pe față slăbiciunile unei națiuni sau unei epoci; rolul lor este d'a lua în râs relele năravuri ale omenirii și, arătându-le publicului sub o formă atrăgătoare și iscusită, să le biciuiască râzând, și astfel să le îndrepteze pe cât se poate. În Franța, în secolul lui Ludovic al XIV-lea, Molière și Boileau au luat asupra-le, unul prin comedie, iar cellalt prin satiră, aceste vesele dar nu puțin primejdioase îndatoriri și amândouă le-au îndeplinit cu spiritul cel mai pătrunzător și cel mai fin, cu cea mai glorioasă perfecțiune. Încă și mica noastră literatură, chiar dela început a simțit cât de folositor este de a îmboldi părțile șovăinde ale societății noastre cu ghimpii comediei și ai satirei, și, cu toate că străinătatea ne-a răpit pe satiricul ce de demult ar fi putut să ne aducă glorie, pe Antioch Cantemir, însă chiar fără de a-l avea în frunte, literatori, români, oameni de spirit și de gust, au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună. Acum va numai să pășim înainte, cătând a perfecționa din ce în ce mai mult ceea ce s'a făcut până în ziua de azi.

Satira însă, astfel cum o vedem în scrierile lui Boileau, lui Antioch Cantemir și despre care avem acum și în limba românească câteva probe destul de recomandabile, adică acea critică în versuri a năravurilor, scrisă cu un stil ușor, adesea

familiar, și urzicând pe cei demni de răs și de reprobățiune, spre a ține parte virtuții și bunului gust, felul acela de compunere are o origină foarte vechie, pe care dorim a o cerceta în acest articol.

Ea a trecut în literaturile moderne, dela Romani, cari au fost adevărații ei inventori. Într'adevăr Quintilian ¹⁾, vorbind despre deosebitele feluri din care se alcătuieste literatura latină, mai toată imitată după cea elenă, ne zice curat că satira este cu totul romană, «*satira tota nostra est*». Cu toate acestea, în vechime, ca și în timpii moderni, mulți critici s'au înșelat crezând că chiar și satira a fost luată dela Greci. O astfel de amăgire provine dintr'o asemănare adevărat minunată, dar însă cu totul întâmplătoare, a cuvântului latin *satira* sau mai bine *satura*, cu numele unui fel de comedie greacă cu totul deosebită, ce se chiamă *dramă satirică*, *δρᾶμα σατυρικόν* sau numai *σάτυρα*.

Iată pe scurt ce eră această dramă ²⁾, după câte putem afla din cărțile vechilor și mai ales din *Arta poetică* a lui Orațiu ³⁾: în Atena, la marele reprezentațiuni teatrale ce se dau de două ori pe an, în vremea sărbătorilor lui Bacchus, numite *Dionysiace*, se jucă pe fiește zi trei tragedii și o mică comedie în care persoanele erau alese printre semizeii și printre eroii mitologici, iar chorul eră totdeauna compus de *Satyri*, tovarăși ai lui Bacchus. Aceste bucăți teatrale, care erau întotdeauna foarte vesele, jucându-se la sfârșitul reprezentațiunii, mai descrețeau frunțile înorate de groaznicele catastrofe ce se petrecuse mai 'nainte, tot pe aceeași scenă. Acesta eră rolul dramei satyrică. Lexicograful Suidas ne spune că poporul, supărat d'a nu mai vedeă, ca în vechime, împrejurul altarului zeesc, nici pe Dionysiu împodobit cu viță,

¹⁾ *Institutio oratoria*, lib. X, cap. 1.

²⁾ Asupra dramei satyrică la Greci vezi mai ales Barthelemy, *Voy. d'Anacharsis*, ch. 69; Welcker, *Nachtrag zu der Schrift über die Aeschylische Trilogie*, p. 185; Patin, *Etudes sur les tragiques grecs*, vol. III, p. 442; Got. Hermann, *De dramate comicosatyrico*. Opuscul. I, p. 44, etc.

³⁾ Vers. 220 și următoare.

nici pe burtosul și șovăindul Sylen, nici pe comicii și rânjiții Satyri, ci de a tot vedeà, în locul acestui chor glumeț și sgomotos, jalnice și înfiorătoare întâmplări, s'apucă să strige: «Apoi aci nu'i nimic pentru Dionysiu! Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον!» Atunci un cetățean din Fliunta, anume Pratinas, pe la vre-o 500 înainte de Christos, închipui de a pune pe scenă faptele comice ale eroilor, dându-le drept chor o ceată de Satyri, cari cântau strofele lor lirice pe muzica săltăreață a modului frigian și dănțuiau gesticulând desfrănatul lor joc sicilian numit *Sicinnis*. Chœrilos și Frynicos pășiră pe urmele lui, și chiar marele Eschil însoți uriașele sale trilogii tragice cu câte o dramă satyrică, unde înfățișă sau pe Prometeu aducând într'o trestie focul cerului de care își pârliau degetele Satyrii, sau pe Circea prefăcând în râmători pe nenorociții tovarăși ai lui Odiseu, sau alte subiecte comice de felul acesta. Nici Sofoclu nu rămase mai înapoi, căci se făcuse, cum am spus, obiceiul d'a se reprezenta, împreună cu trei tragedii, o dramă satyrică. Aceste patru bucăți teatrale, jucate în aceiași zi, constituiau *tetralogia* consacrată a sărbătorilor dionysiace. Din multele drame satyriche ale scriitorilor greci, abia ne-au rămas câte-va fragmente neînsemnătoare ¹⁾ și o dramă întreagă, adică *Cyclopul* lui Euripid, unde putem vedeà cum face iscusitul Odiseu de pārlește ochiul uriașului Siciliei, după ce mai întâiu l-a îmbătat cu vin.

Această bucată ne poate da o probă ecsactă de ce erà drama satyrică la Eleni și, lăsând la o parte atât frumusețile lirice cât și expresiunile puțin cuviincioase ce se pot afla într'insa, nu găsim în ea, când o comparăm cu satirele lui Orațiu și lui Juvenal, *altă asemănare cu ele decât numai o tendență comică dintr'o parte ca și din cealaltă*. Cù toate acestea, am mai spus-o, critici vechi și moderni s'au amăgit și, din asemuirea numirilor, au tras închieiere că și lucrurile eșeau dintr'acelaș isvor. Printre cei noi, vom numi pe cel

¹⁾ Fragmenta Græcorum Satyrographorum. edit. Friebel et Larsow Berlin, 1837.

mai vestit, pe filologul francez, Casaubon; dintre cei vechi, vom transcrie aici ceva din gramaticul Diomede, carele trăiește prin secolul al IV-lea sau al V-lea după Christos. Vorbind despre satira, el zice așa: «Satira este numită *satura*, sau *satira*, după *Satyrii*, fiindcă, într'acest fel de poezie, se zic lucruri de răs și rușinoase, precum *Satyrii* au obiceiul a zice și a face....». Dar el îndată ajunge la proveniența cea mai de crezut a cuvântului latin, și urmează: «sau de la *satura lanx*, care e o tavă purtând felurită pârgă, ce se pune pe altar în sărbătorile zeiței *Ceres*...». În sfârșit tot el cere ajutor de la un derivat spre a explica chiar rădăcina cuvântului și zice: «sau de la grămada și (ca să zicem și noi ca latinul) dela *săturarea* lucrurilor ce se află într'însa»¹).

Așa dar vedem că, la Latini, vorba *satira* vine dela vechiul cuvânt *satura*, ce însemnă orice fel de amestecătură. În limba preotească, tava pe care se puneau cele d'întâi roduri ale pământului, spre a le aduce drept odor zeiței *Ceres*, purtă numele de *satura lanx*; vedem într'adevăr că acest obicei era foarte vechiu în Italia, ca și în Palestina. Anticele popoare italice jertfeau zeilor toate cele întâi născute dobitoace ale anului, și au fost chiar timpuri, când mari urgii apăsau preste ele, de au sacrificat chiar și toți pruncii născuți într'o primăvară. Aceia se cheamă la dânșii *Ver sacrum* adică *Primăvara sfântă*²). Mai târziu și în vremi mai ferice, zeii se mulțumeau cu o *satura lanx*, adică o tavă încărcată eu de toate.

Lesne se înțelege că vorba *saturitas* a eșit de aci și noi încă și azi zicem: «Sunt sătul și m'am săturat,» fără de a ne fi atins vre-o dată de tava sântită a Ceresei. În sfârșit, spre a avea o prenumerare exactă și deplină a deosebitelor înțelesuri ale vorbeii *satura*, în limba latină, vom traduce din

¹) Casaubon, *De satyrica Græcorum poesi et Romanorum satyra*, Paris, 1605, și Halle 1774. — Diomedis bil. III. p. edit. Gramatic. latin. edit. Putsch.

²) Vezi Niebuhr, *Roemische Geschichte*; Michelet, *Histoire Romaine*; Micali, *Storia degli antichi popoli italiani*.

gramaticul Festus cuvintele următoare: «*Satura* este și un fel de bucate gătită cu deosebite merinde, și o lege alcătuită de mai multe legi și un fel de poezie unde se vorbește de mai multe lucruri»¹⁾). Așa dar *satura* eră la Latini un termen general care însemnă tot felul de amestecături și se întrebuișă atât în graiul preoșilor și al legiuitorilor, cât și într'al bucătarilor și al literașilor.

La Greci, nu aveă deloc acelaș înțeles zicerea Σάτυρος, care însemnă drama satyrică. Această numire veneă negreșit din natura chorului ce figură în acele bucăți glumețe, și care chor eră compus de zeitășile sălbatices și sglobii, tovarăși ai lui Bacchus, personificând oare cum toate aplecările rele și necuviincioase ale firei omenești. Chorul de Satyri dase numele său acestui fel de comedie, în care aflarea lui eră de neapărată trebuinșă, precum multe tragedii grecești erau denumite dupe natura chorului ce luă parte într'insele, spre exemplu: *Rugătoarele* Ἰκέτιδες, lui Eschil, *Trachiniele*, Τραχινιαί, lui Sofoclu, *Bachantele*, Βάκχαι, lui Euripid și multe altele. Iar pe acei Satyri, semizei închipuiți de Greci cu copita de țap și cu cornișă pe frunte, nu trebuie de loc să-i asemuim cu Faunii, acei dintăi poeți ai Lașului și cântăreți de versuri latine²⁾, acele blânde zeităși câmpene care ocroteau, în Italia, lucrările câmpului, pe care Virgil le chiamă întru ajutor la începutul Georgicelor sale:

Et vos agrestum presentia Numina, Fauni
Ferte simul Fauni pedem, Dryadesque puellae
Munera vestra cano³⁾,

și căroră Orașiu se făgăduiește a le jertfi un ied, dacă vor binevoi a priveghiă pășunele și turmele sale⁴⁾.

Satyrii Grecilor n'au astfel de atribușuni; plini de viclenie și de isteciune, ei caută neîncetat prilejul de a'și mulșumi

1) Festus, citat în gramaticul Paul Diaconul.

2) Ennius, într'un fragment din cartea a VI-ea a *Analelor*.

3) Lib. I v. 16.

4) Ode, lib. III. 18.

uricioasele lor aplecări, cu paguba muritorilor. Furtişagul, beţia, lăcomia, desfrânarea sunt jocuri pentru ei; fricoşi la primejdie, lăudăroşi când sunt la sigur, dar în veci trândavi şi răsipiţi, astfel ni-i arată vechia literatură satyrică a Grecilor şi, dacă n'ar fi avut viociunea spiritului şi oarecare graţie în strămbările lor, care să răscumpere puţin atâtea rele porniri, atunci i-am putea privi ca pe nişte idoli asemănaţi cu diavoli iadului creştinesc. Cu toate acestea, artele şi literile Elenilor i-a învăluit în oarecare poezie; ici, îi vezi, înferbântaţi de vin, urmărind sgomotul şi bogatul cortegiu al lui Bacchus şi făcând să răsune crotalele¹⁾ şi tamburele, îi auzi cum iubesc ţărâna, jucând desfrânata lor Sicinnis; colo, îi zăreşti stecurându-se pe furiş într'o dumbravă ca s'apuce fără veste vre'o Nimfă a pădurilor adormită.

Multe scene de acestea, rămase până la noi pe păreţii zugrăviţi ai Pompei, ne îndeamnă foarte mult a da crezământ scoliastului lui Teocrit, la idila sa a IV, când voieşte să derive cuvântul «Σάτυρος ἀπο τῆς σάθης»²⁾.

Putem dar încheia, mai naînte de toate că asemuirea cuvintelor *Satura* şi Σάτυρος e cu totul întâmplătoare şi că aceste două ziceri nu derivă de loc din aceeaşi rădăcină. Ne vom încredinţa însă şi mai bine de originalitatea satirei latine, cercetând urmele ei în istoria literară a Romei.

II.

Titu Liviu³⁾ ne spune că la anul 391 dela clădirea Romei, consuli fiind C. Sulpiciu Peticu şi C. Luciniu Stolo, se aduseră din Etruria nişte histrioni cari, prin jocurile lor, trebuiau să îmblânzească mânia zeilor şi să alunge din Roma groaznica peire ce apăsă pe cetate. Aceasta eră o credinţă în mult-

¹⁾ Un fel de castafiete pe care le plesneau în palme.

²⁾ Lăsăm curioşilor grija de a cercetă în Lexice însemnarea cuvântului σάθης şi de a constată, în picturile lubrice ale muzeului secret din Neapole, dacă derivaţiunea ce o dăm aici nu se înfăţişează ca cea mai probabilă.

³⁾ Lib. VII, cap. 2.

cuvioasa Etrurie, de unde veneau în Roma augurii, acei preoți cari citeau viitorul în fulgerile cerului și în zborul paserilor. Histriionii aceia întocmiră ale lor jocuri fără de a cânta și fără chiar de a face ceva schime care să vădească înfățișarea teatrală a vre-unui fapt; ci numai dănțuiau din picioare și făceau întorsături acrobaticice; iar gura le eră mută. Tinerii romani, gășind aceste jocuri pe placul lor, se apucară a le imită; dar ei mai adăogiră pe lângă danț, ca un chip de mică acțiune teatrală, și un fel de dialog în versuri *fescenine*¹⁾, adică o întreschimbare de glume mai mult sau mai puțin grosolane și necuviincioase, care făceau să râdă pe publicul de atunci, încă necultivat. Dar acesta nu fu cel din urmă pas al geniului dramatic la Latini; în loc de astfel de jocuri neorânduite și nemăestrite, se ivi un soi de mică comedie, pe care o jucară cetățenii din Roma, luând titlul de *histrioni*, după zicerea etruscă însemnând pe actori, și care fû numită *Satira*, negreșit fiindcă într'însa eră vorba de tot felul de lucruri, dar mai cu samă, socotesc, ceva critici și urzicări la adresa oamenilor însemnați din acea vreme²⁾.

Ceeace mă face a presupune aceasta, e tocmai gustul ce a avut în totdeauna poporul roman de a luă în răs pe bărbații săi cei mai vestiți, gust care se vădește mai ales în obiceiul strămoșesc ce eră pe ostași să cânte, urmând carul de triumf al izbânditorului, versuri comice în care nu-i cruță nici cea mai mică vină. Astfel soldații lui Cesar strigau, intrând pe ulițele Romei cu gloriosul lor general în cap:

Urbani, servate uxores, mœchum calvum adducimus!

adică: «Cetățeni, păziți-vă nevestile; căci aducem pe berbantul cel pleșuv!»³⁾.

1) Niebubr, în *Istoria Romană*, trage această numire dela orașul *Fescennia*, așezat în Etruria unde s'ar fi inventat aceste versuri pline de murdării.

2) Asupra Satirei latine vadă cineva: Casaubon, cartea sus numită: Bæhr, *Geschichte der lateinischen Literatur*; Ruperti de *Satira Romanorum*, în edit. lui Juvenal din 1801, etc., etc.

3) Bernstein, *Versus ludicri in Romanorum Cæsares priores*, p. 10.

Încă o dovadă de spiritul de critică al plebeilor împotriva celor mai mari ai lor, este acest vestit vers al poetului Neviu:

Fato Metelli Romæ fiunt consules,

adică «numai întâmplarea, și nu meritul, a făcut pe Metelii să fie consuli în Roma», la care Metelii răspunseră cu fapta și cu vorba:

Malum dabunt Metelli Nævio poetæ.

sau «Rău va păși poetul Nevio dela Metelii». Și'ntr'adevăr bietul poet plebeu, scăpând din fundul bolților Tuliane, își sfârși viața pe țarmurile pribegiei¹⁾.

Deci, fie-ne ertat a crede că, precum au făcut soldații triumfătorilor și poetul Nevio, asemenea făceau și autorii sau actorii acelor satire teatrale despre care am vorbit. Acele mici comedii, care n'aveau altă scenă decât cetatea Romei, nici altă îmbrăcăminte decât haina romană, se schimbară foarte puțin când, sub înrăurirea literilor elinești, se iviră comediiile lui Plaut, Terențiu și Ceciliu, lucrate după tiparul grecesc. Ele se păstrară încă multă vreme într'o treaptă mai josnică, sub numele de *Fabulæ tabernariæ* adică *comedii de cârciumă*.

Junimea patriciană se lepedă de aceste jocuri poporane și ea împrumută dela națiunea oscă, comedia numită *Atellana*, în care toate personagiile își aveau rolul și caracterul, ba și chiar costumul lor, cunoscute de mai nainte, și în care așa dar nu rămânea de inventat decât numai intriga.

Astfel de comedii, născute în mica cetate Atella din ținutul Campaniei, și jucate câtva timp la Roma în limba oscă, iar pe urmă în cea latină²⁾, pot fi privite ca vechiul trunchiu din care au ieșit comediiile poporane ce se joacă încă și azi în Italia, mai ales la Roma pe piața Navona, sub nume de *Comedie dell'Arte*, și ale căror persoane sunt neschimbate. *Pulcinella*, *Brighella*, *Pantaleone*, *Arlechino* sunt adevărați

¹⁾ Clussman. *Cn. Nævii vita et carminum reliquiæ*, p. 16.

²⁾ Munck. *De fabulis Atellanis*; Schober, *Ueber die Atellanische Schauspiele der Roemer*. L. Pomponius și Novius fură cei mai vestiți scriitori de Atellane la Romani.

strănepoți ai lui *Maccus*, *Bacco*, *Dossenus*, *Manducus* din atellanele latine²⁾). Ca modernul *Pulcinella*, asemeni și vechiul *Maccus*, poartă o cocoasă în spate și alta în piept, și un nas mare și cocârjat; deosebirea e că unul era îmbrăcat cu togă, iar cellalt cu peptar pestriț și crestat, ca gentilomii și cavalerii din timpul Renașterii.

Însă aceste măști sau personajei pocite și ridicule ale Italianilor n'aveau negreșit nimic a face cu persoanele dramei satyrică elinești, care erau alese printre semizeii și eroii poemelor ciclice, arătate sub o față glumeață; astfel, nici o rudenie nu putea să fie între un Ercul lacom, un Odiseu viclean, un Polifem beat, cu un Maccus de două ori ghebos, cu un Manducus cu gura căscată până la urechi și cu dinții rânjiți, cu un nătărău, ca Bucco cel din orașelul Atella. Mai ales că punctul de căpetenie al dramei satyrică, adică corul de Satyri lipsește cu totul în Atellane, și, dacă ne vom sui chiar până la origină, lesne ne vom încredința că comedia oscă, acea petrecere întâmplătoare a junilor patrici și a oamenilor fără treabă, nu putea să aibă nici o legătură din naștere cu drama satyrică, jucată solemn în sărbătorile dionysiace și cerută cu tot dinadinsul de poporul atenian care se plângea că au uitat pe Bacchus în folosul tragediei.

Izbutirăm până aci, cred, a arăta că atât vechea *satiră* teatrală a Romanilor, cât și *atelana* de origină oscă, s'au născut chiar în Italia și n'au fost turnate după tipar grecesc. Dar acest punct capital este cu atât mai lesne de întemeiat, cu cât, pe vremile despre care vorbirăm până acum, înrăurirea Elenilor nu se simția încă în Lațiu; Roma era încă mânată numai de însuși geniul său, sau cel puțin n'aveau alți ctitori decât națiunile ce o înprejmuiau pe pământul Italiei, adică pe Etrusci și pe Osci.

III.

Cu toate aceste, greutatea nu va fi mai mare spre a dovedi că, chiar în epocile când toate celelalte feluri de com-

1) W. A. Schlegel, *Geschichte der dramatische Literatur*.

puneri literare, poema epică, tragedia, comedia, poezia lirică, erau sub asuprirea literilor elinești, că chiar și atunci, zic, satira știu să-și păstreze o mare originalitate în deosebitele căi pe care ea le apucă. Dar mai înainte de a expune pe scurt această istorie, trebuie să ne aducem aminte că *satira*, la Latini, este o zicere colectivă care poate însemna totdeauna mai multe feluri, și că fiecare autor avea voie a numi într'astfel amestecătura de scrieri felurite ce el compusese. Poetul Enniu, părintele poezilor latini, și după dânsul tragicul Pacuviu, deteră acest titlu la deosebite mici scrieri în versuri iambice, în care se vede că ei dezbăteau despre filozofie, despre morală și în sfârșit despre politică; se poate ca ei să fi amestecat într'aceste dezbateri, ceva lovituri cu ascuțiș împotriva relelor năravuri ale societății și împotriva unor persoane cu nume rău în Roma; însă nimic nu se poate hotări despre acestea și ne vom mulțumi transcriind aci mărturia lui Diomede: «Satira este acum la Romani o poemă defăimătoare și lucrată în chipul vechei comedii, spre a îndrepta relele; astfel au scris-o Luciliu, Orațiu și Persiu. Dar odinioară o poemă compusă de felurite poezii, se numea *satira*: astfel au scris Pacuviu și Enniu».

Deci, iată încă două feluri de satiră la Romani: de-o parte, numai o adunare de scrieri felurite în versuri, și acest fel a perit cu cei doi scriitori însemnați de Diomede; iar cealaltă parte, o poemă cu formă determinată, cu un caracter particular și cu mari nume ca s'o facă pentru totdeauna strălucită. Dar cui suntem oare datōri o astfel de invențiune? Să întrebăm pe Quintilian, carele ne va răspunde astfel: «Satira e cu totul a noastră; într'însa Luciliu mai întâiu a dobândit laude însemnate». Iar Pliniu cel bătrân se întinde și mai departe zicând: «Poezia satirică a fost aflată mai întâiu de Luciliu»¹⁾.

Într'adevăr Luciliu întemeie felul curat literar ce poartă acest nume și care, dela cei vechi, trecu la moderni în mâinile lui Regnier, lui Boileau și altora.

¹⁾ În prefața *Istoriei Naturale*.

Luciliu, născut din clasa patricilor cu 148 de ani înainte de Christos, la Sussa, în țara Aruncilor, și mort la Neapoli în 103, liber fiind prin înalta sa pozițiune de a cenzură și oamenii și faptele, și de a ofili mârșevia, plin încă de cucernicie pentru vechile virtuți ale Romei, vărsă fără preget al său geniu ferbinte și puternic într'o mulțime de lungi bucăți exametre, unde biciuie și dărâmă tot ce i se pare vrednic de cârteală și de dojană în religia, în politica, în instituțiunile și în năravurile țării sale. Dar pe lângă această cenzură a relelor, el dă mărețe și sănătoase învățături. Dacă, pe de o parte, cu versul său aspru dar vârtos, rușină zgârcenia și desfrânarea, de cealaltă, el făcea o neasemuită laudă a virtuței zmerite și solide:

Virtutea, Albine, e d'a ști să prețuim după adevăratul lor preț, treburile în care ne amestecăm și în mijlocul cărora trăim; virtutea e pentru om de a cunoaște ceea ce este în sineși fieșce lucru; virtutea pentru om e de a deosebi ce e drept, folositor, ceea ce e onest, care lucruri sunt bune, care sunt rele, ceea ce e netrebuincios, rușinos, necinstit; virtutea e de a pune o margine și un sfârșit dorinței de a dobândi; virtutea e d'a cântări cu balanță dreaptă prețul avuțiilor; virtutea e de a face onoarea cuvenită la ceea ce este onest, de a fi protivnicul și vrăjmașul relelor năravuri și răilor oameni, de a fi, din contră, apărătorul bunelor năravuri și al oamenilor buni; de a mări pe aceștia, de a le voi binele, de a trăi prieten cu dânșii; de a se socoti mai întâi la binele patriei, pe urmă la al părinților, și tocmai într'al treilea rând la sfârșit, la al nostru»¹⁾.

Cel ce urmă lui Luciliu, Varron din Atace, nu prea lăsă urme despre talentul său satiric. Quintilian ne zice că el n'a avut mult merit. Dar după dânsul veni ilustrul Orațiu, scriitor plin de spirit și de grație; el apucă în mâna sa măiastră, armele lui Luciliu, îndreptă și alungă ceea ce eră prea aspru și prea gloduros în limba și în exametrul părintelui satirei și, luându-și și el asupra de a critica relele generale ale societăței, știu să pună, în locul amărăciunii și mâniei lui Luciliu, o ironie glumeață și delicată. Cu o minte veselă, cu

¹⁾ Lucilii *Saturarum reliquiae*, et Gerlach. Fragm. p. 79; Ch. Labitte. *Les Satires de Lucile*.

o formă modestă dar isteată, cu o limbă mlădioasă și dulce, el glumi asupra poezilor fără talent, asupra bătărilor boierii, asupra paraziților nesăturați, asupra răsipitorilor și asupra zgârciților; dar foarte rar se ridică satira lui până la o puternică răscoală în contra mârșăviei și a desfrânării. E și adevărat că el trăia într'o vreme când multe trebuiau cruțate; el însuși nu prea eră om care să voiască a'și jertfi liniștea pentru orice preț; eră numai un poet plin de gust și de vioiciune. Când citește cineva satirele lui, i se pare că aude o conversațiune plină de grații și de spirit. Ele ne-au rămas ca un eco din acele ospețe ale lui Mecena, unde cântau și râdeau, lungiți în triclinile bogătei ville de pe Escuilin ¹⁾, Virgil, Orațiu, Varru și amicii lor.

Mult mai silite și mai puțin curgătoare sunt cele șase satire lăsate de Persiu; dorința acestui autor de a intra mereu în dezbateri filosofice și gustul său pentru stilul strâns, fac ca ale sale scrieri să fie un șir de enigme pe care criticii își pun toată iscusința spre a le descurcă.*

Însă satira nu se cufundă cu Persiu în întuneric; un nou Luciliu o așteptă, sub puternica pană a lui Juvenal. Cât de mare ar fi fost gloria acestui poet de n'ar fi uneori pătată! Cât foc e într'însul! Ce bogăție în imaginațiune! Ce putere în expresiuni! Dar epoca de degradare în care el a trăit s'a resfrânt asupra acestui frumos geniu. Înfuriat de desfrânările și de ticăloșiile ce vedeă împrejurii, cu un cinism înviersunat, el se apucă a le descrie, blestemându-le. Limba lui înveninată, înfruntând orice desgust, spuse curat cele mai scârboase adevăruri și, aprinzându-se în acea beție de desfrânări, ea se prostitui în tabelurile cele mai respingătoare. Astfel sunt scrise satirele lui Juvenal, împreună minunată de descrieri rușinoase și de nobile inspirațiuni.

Așa, purtată din mâni în mâni de trei mari geniuri, Luciliu, Orațiu și Juvenal, satira poate să dea drept rezumare

1) Satir. I. 8.

a scopului și a îndatoririlor sale, aceste versuri ale poetului din urmă :

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus nostri est farrago libelli.

«Orice mișcă pe oameni, urări, temeri, mânie, dorințe, bucurii, strădări vor fi materii amestecate în cârticica noastră». Și spre a explică mai pe larg această definițiune, zicem că satira ajunsese a fi, în Roma, un fel de poezie al cărui scop eră d'a trece sub censură defectele comune ale societății, culegând ici și colea exemple personale, și de a prezentă totdeodată învățăturile unei morale tari și sănătoase. Acest fel de poezie s'a născut chiar în Roma ; într'insa nu se ivește nici un semn de imitațiune d'a dreptul dela Greci ; însă dacă ar voi cineva să-l semuiască negreșit cu ceva din literatura elenă, atunci ar putea găsi, în cele după urmă, că *Iambele* și *Syllii* au oarecare analogie cu critica relelor, și *Gnomele* cu învățăturile de morală, cari amândouă întrunite compun genul satiric latin.

Însă *syllii* ¹⁾ lui Timon din Fliunta, filosof sceptic carele trăia pela 279 înainte de Christos, precum și *iambele* lui Archiloch ²⁾, poet liric din Paros, între 714 și 679, nu aveau acel caracter de generalitate al satirilor romane. Acesta din urmă, cu versu-i iute și arțăgos, cu limba-i mușcătoare și înveninată, își vărsă fără cumpăt veninul asupra nenorocitului Licamb, care nu voiă să-l ia de ginere. Celalt, deși se servi cu versul exametru și întrebuiță, în două-trei cărți ale sale, forma dialogului, care se găsește câte odată și în satira Latinilor, însă criticele^e lui se atingeau numai și numai de filosofi, atât răposați, cât și viețuitori, și de ale lor sisteme, pe care le luă în răs.

Așa dar nu putem zice că Luciliu, Orațiu și Juvenal au luat drept model nici pe Timon, nici pe Archiloch ; mai puțin

¹⁾ Wœlke, *De Græcorum Sylliis* ; Paul, *Disputatio de Sylliis*

²⁾ Liebel, *Archilochi reliquae* ; K. Ot. Müller, *Geschichte der griechischen Literatur*, I.

încă putem zice că ei s'au adăpat în *gnomele* Grecilor. Într'adevăr aceste versuri, culese sub numele celor șapte înțelepți ai Greciei¹⁾, sub al lui Solon, lui Teognis și altora, sunt niște scurte maxime și învățăături de morală, de politică, de economie, precum se găsesc pe ici pe colea în satirele Latinilor; dar ele mai adesea sunt scrise într'unul sau două versuri și le lipsește cu totul acel cadru care dă satirei romane, caracterul său de originalitate.

Deci să nu mai căutăm în zadar imitațiune acolo unde totul e original roman, și să primim numai că satiricii latini au putut negreșit să se folosească de unele idei, de unele expresiuni glumețe și iscusite, pe care le culesese în scriitorii eleni și pe care au nimerit la urmă a le întrupa în computurile lor.

IV.

Pe de altă parte, de vom arunca cătarea asupra fragmentelor rămase din adunarea de satire ale lui Terențiu Varro²⁾, născut la anul 216 înainte de Christos, nu trebuie să ne amăgească titlul lor, care poartă numele filosofului Menip. Învățatul amic al lui Cicerone compusese, în ceasurile-i de răgaz când întrerupea adâncile și serioasele sale studii, o mulțime de bucățele despărțite, în proză și în versuri de deosebite măsuri, în care el critică mai cu seamă feluritele sisteme ale școalelor filosofice, astfel precum făcuse mai înainte filosoful cinic și *σπουδογελοῖον* (iubitor de râs) Menip, discipol al lui Diogen. Deci, între scrierile lui Varro și ale lui Menip nu eră decât o asemănare de subiect, iar nu de formă. *Satirele Menipee*, de și purtau un nume de jumătate grecesc, de și erau pline de cuvinte elinești și negreșit de o mulțime de nume proprii de ale filosofilor greci, cu toate acestea ele erau numai o adunătură de felurite lucrări, precum fusese satirele

¹⁾ Orelli, *Opuscula Graecorum sententiosa et moralia*.

²⁾ Oehler, *Terenti Varronis Saturorum Menippearum reliquiae*. — Ch. Labitte, *Varron et ses Ménippées*.

lui Enniu și ale lui Pacuviu. Tot atâta deosebire va fi fost între scrierile lui Menip și satirele lui Varron, cât între acestea și *La Satyre Ménippée* a Francezilor, scrisă de Rapin, Passerat și alții, în timpul războaielor de religie din secolul al XVI-lea, împotriva Ligei catolice.

Dela Varron încoace, — afară numai dacă vom număra și pe împăratul Iulian, autorul unei poeme grecești, numită *Μισοπολιών*, satiră încontra bărbii cetățenilor din Antiochia, — nu mai avem cunoștință, multă vreme, despre nici un autor care să fi scris satire de felul acesta. Inșă la moartea împăratului Claudiu, filosoful Seneca, părtaș lesnicios și lingușitor slugarnic al crimei săvârșite de Agripina, prenoi vechia satiră și compuse, în versuri și în proză, o povestire glumeată și batjocoritoare a morții și a apoteozei nenorocitului împărat. *Apokolokyntosea* pare a fi una din urmele cele mai târzii ale satirii romane sub vechea ei formă. Trebuie însă să mărturisim că, dela Enniu până la Varron, se făcuse mari schimbări într'acel fel de compuneri; negreșit că dela Varron până la Seneca, schimbările nu fură mai puțin însemnate. Insfârșit, în epocile ce urmară, închipuirile caprițioase înmulțiră în tot chipul aceste lucrări de fantazie, ce nu erau strâmtorate de nici o lege, de nici o regulă; printre cele mai de însemnat vom numi scrierea *Satyricon* a lui Petroniu, care ne descrie viața unui sibarit din vremile imperiului și pe care, mai mult titlul decât cuprinderea, ne face a o prenumăra printre scrierile satirice.

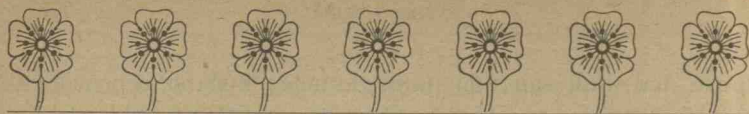
Așa dar, afară de satira în versuri exametre, inaugurată de Luciliu, Romanii avură totdeauna o satiră lipsită de regule și născută, ca și cealaltă, în societatea romană. Nu trebuie dar să tăgăduim cuvântul lui Quintilian, «*Satira tota nostra est*». El aveă drept a-l zice și mândria cu care îl rostește, se vede că o câștigase chiar în anele literare ale Romei. Acolo puteă să se încredințeze că satira s'a născut și s'a dezvoltat în cetatea nemuritoare. Precum am văzut, ea trecu prin trei fețe deosebite; mai întâiu fù o mică comedie poporană; la urmă, o scriere unde se amestecau tot felul de

spuse mai mult sau mai puțin glumețe ; însfârșit o poezie cu regule statornice, cu forme măestrite, cu mărețe îndatoriri.

Sub această din urmă înfățișare, a trecut ea în literaturile moderne ; mai toate națiunile civilizate ale Europei au cultivat, cu mai mult sau mai puțin succes, această ramură a poeziei. La noi, Românii, avem bune începuturi și speranțe de a merge mai departe. Nepoții învață lezne meseria străbunilor !

Paris, 1853.

Din *România Literară*, foaie periodică sub redactarea D-lui V. Alecsandri. Iași, 1855. — Reprodusă în *Revista Română pentru Științe, Litere Arte*. Vol. I, 1861, București.

Traducerea Comentariilor lui Iuliu Cezar premiată cu premiul „Alexandru Ioan I-lu Cuza“

EXTRACT DINTR'UN RAPORT, PREZENTAT ÎN SEȘIUNEA ANULUI 1873

Societatea Academică Română, în ședința sa din 3 Septembrie anul 1871 a pus la concurs *Traducțiunea în limba română a Comentariilor lui Iuliu Cezar de Bello Civile*, împreună cu anexele (lui Hirțiu și alora) *de Bello Alexandrino, Africano et Hispaniensi*, anunțând pentru acest concurs tot aceleași condițiuni ce se puseseră pentru traducțiunea *Comentariilor de Bello Gallico*, precum și un premiu de una mie două sute lei noi, din fondul *Alexandru Ioan I Cuza*, ce are a se decerne traducțiunii celei mai bune.

Mai năntă de 15 Iulie, anul curgător, termin fixat pentru depunerea manuscrisurilor prezentate la concurs, s'au primit estimp două elaborate, ce s'au însemnat cu literile A și B.

Comisiunea însărcinată de d-voastră cu examinarea acestor manuscrise, și compusă de d-nii Laurian, Maxim și subsemnatul, a cercetat aceste lucrări după metoda comparativ, întrebuințat acum doi ani în examinarea manuscrisurilor din traducțiunea *Comentariilor de Bello Gallico*, și ea n'a încercat greutate spre a se convinge că manuscrisul cu lit. A este superior celuilalt, cel puțin sub raportul înlesnirii și corecțiunii stilului românesc.

În privința exactității cu care înțelesul autorului latin e produs în limba română, comisiunea n'ar putea da precădere nici unuia din ambii concurenți; dar fiecăruia i-ar putea împută de a se depărta, adese ori fără necesitate, de la structura frazeologiei latine, spre a produce fraze românești mult mai

împedecate și mai puțin elegante decât ar fi fost o traducere simplă și fidelă a textului latin. Printre erorile de această natură, s'a observat mai cu seamă prea deasa schimbare a timpurilor în traducerea verbilor și aceasta mai adesea fără să fie necesitate de diversitatea sintaxei ambelor limbi.

În manuscriptul lit. B, provincialismii neîndemânatici și expresiunile de un caracter puțin literar abundă; dar nici manuscriptul lit. A nu este ferit de oarecare forme gramaticale incorecte, care, deși sunt uzitate în unele părți ale României, nu pot fi admise în limba scrisă, în limba *literară*.

Pe lângă aceste generalități vom adăoga cum că termenii tehnici, și mai ales cei de resbel, adesea întrebuițați în textul latin, sunt traduși românește într'un mod foarte neregulat, adică amestecând ziceri vechi din limba română, dar foarte rar adaptabile la obiecte de strategie antică, cu expresiuni latine transportate d'a dreptul în limba română.

Convenim de îndată că aceștia din urmă sunt mai totdeauna preferabili celor dintâi; dar, în orice caz, ne simțim nevoiți a recomanda o mai scrupuloasă exactitate în întrebuițarea celorlalți.

Pe de altă parte, observăm că, în manuscriptul lit. A, al cărui stil este cu neasemănare mai lesnicios, mai elegant și mai corect decât cel din manuscriptul B, nu se mai simte așa tare, ca în traducțiunile cele preferite acum doui ani, influența galicismilor nejustificabili, cari s'au introdus la noi prin uzul cotidian al traducțiunilor servile din limba franceză.

Precum se vede din citațiuni (aci omise), comisiunea nu poate acorda o deplină aprobațiune, nici chiar manuscriptului lit. A., care, fără îndoială, însușește mai multe calități decât cellalt. Pre lângă o destul de mare exactitate în reproducerea înțelesului din textul latin, primul manuscript se prezintă mai adesea cu un stil românesc pe care-l poate citi cineva cu oarecare plăcere. Să adăugăm încă cum că notele, deși scurte, sunt totdeauna nemerite, și că introduțiunea la *Comentariul despre Belul civil* este un bun conspect de situațiunea Statului roman în momentul când încep evenimentele narate.

Manuscriptul lit. B, prezintă drept introducere o prescurtare din viața lui Iuliu Cezar; notele dintr'insul au și ele valoare critică, și nu se pot trece cu vederea două bune accesorii ce s'au pus la sfârșitul operatului, și adică, o tabelă alfabetică de numiri și de obiecte, și o tabelă cronologică (cu anii și zilele) de evenimentele coprinse în narațiunea lui Cezar.

Fără dar de a recomandă manuscriptul lit. A, ca o traducțiune ce nu lasă nimica de dorit, comisiunea crede însă că aceasta nu este câtuși de puțin mai prejos de lucrările ce s'au prezentat acum doui ani. Pe acest temei și considerând marea necesitate ce se simte de a stimula cât se poate mai mult în sânul națiunii noastre aplecarea și gustul la lucrări literare serioase, comisiunea nu crede că este oportun, de această dată, a refuză nici chiar a amâna decernarea premiului propus.

Societatea noastră, domnilor, a lucrat până acum în mod de a deschide tuturor bărbaților laborioși și cu cunoștințe, o cale lesnicioasă spre a înavuți limba cu opere de o mare valoare literară, fără de a le prezenta alte dificultăți de învins, decât ale unei traduceri din limbile clasice în limba noastră.

Lucrările de această natură ce s'au propus de către Academie ofereau concurenților încă și retribuțiuni din cele mai cuviincioase. Să constatăm că în anul trecut, s'au prezentat pentru asemenea lucrări un număr mult mai considerabil de concurenți, de cât în anul de față. Oare această împuținare a aspirațiunilor nu provine în mare parte, din împrejurarea că Societatea Academică n'a putut aprobă lucrarea nici unuia din concurenții de an?

Ne temem ca nu cumva, printr'o exigență prea riguroasă, Societatea să nu facă alt de cât a micșorâ și mai tare puținul îndemn la asemenea lucrări lungi și anevoiase, ce se simte printre bărbații noștrii de litere.

Cugetăm asemenea cum că rigoarea ce Societatea trebuie neapărat să arate, când este cestiunea de a pune în execu-

tare o idee provenită din propria sa inițiativă, când voește, bună oară, să scoată la lumină, cu spese însemnate și prin acord mut, traduceri românești de pe autorii clasici antici, acea rigoare, credem se poate împlânzi atunci când, precum este în cazul de față, Societatea nu are altă funcțiune decât cea de a îndeplini voințele unui generos donator, recompensând lucrările, care relativamente se vor crede cele mai bune la timpul când este prescris a se decerne premiul.

Chiar acel premiu, pus astăzi sub arbitrul d-voastră, fiind mai cu seamă un premiu de încurajare, de îndemn și de stimulațiune la producerea de lucrări serioase în limba română, în atare calitate mai vârtos, comisiunea se crede în destul îndreptățită a vă propune și de astă dată a lui decernere.

Ea dară, întemeiată pe considerațiunile de mai sus, invită pe Societate să acorde premiul fixat de 1200 lei din fondul principelui Alexandru Ioan I, persoanei care a prezentat manuscrisul (A) cu deviza: «Non solum armatis, sed interdum «etiam otiosis minabantur (Pompeiani), nec quid, quisque «sensisset, sed ubi fuisset cogitandum esse dicebant».—Ciceronis *pro M. Marcello*.)

Așa dar, domnilor, azi pentru a doua oară, Societatea Academică Română se vede în pozițiune de a decerne premiul literar instituit de răposatul marele Domnitor al României, *Alexandru Ioan I*, și azi ne aflăm în ziua de 30 August, ziua onomastică a fostului Domnitor, în care pentru întâia dată estimp, avem a deplânge pierderea sa dintre muritori.

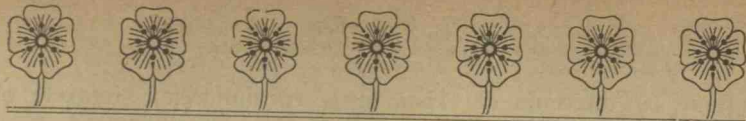
Sunt acum zece ani domnilor, de când avusei fericirea de a fi organul prin care Alexandru Ioan I, fundă în România întâiul premiu de încurajare literară, deschizând astfel primul avânt al activității viitoare a Societății noastre, tot *dânsul* carele a pus piatra fundamentală la cele mai multe acte prin care se înalță patria.

Am socotit domnilor că nu putem trece în tăcere această coincidență întâmplătoare, și că este o datorie solemnă, pro-

vidențială a noastră de a ridica glasul aci, împreună cu țara întreagă, spre a rosti azi, cu o pioasă durere, cuvintele: «Eternă să fie memoria marelui Domnitor al României Alexandru Ioan I Cuza!»

București, 1873.

Din *Analele Societății Academice Române*. Tom. VI, 1873.

Condițiunile unei bune traduceri românești din autorii Eleni și Latini.

RAPORT ASUPRA TRADUCERII ROMÂNE DIN DIONE CASIU,
PREZENTAT ÎN SESIUNEA ANULUI 1874.

Domnilor,

Pentru a treia oară Societatea noastră, mereu stăruitoare în dorința-i de a da publicului român traducțiuni bune de pe autorii clasici, a pus la concurs, în sesiunea anului trecut seria de scriitori eleni și latini, asupra cărora de două ori repețitele noastre încercări au rămas fără de rezultat mulțumitor. Și nu s'a înșelat întru această obstinată răbdare a Societății, căci al treilea rând de probe, adică cel de estimp, iată-l că ni se prezintă cu câteva lucrări care nu prea sunt așa tare depărtate de condițiunile ce se pot impune, în momentul de față, traducătorilor români de pre scrise antice.

Ținând seamă de fluctuațiunile la care limba noastră este încă expusă în procesul ei de limpezire, știind cât de greu este a se feri cineva atât de exagerațiunile adimenitoare ale sistemelor limbistice, cât și de incorecțiunile consimțite de usul zilnic al vorbirii și al tiparului românesc, nu este oare permis domnilor, a cere de la scriitorii români, pre care datoria și dorința noastră ne duc a-i îmbărbăta la lucrări literare, o perfecțiune de stil clasică, totdeauna în raport cu aceia a autorului pe care ei au a-l români? Să mai cugetăm apoi că chiar și literaturile cele mai bine cultivate ale Europei moderne posedă puține, foarte puține traducțiuni perfecte de pre autorii antici.

Adevărul e că dificultatea unei traduceri crește în propor-

țiune cu diferența ce există între vocabularele, sintaxele și construcțiunile bine întemeiate și bine statornicite a două limbe ce se încearcă la lupta înfrățitoare a traducțiunii, așa dar, ca principiu general, se poate zice că cu cât o limbă are cuvinte și reguli mai temeinic stabilite, cu cât ea a ajuns a fi mai de sineși stătătoare, cu atât ea este mai puțin priincioasă, mai puțin înlesnitoare la translațiuni dintr'o limbă rivală; și din contră limbele nu încă de tot formate, limbele încă slabe și sărace, dar care însă aspiră la înavușire, au și folos și îndemănare de a se mlădiă, prin mijlocul traducerilor, după chipul și asemănarea limbelor celor mai corecte.

Acesta este fără îndoială cazul limbei noastre, și pentru aceea mai cu seamă, — s'o declarăm încă odată, domnilor, — stăruim noi așa tare ca să îndemnăm pe scriitorii noștri la dese și înmulțite cercări de transferire a modelelor antice în limba românească.

Pentru ca să atingem însă scopul și să facem ca traducțiunile propuse și premiate de Societatea Academică să fie cu adevărat folositoare la înavușirea treptată a limbei și la sporirea bunei literatură române, nu cred că putem de o cam dată cere dela concurenții noștri altceva decât:

Mai întâiu, ca ei să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nesocotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și ale frazelor.

Apoi ca ei să se silească a reprezenta pre românește, în mod clar și cu fidelitate, atât înțelesul general al frazelor și al cuvintelor, cât și toată acea minunată varietate de nuanțe, care este podoaba cea mai admirabilă a frumoaselor și măiestritelor limbe antice, în fine, ca ei să nu piarză și să nu răsipească cu totul, în acea strămutare a materiei, a ideilor și a impresiunilor străine pre românie, caracterele care constituie însăși originalitatea limbei noastre, semnele distinctive care fac dintr'însa o ființă limbistică *a-parte*; în câteva cuvinte, să nu nesocotească nici calitățile, nici virtuțile, nici farmecul ei propriu.

Dacă, după experimentele făcute într'un șir de mai mulți

ani, vom căuta astăzi a consemna principalele defecte la care se află mai cu seamă expuși traducătorii noștri în raport cu fiecare din aceste trei norme pe care, în mod tacit, Societatea le-a fost impus chiar din ziua când, pentru întâia dată, a deschis cariera concurselor de traduceri, și pe care ea le-a delinuat din ce în ce mai lămurit în criticele publicate după fiecare concurs, dacă vom face astăzi inventarul substanțial și explicit al pericolelor de traducțiune, credem că astfel ne vom fi îndeplinit cu totul datoria noastră pentru viitor și că de acum înainte, la fiecare nouă probă ce se va prezenta, rolul Societății se va putea mărgini întru a constata numai până la ce punct nouii concurenți au putut și au știut să se ferească de primejdiele pe care noi le vom fi arătat ca semănate în calea lor.

Această schimbare de procedere în criticele noastre ne este, pare-mi-se, prescrisă chiar prin simțitoarele progrese ce, cu o înviitoare mulțumire, am putut constata estimp într'o bună parte din probele ce ni s'au înfățișat. Rămâne acum învederat că ale noastre consilii n'au fost nici greșite, nici sterpe. Ca o sămânță vie, ele nu s'au spulberat în vânt, ci au picat în țărână roditoare. Precât însă o asemenea idee ne poate însuflă și mulțumire, și mângâiere, și bun augur pentru viitor, tot atât trebuie dânsa să ne întemeeze a recunoaște că concurenții cari răspund la chemările noastre nu sunt școlari îndărătnici, cărora trebuie fără preget și fără îndurare să le repețim mereu și neîncetat învățături elementare de gramatică, de logică și de estetică, ci în mare parte sunt bărbați instruiți și literați cari stau, — iertați-mă, domnilor, a o zice, — ca și noi, în nedumerire asupra multor cestiuni de limbistică română și cari cer numai să li se arate direcțiunea cea mai bună, pentru ca ei să o urmeze cu pași siguri și fără șovăire.

Apoi oare, astfel stând lucrurile, nu este de ajuns, domnilor, ca în câteva trăsuri generale să schițăm aci, odată pentru tot periodul actual al culturii noastre filologice și literare, care sunt pericolele ce trebuiesc ocolite de către scrii-

torii români, în calea pe unde ei urmăresc, traducându-i, pe autorii eleni și latini?

Mai înainte de toate, — am mai zis-o, — se cade ca traducătorul să cunoască bine limba din care se apucă a traduce, așa de bine încât să nu-i scape nici una din acele delicate nuanțe ale înțelesului cuvintelor, nici una din acele construcțiuni sintactice care fac să varieze până la infinit tendința principală a conceputului unei fraze. Ar fi, negreșit, a cere prea mult, dacă am pretinde ca, în lupta traducerii, el să nu intre cu altă armă decât cu acelea pe care i le dau cunoștințele sale limbistice de mai înainte dobândite; dar însă nu e mai puțin adevărat că o traducere bazată numai pe neincetate cătări în dicționar, pe continue răsfoiri prin gramatici, pe ajutoare mereu împrumutate dela traduceri în alte limbe moderne, acea traducțiune nu poate nici odată să fie nici o reproducere exactă a autorului tradus, nici o operă literară în limba traducătorului. Punctul de atac către care privirea traducătorului va să fie direct țintită, este însuși textul autorului antic și numai acel text; de aceea, mai înainte de a-l ataca, zelosul traducător să-și cerce bine puterile, să se încredințeze bine dacă se află în stare a învinge dificultățile limbei originalului chiar și fără de ajutoare străine; și numai atunci când va fi sigur că limba și stilul autorului de tradus nu conțin pentru dânsul prea numeroase arcanse, atunci numai să cuteze a se apuca de lucru, ajutorându-se, în mod accesoriu, cu dicționarele cele mai complete, cu scholiile și adnotațiunile cele mai erudite, cu traducerile cele mai perfecte. Asemenea ajutorințe sunt chiar și de recomandat celor cari înțeleg bine pe autor și fără sprijinul lor, căci din confruntarea unui material variat se naște o critică ce va avea mai adesea rezultate folositoare pentru noua traducțiune.

Ceea ce este limpede și lămurit în mintea omului, el poate s'o și exprime cu claritate și cu preciziune. Această axiomă a logicei literare este tot așa de adevărată în privința traducătorului, cât și în a scriitorului care dela sineși compune; dacă acestuia se cere ca să-și lămurească propriile sale cu-

getări mai nainte de a le enunția, celalalt trebuie să se pătrună bine de gândirile modelului său, să-și însușească tot complexul de idei ce să vadă și se străvadă în stilul lui. Când va fi căpătat acest dar, cu care studiul singur îl poate înzestra, sarcina îi va fi foarte împușinată. El va ști cu cine are a face, cunoscând și puterile și subtilitățile modelului său, prețuindu-i frumusețile și cumpănindu-i slăbiciunile; unica lui grijă de traducător va rămâne a fi, cum mai bine să le strămute, toate netrunchiate, toate nevătămate, toate vii, în limba nouă d'asupra căreia el voiește să altoiască anticul model.

Aci naște fără indoială adevărata luptă. Lupta se arată ne-greșit grea și periculoasă celui ce n'are la îndămână decât o armă slabă, imperfectă și stângace. La prima încercare, la primul atac, fiecare se va înspăimânta de neputințele sale; dar să nu se amăgească cutezătorul luptător, să nu-și piardă curajul. În mii de cazuri, chiar acea nestatornică flexibilitate a elementului plăpând, de care el dispune, îi va veni întru ajutor; ea îi va permite a urmări de aproape, pas cu pas, pe trufașu-i antagonist; ea îl va învăța să-i soarbă, — de așa putea zice așa, — virtutea, lipindu-se de el, precum văscul de stejar; ea îl va face să-l învingă, supunându-se și asemuindu-se lui, precum odinioară.

Cræcia capta ferum victorem cepit et artes

Intulit agresti Latio...

Întru această insinuare victorioasă a perfecțiunii clasice în puțin, până acum, cultivată noastră limbă, întru acea bună și solidă direcțiune ce modelele antice pot da născândeii noastre literatură, constau principalele foloase didactice ce avem să tragem din traduceri pe care societatea academică le propune; așa dar, să nu fugă aspirantul la premiile noastre de temerea ce preocupă mai cu seamă pe francezi, că va sta prea mult servil în traducere; din contră, traducătorii români să nu piardă nici o ocaziune priincioasă de a rămâne fideli construcțiunilor frazeologiei antice, de câte ori ei vor simți încă că, făcând astfel, înțelesul frazei nu se perde pe românește. Când se prezentă dar asemenea cazuri, să se ferească

mai ales și cu tot dinadinsul a traduce prin perifraze împrumutate din alte limbe străine.

E știut că junele studios dela învățătorul bun mai mult câștigă, și cine poate fi mai bun învățător pentru limba noastră, așa spornic și așa felurit vlăstărită, decât scrierile clasice ale antichității?

Nu e rău, — o repețim — ca traducătorul român să consulte și pe cei cari, mai nainte de dânsul, s'au cercat a interpreta în limbe moderne pe autorii vechi; dar cât de îndemânatici și cât de experimentați ar fi aceia, nu se cuvine ca noul cercător să-i ia orbește drept călăuze, și urmând poteca lor laturală și poate chiar mai lin așternută, să părăsească calea cea largă și adesea mai accidentată a textului original.

Insistăm asupra acestui consiliu, căci ne-am putut cam des încredința cum că, în momentele de oboseală ale nevoioasei lor sarcine, unii din concurenții noștri cei mai meritoși îl pun cam lesne la uitare. Le aducem dar aminte că este cu puțință a face într'altfel; și dacă nu e mai ușor, în orice caz este mai bine.

Ceea ce este însă și mai puțin ușor, chiar pentru cei cari știu bine limba din care traduc, pentru cei cari se țin strânși legați de înțelesul autorului și cari se silesc a traduce cu exactitate, toate ideile, toate nuanțele stilului său, este de a scrie tot deodată și frumos românește. Cu toate însă, aceasta este a treia și poate mai de toți simțită și prețuită condițiune a unei bune traduceri. Ce folosește în adevăr publicului cititor dacă un erudit, carele netăgăduit cunoaște foarte bine limbile antice și poate chiar gustă în sineși toate finețele scrierilor clasice, s'a opintit a transvasa, — mi-aș fi permis a zice îndată a *pritoci*, de n'ar fi fost vorba de nobilele creațiuni ale geniului antic, — a scâlambă cel puțin acele creațiuni într'o limbă trivială sau extravagantă, greoaie sau pretențioasă?

Cărțile se scriu spre a fi citite, și numai acele citiri pot fi profitabile cititorului pe care el le înțelege și care, conți-

nând idei sănătoase, prezentate într'un mod logic, sunt scrise într'o limbă de toți pricepută, de toți gustată, într'o limbă care nici desgustă mintea prin formele și expresiunile ei pocițe și înjosite, nici o ostenește prin a ei frazeologie nomoloasă și încălciată, nici o spăimântă prin netrebuincioase și nejustificabile inovațiuni.

Iată dar o nouă șiră de stânci, printre care traducătorul cată să-și prefire vasul, fără de a-l periclită, izbindu-l prea tare de vreuna din ele. Aceste pericole, care se înfățișează nu totdeauna așa amenințătoare pe cât ele adesea se arată pline de înlesniri și de adimeniri, sunt *provincialismii* sau formele și expresiunile necorecte care se întrebuițează numai în câteva localități, cu disprețul bunului uz mai general; sunt *vulgaritățile* sau creațiunile hibride ale graiului poporan și familiar, care adesea sunt și contrarii spiritului limbei naționale, sunt *platitudinile* de stil sau lipsa de vigoare, de eleganță și de corecțiune în alegerea cuvintelor și mai ales în construcțiunea frazelor, care se destramă sau se împletecesc fără spor și fără gust, sunt *archaismii* nevoiași sau cuvintele sterpe care au îmbătrânit și au răposat fără de a lăsa sămânță în limba cea viie; sunt în fine *neologismii* prisositori, sau formele și vorbele din nou create care, pe lângă dificultatea de înțeles ce prezentă cititorului, mai au și neiertatul păcat de a fi făurite fără de necesitate practică, sau numai dintr'un simplu capriciu, sau chiar și ca o consecință riguroasă a unei sisteme personale de reformă limbistică.

Așa dar, traducătorului i se cere a fi limpede, corect, elegant, cumpănit și mai cu seamă inteligibil în limba sa; căutând formele literare el nu trebuie să scape din vedere nici puritatea și demnitatea stilului, dar nici folosul ce pot trage cititorii din claritatea cărții lui. Cu cât vor fi ideile mai simple și mai lămurit expuse, cu atât ele vor fi mai aprețuite și mai spornic semădate în inima lectorului; cu cât cuvintele vor fi mai alese, cu atât ele îi vor susține mintea în sfere mai nobile și mai înalte; cu cât mai mult vor lipsi din limbă ziceri hibride, gârbovite și scăpătate, cu cât mai puțin vor răsări

intr'insa superfetațiuni neologiste, cu atât scriitorul va fi mai gustat de public, și totdeodată mai folositor și limbei și literaturii naționale.

În perioadele cele mari ale culturii omenești, scriitorii cei buni au fost luminătorii epocii lor; ei au scris pentru oamenii din timpul lor; au scris ca să fie pricepuți de dânșii, și numai astfel au reușit chiar a face ca razele răspândite de ei în timpul viețuirii să se răsfrângă și asupra depărtatei posterității. A scrie limba trecutului este un joc retrospectiv, o petrecere de anticar care, chiar când e perfect executată, rămâne a mulțami numai un foarte mic număr de amatori. A voi din contra să scrie cineva limba viitorului, este o utopie fără de niciun temei, este a cercă după calculele iluzorie viitorul limbelor, precum necromanții și vrăjitorii cearcă în zodii și cu bobii viitorul sufletelor.

Dar este timp acum, domnilor, să rezumăm toate cele ce am luat voie a dezvoltă dinaintea d-voastră, sub proaspăta impresiune a traducerilor de pre autorii latini și eleni, cari ne-au venit estimp la concurs.

În câteva cuvinte, vom zice dar, adresându-ne către aceia din studioșii români cari vor voi să traducă pe limba lor scriitori clasici, că ei trebuie mai întâi să cunoască bine ambele limbe pe cari vor a le pune în luptă, și apoi să nu uite, că, ținându-se pe cât se poate mai alături cu textul original, ei au datoria de a scrie o limbă românească aleasă, dar tot deodată și înțeleasă.

Cu aceste premise și ținând seamă de toate justele și finele observațiuni pe care le-a consemnat colegul nostru d. Nicolae Ionescu în ingeniosul și măiestritul său raport asupra traducțiunilor de pe autorii latini, venite în sesiunea aceasta la Societate, vom deschide acum dinaintea d-voastră pe rând cele patru manuscripte de traducțiuni din limba elenă cari s'au dat în cercetarea comisiunei noastre. Onorabili mei colegi, d-nii Sion, Maxim și Caragiani, mi-au delegat favoarea de a strânge în snop pentru adunarea Societății cece noi în comisiune am spicuit prin manuscriptele de probă.

Ca și în anii trecuți, autorii eleni propuși la concurs nu au fost aleși cu privire la perfecțiunea lor de stil, ci mai mult la materiile ce ei au tractat. Patru istorici ai anelelor romane, toți din epoce mai mult sau mai puțin scăzute ale clasicității, întocmesc lista concursului. Dacă o asemenea alegere ne obligă la oarecare condescendență în privința corecțiunii de stil a traducerilor, ea pe de altă parte ne atrage atențiunea asupra înlesnirii mai mari ce oferă translațiunea unor scrieri lipsite de un riguros caracter de perfecțiune clasică. Aceste considerațiuni se răsfrâng neapărat în proporțiuni inegale asupra autorilor puși la concurs, cari au fost :

Polibiu, cu 16 capitole din cartea I a *Istoriilor* sale ;

Dionisiu din Halicarnas, cu 12 capete dela începutul *Antichităților romane* ;

Dionie Casiu, cu o parte din domnia lui Tiberiu (cap. 58, § 1—12 din *Istoria romană*) ; și în fine :

Plutarc, cu câteva paragrafe din viața lui Tiberiu Grachu.

Niciun concurent, estimp n'a mai cutezat să înfrunte frazeologia prolixă și complicată a biografului din Cheronea, cel mai popular, dacă nu și cel mai corect din scriitorii propuși spre încercare.

Polibiu, prețitul istoric al politicei romane, ni s'a prezentat într'un specimen românesc de 8 coale, primit de delegațiunea noastră la 24 Iulie 1874, cu epigraful :

*Vos exemplaria græca
Nocturna versate manu, versate diurna.*

Se vede că traducătorul a urmat cu sfințenie povața lui Orațiu, pe care o ia drept semn distinctiv al lucrării sale. Se simte că el cunoaște limba elenă și că s'a pătruns bine de înțelesul autorului său, pe care-l urmărește foarte fidel, poate prea foarte mult fidel, în frazeologia lui. Dacă acest traducător ar ști să scrie așa corect și așa elegant românește pre cât pricepe de bine elinește, comisiunea ar fi fost fericită că a găsit de îndată într'insul pe traducătorul lui Polibiu. Dar citirea unui capitol, în care am subliniat numai unii provin-

cializmi și unele expresiuni rău alese, va dà îndestulă dovadă de neîndemânarea stilului :

«Pre acestu tempu¹⁾, Romanii încercara cea de antaiu trecere cu putere armata în Illyri'a, ²⁾ și în aceste parti ale Europei, unu evenimentu *acest'a*, preste care nu potu trece usioru, ci trebuie se *persevereze* pre lenga *acel'a* cu *attentiune*, *acelia*, carii voiescu intru adeveru, a și-procură idea *intentionata* dein partea nostra, despre *incrementulu* și consolidarea *domniei* romane. El se determinara a trece în Illyria, cam dein urmatoriele cause :

«Agron, regele Illyriloru, fû fiulu lui Pleuratu și *dispuneá preste* cea mai mare *potere pedestra* și *navale* deintre regii Illyriei, carii domniseră în ainte de elu. Acest'a fiindu înduplecatu cu bani dein partea lui Demetriu, tatalu lui Philippu, promise ajutoriu Medionenilor³⁾, carii erau impresurati *dein partea* Etoliloru. Etolii *adeca*, dupa ce nu putura *nici decatu persuadá* pre Medioneni, că se partcipe la confederatiunea loru ; întreprinseră *pre aceia*, a și-i subjugá cu forti'a. Deci scotiendu-si afora tota puterea armata *impresurasera* cetatea acelor'a, și continuara a o *impresurá*, folosinduse de orice midilocu .al' poterei și al' artei. Veniendu inse tempulu alegerei magistratilor și fiindu de a se alege unu nou strategu, chiar pre candu asediatii se aflau într'o *pusetiune* atatu de precarie, *catu* pre tota dio'a se asceptá supunerea loru : Strategulu de *pono aici*, fece propunere Etolilor, dicundule : că de orece elu a suferitu greutatile și periculiul asediului, este de convenintia *cá deca* voru occupa cetatea, se-i-se adjucece lui și impartirea predii, *cum si* inscrierea numelui pre arme. Dar unii și mai alesu aceli'a, carii *competira* pentru locuri de onore, se opposera acestei pretensiuni, și *admoniara* pre poporu, că se nu *preocupe*, ci se lase nedecisu *acea*, *ca cui* va impartii fortun'ă acest'a distinctiune. Deci Etolii deciseră, că Strategulu care se va denumi, daca ar'ocupá cetatea, se aiba impreuna cu Strategulu de mai nainte, dreptulu de a împarti pred'a, cum și onorea de a și-inscrie numele pe arme».

Comisiunea vă încredințează, domnilor, că traducerea de pe Polibiu este minunat de exactă ; cât despre stilul românesc, ați putut înși-vă judicá. Cred dar că ne veți aprobá, căci referindu-ne la frumoasele versuri ale epigrafului acestui probe, vom zice : «Împarță-și orele de ziuă, împarță-și și pe cele de noapte între răsfoirea exemplarelor grece, și deprinderea la

¹⁾ *adeca* : 231 a Ch. (523 urb. cond.).

²⁾ Illyri'a era tier'a de lenga marea Adriatică în Albani'a și Dalmati'a de astadi.

³⁾ în Acarmani'a lenga confiniile Etoliei.

scrierea corectă și elegantă a limbei românești, și cercătorul de azi al lui Polibiu va deveni mâne demnul său traducător!»

Mai puțin norocos încă decât părintele istoriei pragmatice ni s'a arătat retorul din Halicarnas, în cele 6 coale de probă românească, venite la 5 Iunie 1874, sub scutul rău apărător, dar de mai nainte mângâios al următoarei strofe din Orațiu :

*Virtus repulsæ nescia sordidæ
Intaminatis fulget honoribus,
Nec sumisit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.*

Luarăm și aci un capitol, pre cel dintâi, spre a-l transcrie pentru d-niile voastre; dar el dela început ne eșe înainte cu o frază rău înțeleasă de traducător și încă și mai grea de înțeles pentru cititorul traducțiunii. De aci înainte, urmarea lasă tot așa mult de dorit și sub raportul stilului românesc, și sub acela al fidelității traducerii. S'ar putea zice că concurentul n'a știut a se feri de nici una din acele trei serii de pericole pe care noi le-am semnalat mai sus ca semănate în calea traducătorilor. Ar fi de dorit, în interesul său propriu, ca să caute întărirea sa prin studiu și să nu prea pună temeiu pe semeața și amăgitoarea mângâiere că meritului nu-i pasă de rușinea unei respingeri: *Virtus repulsæ nescia sordidæ.*

Am însemnat unele defecte mai aparente subliniând cuvintele în acel prim capitol :

«Contra voientiei mele, me vedu necesitatu la limba îndatinata pentru precuventarile istorice de a vorbi mai antaiu despre *mene* insumi; totusi nu voiu *excedă nece* in laud'a propria, carea, cum sciu, pre auditori ¹⁾ i-obosesc, *nece n'am de cugetu*, de a defaimă pre alti scriitori, — cum *fecera* Anaxilau si Theopompu ²⁾ in precuventarile la istoriile lor, — ci

¹⁾ (Scriitorulu si-representeza mai antaiu unu cercu de auditori si nu de cetitori, carui'a elu si a perlesu opulu seu, dupe datin'a romana de pre atunci.)»

²⁾ «Anaxilau, unu istoricu necunoscutu. Theopompu, unu istoricu forte bunu, s'a nascutu in Olimpiadu. 100 (377 a. Chr.). Desi opulu seu «istoria Greciloru» nu s'a pastratu pana la noi, totusi acela a sierbitu ca isvoru principale pentru istoricii mai tardii.»

voiescu numai a arată motivele, care me indemnara la compunerea acestui opu, si *ami* dá seam'a despre isvorele, dein care mi-am luatú cunoscientia pentru descrierea istoriei insemi. Sum *adeca* convinsu, cumca *fiacare*, *carele se determineza* a lasá posteritateri monumente a le spiritalului, pre care tempulu nu le pote nemici de odata cu corpulu, mai alesu istoriculu, la care noi presupunemu adeverulu, acestu fundamentu al'totei intieleptiunei si prudentie, trebuie inainte de tote, se sialega materii demne, distincte si aducatorie de folose abundente pentru cetitoriu, si dupe acea pentru prelucrarea acelorá, se si adune cu multa grija si incordare mediloce corespondietorie. Coci carii seau dein *poft'a* de a se face cunoscuti, si a-si *pastra* oresicare nume, seau spre a si-arată talentele loru eminente de scriitori, scriu tractate istorice despre obiecte neinsemnate seau rele, seau despre atari obiecte, care nu *meriteza* nece una atentiuene, aceli dein partea posteritateri nece voru fi invidiati pentru cunoscientia loru, nece voru fi glorificati pentru talentulu loru. Si *acesta pentru acea*, coci eli lasa prin acea cetitoriloru *sei*, un'a presupunere, cumca insusi au dusu o vietia conforma scrieriloru, ce le-au *edatu*, fiindu ca cuventele scriitorului mai in generalu, se considera cá icon'a spiritului seu.»

Ne mai rămâne acum Dione Casiu, spre a pune capăt la răpedea ochire ce arunc dinaintea d-lor voastre asupra manuscrisurilor, pe care însă comisiunea, în ședințele sale, le-a examinat și le-a studiat cu o atențiune mult mai specială și mult mai minuțioasă decât cum este rezumatul opiniunilor ei pe care am onoare a vi-l transmite.

Dintre toți autorii eleni, Dione fu în rândul acesta cel mai favorit de soartă. Pentru dânsul doui concurenți intrară în luptă, venind unul la 20 iunie cu un manuscris de 5 coale, însemnat cu un vers arhaic al vechiului poet Neviu :

*Provenibant oratores novi
Stulti adolescentuli...*

altul, și cel din urmă sosit, la 30 iulie, cu epigraful :

Fortes creantur fortibus et bonis,

coprinzând 22 pagine, în mare parte ocupate de bune note critice și istorice.

Nu putem și nu voim a defăimă pre cea dintâi din aceste probe ; dar mulțimea de ziceri rău întrebuițate și o mare

stângăcie în enunțierea ideilor, ne-au făcut a-l rânduî cam între traducțiunea de pe Dionisiu din Halicarnas și aceea de pe Polibiu, prin urmare cu mult mai jos de treapta pe care se cuvine a sta traducătorii premiați de Societate. Transcrierea primului capitol, însemnată după cum au fost și celelalte, ne va sta dovadă de cele ce ziserăm; dar totdeodată ea va arăta că, dacă cumva concurentul, în extrema-i modestie, a gândit să-și aplice sieși epitele versului Nævian din fruntea încercării sale, apoi adolescentul încă noviciu și nedepins cu arta de a zice și de a scrie bine poate prin studiu să ajungă a fi un bun orator, un scriitor de merit¹⁾:

«Tiberiu²⁾ fu dein generațiune vechia nobila, si *avuse* crescere buna, fu inse de unu *naturelu* forte *particulariu*. Elu nu *permitea* a se *observa* ca ce *doresce*, si cuventele sale nu corespondeau intentiunei sale, ma inca vorbele sale adese ori steteau in contradicere directa cu *acesta*. Tote acele, la care *nisuia*, le *nega*, si se pareă a dori aceea, ce elu chiaru *urea*; se *simula* irritatu asupra lucrurilor, ce chiaru le avea in cugetu, si se arata bunu, candu *era* mai reu; se pareă misicatu de compatimire, candu pedepsea mai tare, si se *mania*, candu ertă cuivă; pre celu mai urgisitu inaintea-lui, lu privia cu faciă cea mai *amicabila*, si tractă cu cea mai mare recela, pre amicii sei cei mai *increditi*. Principiul lui *era*, că unu domnitoriu nu trebuie se si vedesca sentimentele sale. Prein aceea *deveni* nenorocit in multe si mari lucruri, pe când pe cale contraria cu multu mai multe si mai mari lucruri ar'fi potutu *conduce* la scopu. Deca tienut'a lui ar'fi fostu totu deună un'ă si aceeași, atunci acel'a carele a avut *de* a face cu *densulu*, lesne s'ar'fi potutu padi de *densulu*. Ar'fi trebuitu să presupuna totudeun'a numai contrariulu; ori ce manifestare de antipatia că dorentia, si ori ce dorentiă că antipatia. Daru elu se *mania*, candu cinevă *apparea* ai fi nemeritu adeverat'a intentiune,

1) Ne-am silit a transcrie toate manuscriptele citate în acest raport cu ortografia fiecăruia din ele. Societatea Academică nu poate încă luă asupra-și de a impune o sistemă oarecare de ortografie; ea admite dar de o cam dată fără de a le judică orice fel de scriere; însă nu ne putem opri de a semnală subliniându-le acele erori de ortografie care sunt chiar erori gramaticale și care mai cu seamă se găsesc în prezentul specimen de traducțiune de pre Dione Casiu.

2) «Tiberiu fiulu adoptivu a imperatorului Augustu nascutu în 712 a. urbis conditæ (42 înainte de Christosu) a domnitu dela 767—790 a. U. C. 14—37 d. Chr.»

si multor'a nemicu alt'a le a servitu spre *stricare*, decatu nefericit'a imi pregiurare, ca ei lu pricepura. Asiadara erá de o potriva reu *al'nulu* pricepe, coci multi *cadiura* prin aceea, cá eli *sia* datu consentimentulu loru dupa vorbele lui er nu dupa cugetulu lui celu ascunsu; dar 'mai periculosu erá' ai nemeri cugetulu lui celu adevratu. . . .

În privința manuscriptului al doilea de pre Dione Casiu, — cel care a căutat a se întări făcându-se fiu și discipol la cei tari și la cei buni, *fortibus et bonis*, — noi, domnilor, în comisiune ne-am simțit îndată dispuși a-l declará ca demn de a fi adoptat drept fiu român al scriitorului antic. Nu doară că este cu totul lipsit de abateri nejustificabile dela textul original, în care abateri se simte poate cam des cum că traducătorul a fost răpit de adimenirile ce-i prezentau admirabila traducțiune franceză a lui Gros și Boissé; nu doară că nu se împiedică uneori într'o frazeologie întortochiată, și alte ori alunecă în perifraze fără folos; nu doară în fine că nu-i scapă pe ici și pe colea câte un neologism de acelea pe care necesitatea nu-l reclamă și pentru care cititorul român se va aflá cu nedrept cuvânt nevoit a recurge la dicționare latine sau franceze.

Dar de am voi chiar să alegem cu obstinațiune și fără cruțare toate aceste pete oacheșe de pre fața manuscriptului, nu rămâne mai puțin adevărat că el prezentă o lectură lesnicioasă și plăcută, că înțelesul textului original este în genere reprodus cu exactitate și preciziune, că limba este aleasă și curgătoare, într'un cuvânt, că Dione Casiu, sub această formă, pare a nu se simți strâmtorat și desfigurat în traducțiune, și că cititorul român va prețui într'insa la dreapta sa valoare pe scriitorul elen. Tradusă într'astfel, sau poate și ceva mai binisor, *Istoria romană* a lui Dione Casiu va fi o operă literară recomandabilă a limbii române.

Dați-mi voie de a vă demonstrá aceasta prin citirea aceluiaș prim capitól, în care ne-am încercat a însemná cu rigoare toate greșelile și toate slăbiciunile.

«Tiberiu se trageá d'in parenti nobili si priimisse una educatione *po-trivita cu nascerea lui*, dero erá de una fire cu totulu singularia. Nu

declară nimicu din celle ce doriă si nu voiă *mai* nimicu din câte diceă că voiă; ci vorbindu contr'a intentionii selle, desaprobă totu ce-i placeă si propunea totu ce *uria*; se infuriă candu eră pré putinu suparatu, si se aretă blandu candu eră forte interitatu; deplangeă pre cei-ce *î punia* cu asprime si se irrită contr'a acellor'a pre cari i iertă; câte una data, priimiă pre cellu mai mare inimicu allu seu că pre unu amicu intimu, si cotra cellu mai bunu amicu se portă că cotra celu mai strainu¹⁾. In scurtu, credeă ca unu domnitoriu nu se cuvine se 'si dee pre facia cugetarile; căci, dicea ellu, din acest'a se nascu numerose si mari nenjunsuri, pre candu *sistem'a* contraria offere mai multe si mai mare folose. Si de ar fi avutu numai acesta, *ar fi fostu* usioru cui-va se se feresca de ellu²⁾, deco i afflă una data firea; (căci, luandu togmai contrariul coventeloru lui, *conchidea din aceea ca* n oesce unu lucru, *ca* lu doresce forte tare, si *din aceea ca* cere cutare lucru, *ca* nu le recomanda de locu); *dero* se maniă indata ce sentiă că este intellesu, si pre

1) Cauta se distingemu in conduit'a lui Tiberiu, că in a celloru mai multi din imperatorii cei rei, trei elemente: influenti'a tempului si a situatonei si a caracteriului, lucruri pre cari le au neglesu toti istoricii anticitatii. Se nu uitamu, pre de alta parte, citindu pre Dione Cassiu, ce ne spune Tacitu (*de oratoribus*, 35) despre educationea oratoria a juniloru romani. Caracteriul litteraturei imperiului este unu tonu de declamatione si fortiatu, care essageredia tote, *ingentia verba*. Petroniu (*Satyricon*, I) 'si bate jocu de acesti atleti ai scoleloru cari, candu se preșenta pentru prima ora la tribunale, vorbescu parc'ă ar fi cadiutu din alta lume; atātu suntu de straini de viueti'a reale. Chiaru sub Augustu, Strabone se plangeă de acea inflătura orientale ce incursă Rom'ă. D. Duruy, meritosu es-ministru alu instructionii publice din Franci'a, publică la 1853 una these in latinesce (*de Tiberio imperatore*) unde cauta nu a cusă crudimile lui Tiberiu, ci a restabili caracteriulu acestui imperatoriu, asiă de desnaturatu de scriitorii anticitatii mai cu sema. Opiniunea ce eminentele istoricu sustineă in acea tese a predomni in Angli'a, in Germani'a si in Olland'a.—Cf. Merivale (*History of the Romans under the Empire*, 1875); Stark (*Tiberius*, 1863); Sievers (*Tiberius und Tacitus*, 1870); Karsten (*de Taciti fide*), etc.—Freytag (*Tiberius und Tacitus*, 1870 si Hoeck (*Roemische Geschichte*) mergu si mai departe; celu din urma a dissu: „*Wer die Reiche der Imperatoren durch Jahrhundert verfolgt hat, und wem Hass und Gunst fern liegen, der muss Tiberius Principat den ehrenxerthesten zuzaehlen*“. (T. III, p. 190).

2) Citimu εὐφύλακτος, ero nu ἀφύλακτος, că in editionea Tauchnitiana; pentru că, dice Reimar, nu esistu esemple in cari ἀφύλακτος se aiba intellesulu cerutu de mersulu ideeloru si pentru-că ἀφύλακτος ar fi ambiguu si fora claritate.

multi i ucisse, for a se aiba a le impută altu-ceva decâtu că l'au intellesu Periculosu eră si de nu lu intellegeai (multi in adeveru se compromitteau sustinendu ce dicea, ero nu ce voia ellu), dero si mai periculosu de lu intellegeai ;...

Pagina care o auzirăți și care împreună cu cele ce urmează ne-au inspirat condițiunile ce am avut onoare a le expune mai sus, ne-a îndemnat, domnilor, a lepădă în favoarea acestui ultim manuscript reserva ce ne-a fost impusă de imperfecțiunile mai vădite ale celor trei anterioare.

Să le lăsăm dar pe acelea în misterul anonimului, invitând pe autorii lor a se sili să pășească gradat pe treptele mai mult sau mai puțin numeroase, ce-i despart de culmea unei bune traducțiuni românești; iar celui din urmă, să-i tindem o mână bine-voitoare ca să-l săltăm până pe pragul dorit și, rupând aci între noi sigiliul care ascunde numele meritosului concurent, să rescumpărăm această legitimă indiscrețiune, dând premiaturii nostru însărcinarea de a traduce, în cursul anului ce vine, porțiunea reglementară din *Istoria romană* a lui Dione Casiu, în condițiunile de îndemnizare ce sunt prescrise prin deciziunile Societății Academice.

Crez, domnilor, că abia va mai fi trebuință de a se mai adaogă recomandațiuni speciale în privința neglijențelor semnalate. Studiosul scriitor, care va avea dela noi sarcina să traducă pentru publicul român pre istoricul carele ne-a păstrat cele mai numeroase și mai prețioase datine despre augustul întemeietor al coloniilor romane în Dacia, acela va simți fără îndoială în sineși nobila emulațiune de a lucră opera cu mult mai bine încă de cum a lucrat proba. Demn și pietos strănepot al coloniilor divului Traian, el va cătă neapărat să nu desmință deviza ce însuși și-a ales :

Fortes creantur fortibus et bonis !

București, 1874.

Din *Analele Societății Academice*, T. VII, 1874, și reprodus în *Columna lui Traian* din 1874.

Traducerea română din Erodot

RAPORT PREZENTAT ÎN SESIUNEA ANULUI 1878

Domnilor,

«Erodot trebuia tradus înainte de a se fi format limba prozei, înainte de a fi dispărut din limbă acea frăgezime, care este fermecătoare în acest autor».

Această idee, susținută la începutul secolului nostru de ingeniosul elenist francez Paul Louis Courier, a fost înscrisă, drept epigraf, în fruntea unia din cele cinci probe de traducțiune română de pre Erodot, care ne-au venit în acest timp la concurs.

Aceasta ne dovedește cel puțin că concurenții noștri, — căci putem adăoga că, din studiul tuturilor probelor în genere, se constată că același spirit a mânat pre toți în lucrările lor, ne dovedește, zic, cum că toți concurenții noștri au fost pătrunși de gingășia întreprinderii lor; ei și-au zis că, în cazul special de față, le este impus a se folosi de naivele și nenstrunatele porniri ale stilului lui Erodot, spre a mlădiă după dănsule mersul încă șovăit al prozei noastre românești.

Din cele zise s'ar crede poate că dificultățile pentru traducător scad acolo unde o limbă, încă nu pe deplin statorită, are numai să și aștearnă grațiile sale copilărești în leagănul plin de farmece al unei vechi și ilustre literaturi.

Dar în realitate sarcina este cu mult mai anevoioasă de pe cât s'ar crede.

A respică și a pătrunde cu deamănuntul toate răsfățările de stil ale unui autor, carele ca Erodot, prin întorsăturile capricioase ale graiului familiar din timpul său, a știut să descrie cu până măiastră toate faptele și toate lucrurile

străine, cu care el minună pe contemporanii săi, este mai tot așa de anevoie — fie'mi permis această comparațiune cam exagerată — cât de a'și da cineva bine seama de toate acele infinite inflexiuni ale gungănitului unui prunc, când mintea lui vede și închipuiește câte abia vocea lui știe să le exprime. Drept exemplu de această mobilitate, specială prozei lui Erodod, vom cită numai acea mulțime nespūsă de particule cu care el își împetrițează fraza, astfel încât să i se strecoare mai lin înțelesul în mintea ascultătorului, prin modulațiuni mai totdeauna foarte delicate.

Negreșit că este o greutate capitală pentru un cititor, des-părțit acum prin secolii și prin deosebiri radicale în graiuri, de a urmări fără sminteală acea cale împleticită, ale cării nenumărate cotituri anticul povestitor elen le-a însemnat numai prin țăruii plăpânzi ai particulelor sale.

Dar și mai greu este de a înzestră cu dânsle reproducerea într'o altă limbă, a acelu stil așa de răsfătat, fără de a pierde nimic din naiva lui complicațiune.

Aceasta eră însă sarcina pe care părū a o fi înțeles mai toți concurenții noștri și dinaintea căria ei mai cu osebite au rămas foarte adesea neputincioși.

Și nu este lucru de mirare. Li s'a cerut să ne dea pe românește, nu numai o reproducere erudită a lui Erodod, cu explicarea filologică, geografică, istorică și archeologică a faptelor consemnate în cărțile părintelui istoriei, ci mai cu seamă li s'a cerut să păstreze farmecul acelu stil naiv și curgător, lipsit de orice pretențiune, de orice emfază, grațioasă și nemăiestrită simplitate care a născut, nu dintr'o stăruitoare voință a autorului, ci din însăși natura graiului cu care el s'a servit.

El a aflat și ne-a păstrat proza elenă în gingășia prunciei sale. Pruncul, prin creșterea ce el a știut să-i dea, a devenit în curând acel strălucit semi-zeu, ale căru fapte constituie pentru eternitate una din cele mai mari glorii ale literilor omenești.

Noi cerem dela traducătorii români ai lui Erodod ca, pe

urmele înflorite ale istoricului elen, să dea pruncei noastre limbe o creștere ce-i va deschide cale largă și frumos bătută pentru viitor.

Așa dar, nu puțin cerem dela dânsii.

Să vedem acum ceeace ei ne-au adus deocamdată.

Sunt cinci, ziserăm, cari au venit la concurs; și dela început caută să mărturisim că cu toții cinci se văd a se fi aplicat tare mult la demna îndeplinire a sarcinei lor. Pare că le-a plăcut tuturor a traduce din Erodos; și aci ne putem felicita, domnilor, cu alegerea acestui autor, care singur dintre scriitorii eleni puși până acum la concurs de Societatea noastră, a putut produce o așa meritorie emulațiune.

Sunt dar cinci concurenți, din care unul (manuscriptul însemnat cu litera *F*) poartă epigraful citat la începutul acestui raport.

Altul (Mns. Lit. *E*) și-a ales drept moto, următoarea frază din Cartea V, Cap. 44 a lui Tucidide: *Τὸ γὰρ φιλότιμον ἀγγίρων μόνον, καὶ οὐκ ἐν τῷ ἀχρείῳ τῆς ἡλικίας τὸ κερδαίνειν ὡσπερ τινὲς φασι, μᾶλλον τέρπει, ἀλλὰ τὸ τιμᾶσθαι.*

Al treilea (Mns. Lit. *G*) se servă, spre a se distinge, cu un vers al lui Bolintineanu:

«Fericirea țarei dela noi s'asteaptă».

Următorul (Mns. Lit. *H*) iea drept deviză fraza latină:

Mens eujusque id est quisque».

În fine ultimul (Mns. Lit. *I*) are drept moto cuvintele: *Μελὼν λάβε.*

Ca să le judicăm dinaintea d-voastră în mod comparativ, le vom deschide pe fiecare pe rând la acelaș loc, și anume (fără nici un fel de precauțare) la capitolul 31¹⁾.

Să cităm dar acest capitol de a rândul, în câteși cinci probele noastre:

Textul lui Erodos, Cartea VI, 31. — Περὶ δὲ τῶν πετρῶν

1) Suprimăm aci alte mai multe capitole care au fost studiate comparativ în raportul complet.

τῶν Σκύθαι λέγουσι ἀνάπλεον εἶναι τὸν ἥερα, καὶ τούτων ἀνεκεν οὐκ οἶά τε εἶναι οὔτε ἰδέειν τὸ πρόσω τῆς ἡπείρου οὔτε διεξιέναι, τήνδε ἔχω περὶ αὐτῶν γνώμην. τὰ κατόπερθε ταύτης τῆς χώρας αἰεὶ νίφεται, ἐλάσσονι δὲ τοῦ χειμῶνος, ὡσπερ καὶ οἰκός. ἦδη ὦν ὅστις ἀγχιῦθεν χιόνα ἀδρῆν πίπτουσαν εἶδε οἶδε το λέγω. οἶκε γὰρ ἡ χιὼν πτεροσῆ καὶ διὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον ἔοντα τοιοῦτον ἀνοίκητα τὰ πρὸς βορέην ἐστὶ τῆς ἡπείρου ταύτης. Τὰ ὦν περὰ εἰκάζοντας τὴν χιόνα τοὺς Σκύδας τε καὶ τοὺς περιόικους δοκέω λέγειν. Τὰυτα μὲν νῦν τὰ λέγεται μακρότατα, εἴρηται.

Manuscriptul E. — În privința fulgilor de zăpadă ¹⁾, cu cari dicu Sciții că este plin aerulu, și din cauza cărora nu pot vedea înainte prin țără, nici pătrunde, am părerea următoare: în părțile care, suntu din susu de această țeară, ninge necurmatu, mai puțin vëra decât iarna, precum este și natural. Cine a vëzutu din apropiare cazându multa zăpadă, acela înțelege ce dicu eu, pentrucă zăpada este asemenea penelor. Și din causă că domnește acolo o atare iarnă, părțile acestei regiuni, care suntu spre mează-noapte, nu se potu locui. Eu credu că Sciții, și cei ce locuiescu în jurulu loru, numescu zăpada pene din cauza asemănărei. Aceste suntu relatările mele peste acea, ce se vorbește despre țările cele mai depărtate.

Manuscriptul F. — În ce privește penele de care, cum đic Scythii, e plin aerul, și care nu lassă pe cineva nici să vază țerra de dincolo, nici să uă străbată, părerea mea este astfel. În părțile care suntu mai sus de acest pământ, ninge necontenit, mai puțin ănsă vara decât ierna, precum e firesc lucru; cine a vëdut de apröpe căđend străns ninsörea, înțelege cele ce đic; ninsörea sëmănă în adevăr a pene. Și din cauza acestei ninsori, care este cum đic, părțile dela miadă-nöpte ale acestei țeri nu suntu de locuit. Prin comparațiune dar, după părerea mea, Scythii și vecinii lor numesc ninsörea pene. Am spus cele ce se đic despre aceste locuri depărtate.

Manuscriptul G. — Iaru despre fulgii de cari đicu Scythii că este plin vëzduhulu și din pricina loru nu se pöte nici vedé mai departe pe continentu nici străbate, acëstă părere am despre ei. În părțile de susu alle acestei țeri ninge într'una, mai puținu vëra decât ierna, precumu e și firescu. Decı acumu cine a vëdut de apröpe zăpada desă căđendu, scie ce spunu eu. În adevăru sëmănă zăpada cu fulgii; și din pricina acestei zăpezi ținuturile din spre mēzä-nöpte ale acestei părți de pământu suntu nelocuibile. Deci credu că Scythii și vecinii loru numescu zăpada, din cauza

¹⁾ Vezi, IV, 7.

asemănării, fulgi¹⁾. Iată spusele melle asupra aceluia țării ce se ȳicu că sunt foarte depărtate.

Manuscriptul H. — Acum, în privința fulgilor, de care ȳic Scii că aerul e plin, și că din cauza lor nu sunt nici vizibile nici de străbătut părțile mai înaintate ale țării, acesta este părerea mea: în părțile mai depărtate ale țării acesteia, ninge continuu, mai puțin însă, se înțelege, vara decât iarna. Căci ori cine a vădut zăpada cădend cu desime lângă sine scie ce voi să ȳic: fiind că zăpada sémână cu fulgii; și din cauza acestor ierne, fiind astfel (de aspră) părțile medinoțiale ale acestei țării nu pot fi locuite (de om). Eu cred că Scii și vecinii lor chiamă acelea fulgi, fiindcă compară zăpada cu fulgii. Atit (ajunge) să spunem despre aceste locuri ȳise cele mai depărtate.

(223) οὐκ οἷά vezi nota la cap. 7. Manuscrisul Florentin are aci οὐκ οἷοί.

(224) ἐλάσσον: cu acest cuvânt se sub-înțelege χιόνι sau mai bine νιφετῶ.

(225) τὰ ὄν πτερὰ. Trebuie să observăm aci puterea articolului «Acelea, fulgi», adică de care e vorba aci.

(226) εἰκάζοντες τήν χιόνα. Se subînțelege τοῖς πτεροῖς.

Manuscriptul I. — Ear despre penele, de cari Scii spun că este plin aerul și că din cauza lor nu este cu puțință nici a vedea cineva continentul de mai încolo nici al percurge, eu despre ele am opiniunea următoare; în părțile deasupra a acestei țări totdeauna ninge, se înțelege mai puțin vara decât earna, după cum și este natural; acum dar cine vezu de aproape zăpadă căzend în abundență, știe ceace spun; căci zăpada seamănă cu pene; și din cauza acestei erni care este astfel părțile despre mează noapte ale acestui continent sunt nelocuite; cred dar că Scii și vecinii lor vorbesc de pene înțelegând prin asemănare zăpada. Atâta dar despre națiunile, cari se ȳice că sunt cele mai îndepărtate.

Auzirăți, domnilor, cum sună fiecare din traducțiuni.

Negreșit că niciuna nu se abate mult dela înțelesul general al autorului, dar apoi iară, luându-le cu de-amăruntul, niciuna nu reproduce cu destulă simplă fidelitate, toate acele inflexiuni de înțeles (de a-și putea zice așa), care sunt însemnate de autor prin multiplele și diversele lui particule.

Asemenea la niciunul din traducători, stilul nu se vede de a fi tare incorect; dar apoi iarăși, niciunul nu satisface pe

¹⁾ K. Abicht traduce această frază așa: «Scythii numescu, precum am arătat mai sus (τῆ), într'un mod figurativ (εἰκάζοντες), zăpada fulgi».

deplin auzul românesc al aceluia mai cu seamă care știe să prețuiască proza elenă a lui Erodot, așa de mult netedă și de neîmpedecată.

S'a putut constata oarecare stângăcie la legătura frazelor și la unele expresiuni nepotrivite în Mns. *E*.

Cel cu lit. *F*. are negreșit un stil mai curgător, dar el păcătuiește prin întrebuițarea frecuentă de galicismi.

Mns. cu lit. *G*., așa de bogat provăzut cu note explicative a faptelor, culese de prin cei mai renumiți comentatori ai lui Erodot, se poticnește foarte des în alegerea cuvintelor românești, și astfel vrând să fie prea mult elenic, el devine neînțeles pre limba noastră,

În Mns. cu lit. *H*, care posedă meritele unei cercetări și limpeziri scrupuloase a textului elen pre care îl reproduce în față cu bogate adnotațiuni critice împrumutate din cele mai renumite edițiuni străine, se recunoaște fără îndoială o mare preocupățiuine despre adevăratul înțeles al autorului, pre care de sigur traducătorul l-a pătruns adânc, fără ca, din nenorocirea, sa, el să știe a mânuî limba românească cu destulă agerime, spre a reproduce lămurit pre românește ceia ce dânsul pricepe foarte bine în textul elen.

În fine Mns. *I* dovedește asemenea o deplină străbatere în înțelesul autorului și în finețele limbei lui; el destăinuiește tot de o dată și dorința de a preface fără sminteală textul original pe limba noastră; dar aceste silințe se văd cam des nimicite prin aplecări stranii ale traducătorului către unii provincialismi neautorizați, aparținând uneori ținuturilor de peste Milcov, alte ori s'ar crede chiar graiului Românilor de decindea Dunărei. Apoi încă se mai găsesc pe ici pe colea neologismi de aceia cărora le-am putea zice banali.

Din toate aceste răpezi aprețuiri, pe care urechia d-voastră le-a simțit tot așa de bine cât și studiul nostru le-a cântărit, ce răsare oare mai clar în mințile noastre?

Aceea că mai toți concurenții noștri s'au silit a face bine, că unii au dovedit chiar o conștiințioasă aplicare la pătrunderea adâncă a autorului antic, dar că nici unul, nici chiar

cei cari l-au înțeles mai bine, n'au nimerit a ni-l da pe românește astfel cum el în realitate este în elinește, ba nici chiar cum par a-l fi și priceput unii din traducători.

Ne-ar fi plăcut a vedea, în nenumărate locuri, mai multă fidelitate în amănuntele de stil, de care am vorbit mai sus, și pretutindeneă ne-ar fi plăcut a vedea mai multă simplitate în stilul românesc.

Nu pretindem a impune rândurile următoare, ca un *model*: dar credem că și stilul elen al lui Erodot și limba noastră românească ar fi mai puțin trădate, când traducătorii s'ar menține în limitele de fidelitate și de simplitate, ce am impus acestor câte-va fraze din acelaș capitol:

3. «Cât despre fulgii de care Sciții spun că plin este aerul și că din cauza lor nu este cu puțință nici a vedea mai departe, nici a pătrunde în acea țară, iată părerea ce am eu despre dânșii: în părțile din sus de aceste locuri ninge totdeauna, dar mai puțin vara decât iarna precum este și (lucru) firesc; deci acum, cel ce a văzut zăpada căzând deasă de sus, pricepe ce am zis; căci zăpada seamănă a fulgi, și din cauză că iarna este, acolo, într'astfel, părțile despre miază-noapte ale acestei țări sunt nelocuite. De aceia cred că Sciții și vecinii lor vorbesc despre fulgi, asemănând (cu dânșii) zăpada. Acestea sunt acum de spus despre locurile ce se zic (a fi) cele mai depărtate.»

Repetim că aceasta este un *exemplu*, și nu un *model*; și așteptăm ca alții să prefacă în viitor modestul nostru exemplu în adevărat model.

Ziserăm în viitor... și cu aceasta pare că ne și deterăm verdictul asupra probelor de traducțiuni din Erodot, ce ne-au venit estimp la concurs.

Totuși cată să mărturisim că ele rele nu sunt, că ele dovedesc o emulațiune ce nu poate face alta decât a ne bucura și a ne da tari speranțe pentru viitorul literilor noastre clasice.

Să lăudăm dar pe concurenții noștri, pentru ca lauda noastră să-i îndemne a face încă și mai bine.

Și aci aflu ocaziune de a rezumă în câteva cuvinte, observațiunile ce colegul nostru, d-l Caragiani, ne-a comunicat, înainte de plecarea sa, în urma studiului ce d-lui a făcut

asupra unicului manuscris care ne-a venit estimp la concurs, ca probă de traducere de pre viața lui Mariu din Plutarch (cap. I—XVIII), purtând epigraful:

«Ah, vorbiți, scrieți românește, pentru Dumezeu »!

G. Sion.

Cel, carele a prescris aceste versuri în fruntea încercării sale, s'a folosit fără îndoială de consiliile coprinse în raportul nostru de-acum un an, asupra traducerilor din ilustrul biograf elen; dar fie că lucrarea sa de estimp a fost făcută în mod cam pripit, fie că n'a știut pretutindeni să nimerească în buna sa limbă românească, adevăratul înțeles al textului original, ne simțim și aci împinși a cere ca traducătorul nostru să cerce la anul a săltă cu o treaptă și mai sus pe scara progresului în exactitudinea traducerii.

Acesta a fost, domnilor, spiritul ce a condus estimp judecata noastră în toate operațiunile capitale ale acestei sesiuni. El nu se va desminți nici în ultima noastră lucrare.

Am avut mereu ocaziunea de a constată că, în toate cercurile de activitate de care Societatea noastră se atinge, e adevărat progres, e multă silință spre bine.

Dar poate chiar aceasta ne-a făcut să ne ridicăm cu gândurile încă și mai sus, și să cerem ca totul să se facă încă și mai bine.

N'am mai voit de estimp, ca adese ori în anii trecuți, să remunerăm un bine relativ. Meritoasele silinți dovedite de concurenții ce ni s'au prezentat, ne-au întemeiat în nobila cutezare de a le cere întru toate o perfecțiune neîndoioasă.

Așa fiind, Societatea noastră nu poate face nici părintelui istoriei, nemuritorului prozator ionic Erodot, nici ilustrului biograf și moralist din Cheronea, umilirea de a primi pe samalor o pârgă de o valoare negreșit egală, dar totuși nu superioară atâtor alte obiecte pe care le-a respins, nu doară ca *rele*, ci numai că *nu întru toate perfecte*.

Dar poate că nu toți în sânul Societăței noastre au fost dispuși, dela început, a călcă chiar de îndată cu pași așa de

tare apăsați pe această cale semeață. Au fost — și mărturisesc că sunt și eu unul dintre aceia, — cari au crezut că tot încă este timpul de a ne arăta mai îngăduitori, spre a nu descuragia pe concurenții ce abia de curând au început a veni cu ceata, și nu rari și izolați ca mai anii trecuți.

Dar așa s'a croit dela început, prin voința celor mai mulți; așa rămână până la capăt!

Aici, permiteți-mi, d-lor, după ostenitoarele lucrări și asprele prețuiri, ce cu toții am avut, acum în curs de șease luni săptămâni, permiteți-mi, zic, a vă descreți frunțile preocupate, cu o mică istorioară din timpii trecuți.

Ea va servi poate de comentariu propunerii de respingere, cu care ne încheiem și noi acest raport.

Deci, pe la finele ultimului secol, pe la 1789, biata țeara noastră se află într'o situațiune politică cu totul de plâns. Poarta declarase războiul Rusiei și Austriei de-odată. *Kazacii* Ecaterinei erau la Iași și *Nemții cu coadă* în munții noștri. Turcia alesese atunci un caikgiu din Constantinopol ca să-l pună Domn peste țara Românească și dânsul, Mavrogheni-Voevod, ridicase oștiri de țară spre a se lupta, aici la noi, cu inamicii Sultanului.

Dar ticiții noștrii boieri din *Protipendadă*, fiind mereu luați în răs și în răspăr de fantasticul grec, îi stau la toate împotriva și în tot chipul se cercau a-i pune piedeci și a-l depărta din scaun. Foarte puțini din frunțașii țarei se arătau îngăduitori pentru silințele lui Mavrogheni de a reinvia vechia vitejie a Românilor. Printre rarii apărători ai lui, se află și Mitropolitul Cosma, Român de neam din Curtea de Argeș, (pe care țin minte că bunica mea îl numea cu mândrie unchiul mare al ei).

Cosma nu voiă să se unească cu boierii, când ei se tot plâneau la Poartă și cereau depărtarea Domnului; prin urmare *arz-mahzarurile* sau voturile de blam date de boierime, se porneau la *devlet*, fără de subscrierea mitropolitului.

Așa merse câțva timp; dar în fine Mavrogheni, desperat

de necurmatele sale insuccese, începù cu mânie a stoarce din țară mai mult decât ea putea să dea. Atunci credința lui Cosma începù și dânsa a șovăi, și când i se prezentă o nouă ocaziune de a cere respingerea lui Mavrogheni, el luă condeiul în mână și subscrise, zicând în gura mare:

«Ὅπου ο κόσμος καὶ ο Κοσμάς»!

Unde merge o lume, hai să meargă și Cosma!

Fie dar, și din parte-ne, respinse cercările de traduceri de pe Erodot și Plutarch, precum au fost și alte lucrări, cu scop însă numai, — bine înțeles, — ca la anul să ne vină altele, încă și mai bune.

București, 1878.

Din *Analele Societății Academice Române*, Tom. XI, 1877.

Din Herondas¹

MIMUL I.

Verigaşa sau Meretricea.

PERSOANELE:

METRICHE.

GYLLIS.

THREISSA, servitoarea Metrichei.

METRICHE. — Threisso, bate cineva la uşă; iea vezi, n'a venit la noi cineva dela ţară?

THREISSA. — Cine-i la uşă?

GYLLIS. — Eu.

TH. — Cine, tu? Ce, ți-e frică să vii mai aproape?

GYL. — Iacă-mă, am venit mai aproape.

TH. — Cine ești tu?

GYL. — Gyllis, mama lui Philaenios. Du-te înăuntru de spune Metrichei că sunt eu.

TH. — Auzi-o, chiamă.

MET. — Cine e?

TH. — Gyllis.

MET. — Mama Gyllis! (căt're servitoare) Hai! Cară-te de p'aci, fă! Ce ursită te-a făcut să vii pe la noi, Gyllis? Oare din cer picași pe pământ? Fiindcă mi se pare că iacă sunt vre-o cinci luni, de când, pre legea mea, nici prin vis nu te-a văzut cineva venind până la astă uşă.

GYL. — Şez departe, fata mea, și prin mahalale noroiul stă mereu până la glezne; iar eu abia pot cât o muscă, căci bătrânețele mă trag la vale și umbra mi-e cât coala.

¹ Vezi *Herondas*, studiu literar de Const. Litzica, cu o traducere română a mimilor de A. I. Odobescu. București, 1901.

MET. — Ia taci; nu-ți mai da vârsta de minciună, căci tu, Gyllis, ai destulă putere să sugrumi și pe alții.

GYL. — Iți bați joc de astea. Bine vă vine vouă, celor mai tinere...

MET. — Hai nu mi te aprinde așa.

GYL. — Ia spune-mi, fetico, de câtă vreme văduvești acum, muncindu-te singurică în culcușu-ți pustiu? De când s'a pornit Mandris în Egipt, sunt acum zece luni, și nici carte nu-ți trimite; te-a uitat cu totul. Se vede c'a și băut din apă ne'ncepută. Vezi că acolo e chiar casa zeiței dragostelor, că toate câte se află și se întâmplă undeva, în Egipt se găsesc: bogăție, jocuri de palestră, putere, traiu senin, cinste, spectacole, filosofi, aur, băețandri, templul zeilor frați, regele cel bun, Muzeul, vin, bunătați ori câte ai pofti, muieri, câte — zău, pe mireasa dracului — nici cerul nu se poate mândri că poartă atâtea stele, iar la vedere tocmai la fel cu zeițele de s'au dus odată la Paris, ca să le judece frumusețile; a parte) de n'ar auzi ele ce spusei. (Tare). Ce minte ai tu dar, vai de tine, să tot clocești pe scaun? Așa ai să mi te topești cu încetinelul, până-i îmbătrâni, și ca cenușa o să mi ți se mistuească tinerețele. Mai trage și tu în altă parte, mai mută-ți gândurile pe două trei zile și mai petreci și tu cu vre-un alt prieten; corabia, numai cu o ancoră, nu stă te-meinic proptită. Unul ca acela de-ar veni!... Numai cu unul nu e viață..., și mai ales când e iarna grea... ș'apoi, vezi, nimeni nu știm ce are să ne-ajungă. La noi, biet, viața e nestatornică...

MET. — Și adică?

GYL. — Oare n'o fi cineva aci, pe aproape de noi?

MET. — Nu-i nimeni.

GYL. — Ascultă dar treaba despre care am venit aci să-ți dau de știre. Feciorul Matachinei a lui Pataekios, Gryllos, știi cel care de cinci ori a eșit biruitor la întreceri, odată ca copil, la Pytho, apoi de două ori în Corint printre tinerii, cărora le incolțesc tiuleele, și însfârșit în Pisa printre bărbați, la lupta cu pumnul, un flăcău bogat, blând de nu s'ar îndură

nici un piron să înfigă în pământ, și apoi nici măcar atins de pecetia Venerii; acesta te-a văzut pe tine la serbarea Misei; îndată toată firea i s'a turburat de dragoste; l-ai pătruns până la inimă, și de atunci, fata mea, din casă dela mine nu mai ese nici noaptea nici ziua; se roagă de mine cu lacrimi și mă giugiulește... și iacă așa, moare de dorul tău. Metrico, fata mea, fă-mi și mie atâta hatâr, cu acest singur păcat; lasă-te și tu în voia zeiței; vezi să nu te prinză bătrânețile fără veste. Apoi, drăguță, ai să fi indoit mulțumită de ce vei face; ai să capeți mai mult decât crezi. Gândește-te, ascultă-mă, știi că eu te iubesc, zău, să n'am parte de soarta mea.

MET. — Gyllis, dacă părul ți-a albit, apoi și mințile ți s'au întunecat; uite, să n'am parte de întorsul lui Mandris și de buna zeiță Demetra, dacă dela altă femeie aș fi primit să ascult astfel de vorbe; cu picioarele șoldiș-grăpiș, și zbierând ca vai de ea, aș fi învățat-o să se uite pe viitor cu groază la pragul ușei mele. Tocmai de aceea, draga mea, nici tu să nu mai vii pe la mine cu așa treburi; vorbe care se potrivesc femeilor pe tocmeală, spune-le numai tineretelor; iar pe Metriche a lui Pytheas las-o să clocească pe scaun: astfel, de Mandris nimeni nu-și va bate joc. Dar pe tine, Gyllis, cum vine vorba, n'am să te învăț eu carte. Threisso! Ia șterge năstrapa cea neagră și toarnă într'înșă trei cizeci de vin curat și după ce-i pică nițică apă, dă-i să bea în bună voe. Na! Gyllis, bea.

GYLLIS. — Ad-o! că doară n'am venit să te înduplec, ci pentrucă e sărbătoare.

MET. — Oricum o fi, Gyllis, să-ți fie de bine.

GYL. — Belșug să-ți fie, fata mea, în cadă, că mult e dulce, pe Demetra; ca vinul Metrichei mai dulce n'a băut Gyllis vin niciodată. Ei! rămâi cu bine fata mea, și poartă-ți singură de grijă, (a parte) iar mie să-mi rămâie tineretele Myrtale și Sima, cât o trăi și Gyllis.

MIMUL II

V o t r u.

PERSOANELE :

BATAROS.

MIRTALE, persoană mută.

UN GRĂMĂTIC.

BATTAROS. — Boeri judecători, despre neamul nostru nu aveți de sigur a judecă, nici despre cinstea noastră, iar dacă acest Thales are o corabie în preț de cinci talenți și eu de abia pâinea, nu va să zică, că dânsul va întrece la judecată pe Battaros, pe care l-a păgubit¹⁾.

Apoi dacă el, pornindu-se din Ake, a adus în corabia ce are, grăunțe și a curmat foametea cea rea, apoi și eu ca negustor de fete, am adus aci din Tyr câte-ceva pentru popor. Că doar de geaba nu-și dă nici el grăunțele pentru mâncare; așa nici eu pe ale mele pentru petrecere. Ce! adică fiindcă el călătorește pe mare și poartă pe dânsul o bondă de lână în preț de trei mine atice, iar eu stau aci în țară cu o treanță pe mine și târșiind niște papuci scâlțiați, i se cuvine lui să-mi ia cu de-a sila și fără de-a se înțelege cu mine, una dintre ale mele, și aceasta chiar noaptea! Va să zică la noi, boieri Dumneavoastră, s'a dus siguranța cetății, și neatârarea noastră, de care așa tare ne mândrim, a desființat-o un Thales, carele ar trebui să știe cine este și din ce prost gunoiu este plămădit, mai ales când mă vede pe mine cum trăiesc cu frica tuturor cetățenilor și chiar de a celui mai umilit. Aci însă chiar cei cari sunt ocrotitorii cetății și care din neamul lor au aci altă vază, nu pe potriua lui, nu perd legea din vedere. Și pe mine străinul, nici un cetățean nu m'a bătut, nici a venit la ușa mea noaptea, nici mi-a dat foc

1) Versurile 5—16 sunt foarte lacunoase; nu le traducem, deși Crusius s'a încercat să le reconstituească.

casei cu masalalele ce aveà, nici n'a plecat luând cu sila vre-una din fetele dela mine.

Dar, boeri judecători, Frygianul acesta, care acuma să numește Thales, iar mai înainte Artimmes, a făcut toate astea și nu s'a temut nici de lege, nici de prostat, nici de stăpân. Iea scoate-mi, grămătice, legea despre schingiuri și zi-o pe de rost. Iar tu scumpule, astupă gaura clepsydrei până va zice, pentru ca nu cumva, măre, să se brodească tocmai acum, așa vine vorba, ca țîșnitoarea să se deà gata aci pe lăicerul nostru.

.....

TABLA DE MATERII

	Pag.
✓ Cânticele poporane	1
✓ Răsunete ale Pindului în Carpați	10
✓ V. Cârlova	40
✓ Poezii Văcărești	43
✓ Psaltirea	103
✓ Mișcarea literară din țara românească în secolul al XVIII-lea	119
✓ Dicționarul limbei române	125
✓ Prânzul academic din 15 Septembrie 1871	137
✓ Tot dicționarul Academic	139
✓ Reviziunea dicționarului Academiei	145
✓ Vasile Alecsandri	159
✓ Credințe, datine și moravuri ale poporului român	178
✓ Poveștile unchiașului sfântos	185
✓ Vechii poeți ai românilor	189
✓ Nicolae Bălcescu și scrierile sale	194
✓ Note	203
✓ Timotei Cipariu	208
✓ Doui poeți și un biograf	230
✓ Cuvântul rostit la înmormântarea lui George Cretzianu	236
✓ Junimea română din Paris pe la 1852	241
✓ Odobescu către Barițiu	249
✓ Petre Ispirescu	256
✓ Muncitorul Român	271
✓ Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura po- porului român	274
✓ Gimnazii și Școale reale	302
✓ România la Expozițiunea Universală din 1867, la Paris	317

Casa, veșmintele și petrecerile țăranului român	342
Școala dramatică	353
↳ Satira Latină	<u>362</u> ✕
Traducerea Comentariilor lui Iuliu Cezar premiată cu premiul «Alexandru Ioan I-lu Cuza»	378
Condițiunile unei bune traduceri românești din autorii Eleni și Latini	383
Traducerea română din Erodot	399
Din Herondas	409

